

TÜRK ESKİÇAĞ BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HABERLER

TÜRK ESKİÇAĞ BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HABERLER

Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler
Sayı: 44 (2018)

ISSN 1308-2078

Editörler
Meltem Doğan-Alparslan
Aşkım Özdizbay
Tolga Pelvanoğlu

Sayfa Düzenlemesi
Zero Prodüksiyon Ltd.

Yazılar kaynak gösterilmek şartıyla kullanılabilir.
1996-2016 Ocak-Mayıs aylarında yılda iki kez yayınlandı.
2018'den itibaren yılda bir kez yayınlanır.
Enstitü Üyelerine ücretsiz verilir.

TÜRK ESKİÇAĞ BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Uluslararası Akademiler Birliği Muhabir Üyesi
Corresponding Member of the International Union of Academies

Baskı
Matsis Matbaa Hizmetleri San. ve Tic. Ltd. Şti.
Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad. No: 51 Sefaköy/İstanbul.
Tel : +90 (212) 624 21 11 (pbx) Fax : +90 (212) 624 21 17
Sertifika No: 40421

Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü
İstiklâl Cad. Merkez Han, No: 181 Kat: 2
34435 Beyoğlu-İSTANBUL

E-mail:
haberler@turkinst.org
mdoganalparslan@gmail.com
aozdizbay@hotmail.com

www.turkinst.org

İÇİNDEKİLER

Editörden	1
Başyazı	
Siirt-Başur Höyük	2
Anı Yazısı	
Aksel Tibet'in Ardından (1956-2019)	7
Prof. Dr. Muhibbe Darga'nın Ardından	8
Kitap Tanıtımları	
Kortanoğlu R. E., <i>Varlık ve Tapınak; eski yunan tapınağının kavramsal inşası üzerine arkitektonik bir deneme.</i> Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 2018 (Alanyalı, H.S.)	10
Köroğlu, K., Adalı, S. F. (ed.) <i>Assurlular: Dicle'den Toroslar'a Tanrı Assur'un Krallığı/The Assyrians: Kingdom of the God Aššur from Tigris to Taurus.</i> Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018 (Karaboğa, B.)	11
Beard, M., <i>SPQR: Antik Roma Tarihi</i> , (Çev. İ. Sağlamer), Pegasus Yayınları, İstanbul, 2018 (Karakuş, O.S.)	13
Tamsü Polat, R., <i>Stratonikeia Akdağ Nekropolü</i> , Ege Yayınları, İstanbul, 2017 (Kortanoğlu, R.E.)	15
Reyhan, E., <i>Hitit Devleti'nde Siyaset ve Yönetim Direktif, Yemin ve Sadakat</i> , Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 2017 (Nogay, İ.Ş.)	16
Arkeoloji Dünyasından	
Türkiye'de Koruma Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme: Karabel Anıtı Örneği (Ozar, Y.)	17
İstanbul Üniversitesi Arkeolojik Kazı ve Araştırmalar Toplantısı – 17 (Köseoğlu, F.N.)	21
18. Türk Tarih Kongresi (Pelvanoğlu, T.)	23
Pisidia Araştırmaları II: Pisidia ve Yakın Çevresinde Üretim, Ticaret ve Ekonomi (Uluslararası Sempozyum) (Köker, H.)	23
3. Anadolu ve Yakın Çevresi Prehistorya Araştırmaları Çalıştayı (Yurtdaş, E.)	24
Dokuz Eylül Üniversitesi'nin Moğolistan'da Yürüttüğü Arkeolojik Çalışmalar (Bayburt, A.)	25
Kazı - Araştırma	
Kuzey Ege Arkeoloji Araştırmaları ve Uygulama Merkezi (KEAM) Adramytteion Kenti ve Egemenlik Alanı Çalışmaları – 2017 - 2018 (Aykanat, B.B. – Öztürk, A.)	29
2017 Yılı Alaca Höyük Kazısı Çalışmaları Ön Raporu (Çınaroğlu, A. – Çalışkan Akgül, H. – Çelik, D.)	36
Pisidia Antiokheia Aziz Paulus Kilisesi Kazısı – 2018 (Özhanlı, M.)	42
Çanakkale İli Merkez İlçesi Arkeolojik Yüzey Araştırması 2016 - 2017 (Yılmaz, D.)	46
EKAR 2018 (Fidan, E.)	47
Eskişehir İli Yazılıkaya/Midas Vadisi Araştırmaları (Tamsü Polat, R. – Polat, Y.)	49
İstYA Projesi: Beykoz I – 2018 (Güldoğan, E.)	56
İzmir İli Nif Dağı Kazısı – 2017 (Tül Tulunay, E. – Peker, M.)	58
Sebaste Antik Kenti ve Çevresi Yüzey Araştırmaları – 2017-2018 (Taştēmür, E. – Dinç, M.)	64
Seleukeia Sidera Antik Kenti Yüzey Araştırmaları – 2018 Demircilik Faaliyetlerine İlişkin Veriler (Schenk, T. – Atav Köker, İ. – Sönmez, B. – Hürmüzlü, B. – Tütünsatar, E. – Akaslan, M.)	66
Tekirdağ İli Merkez ve Şarköy İlçeleri ile Çanakkale İli Gelibolu Yarımadası (Trakya Khersonesos'u) Arkeolojik Yüzey Araştırması ve Müze Çalışmaları – 2017-2018 (Koçel Erdem, Z.)	72
Enstitüden	
Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü 2018-2019 Yıllık Konferans Programı	77
2019 Yılı TEBE Araştırma Bursu İlanı	78
Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü 2017 Yılı Ali Dinçol Bursuna Layık Görülen Proje Paleolitik Çağ'da Güneybatı Marmara (Biroğlu, Ö.)	79
Yeni Yayınlarımız	85

**ARKEOLOJİ CAMİASI
ANADOLU ARKEOLOJİSİNE
BÜYÜK EMEKLER VEREN**

**PROF. DR. MUHİBBE DARGA'YI
(13.06.1921 – 06.03.2018)**

**AKSEL TİBET'İ
(12.09.1956 – 26.01.2019)**

VE

**PROF. DR. NUR BALKAN-ATLI'YI
(1953 – 10.04.2019)**

KAYBETMENİN ÜZÜNTÜSÜ İÇERİSİNDEDİR.

Editörden

Dergimizin son sayılarında maalesef Eskiçağ Bilimleri için yeri doldurulamayacak bilim insanlarının kayıplarıyla derinden sarsıldık. Hititoloji ve Arkeoloji disiplinlerinde öncü çalışmalar yapmış, ardında anıt eserler bırakmış, birçok öğrenci yetiştirmiş duayen Hocamız Prof. Dr. Muhibbe Darga bu sene ebediyete intikal etmiştir. Protohistorya alanında önemli çalışmaları bulunan, yayın alanında değerli editörlükleri yürütmüş olan, çok yönlü bir bilim insanı Dr. Aksel Tibet'in vefatı da yakın zamandaki büyük kaybımızdır. Ancak en son olarak, İstanbul Üniversitesi Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Nur Balkan Atlı'nın ani vefatı hepimizi çok üzmüştür. Bilimsel düzeyi çok yüksek çalışmalara imza atmış ve her daim iyi niyetli zarafetiyle anacağımız hocamızı, daima hatırlayacağız.

Dergimizin bu sayısında *Başyazı* olarak yer verdiğimiz, Haluk Sağlamtimur, Metin Batuhan ve İnan Aydoğan tarafından kaleme alınan “*Siirt Başur Höyük*” adlı makale, Güneydoğu Anadolu'nun doğu sınırını oluşturan Anti-Torosların eteğindeki bölgenin en büyük höyüklerinden birinde yapılan kazının önemli sonuçlarını aktarmaktadır. Höyükte kazılan Erken Tunç Çağı I mezarları, gerek buluntuları gerek gömü adetleri bakımından bölgeler arası etkileşimi açığa çıkarmaktadır. Prof. Dr. Muhibbe Darga ve Aksel Tibet'in vefatlarının ardından, kendilerinin yaşam öyküleri ve bilime kattıkları değerlerin öne çıktığı anı yazıları bu sayımızda yer almaktadır. *Kitap Tanıtımları* bölümünde ise Eskiçağ Bilimleri ile ilgili beş yeni kitap ilgililere tanıtılmıştır. Arkeoloji Dünyasından bölümünde, bu sene gerçekleştirilmiş önemli çalıştay ve sempozyumlar ele alınmıştır. Ancak bu bölümde yer alan “*Türkiye’de Koruma Politikaları Üzerine bir Değerlendirme: Karabel Anıtı*” başlıklı yazı, ülkemizin çok uzun yıllardır muzdarip olduğu defineciliğin korkunç boyutlara ulaştığını tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermektedir. Her sene kültürel değerlerimiz define bulma çılgınlığıyla bir bir yok edilmekte, ülkemiz ve dünya kültürünün eşsiz mirasları, bir sonraki nesle sadece eski kayıtlarıyla ulaşmaktadır. Definecilik olarak adlandırılan vandallığın son kurbanı, İzmir yakınlarındaki, Anadolu-Hitit kültürünün önemli kaya anıtı Karabel anıtı olmuştur. Onun hemen ardından yine Lykia kaya mezarları ve Kilikia'daki ünlü Adamkayalar kaya kabartmalarının tahrip edildiği öğrenilmiştir. Kültürel tahribatın definecilik adı altında böylesine hızlanması, kültürel zenginliğiyle tanınan ülkemizde çok yakında buna dair fazla bir eserin kalmayacağı hakkındaki kaygılarımızı arttırmaktadır. İlgili kurumların söz konusu tahribatlar hakkında çok daha caydırıcı önlemler alması zorunluluğunu hatırlatmak durumundayız. *Kazı-Araştırma* bölümünde Anadolu'nun farklı bölgelerinde yeni başlayan veya uzun yıllardır devam etmekte olan araştırmalar, *Enstitüden* bölümünde ise TEBE'den son gelişmelere ilişkin haberler mevcuttur.

Son olarak, İstanbul Üniversitesi Hititoloji Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi Tolga Pelvanoğlu'nun bu sayıdan itibaren dergimize editör olarak destek vereceğini bildirmekten mutluluk duyuyoruz. Kendisinin yayınımıza yeni bir soluk ve ivme kazandıracağından şüphemiz yoktur.

Çok yakında araştırma için araziye çıkacak olan bütün ekiplere, çalışma sezonunda başarılı, verimli ve sorunsuz bir dönem diler, araştırma sonuçlarını Enstitümüz Haberler Dergisi'nde yayımlama arzumuzu belirtmek isteriz.

Meltem Doğan-Alparslan – Aşkın Özdzibay – Tolga Pelvanoğlu

Başyazı

Sıirt-Başur Höyük

Haluk Sağlamtimur¹ – Metin Batıhan² – İnan Aydoğan³

Başur Höyük, Siirt ili sınırları içerisinde, Güneydoğu Anadolu'nun doğu sınırını oluşturan Anti-Toros Dağlarının eteğinde yer almaktadır. 15 m'lik bir kültürel dolgu ve yaklaşık olarak 4 hektarı bulan yerleşim boyutlarıyla, bölgenin büyük höyüklerinden birisidir. Siirt ilinin yaklaşık 20 km batısında, Aktaş Köyü yakınında bulunan Başur Höyük, Bitlis ili sınırlarından doğup Bitlis Vadisi'ni geçerek Botan Nehri'ne karışan Başur Çayı (Bitlis Çayı olarak da bilinir) kenarında yer almaktadır (Res. 1).

Araştırma Tarihçesi

Başur Höyük, Chicago ve İstanbul Üniversiteleri Karma Projesi kapsamında Robert Braidwood ve Halet Çambel öncülüğündeki bir ekip tarafından 1963 yılında başlatılan Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları sırasında tespit edilmiştir. Ancak bu yüzey araştırmasında höyüğe isim verilmediği için yayınlarda Başur Çayı kenarındaki höyük diye tanımlanıp S 64/4 olarak adlandırılmıştır. Ilısu Barajı HES Projesi kapsamında 2007 yılında başlatılan kurtarma kazıları, bu yazının yazarlarının da yer aldığı bir ekip tarafından 2015 yılına kadar kesintisiz olarak sürdürülmüştür. Bu kazılar sonucunda, höyükte Erken ve Geç Kalkolitik (Geç Halaf, Ubaid 3-4, Terminal Ubaid, Geç Kalkolitik 1, 2, 3, 4[?], 5), Erken Tunç Çağı I (MÖ 3. binyılın başları), Orta Tunç Çağı I ve II, Geç Tunç Çağı, Demir Çağı ve Orta Çağ'dan yakın dönemlere kadar deva eden yerleşim izleri açığa çıkarılmıştır. Konum itibarıyla Başur Höyük, Güneydoğu Anadolu, Doğu Anadolu ve Mezopotamya düzlüklerine bağlanan doğal yollarla ilişkili gibi görünmektedir. Çevredeki görece geniş tarımsal araziler, uygun topografik alan, kuzey-güney ve doğu-batı yol güzergâhında konumlanması ve yerel hammadde kaynakları açısından zengin bir bölgede yer alması gibi unsurlar, Başur'un sürekli yerleşilmesine etki eden önemli nedenler arasındadır.

Halaf Dönemi

Höyüğün güney yamacında gerçekleştirilen yüzey araştırmaları sırasında *impresso* olarak bilinen çanak

çömlek parçalarının bulunmuş olması, erken yerleşim izlerine ait kalıntıların MÖ 7. binyıla kadar uzandığını işaret etse de, 2007-2015 yılları arasında gerçekleştirilen arkeolojik kazılar neticesinde bu döneme tarihlendirilen tabakalara henüz ulaşılammıştır. Kazılar sırasında tespit edilen en erken kültürel dolgu ise Halaf Dönemi'ne ait birkaç polikrom çanak çömlek parçası ile temsil edilmektedir. Söz konusu dönemin son aşamalarında karşılaşılan bu boya bezemeli örnekler dışında bu döneme ait herhangi bir kalıntıya henüz ulaşılammıştır.

Ubaid 3-4

Kısıtlı bir alanda tespit edilen Höyükteki en erken yerleşim katını ise Ubaid 3-4 evreleri oluşturmaktadır. Höyüğün güney alanında, Kalkolitik Çağ'ın farklı süreçlerini yansıtan yerleşim katlarının en derininde bu tabakaya ulaşılmıştır. Tam bir mimari özellik göstermeyen taş temellerin yanında yer alan yoğun kül dolgusu, ocak ve fırınlar gibi açık alan işliklerine işaret etmektedir. Başur Höyük'te elde edilen bulgular, Kuzey Ubaid'in en eski evresinden başlayarak Güneydoğu Toros Dağları'nın eteklerine değin nüfuz ettiğini göstermektedir. P7 plan karesinde ortaya çıkartılan en eski yerleşim katlarında çanak çömleklerin büyük bir çoğunluğu yalın mallardan oluşmasına rağmen boya bezemeliler de yaklaşık % 20 gibi önemli bir orana sahiptir.

Geç Kalkolitik 1, 2, 3 ve 4

Başur Höyük Geç Kalkolitik Dönem tabakalarının en erken evresi aynı zamanda başlangıç evresi Yerel Geç Kalkolitik 1'dir. Ancak küçük bir alanda tespit edilen az sayıdaki buluntu ile değerlendirilen bu dönem ile ilgili bilgilerimiz sınırlıdır. Bitki katkılı çanak çömlek teknolojisi bu evrenin karakteristik özelliğidir ve daha sonraki Yerel Geç Kalkolitik 2 ve 3 evresi de bu geleneğin kesintisiz bir devamını temsil etmektedir. C14 sonuçlarına höyük üzerinde Geç Kalkolitik 4 evresine ait tarihler bulunmakta, ancak Geç Uruk Döneminde höyüğün tüm güney alanını kapsayan yoğun imar faaliyeti bu evreyi tahrip etmiştir. Buluntular üzerinde yapılacak geniş kapsamlı tipolojik çalışmalar, Geç Kalkolitik 3'ün materyal özelliklerine benzeyen bu evrenin varlığını gösterebilir. Başur Höyük'te ilk evreden başlayarak saman yüzlü kaplar, boya bezemeli çanak çömlekler, astarsız ve bezemesiz, bir bölümü kırmızı ve devetüyü/krem astar üzerine koyu renk boya bezemeli çanak çömlekler görülmektedir. Bu dönemin çanak çömleğindeki en belirgin kap türü 'Coba' çanakları olarak adlandırılan yüzeyi sıyrılarak bitirilmiş kaplardır. Ancak bunların sayısının şimdilik

¹ Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Bornova – İzmir e-mail: haluk.saglamtimur@ege.edu.tr

² Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Bornova – İzmir e-mail: metinbatihan@gmail.com

³ Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Bornova – İzmir e-mail: inanaydogan@gmail.com

Res. 1 – Başur Höyük – Genel görünüm

Başur Höyükte az olduğunu söyleyebiliriz. Çağdaş yerleşimlerde de olduğu üzere, Ubaid Döneminin boya bezemeli çanak çömlekleri bu evrede hala görülse de, Başur Höyük'teki oranları son derece düşüktür.

Geç Kalkolitik 2 evresini temsil eden en tanınmış buluntu grubunu, yüzey renkleri çoğunlukla kahverenginin tonlarına sahip yalın kaplar oluşturmaktadır. Boya bezemeli kaplar bu dönemde de kullanılmaya devam edilmiştir. Ancak küçük bir alandan ele geçen az sayıda buluntular ile değerlendirilen bu alan ile ilgili bilgilerimiz sınırlıdır. GK 2 evresi çanak çömleği düşük ısıda pişirilmiş, bitkisel katkı ve bezemesizdir. Başur Höyük Yerel Geç Kalkolitik 3 toplu üretim tabaklarının, özellikle dip kısımlarındaki fazla kilin obsidiyen, çakmaktaşı gibi kesici bir aletle tıraşlanması Coba kâselerinin üretim teknolojisi ile büyük benzerlik göstermektedir. Bu nedenle söz konusu kapların Coba çanaklarının geleneğinde ve aynı amaçla üretildikleri dolayısıyla bunların bir devamı niteliğinde olduğunu söyleyebiliriz. Bu evrede çanak çömlek yapımında ağırlıklı olarak bitkisel katkı tercih edilmiştir. Az sayıda da olsa mineral katkı örnekler de karşımıza çıkmaktadır. Bu evrede görülen formlar arasında çömlekler, kaseler, dibi tıraşlanmış kaseler, sıg kaseler, pişirme kapları, çekiç başlı kaseler ve tabaklar yer almaktadır.

Geç Kalkolitik 5 / Geç Uruk Evresi

Bugüne kadar sürdürülen çalışmalar, Geç Uruk Dönemi'nde yerleşim alanı olarak höyüğün güney yarısının kullanıldığı anlaşılmaktadır. Elimizdeki bulgular, Uruk Dönemi yerleşiminin öncesinde höyüğün

güneyinde üst kesimin düzeltilmiş ve yamaçların teraslanmış olabileceğine işaret etmektedir. Geç Uruk Dönemi'ne tarihlendirilen anıtsal, kamusal nitelikte olduğu düşünülen yapılar bu çakıl taşları ile düzleştirilmiş platforma inşa edilirken, bu alanın doğu ve batısında kalan teraslanmış alanlar ise daha küçük ve domestik yapılar için tercih edilmiştir. Depolama faaliyetlerinin görüldüğü ara bölmelere sahip, uzun koridorlu yapıların yanı sıra, içerisinde kil çivilerin bulunduğu bir yapı söz konusu çakıl taşlı alanda dikkat çekmektedir. Bu yapının olasılıkla dini veya idari bir işlevi olduğu düşünülmektedir. Söz konusu yerleşim taş temelli bir sur duvarı ile çevrelenmiş durumdadır. Kazılar sırasında bir bölümü açılan sur duvarının uzunluğu 20 m, genişliği 1-1,50 m olup, kuzey-güney doğrultusunda ve yer yer kule çıkıntılarına sahip olduğu görülmektedir. Sur duvarının ortaya çıkartılmış bölümünde kuzey-güney yönünde yavaş yavaş batıya doğru dönenecek şekilde kavis aldığı, Uruk Dönemine tarihlenen kamusal ve domestik yapıları çevrelediği görülür. Bu döneme tarihlenen tabakalarda ortaya çıkartılan çanak çömlekler yoğun bitki, az oranda kum, taşçık katkı devrik ağızlı kâseler, çark üretimi konik kâseler (Res. 2), mineral katkı çekiç başlı çanaklar ile omurgalı çanaklardan oluşur. Çömlekler, bazı örneklerdeki oranı düşük bitki katkısı haricinde çoğunlukla mineral katılıdır. Kap formları akıtacaklı çömlekler, tutamaklı çömlekler, küresel gövdeli boyunsuz ve kısa boyunlu çömlekler, saklı astar ve kazıma bezemeli çömlekler ile şişelerden oluşur. Çark yapımı Geç Uruk malları hızlı çömlekçi çarkında üretilmiş ve kaliteli hamurlu, genelde mat, açık kahve

Res. 2
Geç Uruk
Dönemine
tarihlenen
devrik ağızlı
kaseler

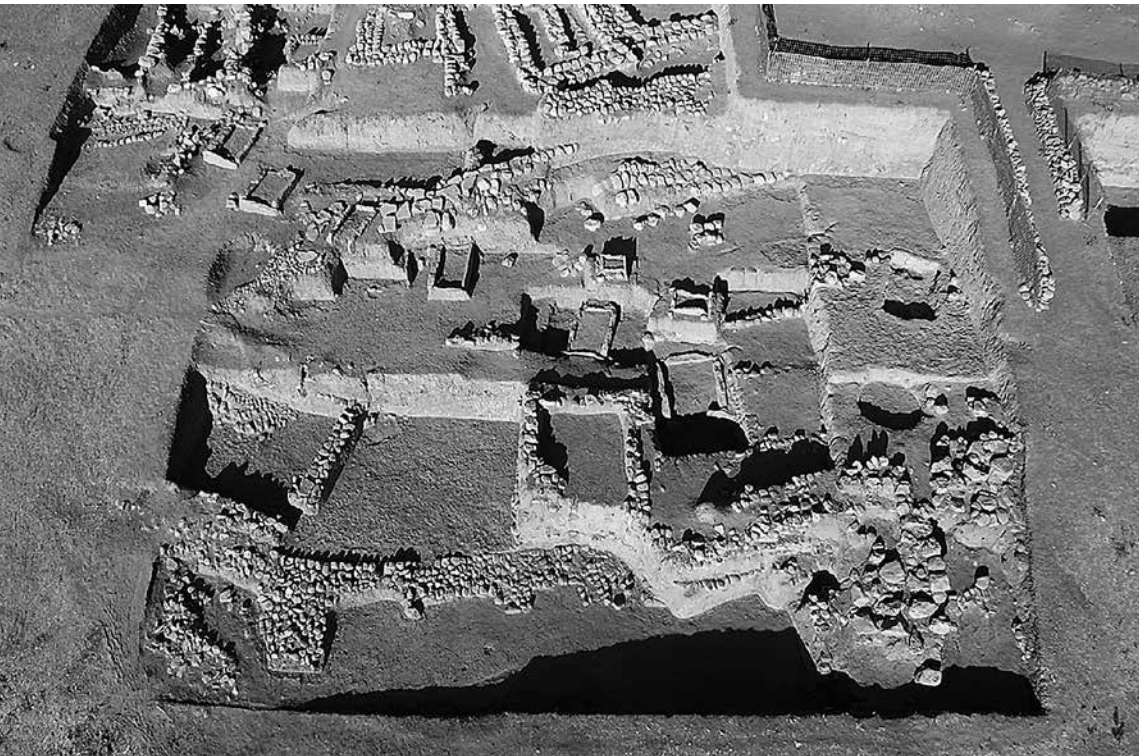
Res. 3 – ETÇ 1 Mezarları Genel görünüm

ya da devetüyü renklerde olan çanak çömleklerdir. Kırmızı, gri ve devetüyü hamur renklerine sahip çark yapımı ve el yapımı Uruk kapları da vardır. Ancak hem Başur'da hem de tüm Kuzey Mezopotamya bölgesi Uruk yerleşimlerinde kırmızı ya da gri hamurlu ve el yapımı Uruk çanak çömleğine çok az sayıda rastlanır. Bu kuzey bölgelerde rastlanan Uruk çanak çömleği genelde devetüyü, çark yapımı Geç Uruk mallarıdır. Başur Höyük bu kuzey geleneğine uyan Uruk etkileşimli bir yerleşim gibi görünmektedir. Çok az sayıda da olsa Uruk gri hamurlu çanak çömleği Başur'da da bulunmuştur. Ayrıca höyükte şimdiye kadar birkaç örnek olmasına rağmen kırmızı astarlı Geç Uruk çömlek parçaları da bulunmuştur. Geniş

alanlara yayılan mekânlar, depo odalarının varlığı, bu döneme tarihlenen binlerce çanak çömlek höyüğün Geç Uruk Döneminde idari bir merkez olabileceğini akla getirmektedir.

Erken Tunç Çağı I

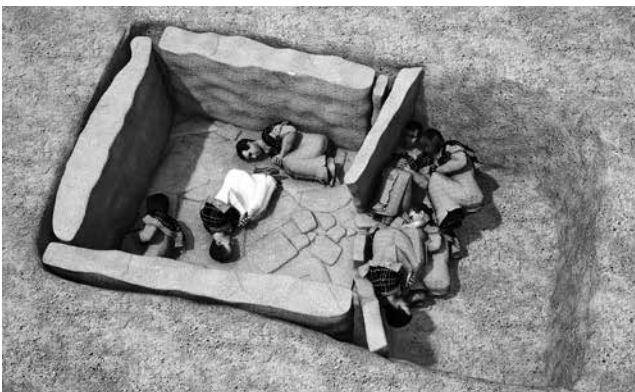
Höyük üzerinde iki farklı alanda Erken Tunç Çağı I evresine tarihlenen kalıntılar tespit edilmiştir. Bunlar höyüğün kuzeybatısında yer alan sivil yerleşime ait olduğunu düşündüğümüz taş temelli duvarlar ile ocaklar ve güneydoğuda bulunan mezarlık alanıdır. Sivil yerleşim derin ve küçük bir alanda ortaya çıkartıldığı için özellikle mimari açıdan detaylı bir bilgiye sahip değiliz. Ancak yerleşimin güneydoğusunda bulunan mezarlık alanı dönemin sosyo-ekonomik ve kültürel karakterini anlamamız açısından oldukça önemli veriler barındırmaktadır (Res. 3). Başur Höyük'te 2011-2015 kazı sezonlarında, Geç Uruk tabakasına ait

Res. 4
ETÇ 1
Mezarları
Genel görünüm

yapıları tahrip ederek yapılmış taş sandık, basit toprak ve taş kapaklı basit toprak tiplerinde 17 mezar açığa çıkarılmıştır (Res. 4). Mezarların biri diğerinin yanına gelecek şekilde belli bir düzen içerisinde, birbirlerini tahrip etmeden konumlandırıldıkları görülmektedir. Bu sebeple gömü yapıldığı dönemlerde hangi mezarın nerede olduğuna dair bir öngörülerini olduğunu düşünülebilir.

Başur Höyük'te açığa çıkarılan mezarların büyük bir kısmı taş sandık mezar tipindedir. Bunlar, genellikle dört adet yekepare kireçtaşı plaka ve bunların üzerini kapatan bir kapak taşı ile çevrelenmiş, dikdörtgen formda inşa edilmiş mezarlardır. En küçük taş sandık mezar 70x95 cm boyutlarında iken; en büyüğü kareye yakın bir formda 2.25x2.35 m boyutlarındadır. Bu mezarlardan beşinin tabanında düz kireçtaşı plakalardan oluşan bir döşeme söz konusudur. Gömülerin ve gömü hediyelerinin bir kısmının direkt bu tabana konulduğu; diğer mezarların ise toprak tabanlı olduğu görülmüştür. Taş sandık mezarlarda insan gömülerine ait kemik kalıntıları oldukça tahrip olmuştur. Bunun bir ritüelin parçası olarak boş bırakılmış veya bilinçli bir şekilde tahrip edilmiş olmasından ziyade, toprağın asidik yapısıyla da ilgili olduğunu düşünmekteyiz. Basit toprak mezarlarda ise insan iskeletlerinin taş sandık mezardakilere oranla daha iyi korundukları görülmektedir. Devam eden antropolojik çalışmalara göre, mezarlarda birden fazla gömüye ait iskelet kalıntıları bulunmaktadır (Res. 5). İster basit toprak ister taş sandık mezar tipi olsun genellikle çoklu gömü pratiğinin uygulandığı tespit edilmiştir. Gömüler genellikle hoker pozisyonunda ve belirli bir yön birliği dikkate alınmadan gömülmüşlerdir. Toplam gömü sayısına ilişkin kesin sayının iskeletler üzerinde devam eden antropolojik çalışmalar sonucu belirlenmesi beklenmektedir. Çalışmaların ilk sonuçlarına göre ortaya çıkartılmış olan Başur Höyük Erken Tunç Çağ I dönemine tarihlenen mezarlık alanında, farklı yaş gruplarından yaklaşık olarak 90 iskelet olduğu düşünülmektedir.

Res. 5 – ETÇ I Dönemine tarihlenen Mezar 15 - 17'nin canlandırılması

Res. 6
ETÇ I
Mezarlarında ortaya
çıkartılan
Ninive 5
boyalı kabı

Res. 7
ETÇ I
Mezarlarında ortaya
çıkartılan
Ninive 5
boyalı kabı

Gömü hediyelerinin taş sandık mezarlarda yoğunlaştığı görülürken, basit toprak mezarlarda bu sayı oldukça düşüktür. Yetişkin bir kadın ve bir çocuk gömüsünün yer aldığı basit toprak mezar bu duruma istisna oluşturmaktadır. Bu mezarda da tıpkı taş sandık mezarlarda olduğu gibi oldukça nitelikli pişmiş toprak (Res. 6-7) ve metal eşyaların (Res. 8-9-10) konulduğu görülmektedir. Mezarlarda bulunan gömü hediyeleri/eşyaları arasında, MÖ 3. binyılın başlarında ortaya çıkan ve Kuzey Mezopotamya'nın bölgesel bir kültürü değerlendirilen Ninive 5 Kültürü'ne ait çok sayıda yalın, kabartma, boya veya kazıma beze-

meli kaplar; domuz, köpek, piramit ve mermi şeklinde biçimlendirilmiş 38 adet oyun taşı (Res. 11); metal mızrak uçları (Res. 12) ve baltalardan oluşan silahlar; sap kısmında kuş, keçi, köpek gibi hayvanların yer aldığı kaşık benzeri nesneler; altın ve gümüşten iğne ve boncuk gibi süs eşyalarının yanında ritüel amaçlı kullanıldığı düşünülen nesneler; çeşitli taş ve metalden yapılma silindir mühürler; kireçtaşı,

Res. 8
ETÇ I Mezarlarında ortaya
çıkartılan metal ritüel nesnesi

Res. 9
ETÇ 1 Mezarlarında ortaya
çıkartılan metal ritüel nesnesi

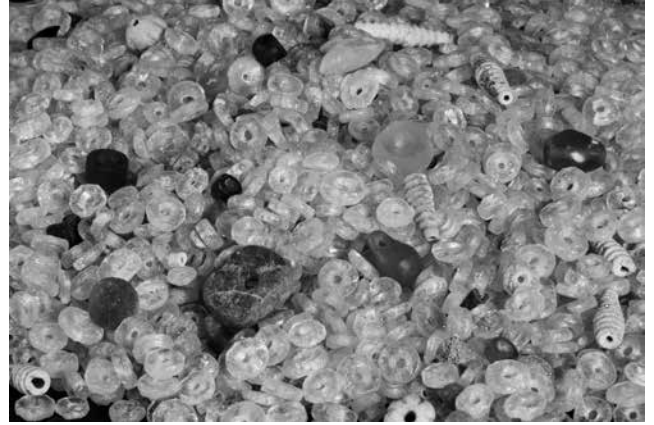
Res. 10
ETÇ 1 Mezarlarında ortaya
çıkartılan metal ritüel nesnesi

lapis, dağ kristali, akik, karnelyan gibi yarı değerli taşlardan farklı şekillerde biçimlendirilen binlerce boncuk (Res. 13) ortaya çıkartılmıştır. Mezarda bulunan organik kalıntılardan alınan karbon örneklerinin sonuçları, bu mezarların Erken Tunç Çağı'nın hemen başlarına (yak. MÖ 3100-2900) tarihlendirilmesini sağlamıştır.

Yapılan ilk çalışmalar doğrultusunda, Geç Uruk 'sistemini çöküşünü' takip eden süreçte zengin ve çeşitli nitelikteki gömü hediyeleri ile birlikte gömülen ve seçkinler sınıfına' ait oldukları düşündüğümüz mezar sahipleri, yerel kaynaklar üzerinde kontrol ve denetimi sağlayarak, prestij objelerine sahip olma, uzun mesafeli ticareti yönlendirme gibi avantajları kullanarak yerel politik bir güç oluşturmayı başarmış olmalıdır. Olağandışı bu gömü geleneği ve hediyeleri, seçkinler sınıfının kontrolünde olan bölgelerarası bir etkileşim ağının yanı sıra kendilerini toplumdan ayıran, statülerine meşruluk kazandıran ve de onu yeniden üreten 'ideolojik aygıtların' çeşitliliğine de işaret etmektedir. Bu açıdan Başur Höyük, Geç Uruk sisteminin 'çöküşünden' sonra bölgede yaşanan gelişmeleri ve bunların dinamiklerini anlamamız açısından anahtar bir yerleşim konumundadır. Özellikle mezarlarda bulunan metal eserler, Yukarı Dicle Bölgesi'nin madencilik

Res. 12 – ETÇ 1 Mezarlarında ortaya çıkartılan metal mızrak uçları

Res. 13 – ETÇ 1 Mezarlarında ortaya çıkartılan boncuklar

faaliyetlerine ışık tutacak düzeyde ince işçiliğe sahiptir. Mezar hediyelerinin geneline bakıldığında, üretimi için tam zamanlı uzmanlık gerektiren çeşitli nesneler, örgütlenmesi son derece karmaşık olan madencilik faaliyetlerinin göstergelerinden nitelikli metal eser üretimi, uzak coğrafyalardan ithal edilmiş lapis ve Kızıldeniz kökenli deniz kabuklarından yapılmış boncukların işaret ettiği uzun mesafeli ticaretin kanıtı olan buluntular bahsedilen yönetici sınıfın örgütlenme becerisini ve ulaşılan örgütlülük düzeyini göstermesi açısından son derece önemlidir. Bu bağlamda, Başur Höyük Erken Tunç Çağı I mezarları ve yerleşim yeri, Yukarı Dicle ve Botan Bölgesi topluluklarının Doğu ve Güneydoğu Anadolu, Mezopotamya, Kuzey Suriye, İran ve Kafkasya'daki kültürler ile nasıl bir etkileşim ağı içinde olduğuna dair önemli katkılar sağlayacak potansiyeli barındırmaktadır.

Res. 11
ETÇ 1 Mezarlarında ortaya
çıkartılan oyuntaşları

Aksel Tibet'in Ardından (1956-2019)

Arkadaşımız ve meslektaşımız Aksel Tibet, 26 Ocak 2019 Cumartesi gecesi genç bir yaşta, 63 yaşında aramızdan ayrıldı.

Çok yönlü ilgi alanları ve çoklu kariyere sahip bir arkeolog hakkında yazmak oldukça zor. Belki öncelikle onu çok yönlü yapan, kültürel zenginliğini besleyen ebeveylelerinden söz etmek daha doğru olur. Hristiyan bir anne ve Kafkas kökenli Müslüman bir babanın oğlu olan Aksel Tibet, bu iki farklı kültürü çok güzel sentezlemiş ve ilgi duyduğu tüm alanlarda kültürel, ideolojik ve sosyal sınırları kırmak için çabalamıştır.

Çocukluğunu ve ilk gençliğini İstanbul'da geçiren Tibet, Saint Joseph'de lise eğitiminin ardından Fransa'nın Lyon kentinde arkeoloji (Protohistorya) eğitimi almıştır.

Kadıköy Moda'da bahçeli evlerin çoğunlukta olduğu bir dönemde büyüyen Aksel Tibet, İstanbul'un denize bakan bir şehirden mega kente dönüşümüne tanıklık ettiğinden, şehrin zaman içinde talan edilmesine, plansızca ve hızlı yapılaşmasına karşı; özellikle Arkeologlar Derneği İstanbul Şubesi'nde aktif görev aldığı dönemlerde aktivist kimliğiyle net bir şekilde tavır almıştır.

Yakın zamanda Mimar Sinan Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde «Kentsel Arkeoloji» dersleri verirken de İstanbul'un plansız ve kontrolsüz büyümesine, çeşitli çıkarlar uğruna kültürel mirasın talan edilmesine karşı tavrını sürdürdü. Derslerinde Türk ve yabancı arkeologları da misafir ederken, öğrencileriyle ayrıca İstanbul'da sürdürülen kurtarma kazılarını da ziyaret etti.

Somut kültürel mirasın korunması konusundaki duyarlılık, somut olmayan kültürel mirasın yaşatılması ve belgelenmesi konusunda ve özellikle müzik alanında kendini gösterdi. Geçmişte, arkadaşı Aykut Köksal ile Açık Radyo'da bu konuda programlar yaptı. Ayrıca, tek başına yıllarca yine aynı radyoda «İnsan Sesi» adlı programı kesintisiz devam etti.

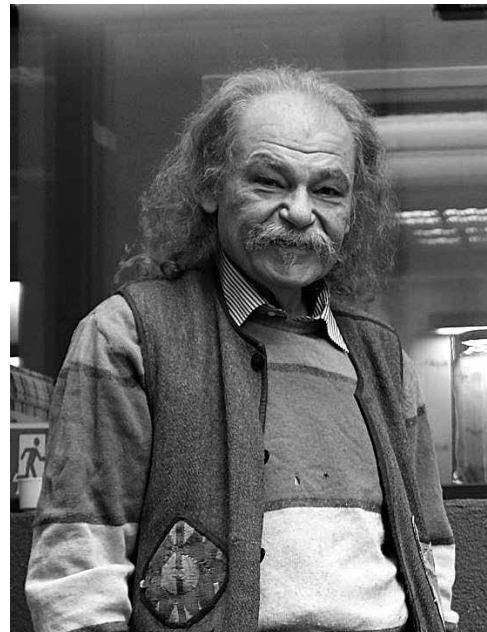
Aksel Tibet, Lyon'daki eğitiminin ardından Türkiye'ye döndükten sonra İstanbul Üniversitesi'nin yürüttüğü çeşitli kurtarma kazılarında aktif olarak çalıştı. Hem öncesinde, hem de 1990 yılından itibaren bugüne kadar IFEA bünyesinde çalıştığı dönemlerde katıldığı başlıca kazılar şu şekilde sıralanabilir. Kastamonu yöresinde Catherine Marro ve Aslı Erim Özdoğan ile yüzey araştırmaları, Catherine Marro ile birlikte Gaziantep Horum Höyük'te kurtarma kazıları ve uzun yıllar sürecek olan Olivier Pelon ve sonrasında Dominique Beyer'in başkanlığını yaptığı Niğde sınırlarında yer alan Porsuk Zeyve Höyük'de aktif görevler aldı.

Yine arkeolojik çalışmalar içerisinde TEBE ve IFEA arasında bilimsel işbirliği bağlamında Ali-Belkıs Dinçol, Eric Jean ve Olivier Casabonne ile çeşitli çalışmalarda bulundu, birçok kitabın editörlüğünü yaptı.

Fransızca ve Türkçeye hakimiyeti ve eklektik kültürü ile Aksel Tibet, IFEA bünyesinde çalışmaya başladıktan sonra 1991 yılındaki ilk sayısından itibaren günümüze, 26. sayıya kadar, *Anatolia Antiqua* dergisinin yayın sorumlusu görevini kesintisiz sürdürdü.

Yine IFEA bünyesindeki diğer yayınlar, monografi dizisi *Varia Anatolica* ve yakın zamanda yayınlanan «IFEA Arkeolojik Toplantıları» ile sayfalarını genç arkeologlara açtı, onların, çalışmalarını yayınlamalarına yardımcı oldu.

2014 yılında yine IFEA bünyesinde Alice Mouton'un düzenlediği «Rencontres d'Archéologie», Anadolu'da bir bilim insanı Emmanuel Laroche» sergisinin küratörlüğünü yaptı. Aynı sergi kapsamında Laroche

ailesinden de yardım alarak, Laroche'u kapsamlı olarak anlatan bir katalog hazırladı.

2015 yılında, Stéphane Yerasimos'un 10. ölüm yıldönümünde Belkıs Taşkeser ve Jean-François Pérouse ile birlikte «Stéphane Yerasimos Anma Sergisi»ni düzenledi.

2016 yılında *Varia Anatolica* XXIX. sayısında «Catalogue des figurines en terre cuite grecques et romaines du Smyrne, conservées au Musée archéologique d'Istanbul/Istanbul Arkeoloji Müzeleri, Yunan-Roma dönemi pişmiş toprak Smyrna figürinleri kataloğu «son çalışmalarından biridir. Bu çalışmanın konusu olan Smyrna Figürinleri ile ilgili ilk ortak çalışma 1909 yılında Osman Hamdi Bey ve Fransız arkeolog Gustave Mendel tarafından yayınlanmış olan «Smyrna Figürinleri Kataloğu» olup, Aksel Tibet'in en değerli özelliklerinden biri olan kültürler ve insanlar

arasında köprü oluşturma kararlılığını yansıtmaya açıksındandır.

Aksel Tibet, tüm meslektaşları, arkadaşları, tanışıklıkları ve hayatı boyunca onun için çok önemli olan koro çalışmaları arasında kültürel anlamda sürekli interaktif bir ilişki kurdu. Her türlü ilişkinin uzun ömürlü, nitelikli ve verimli olabilmesi için güven duygusuyla beraber bu interaktif ilişkinin önemli olduğunu biliyordu. Çalıştığı her alanda çok yönlülüğü dışında, sınırsız ve derin bilgisini de paylaşmaktan hiç sakınmadı. IFEA'daki ofisi herkese açıktı. Tavsiye isteyen misafir öğrenciler, dünyanın dört bir yanından gelen arkeologlar hep sıcak bir karşılaşma yaşadılar.

Birgün o viyola da gamba, ben çello çalmak için bulacağaktık. Başka bir gün, başka bir yerde...

Martin Godon – Bengü Kılıçbeyli Godon

Prof. Dr. Muhibbe Darga'nın Ardından

Prof. Dr. Muhibbe Darga, 1921 yılında İstanbul'da doğmuştur ve Osmanlı padişahlarından II. Abdülhamid döneminde, Osmanlı sarayında Başmabeynci olarak görev yapan Darugazade Mehmet Emin Bey'in torunudur.

Prof. Dr. Muhibbe Darga, 1939 yılında Erenköy Kız Lisesi'nde eğitimini tamamladıktan sonra İstanbul Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nde lisans eğitime başladı. Lisans eğitimi boyunca alanında öncü hocalardan olan, Prof. Dr. Arif Müfid Mansel, Prof. Dr. H. Th. Bossert, Prof. Dr. E. Bosch'un derslerini aldı. 1940 yılında Prof. Dr. Arif Müfid Mansel başkanlığında yürütülen Rheimion kazılarına katıldı ve Prof. Dr. Arif Müfid Mansel başkanlığında birçok kez Anadolu'nun keşif gezilerine katıldı. 1943 yılında Lisans tezini Prof. Dr. Th. Bossert denetiminde tamamladıktan sonra aynı hocanın kürsüsünde ve aynı yıl "Muwatalli

Ritüelindeki Tanrı ve adları üzerine Araştırmalar" adlı doktora çalışmasına başladı. 1945 yılında Muhibbe Darga, Eski Önasya Dilleri ve Kùltürleri Bölümü'nde asistanlığa atandı ve Prof. Dr. H. Th. Bossert ile birlikte, Kayseri, Adana, Hatay, İçel illerinde, Prof. Dr. Arif Müfit Mansel ile birlikte Antalya ve İçel illerinde araştırmalara katıldı. 1946 yılında Prof. Dr. H. Th. Bossert başkanlığında yapılan, Karatepe keşif gezilerine iştirak etti. 1947 yılında "Muwatalli Ritüelindeki Tanrı ve adları üzerine Araştırmalar" adlı doktora çalışmasını tamamladı. 1947 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakùltesi, Eski Önasya Dilleri ve Kùltürleri bölümündeki asistanlık görevinden ayrıldı. 1947-1951 yılları arasında Th. Bossert, H. Çambel ve B. Alkım'la Karatepe kazılarına katıldı. 1958-1959 yıllarında Elazığ ve Muş'ta çeşitli liselerde öğretmenlik yaptı. 1960 yılında ayrıldığı İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakùltesi, Eski Önasya Dilleri ve Kùltürleri Bölümü'nde doktor asistan olarak çalışmaya başladı. 1963 yılında Paris'te yapılan Milletlerarası Klasik Arkeoloji Kongresi'ne katıldı. 1964 yılında Alexander von Humboldt Vakfı'nın "İlmi Araştırma Bursu"nu kazandı. Prof. Dr. Otten ile doçentlik tezinin çalışmalarını yürütmek için 1 yıllığına Almanya'nın Marburg kentine gitti. Aynı yıl Prof. Dr. U. Bahadır Alkım nezaretinde Geç Hitit Sanatı derslerini vermeye başladı. 1965 yılında "Hitit Bayram Ritüeli Metinlerinde NA4 huvaşı, Étarnu ve kutsal koruluk" isimli doçentlik tezini tamamladı ve aynı yıl kürsüsünde doçent oldu. 1966 yılında Belçika'nın Liège kentinde yapılan Uluslar arası Assyrologie Kongresi'ne katıldı. 1970 yılında Marburg Lahn-Philip Üniversitesi'nde Eski Doğu Dilleri Semineri'ne katıldı. 1971 yılında Fransa'da Collège de France'ın

Cabinet d'Assyriologie Bölümü'nde bilimsel çalışmalarını sürdürdü. Berlin Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü ve Marburg Üniversitesi Eski Doğu Dilleri Enstitüsü'nde çalışmalarda bulundu. 1973 yılında "Eski Anadolu'da Kadın" çalışması ile profesör oldu. Prof. Dr. Refik Duru tarafından yürütülen Keban-Değirmentepe Höyüğü kazılarına katılır. Side dili üzerinde çalışmaları ve yorumlarıyla bu dilin çözümüne katkıda bulundu.

1975 yılında Türk Tarih Kurumu üyeliğine seçildi. Budapeşte'de yapılan Uluslar arası Türk Sanatı Kongresi'ne katıldı. İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi'nde "Hattuşa-Yazılıkaya Açık-hava Tapınağı" konulu konferansı verdi. 1977 yılında Paris, Collège de France ve École Pratique des Hautes-Études sw Fransız Enstitüsü üyesi E. Laroche ve Chicago Üniversitesi Oriental Institu'den H. G. Güterbock tarafından düzenlenen "Littérature hittite" (Hitit Edebiyatı) konulu seminer çalışmalarına katıldı. 1979 yılında Alexander Humboldt Vakfı'nın düzenlediği "Palast und Hütte" adlı Uluslararası toplantıya ve Berlin Arkeoloji Enstitüsü ile Marburg Lahn-Philip

Üniversitesi'nde Eski Ön Asya Dilleri seminerlerine katıldı. 1983 yılında Roma Üniversitesi'nde "Eski Çağlarda Mühür ve Kullanılışı" konulu konferansı verdi ve aynı yıl Eskiçağ Dilleri Bölümü, Hititoloji Anabilim Dalı başkanı oldu. Bölümünde Kültepe-Kaneş uygarlığı, Assur Koloni Çağı, Hitit sanatı ve Hitit dili ağırlıklı dersler verdi. 1985 yılında kendi isteği ile görev yaptığı İstanbul Üniversitesi Eskiçağ Dilleri ve Kùltürleri Bölümü, Hititoloji Anabilim Dalı'ndan emekliliğe ayrıldı. 1986 yılında Eskişehir Anadolu Üniversitesi rektörü Prof. Dr. Yılmaz Büyükerşen'in daveti üzerine Sinema ve Televizyon Bölümü'nün yüksek lisans öğrencilerine "Anadolu Uygarlıkları" konulu dersler verdi. 1990-2004 yılları arasında Eskişehir yakınlarında yer alan Şarhöyük-Dorylaion kazılarının başkanlığını yaptı. Avrupa'da filolojik ve arkeolojik pek çok kongreye katılan Prof. Dr. Muhibbe Darga, "Eski Anadolu'da Kadın", "Hitit Mimarlığı", "Hitit Sanatı" gibi yayınları ile bilim dünyasına büyük katkılar verdi.

Arkeoloji dünyasının öncü isimlerinden ve Türkiye'nin ilk kadın arkeologlarından biri olan, bilimsel çalışmaları, yetiştirdiği öğrencileri, arkeoloji bilimine yaptığı katkıları ile 'Arkeolojinin Delikanlısı' lakaplı Prof. Dr. Muhibbe Darga hocamız 6 Mart 2018 tarihinde aramızdan ayrıldı. Prof. Dr. Muhibbe Darga'nın cenazesi 7 Mart 2018 tarihinde öğle namazını müteakiben Üsküdar Şakirin Camii'nden kaldırılarak, Karacaahmet'te bulunan aile mezarlığına defnedildi. Katılımın oldukça yoğun olduğu cenaze töreninde Muhibbe Darga hocamızı sevenleri, öğrencileri ve meslektaşları son yolculuğunda yalnız bırakmadı.

Tolga Pelvanoğlu

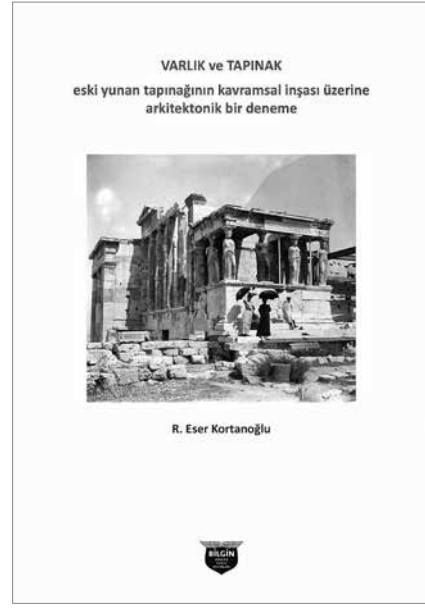
Kitap Tanıtımları

Kortanoğlu R. E., *Varlık ve Tapınak; eski yunan tapınağının kavramsal inşası üzerine arkitektonik bir deneme*. Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 2018.

Günümüz Türkiye’inde görmeye alışkın olmadığımız türde yazılmış olan kitap dört ana bölümden oluşmaktadır. Kitabının ana temasını yazar R. Eser Kortanoğlu önsözünde, “*Yunan dinsel mimarisini, süreksizliğin içinde var olmuş anlamsal bir gösterge olarak yorumladığımızda, karşımıza çıkan ilişkiler ağı muazzam düzeyde. Ben de arkeoloji ve dinsel mimari arasındaki ilişkileri ve bu ilişkileri kavrayışımız üzerindeki felsefeyi takip etmek istedim*” söylemi ile çizmeye çalışmıştır. Bu kapsamda ele alınan konunun yalnızca kavramsal çerçevesi ile ele alındığını belirtmektedir.

Eserin ilk bölümü olan Eski Yunan Tapınağının İnşa Evreleri değerlendirilmiş, Konstrüksiyon, de-konstrüksiyon, re-konstrüksiyon terimleri üzerinde açıklama yapılmıştır. “Naos” adı verilmiş çekirdek yapının kutsallığı ve tapınağın yapısal ana çekirdeğinin oluşturduğu vurgulanmıştır. Dörtgen bir planın Eski Yunan tapınağına nasıl dönüştüğü veya dönüştürüldüğü irdelenmeye çalışılmıştır. Yazar bu bölümde “*Tapınak nedir?*”, “*Yunan tapınağı nedir?*”, “*Doğu Akdeniz kültürleri içerisinde “tapınağının” fiziksel ve anlamsal olarak bu seviyede tartışıldığı başka bir uygarlık neden bulunmamaktadır?*”, “*Sabit anlamın kaybolduğu bir yerde nasıl hiyerarşi inşa edebiliriz?*”, “*İçerisi ve dışarısının sabit anlamları yok ise, içeride olmanın üstünlüğü nedir?*” şeklinde sorular sorarak okuyucuyu düşünce dünyasına itmekte ve “Yunan tapınağının” “Yunan tapınağı olarak” adlandırılmasının yapısal ve kurgusal eleştiriler yaparak kendi çözümlerini sunduğu gibi okuyan kişiyi de bu konu üzerinde düşünme, yorumlama yapma ve sonuç çıkarmaya itmektedir.

Kitabın ikinci bölümünde ise; öncelikle “Eski Yunan Dinsel Mimarisinde Klasik Modelin Oluşumu” öncelikli temadır. Özellikle Yunan anakarasında ve bağlamında Ege coğrafyasında tapınak olan yapıların veya yapı topluluklarının yeniden ele alınmasının gerekliliği vurgulanmaktadır. Yazar, öncelikle anıtsal mimarinin ilk adımlarını içeren Arkaik Dönem’den Klasik Dönem’in olgunlaşmış yapılarına geçişte, bazı dinsel kütlelerin daha iyi korunagelmış olduklarına değinir. Arkeolojinin ilk araştırmalarının yapıldığı erken dönemlerdeki metodolojilerinin kimi duygusal yorumlarından dolayı bazı üst-anlamları üstleniş olabilecekleri, ancak oranlar sisteminin, plastik kompozisyonların, Antik metinlerdeki söylemlerin,

somut kalıntılar/eserler üzerindeki göstergelerin ve mythosların çözümünün başka gerçekliklere işaret etmiş olabileceği üzerinde durulmakta ve araştırmalarda dikkat edilmesi gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Yazar bahsettiği her parametredeki bilimsel kanıtlarının evrensel olması kitabın evrensel bilimsel gerçeklik seviyesine çıkmasını sağlamaktadır. “Mimari a: Plan Şemaları”, “Mimari b: Yapısal ve Oransal Nitelikler”, “Görsel Şemalar: Alınlık Heykeltraşisi, Kompozisyon ve İletişim”, “Metinsel Şemalar: Dil ve Anlam” bölümün alt başlıklar eklenmiştir. Mimari yapı plan, yapım tekniği ve oranları, heykeltıraşlık eserleri ile bezenmesi (süsleme) gibi maddi unsurları değerlendirip orijinal yapının sanatsal ve düşünsel açıdan nasıl irdelenmesi gerektiği hususunda ipuçları vermektedir. Özet olarak ikinci bölümde, Arkaik Dönemden Klasik’e geçerken, “geçiş yapısı” olarak kabul edilegelmiş kütlelerden farklı bir yapının öne çıkması gerektiği öne sürülmektedir. Bu yapılara en iyi örnek yazara göre Atina Akropolisindeki Athena Polias tapınağıdır.

Üçüncü bölüm olan “Eski Yunan Tapınak Mimarisinde İçkin İstikrarsızlık”, Platon ve oluşturduğu paradigmatik yapının Antik mimariye paradoksal yansımaları üzerinedir. Yazar, “*Eski Yunan mimarisinde en kutsal ve özenilen yapısal kütle olan “tapınaklar”da karşımıza çıkan bir plan tipolojisi, Platon’dan önce ancak Platon’un düalist “görünümlü” ancak varış noktası sonsuz “tekillik” olan düzleminde içkin bir istikrarsızlık yaratmaya başlıyor ki buna “İkili Tapınım” diyoruz*” ifadesini kullanarak çoklu tapınım edimini felsefe temelleri üzerinden yeniden oluşturmaya çalışmaktadır. Yazar bu bölümde “*Bir metin, bir yapı,*

bir anlam kendinden nasıl farklılaşır?”, “Ayrıcalıklı yapısal öğeler arasındaki hiyerarşinin doğası nedir?”, “Bir imparatorluk kendini ifade ederken arkitektoniği nasıl ve neden kullanmaktadır?” şeklinde sorular sorup cevap aramaktadır. Bu bölümde Foucault’nun “iktidar” ve “söylem” kavramlarından yola çıkarak Roma Kültürü, Roma Mimarisi, İmparator Kültü gibi olguların nasıl Eski Yunan kavramları ve “Görülebilir Olanlar” üzerinden temellendiğini, bu temellenişin Kıta Yunanistan’daki ilksel örneklerini işaretleyerek gösterir. Bu işaretleme yazara ait iki “kavram” ortaya çıkarmaktadır; “İktidar için söylem: Tip 1 ve 2”. Kortanoğlu, özellikle Olympia/Philippeion ve Ankyra Roma/Augustus ile Atina Roma/Augustus kütlelerini bu bağlamda yorumlayarak “Söylenebilir olan” ı da bize verir. Böylece çok az araştırmacının yapmış olduğu fen bilimine bağlanan mimari oluşumları sosyal bilimlere olgusuna bağlı Felsefe ile bütünleştirmekte ve disiplinler arası bir inceleme ve değerlendirme yapmaktadır.

Dördüncü bölüm olan “Model-Kopya-Model Döngüsünde Kyklosun Uzamı”, dinsel yapılar arasındaki somut ve soyut etkileşimin geometrik ve döngüsel biçimi ve “model” kavramı üzerinedir. Yazar R. Eser Kortanoğlu, bu etkileşimi iki büyük mimar olarak yorumladığı tanrı Apollon (ölümsüz) ve İktinos (ölümlü) üzerinden yapar. Burada Platon Felsefesindeki her şeyi tanrıya bağlamaya bir atıfta bulunuluyor gibidir. Ona göre “Yunan mimarisini Yunan dininden, Yunan dinini ise Yunan Olan’dan ayırabilmek kolay değil”dir. Metin’de “Yunan”, “Yunan Olan”, “Yunan Olan ve Batı Medeniyeti” gibi olgular Delphoi Apollon ve Bassae Apollon tapınaklarının döngüsel etkileşim/aktarım modelleri üzerinden yorumlanır. Böylece tapınak inşasını yapan mimarlar tümüyle tanrı etkisinde Apollon için bu binaları inşa etmiştir.

Yazar kitabında “Klasik Paradigma” olarak adlandırdığı bir yapının varlığına işaret etmektedir. R. Eser Kortanoğlu’na göre yıllardır doğru kabul edilen birçok bilimsel kabul aslında oldukça sezgisel ve keyfi “kanılara” dayanmaktadır. Ona göre, özellikle 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın ilk yarısında, Kıta üretimi bazı anlatım şemaları hakikat kabul edilmiş, bu episteme de döngüsel bir şekilde tekrar edilmiştir. Yazar “Klasik Paradigma”nın özellikle MÖ sekizinci yüzyıldan itibaren var edilmiş ve geliştirilmiş bir sosyo-kültürel forma dayandığını iddia etmektedir. Bu iktidar yapısı “Kosmos”dur.

Bu türden eserleri, gerçeğin ve gerçeği anlamının peşinde, eleştirel ve kuramsal çalışmaları Arkeoloji, Mimarlık ve Felsefe dünyamızda özellikle de Türkiye’de üretilen eserlerde görmek pek mümkün değildir. Güzel bir çalışma ve deneme olan bu yazılı

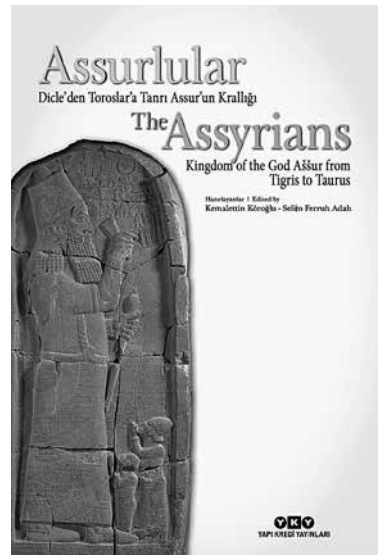
kaynakçaların Türkiye Kaynakçasına fazlası ile kazandırılması dileğiyle.

Hüseyin Sabri Alanyalı

Köroğlu, K., Adalı, S. F. (ed.) Assurlular: Dicle’den Toroslar’a Tanrı Assur’un Krallığı/The Assyrians: Kingdom of the God Aššur from Tigris to Taurus. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018.

Editörlüğünü Kemalettin Köroğlu ve Selim Ferruh Adalı’nın yaptığı, Türkçe ve İngilizce olarak iki dilde hazırlanan eser, birbiriyle ilişkili konuların aynı başlık altında verildiği altı bölüm ve 20 makaleden oluşur. “Paylaşmak biriktirmekten büyüktür” mesajı ile okuyucuların beğenisine sunulan kitap, Tüpraş ve Yapı Kredi iş birliği ile hazırlanmıştır.

Karen Radner tarafından kaleme alınan giriş bölümünde, Assur Krallığı, başkentleri ve 1400 yıla yakın tarihi ana hatları tanıtılmıştır. Yazar özellikle Assur Anadolu ilişkileri ve bu krallığın Anadolu’da kurduğu eyaletlere vurgu yapmıştır. Kitabın 1.ve 2. bölümleri Eski Assur Dönemi’nde Assur-Anadolu ilişkilerine ayrılmıştır. Gojko Barjamovic, MÖ II. bin yılda Assurlu tüccarlar tarafından Anadolu’da kurulan pazar yerleri ve karumların işleyiş biçimleri, önemli tüccarlar ve ticareti yapılan ürünlere yer verir. Fikri Kulakoğlu tarafından kaleme alınan Kültepe bölümünde, kentin ve kazıların tarihi yanında kazılarda çıkan en güncel buluntular tanıtılmaktadır. Bu bölümde ayrıca Kaniş Sarayı, tapınakları, çivi yazılı belgeler ve mühürler hakkında ayrıntılı bilgiler verilir. Eski Assur Dönemi’ne ait üçüncü makale Andreas Schachner’e aittir. Schachner, Hattuşa’nın başkent olarak kuruluşundan önceki evreleri ve özellikle Karum Dönemi’ne ait arkeolojik bulguları tartışmaktadır. Schachner, şehrin kuzeyinde Ambarlıkaya’nın yanında bulunan pithoslu yapının Karum Dönemi’nde

kurulmuş bir şehirde ekonomiyle ilgili fonksiyonları olan, merkezi ve resmi yapılar olduğu ve bu tür aktiviteleri kontrol eden sosyal bir grubun varlığının belgelendiğini aktarır.

“Orta Assur Krallığı ve Anadolu” adını taşıyan 3. bölüm yine Schachner tarafından yazılmıştır. Bu bölümde Assur krallarının Anadolu’nun farklı bölgelerini ele geçirmek için yaptıkları askeri seferler, arkeolojik kazılar sonucunda bu döneme tarihlendirilen buluntular ve kazısını yaptığı Giricano buluntuları ile kil tablet arşivi değerlendirilmiştir.

Kitaptaki 4. 5. ve 6. bölümler sırasıyla Anadolu’daki “Yeni Assur Krallığı”, “Yeni Assur Dönemi Eyalet Merkezleri” ve “Köyler ve Kırsal Yerleşmeler” adlarını taşır. Tamás Dezső, Assur ülkesinin Anadolu politikasını askerî açıdan kuzeydoğu, kuzey, kuzeybatı ve batı olarak dört bölgeye ayırır. Daha sonra her bir bölgeyi önemi, sınırları, askeri yolları ve Assur krallarının bu bölgelere yaptıkları seferler açısından incelemiştir. Kemalettin Köroğlu, Yeni Assur Dönemi’ne ilişkin Anadolu’daki stelleri ve kaya kabartmalarını değerlendirmiştir. Yazıda, Assur krallarının Anadolu’ya yönelen askeri seferleriyle ilişkili olarak dikildiği anlaşılan kabartmaların çoğunun önceden varsayıldığı gibi propaganda amaçlı olarak görünür yerlere yapılmadığı vurgulanmaktadır. Stellerden özellikle Tanrı Sin için yapılanların Assur’un Anadolu’ya özgü bir tasarımı olduğu, eyalet merkezlerinde dikilen stellerin ise propaganda ve güç gösterisi olduğunu belirtilmektedir. Anadolu’da eyalet üslubunda yapılan kabartmalar ve bir bölümü saray üslubundaki stellerin tümü fotoğrafları ve dijital yöntemlerle yapılmış çizimleriyle yer almaktadır. Ayrıca yalnızca steller ve kabartmalar değil Anadolu’daki bütün Assur dönemi yerleşmeleri bu kitap için yapılmış renkli ve ayrıntılı haritada gösterilmiştir.

John Mac Ginnis Anadolu’da Orta ve Yeni Assur dönemlerine ait Giricano, Zincirli, Tarsus, Arslantepe, Sultantepe, Girnavaz, Ziyaret Tepe, Tayinat ve Karkamış’ta bulunan çivi yazılı kil tablet arşivlerini tanıtmıştır. Bunlar arasında Ziyaret Tepe’de bulunan ve yazarın bilim dünyasına tanıttığı bir kil tablette saray için çalışan kadınların isimleri yer almaktadır. İlginç bir biçimde, 60 kadarı okunan bu isimler Yakındoğu’da bilinen dillerinden hiçbirine ait değildir. Yazar bu konuya ilişkin tahminleri paylaşır. Paul Zimansky, Urartu-Assur ilişkilerini incelemiş, Urartu toplumunun oluşmasında ve gelişiminde Assur etkisini ele almıştır. Bölümün bir başka makalesinde Ömür Harmanşah Yakın Doğu arkeologları ve eskiçağ tarihçilerinin Assur Devleti’nden emperyalist bir güç, Suriye-Hitit devletlerinden ise savunmasız ve siyasi açıdan güçsüz olarak bahsetmesine karşı çıkar.

Harmanşah’a göre Suriye-Mezopotamya coğrafyasındaki bütün Demir Çağı, Assur hâkimiyeti ve emperyalizme yenik düşen talihsiz Suriye-Hitit devletlerinin ele geçirilmesinden ibaret değildir. Materyal kültür akışı, güç pazarlıkları ve ticari belgelerin de incelenmesi gerektiğini iletmekte ve konuya bu bağlamda yaklaşmaktadır. Selim Ferruh Adalı, Assur ile Melid, Tabal, Frig ve Lidya ilişkilerini siyasal gelişmeler, coğrafya ve yazılı belgeler ışığında tek tek ele alır. Yigal Bloch, 4. bölümün sonunda, Türkçe yayınlarda çok fazla yer almayan Anadolu’da Aramiler ve Yeni Assur-Arami ilişkilerini anlatmaktadır. Bloch yazısında Demir Çağı’nda özellikle Güneydoğu Anadolu’ya göç eden ve günümüze kadar bu bölgede varlıklarını koruyan Aramiler hakkında yazılı ve arkeolojik bulguları aktarmaktadır.

Kemalettin Köroğlu, 6. bölümün ilk yazısında Yukarı Dicle bölgesinde Tushan eyaletinin merkezi Üçtepe Höyüğü’nde (eski Kurkh) yapılan kazılar ve buradaki Yeni Assur dönemi buluntuları hakkında bilgi vermiştir. Timothy Matney tarafından kaleme alınan Ziyaret Tepe, bölgede Ilısu Baraj Projesi çerçevesinde oldukça ayrıntılı kazı çalışmaları yapılmış önemli bir Assur merkezidir. Burada, Yeni Assur Krallığı’nın idari, ekonomik ve askeri yapısı hakkında önemli bilgiler elde edilmiştir. Özellikle Assur sarayının avlusunda çıkan ve Assur gömü geleneklerinde yaygın olmayan kremasyon gömüler dikkat çekicidir. Bölümün 3. makalesi Sultantepe başlığıyla Gülriz Kozbe tarafından yazılmıştır. Sultantepe Höyüğü’nde 1951-1952 yıllarında yapılan kazılar ve höyük hakkında genel bilgi veren Kozbe, kazılarda ele geçirilmiş bulgular yanında kendisi tarafından yapılan yüzey araştırmalarının sonuçlarını da paylaşır. Elif Denel ve Timothy Harrison Antakya bölgesindeki Tayinat’ta ortaya çıkan yeni buluntuları değerlendirmişlerdir. Kazıların yoğunlaştığı Geç Hitit sitadeli, Yeni Assur Dönemi Kinalia/Kullania ve Yeni Assur Sitadeli hakkında elde edilen veriler yanında Tayinat’ta bulunan tapınak ve Assur ritüellerine dair elde edilen bilgilere de yer verilmiştir. Bölümün son makalesinde Stuart Blaylock, Yeni Assur eyaleti Kummuh sınırları içerisinde kalan Tille Höyük’te gerçekleştirilen kazıda ortaya çıkarılan mimari ve küçük buluntuları ayrıntılı biçimde tanıtmaktadır.

“Köyler ve Kırsal Yerleşmeler” olarak adlandırılan kitabın son bölümünde, Gülriz Kozbe, Yukarı Dicle bölgesindeki Kavuşan Höyük’te bulunan Yeni Assur Dönemi’ne ilişkin yerleşme, mezarlar ve zengin buluntularını, dönemin ölü gömme adetlerini fotoğraflar, çizimler ve tablolarla destekleyerek okuyucuya paylaşmıştır. Yukarı Dicle Vadisi’nde bir köy yerleşimi olan Hakemi Use hakkında değerlendirmelerini

paylaşan Halil Tekin, höyüğün tabakaları, arkeolojik buluntuları ile mimari ve mezar yapıları hakkında bilgi verir. Tuba Ökse ise, Dicle Vadisi'nde Yeni Assur Dönemi mevsimlik köyler olarak adlandırılan Kilokki Tarlası, Kumru Tarlası ve Salat Tepe üzerine yazdığı makalesinde Assur'un Yukarı Dicle Havzası'nda, yarı göçebe toplumlarla ilişkisine odaklanır. Ökse aynı zamanda bölgedeki kışlaklar ve yaşam tarzı hakkında bilgilerini paylaşır.

Assurlular kitabında, Mezopotamya'nın köklü geleneklerini bünyesinde toplayan Assur uygarlığının Anadolu'ya ilgisi, Assur – Anadolu ilişkileri, Ticaret Kolonileri Çağı'ndan (MÖ II. bin yılın ilk çeyreği) Yeni Assur Krallığı'nın yıkılışına (MÖ 7. yüzyıl sonuna) kadar yaklaşık 1400 yıllık süreç ayrıntılı bir biçimde incelenmektedir. Her bölüm doğrudan konunun uzmanları, Assur merkezlerinde kazı yapan arkeologlar, çivi yazılı belgeleri okuyan filologlar veya uluslararası nitelikli saygın kurumlardan çıkmış önemli yayınları olan bilim insanları tarafından yazılmıştır. İlk kez ülkemizdeki bütün Assur yerleşmeleri, stelleri ve kabartmalarının yerlerini gösteren renkli fiziki haritalar yapılmış ve metinlerde geçen bütün isimler işaretlenmiştir. Kitabın içindeki özenli çizimler ve kaliteli fotoğraflar da dikkat çekicidir. Assurlular kitabında, Türkçe yayınlardaki terminoloji karmaşasını aşmak, isimlerin ve terimlerin farklı yazılışını önlemek için de çaba harcandığı anlaşılmaktadır. Kitabın sonundaki dizin bu anlamda Assur kral isimleri ve yer adlarının Türkçe yazılış konusunda okuyuculara kolaylık sağlayacak niteliktedir. Eserin, Anadolu Uygarlıkları Serisi'nin önceki prestij kitaplarında olduğu gibi Türkçe ve İngilizce olarak yayınlanması ülkemizin kültürel birikiminin uluslararası camiada da tanınması bakımından önemlidir.

Bahar Karaboğa

Beard, M., *SPQR: Antik Roma Tarihi*, (Çev. İ. Sağlamer), Pegasus Yayınları, İstanbul, 2018.

Günümüzde kitapçılarda yer alan onlarca farklı Roma Tarihi kitabının satışa sunulması, öğrenciler ve araştırmacılar için her ne kadar olumlu bir gelişme olarak kabul edilse de, bilinçsizce çevirisi yapılan ve güncelliğini yitirmiş eserlerin de yayınlanması Roma Tarihi konusunda bilgi kirliliği yaratmaktadır. Böyle bir ortamda nitelikli eserlerin yazılması veya Türkçe'ye çevrilmesi ayrı bir önem taşımaktadır. Roma İmparatorluğunu evrensel ölçüde ele alan eserleri kaleme alan yazarların ideolojik veya popüler tarih yazımına yakın çizgide seyretmesi, bu alanda çalışan modern araştırmacıların eserlerinin Türkçe'ye çevrilmesini zorunlu hale getirmiştir. Bu anlamda Turhan Kaçar tarafından Türkçe'ye çevrilen Stephen

Mitchell'in "*Geç Roma İmparatorluğu Tarihi M.S. 284-641*" eseri ile 2018 yılı başında İrem Sağlamer tarafından Türkçe'ye çevrilen Mary Beard'ın "*SPQR: Antik Roma Tarihi*" adlı kitabı bu ihtiyacı şimdilik karşılamaktadır. Pegasus yayınları tarafından yayınlanan eser toplamda 605 sayfa ek olarak 21 görsel malzeme yer almaktadır. Metin içinde ise toplam 103 resim-fotoğraf, plan ve 5 harita bulunmaktadır. Bu anlamda metinde anlatılanların görseller aracılığıyla desteklenmesi, bahsi geçen kişi, olay ve yerlerin daha kolay anlaşılmasını ve akılda kalmasını sağlamaktadır.

İngiliz Araştırmacı Mary Beard tarafından 2015 yılında "*SPQR: A History of Ancient Rome*" adıyla yayınlanan eserinde, yazarın geleneksel İngiliz tarih yazımının aksine daha sade bir dil kullanarak yazması, okuması zevkli ve kolay anlaşılır bir eserin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Yazarın Eskiçağ Profesörü olmasının yanında İngiliz edebiyatıyla da ilgilenmesi yazım dilinin öyküleyici yönünü de güçlendirmiştir. Bu nedenle akademik bir eser niteliğinden de kısmen uzaklaşmıştır. SPQR (Senātus Populus Que Rōmānus) Antik Roma Tarihi adlı eser giriş bölümü, 12 ana bölüm ve son söz kısmından oluşmaktadır. Ayrıca hemen her bölüm çeşitli alt başlıklarla ve konulara ayrılmıştır. *Giriş: Roma Tarihi* adlı bölümde tahmin edileceği üzere Roma tarihinin ne anlam ifade ettiğini, modern Avrupa ve ötesi için bıraktığı miras, SPQR adlı çalışmanın neleri merkez aldığı, nasıl bir dil kullanıldığı ve nerede başlayıp nerede bittiği gibi konulara yer verilmiştir.

Birinci bölüm, *Hayatının Baharındaki Cicero*, başlığı tematik bir tarih olan MÖ 63 yılı ile başlamaktadır. Büyük oranda Cicero'ya odaklanan bölüm, her iki tarafın gözünden Catilina tertibine ve söz konusu olayın dönemin kaynaklarına (Sallustius, Livius, Vergilius) nasıl yansıdığına değinmektedir. Beard,

bu bölümde Cicero'nun söylevlerine de yer verilerek metni zenginleştirmiştir.

İkinci bölüm, *Başlangıçta*, Roma'nın kuruluşunun temel alındığı bu bölümde ise, Dişi Kurt Lupa, Remus ve Romulus'lu mitos'un yer aldığı Aenas destanından Demirçağı Latium yerleşimlerine, Etrüsk-Latin-Sabinlerin ilişkilerine ve Cicero'daki Romulus algısına yer vermektedir.

Üçüncü bölüm, *Roma'nın Kralları*, Roma'nın mitsel kralı Romulus'tan son Kral Etrüsk Tarquinius Superbus'un yönettiği küçük bir kent topluluğu olan Roma'nın idari değişimlerini, Etrüsk etkisinin ne ölçüde olduğu, Krallık sürecinin ne şekilde sona erdiği ve sonrasında nelerin değiştiği ele alınmaktadır. Yazarın da belirttiği gibi bu bölüme kadar anlatılan standart hikâyeler sonrası eserin ana bölümlerine yer verilmiştir.

Dördüncü bölüm, *Roma'nın Büyük Sıçrayışı*, adlı bölüm terminolojik bir değişim yani devletin üst düzey yetkilileri olan *Consuller*in başlarda *Praetor* adıyla anıldığı fakat *Praetor*ların sonraları *Consul*'den düşük bir memuriyet halini aldığı şeklindeki açıklama ile başlamaktadır. Krallık sonrası oluşan idari yapı, Pleb-Patricii mücadelesi ve 12 Levha Kanunlarının neler sağladığı, Pleb Meclisi'nin kurulması, Pleblerin de *Consul* olabilmesi gibi sınıf çatışmaları ve diğer yasal haklara dair önemli gelişmeler ele alınmıştır. Bu bölüm altında, MÖ 396 yılında Veii kentinin Romalılarca alınması ve MÖ 390'da Galyalıların Roma'yı istilası sonrası değişen Roma politikası da kronolojik olarak işlenmiştir.

Beşinci bölüm, *Daha Geniş Bir Dünya*, adlı bölümde Kartaca savaşları, Polybius'un Roma Tarih yazımındaki yeri, Roma'nın evrensel egemenlik politikası ve bunun nasıl başarıya ulaştığı, Romalı olmanın ne anlam ifade ettiği, siyasilere ve kimi askerlere verilen *imperium* ve *provincia* yetkileri ve Roma'nın İmparatorluk öncesinde İmparatorluk halini aldığına değinilmektedir.

Altıncı bölüm, *Yeni Politikalar*, Roma'nın III. Kartaca savaşı sonrası (MÖ 146) askeri anlamda doruğa ulaştığı yüzyıllık dilimi ele almaktadır. Cumhuriyet'in çöküşünün de bu yükselişe paralel ilerlediği, Gracchus kardeşlerin reform hareketleri, Sulla'nın diktatörlüğü, Spartacus isyanı, *optimates* ve *populares* arasındaki çekişmeler gibi konular bu başlık altında incelenmiştir.

Yedinci bölüm, İmparatorluktan İmparatorlara, adlı bu bölümde Cicero ve Verres arasındaki duruşmalarla başlamaktadır. Yeni sistemde *publicani* memuriyeti, Numidia savaşı, Gnaeus Pompeius'un yükselişi,

MÖ 60'taki *triumvir* teriminin eleştirel bir dille işlendiği üçlü yönetim sistemi, Caesar'ın Gallia savaşı, İç savaş ve Caesar'ın öldürülmesiyle sonlanan tarihsel olaylar bu bölümün başlıca konularıdır.

Sekizinci bölüm, *Sivil Cephe*, bu bölüme kadar büyük oranda siyasal olaylar veya siyasi, asker kökenli kişilerin yaşamları ele alınmış, bu bölümde ise yönetilenler yani Roma halkı işlenmiştir. Doğum, ölüm, ekonomik ilişkiler, ev-aile yaşamı ve değişen düzenin halka ve kölelere nasıl yansıdığı gibi insana dair konular söz konusunu bölümde ele alınmıştır.

Dokuzuncu bölüm, olan *Augustus'un Müdahaleleri*, Caesar'ın öldürülmesi sonrası oluşan durumda ortaya çıkan II. üçlü yönetim sürecini, M. Antonius ve Octavianus'un mücadelesi ve Octavianus'un Augustus adıyla tek adamlığa yükselişini merkeze almaktadır. İktidar politikaları olarak Vergilius, Horatius gibi isimlerin desteklenmesi, Res Gestae Divi Augusti'nin propaganda aracı olarak Roma tarihindeki yeri, Iulius-Claudius hanedanının oluşumu ve Augustus'tan sonra gelen haleflerin onu taklit etme çabaları da eserde işlenen diğer konulardır.

Onuncu bölüm, *On Dört İmparator* adlı bölüm Tiberius ve Commodus arasındaki 14 İmparatoru işlemektedir. İmparatorların icraatları, nasıl tahta geçip ne şekilde tahtı kaybettikleri, İmparatorların belirlenmesinde *Senatus*, ordu ve İmparatoriçelerin nasıl bir etkisi olduğu ele alınmaktadır.

On birinci bölüm, olan *Varsıllar ve Yoksullar* başlığı altında zengin fakir ayrımı, ekonomik uğraşlar, sınıf farklılıkları, taşra-kent ilişkisi ve diğer ekonomik aktiviteler, bağışlar vb. gibi konular işlenmiştir.

On ikinci ve son bölüm olan *Roma'nın Dışındaki Roma* ise, Plinius'un *epistulae*'sine atıflar yaparak Bithynia örneğinde eyaletlerdeki durumu ele alarak başlamaktadır. Batı ve Doğu eyaletlerindeki Roma algısı, Romalılaştırmanın boyutları ve sonuçları, isyanlar, Roma yurttaşlığı gibi konular ve son olarak Aphrodisiaslı Zoilos örneğiyle Romalı gibi gözükmeyen ne ifade ettiğini ele alan birkaç sayfa ile sona ermektedir. Son Söz: Birinci Roma Binyılı başlığı altında ise MS 212 sonrasında oluşan sürece dair bir değerlendirme yapılmıştır. Eser bu kısımdan sonra İleri Okuma, Zaman Çizelgesi, Teşekkür, Çizimler Listesi ve Dizin ile sona ermektedir.

Yukarıda genel hatlarıyla değerlendirmeye çalışılan bu eser, Geç Cumhuriyet ve Marcus Aurelius'a kadarki dönemi özgün anekdotlar, zengin resimler ve alıntılarla akıcı şekilde incelemiştir. Ayrıca zaman çizelgesinin ve dizin kısımlarının da eklenmesi okuyucu açısından büyük kolaylıklar sağlamaktadır. Esere dair

dikkat edilmesi gereken bir hususa da kısaca değinmek gerekirse; Sappho yerine Safo, Iugurtha yerine Yugurtha, Pharsalus-Pharsalos yerine Farsalus vb. gibi kişi ve yer adlarının transliterasyonunda yapılan hatalar, Peloponnesos yerine Peloponez, Pompeius'un ise kimi yerlerde İngilizcedeki gibi Pompey şeklinde yazılması başlangıç seviyesindeki okuyucularda kişi, yer ve savaş adlarının yanlış veya hatalı öğrenilmesine neden olabilir.

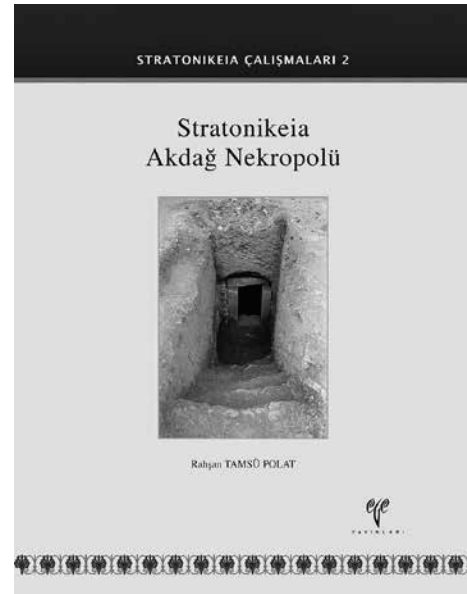
Onur Sadık Karakuş

Tamsü Polat, R., *Stratonikeia Akdağ Nekropolü*, Ege Yayınları, İstanbul, 2017.

Rahşan Tamsü Polat tarafından yayına hazırlanan monografi, Stratonikeia kentinin nekropolislerinden biri olan ve MÖ 3. yy ile MS 3. yy arasına tarihlenen Akdağ Nekropolü'nü ve buluntularını konu etmektedir.

Stratonikeia antik kentindeki ilk kazılar 1977 yılında Prof. Dr. Yusuf Boysal başkanlığında bir ekip tarafından başlatılmıştır. Kazı çalışmaları, kentin içinde ve kentin nekropollerinde sürdürülmüştür. Mezarların en yoğun bulunduğu ve kazıların yapıldığı yer, Stratonikeia kenti ile Lagina Hekate kutsal alanı arasındaki kutsal yolun çevresindeki alanlardır. Bu nekropollere ait mezarlar Stratonikeia kentinin kuzey şehir kapısı önünden başlayıp, farklı mevkilerde yaklaşık olarak 3 km devam etmektedir. Sonrasında ise kutsal yol kenarındaki diğer küçük yerleşmelerin nekropollerine ait mezarlar bulunmaktadır. Kentin kuzeyinde bulunan ve nekropollerin içinde kaldığı araziler, kömür dekapaj alanında yer aldığından, buradaki mezarların tamamının belli zamanlarda hızlı bir şekilde kazısı yapılmak zorunda kalınmıştır. Bu mezar kazılarından toplu mezar ve buluntuya sahip yerlerden biri de Akdağ Nekropolü'dür. Akdağ Nekropolü'nde bulunan mezarlar ve mezar buluntularını içeren çalışma, Rahşan Tamsü Polat tarafından "*Stratonikeia Akdağ Nekropolü: Somut ve Soyut Kültür Üzerine Bir Araştırma*" adıyla 2013 yılında Ankara Üniversitesi'nde Doktora tezi olarak hazırlanmış, 2017 yılında ise, Stratonikeia Çalışmalarının 2. bandı olarak "*Stratonikeia Akdağ Nekropolü*" adı ile yayınlanmıştır. Çalışma, farklı mezar tipleri ile buluntuların tespit edildiği ve bunların toplu olarak değerlendirildiği, Stratonikeia kentinin nekropolüne dair yapılmış ilk monografidir.

Monografi Giriş, Stratonikeia, Mezar Konteksti, Nekropol: Mezarlar, Gömü Türleri ve Mezar Buluntuları, Değerlendirme, Sonuç, Katalog ve İngilizce Özet olmak üzere sekiz bölümden oluşur.

Giriş bölümünde, Stratonikeia kentinin nekropol alanının konumu ile ilgili genel ve temel bilgilere yer verilmiş, Stratonikeia başlığı altında ise, genel olarak kentin tarihi, Stratonikeia kentinde yapılan araştırmaların ve kentin nekropollerinin araştırma tarihi ile ilgili bilgiler sunulmuştur. Üçüncü bölüm olan, Mezar Konteksti'nde Akdağ Nekropolü'ndeki herbir mezarın mimarisi, kültürel malzeme ve gömütleri ile birlikte ele alınarak değerlendirilmiş, mezarların kullanım evreleri, mezar ve buluntuların tipolojik gelişimi ve anolojik değerlendirmelerinin yanı sıra mezar kontekstinden yola çıkılarak belirlenmiştir. Kitabın en kapsamlı bölümlerinden biri de, dördüncü bölüm olan Nekropol: Mezarlar, Gömü Türleri ve Mezar Buluntuları'dır. Bu bölümde nekropolün topografik yapısı ile alanın düzenlenmesi, mezar tipleri ve bu mezarların mimari ve teknik özellikleri anlatılarak, bölge içinde yakın çevredeki mezar örnekleri ile olan benzerliklere yer verilmiştir. Bu başlık altında tipolojik gelişim sunan buluntular (p.t unguentariumlar, testiler, kâseler, urneler, kandiller, terrakotta figürinler, cam buluntular, sikkeler) da ayrıntılı olarak ele alınmış, nekropolde az sayıda ele geçen ve tipolojik çalışmaya imkân vermeyen buluntular da, diğer buluntular başlığı altında değerlendirilmiştir. Ayrıca bu bölümde her grup eserin mezar içindeki yerine dair önemli değerlendirmeler ve yorumlara yer verilmiş, mezarlar ve buluntular arasındaki ilişkiler sorgulanmıştır. Bu bölüm ayrıca, seramik ve cam buluntuların arkeometrik çalışmaları ile de desteklenmiştir. Atölye ve etkileşim başlığı altında ise, buluntuların üretim yerleri ve kültürlerarası etkileşimlerine dair ipuçları, arkeometrik sonuçlar ve buluntulara dair gözlemler ile birlikte değerlendirilerek cevaplar aranmıştır. Ayrıca mezarlarda bulunan iskeletler ve hayvan kemiklerine dair Paleoantropolojik çalışmalar da bu bölümde ele

alınmıştır. Değerlendirme bölümünde ise, mezarlar ve gömü gelenekleri, mezar ve ölü hediyesinin mezar sahipleri ile ilişkisi, ölü kültü ve nekropolde görülen ritüeller, kent ve çevresindeki kültlerin mezarlardaki yansımaları ve mezardan ele geçen epigrafik buluntunun nekropole katkısı ile mezarların tarihlemesine dair detaylı bilgiler verilmiştir. Sonuç bölümünde ise, yapılan çalışmada ulaşılan veriler ele alınmıştır. Yedinci bölüm olan katalog bölümünde, mezar buluntularının tipolojik ayrımlarına göre başlıklar altında ele alınarak buluntuların ayrıntılı katalog bilgilerine yer verilmiştir. Katalog bölümü, çizim ve levhalar ile desteklenmiştir. Çalışmanın son bölümü ise, İngilizce özetten oluşmaktadır. Ayrıca yayın harita, plan ve resimlerin yanı sıra, çizim ve levhalar ile detaylandırılmıştır.

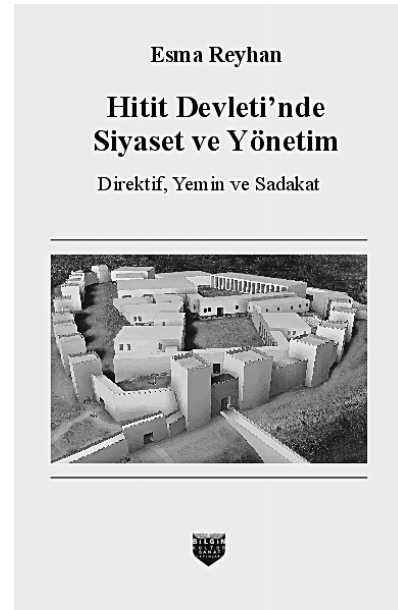
İncelenen monografi sayesinde, Stratonikeia kentinde belirli bir dönemde yaşayan insanların ölü gömme gelenekleri, mezar mimarileri, mezar buluntuları ile birlikte ele alınarak çok nitelikli ve bilimsel bir şekilde değerlendirilmiştir. Çalışma iki parametredeki üstün başarısı ile öne çıkmaktadır. İlki, çalışmanın hem mezar mimarisi ve mezar tipolojisi incelemesi, hem her tür küçük buluntukontekstini içermesi hem de aynı zamanda sosyo-kültürel bir inceleme olmasıdır. Bunlardan birini bile evrensel bilimsel ölçekte yapabilmek sıkı bir niteliksel mesele iken hepsinin hakkını vermek takdire şayandır. İkinci olarak da, bir kısmı doğal olarak bir katalog çalışması olan monografinin kapalı devre analitik yapısından sıyrılarak “insana” dokunabilmesidir ki kanımca “arkeoloji” bilimini de bu nedenle üretmeliyiz. İnsan ve insani bilimlerin salt istatistikî bir değer değildir ve insanın “insani” yönüyle sosyal bilimlere de, arkeoloji disiplinine de geri dönmesi gerekmektedir.

R. Eser Kortanoğlu

Reyhan, E., *Hitit Devleti'nde Siyaset ve Yönetim Direktif, Yemin ve Sadakat, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 2017.*

Kitap, yazarın yüksek lisans tezi ile alakalı olup konuyu yayınında daha geniş bir perspektifte sunmuştur. Kitap içerisinde kullanılan belgelerde geçen görevlilere ait terimler kitabın başında ayrıntılı bir liste ile açıklanmış ve bu durumda kitap okunurken görevlinin ve görevin içeriğine ilişkin bilginin bulunmasında büyük kolaylık sağlamaktadır. Önsözde kitabın konusuyla ilgili olan yayınların ismi ve içeriği hakkında bilgi verilmiştir.

Kitap ilki “Merkez’de Siyaset ve Yönetim”, diğeryse “Taşra’da Siyaset ve Yönetim” başlıklı iki ana bölümden oluşur. İlk bölüm yedi alt başlıktan oluşur.

İlk bölümde I. Hattuşili’nin Vasiyetnamesi, Telepinu Fermanı gibi kraliyet ailesinin Hitit siyaset tarihine yön veren olaylarından bahsedilmiş ve kralın, kraliçenin, prenslerin, prenseslerin yani kraliyet ailesine mensup kişilerin ülke yönetimindeki etkinliği ve görev tanımları anlatılmıştır. Saray ve tapınağın da Hitit yönetimindeki etkinliği de incelenmiştir.

İkinci bölüm olan “Taşra’da Siyaset ve Yönetim” bölümü iki alt başlıktan oluşur. Bölüm kraliyet ailesi üyeleri üzerinden gitmeyip Eski Hitit Krallığı ve İmparatorluk bölümleri şeklinde kronolojik şekilde ilerlemektedir. Hitit Krallığı ile vassal krallıklar arasındaki yönetim ilişkisi, siyasi faaliyetlere ve görevlilere verilen direktif metinlerini kapsamaktadır. Kralın direktifleri ayrı bir alt başlık altında incelenmiş ve görevlilerin sadakat yeminlerine ait metinlere ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir.

Kitapta editöryel olarak bazı hatalar bulunmaktadır. III. Tuthaliya ile Aşmunikal çifti ve III. Tuthaliya ile Henti çifti eşleştirilmiştir. Aşmunikal ile I. Arnuwanda’nın ve Henti ile I. Şuppiluliuma’nın çift olduğu bilinmektedir. Bahsedilen küçük editöryel hatalara rağmen kitap oldukça sade ve yalın bir dille sahiptir. Hitit Devleti’nde siyaset ve yönetim ile ilgili geniş bilgilere yer vermekte görevlilerin yer aldığı liste sayesinde kitabın incelenmesini ve içeriğinin bulunmasını kolaylaştırmaktadır. Ayrıca dizin bölümü sayesinde spesifik olarak aranan bir konuya hızlı bir şekilde ulaşabilmek mümkündür. Yazar birincil ve tali kaynaklardan da yararlanıp oldukça ayrıntılı ve derleyici bir bilgi bütünlüğüne sahip yayın ortaya koymuştur. Kitap konuyla ilgilenen okurlar için oldukça güzel bir kaynaktır.

İrem Şükran Nogay

Arkeoloji Dünyasından

Türkiye’de Koruma Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme: Karabel Anıtı Örneği

Karabel Anıtı’nın tahrip edildiğini duyuran, Arkeofili internet sitesinin 5 Mart 2019 tarihli haberiyle arkeolojik varlıkların korunması defnecilik üzerinden yeniden gündemimize girdi (Url 1).

Karabel Anıtı, 4.8 milyar yıllık dünya tarihinin küçük bir kısmı olan insanlık tarihinin bir ürünü olarak 3200 yıldır varlığını sürdürüyor. Ne var ki, 3200 yılın son 50 yılı bir zamanlar hakimiyet sembolü olan bu anıtı risk altında bir kültür varlığına dönüştürdü.

MÖ 5. yy’da varlığından ilk defa söz eden Herodotos, muhtemelen hiç görmediği anıtı, hatalı olarak “Mısır Kralı Sesostris”e atfeder (Hdt.II.160). Oysa anıt, Hitit İmparatorluğu’na bağlı Mira Krallığı’nın bir kalıntısı olarak, Batı Anadolu’daki bugüne ulaşan nadir Hitit izlerinden biridir. Mira Krallığı’na ait bir başka buluntu ise 1861 yılında İzmir antika pazarında ortaya çıkan ve 1925’de Henry Walters tarafından satın alınan bugün Baltimore’daki Walters Art Gallery’deki bir mühürdür (Güterbock 1977; Hawkins 1998; Url 2).

Karabel Anıtı, Seha, Mira ve Hapalla ülkeleri sınırlarının kesişiminde Nif (Kemalpaşa) Dağı ve Boz Dağlar’ın uzantısı Mahmut Dağı arasında Küçük Menderes ve Gediz Havzasını birbirine bağlayan geçitte yer alır. Literatürdeki adını bu geçitten alan anıta, Nif ya da Etibaba da denilmektedir (Ekiz 2006: 371). Sardeis-Ephesos yolu da burdan geçmektedir. Bu stratejik geçitte ana kaya yüzeyine açılan bir niş içinde 2,32 m yüksekliğinde alçak kabartma tekniğinde Hitit kıyafetli bir erkek; sağa dönük halde, sol elinde mızrak ve sağ omzundaki yay ile betimlenmiştir.

Karabel Geçidi ve Karabel Anıtı

Kabartmada, baş ile mızrak ucu arasında Anadolu Hiyeroglifli yazıt J. D. Hawkins tarafından şu şekilde okunmuştur (Hawkins 1998: 4):

(1) *Kral Tarkasnawa, Mira <ülkesi> Kralı* (2) *Mira ülkesi kralı BIRD-li’nin [oğlu]* (3) *Mira ülkesi kralı [...]’nin torunu*”

19. yy’ın başlarından itibaren seyyahların ilgisini çeken Karabel Anıtı (Karabel A) yakınlarında, benzer özellikler gösteren iki anıt daha literatüre geçmiştir. Karabel B, 1875 yılında Carl Humann, Karabel C ise 1940 yılında Hans G. Güterbock tarafından tespit edilir (Güterbock 1967:64, Ekiz 2006: 371). Karabel A’nın yaklaşık 180 m güneyinde bulunan Karabel B, ana kayadan kopmuş bir kütle üzerinde, Karabel A gibi, sağa doğru yönelmiş halde mızraklı bir insan figürü çok az bir kısmı korunmuş halde belgelenmiştir. Karabel C ise, Karabel B’nin 10 m kuzeyinde bir kaya parçasının kuzey ve doğu yüzlerindeki Anadolu hiyeroglifli yazıtlardır. Burada da *Tarkasnawa* adı okunmuştur (Hawkins 1998:8).

1975 yılındaki yol genişletme çalışmaları sırasında Karabel B ve C anıtları ortadan kaldırılmıştır (Ekiz 2006: 373). Bu tarihten sonra araştırmacılar Karabel B ve C hakkındaki eski belgeleme çalışmalarına ulaşarak bu anıtlar hakkında çıkarım yapmaya çalışmışlardır. Yol çalışmaları sırasında 1926-1935 yılları arasında İzmir Valisi olarak görev yapan Kazım Dirik’in, anıtın yerini vurgulamak için yaptırdığı tek kemerli tak da yıkılmıştır (Baykan 2012: 37).

2011 yılına kadar devam eden yol genişletme çalışmaları sonrasında Karabel Geçidi’ndeki antik yol izleri de kaybolmuştur. Anıtlardan ve antik yoldan geriye kalan Karabel A Anıtı, bu tarihten sonra işaretlerin peşinde, hurafelere inanarak define arayanların tahribinden korunamamıştır. Anıt, üzerinde dinamit yuvaları açılmış, yüzeyi kimyasal maddeler ile aşındırılmıştır (Tulunay 2006: 24). Nif (Olympos) Dağı Kazısı ekibinin 2008 ve 2009 yıllarındaki araştırma gezileri sırasında anıttaki tahribat belgelenerek, koruma önerisiyle birlikte yetkililere bildirilmiştir (Baykan 2012:37). 30 Mayıs 2017 tarihinde Müge Anlı tarafından sunulan bir TV programıyla Nif Dağı’nda tonlarca altın bulunduğu söylentisinin yayılması üzerine dağın her yanında kaçak kazılar yapılmış, bu dönemde Karabel Anıtı’nın önünde de kaçak kazı çukurları tespit edilmiştir. Bengi İnək’in belgeleyerek yetkililere ve Arkeofili’ye ulaştırdığı son tahribat ise elektrikli kırıcı delici aletlerle anıt yüzeyinin alt yarısının büyük oranda kırılmasıdır (Url 1). Anadolu

Karabel Anıtı, Nisan 1907, Gertrude Bell Arşivi(Url 9)

Ajansı muhabirlerinin olayla ilgili kayıtlarında, anıt yüzeyinde açılan yarıklarda, olasılıkla patlayıcı madde yerleştirmek için döşenmiş kabloların parçaları da görülmektedir (Url 3).

Üzerindeki Anadolu Hiyeroglif yazısı ile özgün bir tarihsel belge niteliği taşıyan anıt, Hitit Dönemi'ne tarihlendirilen bir kalıntı olarak Batı Anadolu'nun arkeoloji envanterinde önemli bir yere sahiptir. Nif (Olympos) ve Bozdağlar (Tmolos) arasından Gediz (Hermos) ve Küçük Menderes (Kaystros) vadilerini birbirine bağlayan doğal bir geçitte, tarihi yollar üzerindeki konumu nedeniyle ulaşım ağları ve sınırlar üzerinden bölgesel ölçekte bağlamaların kurulabilmesi için de bir belgedir. Yol genişletme çalışmaları ile tahrip edilmiş olmasına rağmen, Karabel Anıtı stratejik konumu ve orman örtüsü ile kaplı dağlık çevresi ile insanın ve doğanın birlikte oluşturduğu bir alan olarak, kültürel peyzaj özellikleri göstermektedir. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında 1. Grup taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilip, çevresinde koruma alanı belirlenmiştir (Url 6).

Bir vaka olarak Karabel Anıtı tahribatı, koruma politikalarımıza ilişkin temel sorunlara örnek oluşturmaktadır. Bu vakada öne çıkan sorunlardan biri definecilik olarak görülmektedir. Ülke genelinde çok yaygın ve eski bir koruma sorunu olan defineciliği sadece Karabel örneği üzerinden ele almamız gerekir. Nitekim, bu yazı hazırlanırken Silifke'deki Adamkayalar anıtlarının da defineciler tarafından tahrip edildiği haberleştirildi (Url 4). Muhtemelen siz bu yazıyı okurken ülkenin herhangi bir yerinde belki bir tümülüs, belki bir başka kaya anıtı, tescilli ya da tescilsiz herhangi bir kültür varlığı daha tahrip ediliyor olacak. Çoğu yurttaşın yüzlerce yıldır dilden dile dolaşan hurafelere aldanmasının bir sonucunda definecilik bir sosyo-kültürel sorun olarak önümüzde durmaktadır.

Öte yandan defineciliğin önlenemez hale gelmesinde hurafeler kadar siyasal yapının da etkisi vardır. Bunun en somut belgesi kanunlardaki boşluklardır. Anayasada “Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır” cümlesiyle belirtilen devletin kültür varlıklarını koruma görevi 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile yürütülmektedir. Ancak, kanunun 50. maddesi (“Define aramak isteyenlere, bu Kanunun 6ncı maddesinde korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlığı olarak belirtilen yerler ile tespit ve tescil edilen sit alanları ve mezarlıklar dışında, Kültür ve Turizm Bakanlığınca define arama ruhsatnamesi verilebilir”) ile defineciler lehine bir açık oluşmaktadır. Bu madde, tescil edilmiş kültür varlıklarını kapsam dışı bırakarak koruma altına alsa da pratikte bu alanların definecilerden ve kaçak kazıya maruz kalmaktan korunamadığını görmekteyiz. Define ruhsatının tescil üzerinden değerlendirilmesi, ülkenin kültür envanterinin tamamlanmamış olması nedeniyle de risk teşkil etmektedir. Ancak, asıl sorun devlet için herhangi bir koşulda define ruhsatının meşruluğunun söz konusu olabilmesi, yurttaşın kendisine ait olmayan bir “define”de hak sahibi olabileceği kanısına varılmasıdır.

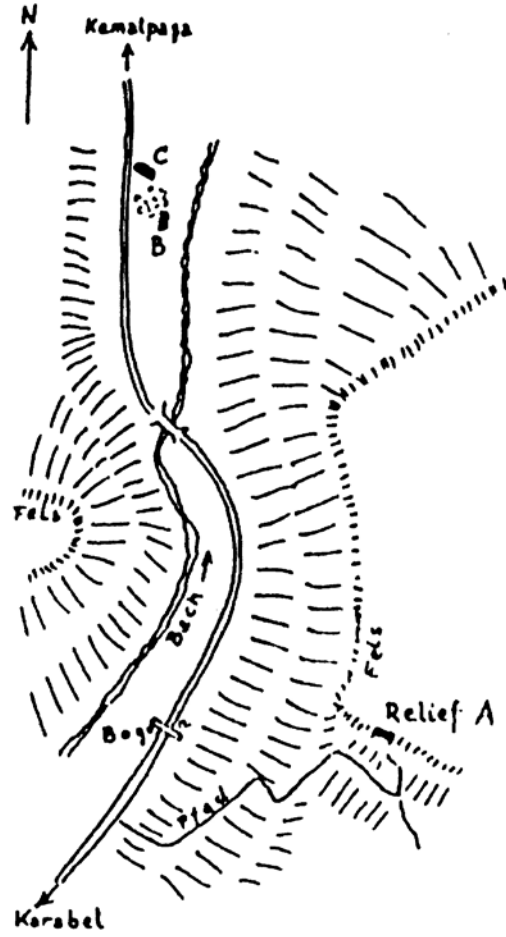
Dedektör satışının serbestliği de yasal açıklardan birini oluşturmaktadır. Ne amaçla kullanılacağı belli olan bu cihazın satışında bir kısıtlama olmaması, definecilerin bu “suç aletlerini” rahatlıkla satın alabilmelerine izin vermektedir. Dedektör üreticilerinin bu cihazların satışı için yaptıkları reklamlarda da, define söylentileri ile yurttaşları kandırdığı görülmektedir. Böylece, kolay yoldan zengin olmaya çalışan yurttaş dolandırıcı bir grup da ortaya çıkmaktadır. Bu dolandırıcılığı, dedektör satışının yanı sıra sözde define yerini gösteren harita, sahte eser olarak yapanlar da mevcuttur ki, adliyelerde bu vakalarla ilgili dosya sayısının fazlalığı yetkililerin malumudur. Yıllardır dillendirilen bu tespitlere rağmen, mevzuattaki bu açıklıkların giderilmemesi define avcılığı hakkında teşvik edici bir durum yaratmaktadır.

Son dönemde, ana akım medyanın izlenme oranını arttırma uğruna yaptığı sorumsuz yayınlar definecilik konusunda bir diğer teşviktir. Bu teşvik, önceleri kültür varlıklarını maddi değer biçen bilinçsiz bir habercilik türü olarak karşımıza çıkıyordu; ancak son dönemde, Oylum Talu'nun TV programında olduğu gibi, definecilerin tanıtım yapabildiği bir alana dönüştü medya. Örneğimiz Karabel Anıtı çevresinde, Nif Dağı'nda her zaman yoğun olan definecilik faaliyetlerinin yukarıda sözünü ettiğimiz üzere Müge Anlı tarafından sunulan TV programında bölgenin hedef gösterilmesi üzerine inanılmaz oranda arttığını,

yüksek lisans tezim kapsamında 2018 yılında yürüttüğüm arazi ziyaretlerimde de ne yazık ki bizzat gözlemledim (Gözlemlediğim tahribat ve kaçak kazılarla ilgili tutanak tutulup yetkililere rapor verilmiştir). Medyanın konuyu ele alışındaki bir başka aksaklık ise kültürel mirasın bu yağma faaliyetlerine karşı korunmasında “defineciler” ve “arkeologlar” şeklinde taraflar yaratması, arkeologları halkı anlamaktan uzak “öfkeli” bilim insanları olarak ele alıp, konuya sadece bir fikir ayrılığı olarak yaklaşmasıdır. Ekoloji alanındaki haberlerindeki korumacı duruşuyla tanınan Serkan Ocak’ın haberinde dahi ne yazık ki benzer bir yaklaşım görülmektedir (Url 5). Oysa, kültürel miras evrensel olduğuna göre, kültürel mirası korumak, savunmak herkesin görevi olmalıdır.

Definecilik konusunda teşviğin diğer göstergesi Türkiye’de oldukça sıkı denetlenen sivil toplum ve yayıncılık alanlarında dahi yasal açıklıkları kullanarak kolaylıkla var olabilmelidir. Örneğin, 2018 yılında definecilerin faaliyet alanlarını genişletmek, defineciliği “kısıtlayan” mevzuatı değiştirmek gibi amaçlar beyan ederek kurulan bir definecilik derneği ülkenin farklı şehirlerinde örgütlenme toplantıları yaptıktan sonra 8 Ocak 2019 tarihinde genel kurul kararı ile kendini feshetti. Olağan şartlarda, basılan süreli ve süresiz yayınların denetlendiği, gerek duyulursa dağıtımına izin verilmediği ya da toplatıldığı ülkemizde “Define” dergisi şu ana kadar üç sayı yayımladı ve hala satışta. Tüm bu tespit ve değerlendirmeler, Karabel Anıtı’nı tahrip eden etkenlerden biri olarak defineciliğin toplumun bilinçsizliği ile baş edemeyen bir yönetimi değil, defineciliği mücadele edilecek bir sorun olarak görmeyen politikalara işaret ettiğini söyleyebiliriz. Bu bağlamda sorunun “defineci” ve “arkeolog” kutuplaşmasına indirgenmesine izin verilmemeli. Toplumun define söylentileri ile aldatılan kısmını yermek yerine, buna mücadele eden sistemi değiştirmek için çaba sarf edilmeli.

Arkeologlar Derneği İstanbul Şubemizin, Karabel Anıtı’nın tahribiyle ilgili 07.03.2019 tarihli açıklamasında belirttiği üzere definecilik Türkiye’nin kültürel mirasının korunması için ne kadar zararlı olsa da tek sorun değildir (Url 6). Öyle ki, Karabel Anıtı da Türkiye’deki kültürel miras koruma alanındaki tahribat çeşitliliğinin ve yasal çerçevenin yetersizliğinin örneklerini taşıyor. 1975-2011 yıllarındaki yol genişletme faaliyetleri de en az defineciler kadar tahripkar olmuş, bu faaliyetler sırasında diğer iki anıt ve antik yolun izleri yitirilmiş ve doğal çevrede de kayıp yaşanmıştır. Üstelik bu tür tahribatlar anıt 1. derece taşınmaz kültür varlığı ve çevresi yaklaşık 250 m. çapında koruma alanı ilan edildikten sonra

da gerçekleşmiştir. Koruma alanıyla desteklenmiş tescil kararı mevcut mevzuat ile anıtın korunması için alınabilecek iyi bir karardır. Öte yandan, anıtın karşılaştığı önemli bir soruna bütüncül korumanın eksikliğine işaret etmektedir. Buna bir çözüm olarak bir koruma alanı belirlenmiş olsa da, bu alan anıt odağında sınırlı bir çevreyi kapsamaktadır. “Bu durumda nasıl korumalı?” tartışmasını, Karabel geçidindeki habitat bileşenleri üzerinden korunacak değerlerinin tanımı ile geliştirebiliriz. “Habitatın temel bileşenleri doğa, insan ve bu ikilinin etkileşimleri sonucu oluşan yapıdır” (Asrav 2017: 281). Bozdağlar ve Nif Dağı arasında ormanlık bir alanda doğal bir geçit olarak Karabel, tarih boyunca Batı Anadolu’nun iki önemli havzası arasında geçiş yapmak isteyenler için bir güzergah olmuş, sonucunda insanların bu alanı bu ihtiyaçlar doğrultusunda şekillendirmesi ile günümüzün ve geçmişin ulaşım ağında önemli bir yer edinmiş bir çevre oluşmuştur. Karabel’deki anıtlar insan ve doğanın bu etkileşimin Karabel geçidi için en azından Geç Tunç Çağı’na kadar indiğini göstermektedir. Şu halde elimizdekine tek başına heykeltraşi değeri ya da epigrafik verileri ile ele alınacak bir kabartma olarak değil, insan ve doğanın birlikte şekillendirdiği bir kültürel peyzaj olarak korumaya çalışmamız daha geniş

* Değerli katkıları için Doç. Dr. Müjde Peker ve Doç. Dr. Hasan Peker’e içten teşekkürlerimi sunarım.

Anakaya üzerindeki antik yol izi, Nisan 1907, Gertrude Bell Arşivi (Url 9)

Karabel Anıtı'ndaki tahribat, Fotoğraf: Bengi İnək (Url 1)

bir açı sunacaktır. Bu konuda Floransa Bildirgesi'nin (2014) bazı maddeleri de destekleyicidir.

ICOMOS'un İnsani Değer Olarak Miras ve Peyzaj Hakkında Floransa Bildirgesi'ne göre "*Peyzaj kavramı – ister kentsel ister kırsal anlamda olsun – uyumlu gelişme için yeni bir paradigma haline gelmekte, ekonomik, sosyal ve çevresel süreçleri bütünleştirebilen bir yaklaşım sunmaktadır*" (Floransa Bildirgesi 2014: 2.1.a). Bu bütünlük yaklaşım içerisinde bildirgenin 2.2.b maddesi kültürel varlıklarının yanı sıra canlı türlerinin de korunduğu "biyokültürel anlayışı" savunur. Her geçen gün yeni yaklaşımlarla kapsamını genişleten daha bütünlük ve toplum destekli bir alan haline gelmeye çalışan koruma çalışmaları için Karabel, biyokültürel koruma yaklaşımının da tecrübe edilebileceği bir alandır.

Karabel örneği, define avcılığının sorunuyla da ilişkili olarak tespit ve tescil kararlarının her zaman yeterli olmadığını göstermektedir. Tespit ve tescile konu alanların izlenebilmesi için uzun yıllardır söylenildiği üzere sahada varlık gösterecek bir arazi teşkilatının kurulması yararlı olacaktır (Özdoğan 1999, Url 8). Diğer yandan hakkındaki tescil kararı ile nesne odaklı korunan Karabel örneği; mevzuattaki tescil, sit alanı, kültür varlığı gibi tanımların bir alandaki değerleri çağdaş, evrensel ve bilimsel koruma yaklaşımları etkiyle bütüncül olarak korumak için her zaman yeterli olmadığını da göstermektedir. Mevzuatta yapılan pek çok değişiklik ise bu sorunu daha ileri götürerek mevcut koruma koşullarını zayıflatmaktadır (Ozar 2017). Söz konusu değişikliklerden konumuzu doğrudan ilgilendiren bir karar 2011 yılında bir Kararname ile Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulları, "Kültür Varlıklarını Koruma Kurulları" ve "Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları" olarak ayrılmasıdır (648 Sayılı KHK). Mevcut yasal çerçeve, Karabel örneğinde gördüğümüz üzere, bütüncül bir koruma yaklaşımını güçleştirmektedir. Bu nedenle,

her alanı kendi tarihsel bağlamında, kültürel, doğal çevresi ve beşeri nitelikleriyle ele almaya olanak sağlayacak özgün araçlar geliştirebileceğimiz bir yasal çerçeve hedefiyle koruma politikalarımız kurgulanmalıdır.

Antik Kaynaklar

Herodotos, Historiai (Herodot Tarihi, Çev. M. Ökmen, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1991).

Modern Kaynaklar

Asrav, E.

2017 *Tarihi Kırsal Peyzaj Alanında Habitat, Koruma: Geçmiş, Bugün, Gelecek Arasındaki Diyalog*, Ankara, 280-284.

Baykan, C.

2012 "Karabel Kaya Anıtı Koruma Önerisi", *İsmail Fazlıoğlu Anı Kitabı*, Ed.: I. Şahin, Edirne, 35-42.

Bittel, K.

1941 "Die Reliefs an Karabel bei Nif (Kemal Paşa). Nebst einigen Bemerkungen über die Hethitischen Denkmäler Westkleinasiens", *AfO* 13 (1939-1941), 181-193.

Ekiz, H.H.

2006 *Karabel Kaya Anıtı, Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2005 Yıllığı*, Ankara, 371-380.

Güterbock, H.G.

1967 "Das dritte Monument am Karabel", *İstanbul Mitteilungen* 17, 63-71.

Hawkins, J.D.

1998 "Tarkasnawa King of Mira", *Anatolian Studies* 48, 1-31.

Tulunay, E.T.

2006 "Nif Dağı Kaçak Kazı ve Tahribatları", *İdol* 31, 23-28.

Özdoğan, M.

1999 "Türkiye Cumhuriyeti ve Arkeoloji: Siyasi Yönlendirmeler, Çelişkiler ve Gelişim Süreci", Ed.: Z. Rona, *Bilanço 1923-1998 Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılına Toplu Bakış I*, Tarih Vakfı Yayınları, 193-204.

Ozar, Y.

2017 “Arkeolojik Sit Alanlarına İlişkin Mevzuatın Esnetilmesi: Yapılaşma Girişimleri”, *Kültür Politikaları ve Yönetimi Araştırma Merkezi Yıllığı* 2016, Ed.: S. Ada, Bilgi Üniversitesi, 176-181.

Elektronik Kaynaklar

Url 1: *Defineciler Karabel Kaya Kabartmasını Parçaladı* (5 Mart 2019)
<http://arkeofili.com/defineciler-karabel-kaya-kabartmasini-parcaladi/>

Url 2: *The Walters Art Museum*
<https://art.thewalters.org/detail/5130/seal-of-tarkummuwa-king-of-mera/>

Url 3: *3200 Yıllık Anıt Kaya Kabartmasına Matkaplı Darbe* (08.03.2019)
<https://www.haberturk.com/3-bin-200-yillik-anit-kaya-kabartmasina-matkapli-darbe-2396488>

Url 4: *Defineciler Mersin’de Adamkayalar’ı Parçalıyor* (11 Mart 2019)
<http://arkeofili.com/defineciler-mersinde-adamkayalari-parcaliyor/>

Url 5: *Define Avına Çıktım, Bizans Sikkesi Buldum* (3 Mart 2019)
<http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/serkan-ocak/define-avina-ciktim-bizans-sikkesi-buldum-41135038>

Url 6: *Karabel Anıtı’nın Definecilerce Tahribiyle İlgili Basın Açıklaması* (7 Mart 2019)
<https://www.arkeologlardernegist.org/aciklama.php?id=36>

Url 7: *İnsani Değer Olarak Miras ve Peyzaj*, ICOMOS Floransa Bildirgesi, 2014.
http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0480958001459594024.pdf

Url 8: *Arkeologlar Tepkili: Kültürel Mirasımız Yok Ediliyor* (6 Mart 2019)
<http://arkeofili.com/arkeologlar-tepkili-kulturel-mirasimiz-yok-ediliyor/>

Url 9: *Gertrude Bell Arşivi*
<http://gertrudebell.ncl.ac.uk>

Yiğit Ozar

İstanbul Üniversitesi Arkeolojik Kazı ve Araştırmalar Toplantısı – 17

2001 yılından itibaren İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü tarafından bahar dönemlerinde düzenlenmekte olan İstanbul Üniversitesi Arkeolojik Kazı ve Araştırmalar Toplantılarının 17.’si, 16-18 Mayıs 2018 tarihlerinde, İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Ord. Prof. Dr. Cemil Bilsel Konferans Salonu’nda gerçekleştirilmiştir. Geleneksel olarak her yıl değerli bir bilim insanına ithaf edilen toplantı, 2018 yılında Prof. Dr. Belkis Dinçol onuruna düzenlenmiştir. Her sene olduğu gibi toplantıda sunulan konuşmalar arasında mevcut proje, kazı, yüzey

araştırması ve koruma – onarım çalışmalarından bahseden Öğretim Üyelerinin yanı sıra, yüksek lisans ve doktora çalışmalarında belirli bir aşama kaydeden ya da çalışmalarını tamamlayan öğrenciler de ulaştıkları sonuçları bilim dünyasına ve ilgililere sunma imkânı yakalamışlardır.

Üç gün boyunca toplam 9 oturumda 28 sözlü bildirinin sunulduğu toplantı boyunca 20 adet poster bildiri de incelenmek üzere fuaye alanında sergilenmiştir. Dr. Öğr. Üyesi Aslıhan Yurtsever Beyazıt, Doç. Dr. Aşkın Özdzibay, Doç. Dr. Emre Güldoğan, Araş. Gör. Yasin Gökhan Çakan, Araş. Gör. Fatih Mehmet Çongur ve Araş. Gör. F. Nihal Köseoğlu’ndan oluşan düzenleme kurulunun aldığı kararla toplantı için bir internet sayfası oluşturulmuş, toplantı ile ilgili genel bilgiler, program ve bildiri özetlerinin yanı sıra sunulan posterler de siteye yüklenerek toplantıya katılmayan ya da tekrar göz atmak isteyenler için sürekli erişime açık hale getirilmiştir. Ayrıca 2001 yılındaki ilk toplantıdan itibaren geçmiş yıllara ait programlar ve fotoğraflar da siteye yüklenerek ulaşılabilir bir arşiv haline getirilmiştir. Siteye arksempozyum.edebiyat.istanbul.edu.tr adresinden ulaşılabilir. Siteye arksempozyum.edebiyat.istanbul.edu.tr adresinden ulaşılabilir.

16 Mayıs Çarşamba günü Prof. Dr. Refik Duru’nun başkanlığını yaptığı ilk oturumda Prof. Dr. Gülsün Umurtak “Hacılar Büyük Höyük Kazı ve Onarım Çalışmaları – 2017”, Doç. Dr. Hasan Peker “21. Yüzyıl Anadolu Hiyeroglif Yazılı Çalışmalara Genel Bir Bakış” ve Prof. Dr. Sevil Gülçur “Güvercinkayası 2017 Kazısı” başlıklı konuşmaları yapmışlardır.

Günün ikinci oturumunun başkanlığını sempozyumun onur konuğu Prof. Dr. Belkis Dinçol üstlenmiş, Prof. Dr. Mihriban Özbaşaran, Sera Yelözer ve Fatma Kalkan tarafından hazırlanan “Aşıklı 2017”nin sunulmasının ardından Fatma Kalkan “Tarihöncesinde Mekân Kullanımı, Kullanım Döngüleri ve Mekânsal Organizasyon: Aşıklı Höyük Örneği” başlıklı yüksek lisans tezini sunmuş ve ardından Dr. Nurcan Kayacan’ın “Yerleşik Yaşama Geçiş, Aksaray İli Yüzey Araştırması 2017” başlıklı konuşmasıyla ikinci oturum sona ermiştir. Günün son oturumuna Prof. Dr. Sevil Gülçur başkanlık etmiş, Yasin G. Çakan “MÖ 7. Binyıl Sonu – 6. Binyıl Başında Tepecik – Çiftlik”, Dr. Öğr. Üyesi Semra Balcı “2017 Yılı Niğde Tarihöncesi Yüzey Araştırmaları” ve son olarak Orkun H. Kaycı “Orta Torosların Tarihöncesi Dönemlere Ait Kaya Resimli Mağaraları: Arslanlı ve Doğu Sandal Mağaraları, Erdemli/Mersin” başlıklı konuşmalarını sunmuşlardır.

İkinci günün ilk oturumu Prof. Dr. Mihriban Özbaşaran’ın başkanlığında, Doç. Dr. Eylem Özdoğan’ın “Manyas Gölü Doğu Kesim Neolitik Dönem Araştırmaları – 2017” sunumu ile başlayıp Doç. Dr. Emre Gündoğan’ın sunduğu “İstYA Projesi 2017: Büyükçekmece II” ile devam etmiş ve Prof. Dr. Necmi Karul’un “2017 Yılı Aktopraklık Höyük Kazıları” başlıklı konuşması ile sona ermiştir. İkinci oturum Prof. Dr. Bedia Demiriş’in başkanlığında ve Doç. Dr. Eylem Özdoğan’ın “Aşağı Pınar 2017” konuşmasıyla başlamış, Okan D. Aslaner’in yüksek lisans tezini sunduğu “Yukarı Dicle Havzası Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Fırlatma Uçlarının Deneysel Çalışması” başlıklı çalışma ile devam etmiş ve ardından Prof. Dr. Ufuk Kocabaş, Dr. Öğr. Üyesi Namık Kılıç, Dr. Öğr. Üyesi Işıl Özseit – Kocabaş, Dr. Evren Türkmenoğlu, Taner Güler, Dr. Gökçe Gökay Kılıç ve Hakan Kahraman tarafından hazırlanan “İstanbul Üniversitesi Yenikapı Batıkları Projesi 2017 Yılı Belgeleme ve Konservasyon Çalışmaları” başlıklı sunumla sona ermiştir. Ayrıca bu oturumun son kısmı poster sunumların incelenmesine ayrılmış, poster sahipleri kendilerine yöneltilen soruları yanıtlamışlardır. Üçüncü oturum Prof. Dr. Necmi Karul başkanlığında Fatih M. Çongur’un yüksek lisans tezini anlattığı “Bademağacı İlk Tunç Çağı Çanak Çömleği” sunumuyla başlayıp, Ebru Kiras’ın “Demir Çağı Anadolu’sunda Ateş Kültü: Antik Kaynaklar ve Arkeolojik Bulgular” başlıklı yüksek lisans tezinin sunumuyla devam etmiş ve Hale Tümer’in yüksek lisans tezini anlattığı “Van – Hakkari Dağlık Bölgesi Kaya Resimleri” sunumuyla sona ermiştir. Dördüncü ve son oturum ise Prof. Dr. Sedef Çokay Kepçe’nin başkanlığında Tolga Pelvanoğlu’nun “MÖ İkinci Binyılda Lawazantiya Kentinin Tarihi ve Tarihi

Coğrafyası” başlıklı çalışmasını sunmasıyla başlayıp Doç. Dr. Metin Alpaslan ve Prof. Dr. Andreas Schachner’in birlikte hazırladıkları “Boğazköy – Hattuša Son Dönem Araştırmaları” başlıklı konuşma ile devam ederek Doç. Dr. Meltem Doğan Alpaslan’ın “Hititler Dönemi’nde Anadolu’da Ticari ve Askeri Yollar” sunumuyla sona ermiştir.

Son günün ilk oturumu Prof. Dr. Elif Tül Tulunay’ın başkanlığında Doç. Dr. Müjde Peker’in “İzmir İli Nif Dağı Kazısı – 2017” sunumu ile başlayıp Banu Büyükgün’ün doktora çalışması olan “Anadolu’da Çift Baltalı Tanrılar, Phrygia, Lydia, Ionia, Karia, Lykia ve Pisidia Kaynaklı Yaş Eserler Üzerine İnceleme” ile devam etmiş ve Dicle Kaya’nın yüksek lisans tezi olan “Roma’nın Anadolu’daki Doğu Sınırı: Karargâhlar, Köprüler ve Yol Ağlarının Arkeolojik Açısından İncelenmesi” sunumuyla sona ermiştir. Günün ve sempozyumun son oturumu ise Arkeoloji Bölümü Başkanı Prof. Dr. Gülsün Umurtak başkanlığında Prof. Dr. Sedef Çokay Kepçe’nin “2017 Yılı Daskyleion Kazısı” sunumu ile başlayıp sırasıyla Doç. Dr. Aliye Erol – Öz dizbay’ın sunduğu “Karkamış Kazılarında Bulunan Sikkeler (2011 – 2017)” ve Doç. Dr. Erkan Konyar’ın “Van – Tuşpa Kazıları 2017” ile devam etmiş, Prof. Dr. Hamdi Şahin’in “Dağlık Kilikia 2017: Yeni Yerleşimler Yeni Yazıtlar” sunumu ile sona ermiştir.

Toplantıda her sene olduğu gibi gerek bilim insanları ve lisansüstü öğrencileri için güncel çalışmalarını tanıtip meslektaşlarının çalışmalarını inceleme fırsatı bulacakları bir bilgi paylaşımı platformu elde edilmiş, gerekse lisans düzeyindeki öğrenciler ve diğer ilgililer için bu bilimsel çalışmaları yakından inceleme fırsatı sunulmuştur. Bildiri özetlerinin yayınlanmaya başlamasıyla daha kurumsal bir kimlik kazanan İstanbul Üniversitesi Arkeolojik Kazı ve Araştırmalar Toplantısı, her sene güncellenen düzenleme kurulu ve İstanbul Üniversitesi Arkeoloji Bölümü’nün özverili çalışmalarıyla prehistorya, protohistorya ve Önasya arkeolojisi, klasik arkeoloji, eskiçağ tarihi, epigrafi, Hititoloji, Taşınabilir Kültür Varlıkları ve Onarımı gibi farklı ancak iş birliği içindeki disiplinleri bir araya getirmeye devam etmektedir. Bir sonraki toplantının 8 – 10 Nisan 2019 tarihlerinde düzenlenmesi planlanmaktadır.

F. Nihal Köseoğlu

18. Türk Tarih Kongresi

Bilim dünyasında özel ve önemli bir yeri olan Türk Tarih Kongreleri, Ulu Önderimiz Mustafa Kemal Atatürk'ün talimatları ile ilk defa 1932 yılında başlatılmış ve 1. Türk Tarih Kongresi 02-11 Temmuz 1932 tarihinde Ankara Halkevi'nde toplanmıştır. 1. Türk Tarih Kongresi'nde Türk Tarih Tezi'nin ve tarih öğretiminde izlenecek yolun öğretmenlere anlatılması amaçlanmıştır. 2. Türk Tarih Kongresi ise, 20-25 Eylül 1937 tarihinde Dolmabahçe Sarayı'nda toplanmıştır. Kongreye 46 tanesi yabancı olmak üzere 97 bilim insanı katılmış ve kongrede 97 bildiri sunulmuştur. Mustafa Kemal Atatürk her iki kongreyi de ilgi ile takip etmiştir.

Tarih Kongresi, bu tarihten itibaren uluslararası nitelik kazanıp günümüze kadar devam eden bir gelenek haline gelmiştir ve belirli aralıklarla Cumhurbaşkanlığı'nın himayesi altında gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu kongrelerde Türkiye ve Türk Tarihi'nin önemli olayları ele alınarak bilim dünyasında büyük katkılar sağlamıştır.

01-05 Ekim 2018 tarihinde yapılan Türk Tarih Kongrelerinin XVIII'sinde yurtiçinden ve yurtdışından yaklaşık 800 bilim insanı katılmıştır. Kongre çalışmaları arasında; *Selçuklu Tarihi ve Medeniyeti*, *Osmanlı Tarihi ve Medeniyeti*, *Türk Dünyası ve Tarihi*, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, *Kültür ve Medeniyetler Tarihi*, *Din ve Mezhepler Tarihi*, *Roma ve Bizans Tarihi ve Medeniyeti*, *Bilim ve Teknoloji Tarihi*, *Askeri Tarih*, *Ayaklanmalar*, *İşyanlar*, *Darbeler ve İhtilaller Tarihi*, *Türk-Ermeni İlişkileri*, *Tarihçilik*, *Tarihi Coğrafya*, *Tarih-Şehir ve Mimari*, *Göç ve İskân Tarihi*, *Türk Dili ve Edebiyatı Tarihi*, *İktisat Tarihi*, *Hukuk ve Diplomasi*, *Arkeoloji*, *Sanat Tarihi*, *Vakıflar Tarihi*, *Hatıralar*, *Biyografiler*, *Otobiyografiler* yer almaktadır. Bahsedilen alanlar arasında; *Prehistorya*, *Protohistorya* ve *Ön Asya Arkeolojisi*, *Sümeroloji*, *Hititoloji*, *Klasik Arkeoloji*, *Eskiçağ Tarihi*, *Klasik Filoloji* gibi bilim dalları yer alır.

Eskiçağ bilimlerini doğrudan ilgilendiren bu bilim dallarından çeşitli konularda ve başarılı birçok bildiri sunulmuştur. Kongrede alanında seçkin bilim

insanlarının yanı sıra genç bilim insanlarına da bildiri sunulma fırsatı verilmiştir. Kongreye katılan bilim insanları tarafından verilen başarılı tebliğler ve sonrasında yapılan bilimsel tartışmalar kongre adına olumlu gelişmelerdendir. Ayrıca genç bilim insanlarının Türk Tarih Kongresi gibi köklü bir kongreye katılmaları ve kongrede meslektaşları ile yaptıkları bilimsel sohbetler oldukça olumlu gelişmelerdendir. Kongrede birçok olumlu gelişme yaşanmıştır fakat 01.10.2018 tarihinde XVIII. Türk Tarih Kongresi'nin ilk faaliyeti olan, ülkemizin ve Türk Tarih Kurumu'nun kurucusu, Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün ziyaret planının atlanması, kongre adına olumsuz bir gelişme olup, Anıtkabir ziyareti asla unutulmaması gereken bir noktadır. Yapılan kongrede sunulan bildiriler ilerleyen zamanlarda Türk Tarih Kurumu Yayınları tarafından yayımlanacaktır.

Kongre'nin açılış konuşmacıları arasında yer alan Prof. Dr. Refik Turan konuşmasında bir sonraki kongrenin 2022 yılında yapılacağını duyurmuştur. Yapılacak olan 19. Türk Tarih Kongresi'ne geniş katılımcı kitlesi beklenmektedir.

Tolga Pelvanoğlu

Pisidia Araştırmaları II: Pisidia ve Yakın Çevresinde Üretim, Ticaret ve Ekonomi (Uluslararası Sempozyum)

Süleyman Demirel Üniversitesi (SDÜ), Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü tarafından düzenlenen Uluslararası Pisidia Araştırmaları II Sempozyumu, 31 Ekim-03 Kasım 2018 tarihleri arasında SDÜ, Fen Edebiyat Fakültesi Konferans Salonu'nda gerçekleştirildi. Sempozyumun gerçekleşmesi SDÜ Rektörlüğü ve Sağlık Kültür Spor Daire Başkanlığı'nın destekleriyle mümkün olmuştur.

İlki 2012 yılında "Pisidia Araştırmaları-I" başlığıyla ulusal düzeyde gerçekleştirilen sempozyumun ikincisi, bu kez uluslararası düzeyde yapıldı. "Pisidia ve Yakın Çevresinde Üretim, Ticaret ve Ekonomi" başlıklı sempozyumun konu başlıkları ise şöyleydi:

Üretim: Pisidia Bölgesi ve çevresinde seramik, cam ve metal üretimi. Arkeometri sonuçları. Arkeolojik ve Antik Dönem yazılı kaynaklarından elde edilen bulguların değerlendirilmesi. Üretim aşamaları bağlamında üretimde kavramsal katkılarının irdelenmesi.

Ticari Aktiviteler: Bölge içinde ve dışında ticari aktiviteler. Ticaret, ticaret yolları, modelleri ve ağılar. Etken tabanlı modelleme bağlamında kavramsal katkılar.

Sikke Üretimi ve Dolaşımı: Pisidia Bölgesi ve çevresinde sikke basımı. Bölge içinde ve dışında sikke dağılımı. Sikke kullanım modelleri.

Antik Metinler ve Epigrafik Kaynaklar: Antik metinler ve epigrafik bulgular ışığında Pisidia Bölgesi ve komşularının ekonomik faaliyetleri (İmparatorluk bağışları, hayırseverlik, polisin ve komelerin rolü, askeri ve sivil görevliler, tüccarlar, pazar ve pazar organizasyonu vb.).

Diğer Konular: Kült alanları ve ölü gömme geleneklerinin ekonomik boyutu. Tarım ve hayvancılık; bitkisel ürünler; taş ocakları vb.

Sempozyuma Pisidia ve çevresinde kazı ve araştırmalarını yürüten yerli ve yabancı pek çok davetli araştırmacı katıldı. Üç gün süren sempozyumda oturumlar kronolojik olarak Tarih Öncesi Çağlar'dan Antik Çağ'ın sonuna kadar olan dönemleri kapsamakla birlikte, Sempozyum, Jeroen Poblome'nin telekonferans ile sunduğu "Pisidian economies. Can empirical facts be upscaled to historical interpretation? / Pisidia ekonomileri. Devesel gerçekler tarihsel yoruma yükseltilebilir mi?" konuşmasıyla açıldı. Ardından Pisidia Bölgesi'nin Tarih Öncesi Çağlardaki taş, kemik, seramik vb. üretimi, tüketimi ve ticaret ile bölge içi ve dışı ilişkilerin konu edildiği ekonomik faaliyetleri konu edinen konuşmalarla ilk gün tamamlandı.

İkinci gün, Pisidia'nın Demir Çağı, Hellenistik, Roma ve Geç Antik Çağlar'ını konu edinen konuşmalarda yine bölge ve çevresindeki ticari ilişkiler, kentsel ve kırsal alanlardaki ekonomik faaliyetler ele alındı.

Son gün konuşmaları ise özellikle Roma İmparatorluk Dönemi bölge ve çevresi ile Seleukeia Sidera kentindeki ekonomik faaliyetler üzerineydi. Bu bağlamda Roma ordusu, lüks tüketim malları, seramik üretimi, sikke üretimi ve dolaşımı gibi konular ele alındı.

Sempozyumda ayrıca, Burdur Müzesi Emekli Müdürü Sayın Hacı Ali Ekinci'ye, arkeoloji bilimine katkılarından ötürü SDÜ tarafından "Toplumsal Katkı Ödülü" takdim edildi.

Hüseyin Köker

3. Anadolu ve Yakın Çevresi Prehistorya Araştırmaları Çalıştayı

İlk kez 2014 yılında gerçekleştirilen ve iki yılda bir tekrarlanan prehistorya konulu çalıştayların üçüncüsü "Anadolu ve Yakın Çevresi Prehistorya Araştırmaları" başlığıyla 6-8 Aralık 2018 tarihlerinde Ankara'da gerçekleştirilmiştir. İlki Ankara Gazi Üniversitesi'nde "Anadolu Prehistoryası Terminoloji, Kronoloji ve Tanımlanma Sorunları, ikincisi Trakya Üniversitesi'nde "Neolitiği Anlamak" adıyla yapılan çalıştayı üçüncüsü Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nün ev sahipliğinde Merih Cevdet Erek tarafından düzenlenmiştir.

6 Aralık Perşembe günü, onur konuğu, İstanbul Üniversitesi Tarihöncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı Başkanı Nur Balkan Atlı'nın açılış konuşması ile başlayan çalıştayda Ankara Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Ege Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Aksaray Üniversitesi, Hitit Üniversitesi, Trakya Üniversitesi, Bülent Ecevit Üniversitesi, Nevşehir Üniversitesi ve Düzce Üniversitesi'nden katılan araştırmacılar; yapmakta oldukları yeni araştırmalar çerçevesinde Anadolu'nun tarihöncesine ilişkin tartışma ve değerlendirmelerde bulunmuştur. Konuşmalar Paleolitik ve Mezolitik-Epipaleolitik Çağ ile Neolitik ve Kalkolitik Dönemler kapsamında somut veriler üzerinden; bahsedilen dönemlerdeki sosyal yaşam ve toplumlar arası

ANADOLU VE YAKIN ÇEVRESİ PREHİSTORYASI ARAŞTIRMALARI
ÇALIŞTAYI

etkileşime ilişkin tartışmalar şeklinde gerçekleşmiş ve tarihöncesi sorunlara yönelik çözümleyici yaklaşımlar geliştirilmeye çalışılmıştır. Anadolu ve Yakın Çevresi Prehistorya Araştırmaları Çalıştayı'nda sabah ve akşam üzeri olmak üzere her gün iki oturum yapılmıştır. Bugünün ilk oturumu Necmi Karul moderatörlüğünde başlamış “Epi-paleolitikli Neolitik Nedir? Önerilebilir mi?”, “Orta Anadolu Obsidiyen Kaynağı İşlik- Yerleşme İlişkilerinde Yeni Veriler: Kayırlı Değirmenyolu” ve “Batı Anadolu’da Neolitikleşme Süreci: Akeramik Neolitik Mümkün mü?” başlıklı bildiriler sunulmuştur. İkinci oturumda ise Halil Tekin yönetiminde “Kilikya’nın Tarihöncesi Sorunsalı, Neolitik Dönem”, “Orta Anadolu’da Kalkolitik Dönem’in Tanımlanma Sorunları”, “Kuzeybatı Anadolu’da Kalkolitik Dönem: Sorunlar ve Tanımlar”, “Batı Anadolu Bölgesi Kalkolitik Çağ Obsidiyen Takas Modeli” ve “İzmir-Yeşilova Höyüğü ve Son Neolitik Dönemde Kıyı Ege” başlıklı bildiriler sunulmuştur.

7 Aralık Cuma günü, Harun Taşkiran yönetiminde başlayan konuşmalarda “Batı Toroslarda Paleolitik Sanat Tasvirleri ve Yeni Bulgular”, “Mezopotamya’nın Geç Prehistoryasında Öykücü Anlatım”, “Ege Gübre Yerleşimi Yapılarında Sembolik Uygulamalar” ve “Kemik Objelere Yeni Yaklaşım: Gizli Kalmış Sembolizma” konuları sunulmuştur. Günün ikinci oturumu Kadriye Özçelik moderatörlüğünde devam ederken “Suluin Mağarası (Antalya) Kazılarının Bölge Prehistoryasına Katkıları”, “Suluin Mağarası Yontmataş Endüstrisinin Tekno-tipolojisi”, “Prehistorik Dönem’de Yaşam Sınırı: Keçe Mağara”, “İstYa Projesi Paleolitik Dönem Buluntuları 2013-2017” ve “Neden Tipoloji-Nasıl Tipoloji?” gibi konular konuşulmuş ve tartışmaya açılmıştır. Çalıştayı üçüncü ve son gününde moderatör Metin Kartal başkanlığında ilk oturum gerçekleştirilmiştir. Bu oturumda “İletişim Ağları ve Neoliğin Hızı”, “Prehistorik Dönemde Obsidiyen Ayna Kullanımı, Yorumlar ve Yapım Aşamalarına Yönelik Denemeler”, “Boncuklu Höyük’te Ev İçi ve Dışı Yaşam Pratiklerine Yönelik Deneysel Gözlemler” ve “Landscape Archaeology

Neyi İfade Etmelidir?” isimli bildiriler sunulmuştur. Günün ikinci ve son oturumunda ise Adnan Baysal yönetiminde “Tarih Öncesinde Artı Ürün ve Kuramsal Yaklaşımlar”, “Arkeolojide 3. Boyut” ve “Pozitivizm ve Prehistorik Arkeoloji” bildirileri sunulmuş ve tartışılmıştır.

Farklı konularda çalışan birçok araştırmacının ve çeşitli illerden gelen arkeoloji öğrencilerinin katılımıyla gerçekleştirilen çalıştay boyunca, sunumlar kadar verimli bir tartışma ortamı sağlanmış, arkeolojik araştırmaların yöntemi ve tarihöncesi toplumları anlamada nasıl yaklaşımların geliştirilebileceği üzerinde durulmuştur. Bu noktada Anadolu prehistoryası konusunda çalışan uzmanların araştırmalarını paylaşıp tartışılacağı ortamların sağlanmasının önemi üzerinde durulmuş ve çalıştaylara devam edilmesine karar verilmiştir. Bu bakımdan 2020 yılında yapılması hedeflenen dördüncü çalıştayda gerek katılımcı gerek dinleyici sayısının artırılması, arkeoloji öğrencileri ve genç araştırmacıların katılımlarının teşvik edilmesine ilişkin öneriler getirilmiştir. İlk toplantıda olduğu gibi bu çalıştayda sunulan bildiriler de Anadolu Prehistorya Araştırmaları Dergisi -APAD serisinde yayınlanacaktır.

Erge Yurtdaş

Dokuz Eylül Üniversitesi’nin Moğolistan’da Yürüttüğü Arkeolojik Çalışmalar

Dokuz Eylül Üniversitesi, Kafkasya ve Orta Asya Arkeoloji Araştırmaları Merkezi (KAM) çalışanları, Moğolistan’ın Altay Dağları bölgesinde ve Orhun ve Tuul nehri vadilerinde 2002-2017 arasında bir dizi arkeolojik çalışmalar gerçekleştirmiştir. Prof. Dr. Semih Güneri önderliğinde, doktora öğrencileri Barış Berkant, Ayça Avcı, Mustafa Boz, Ahmet Bayburt, Recep Çoban’ın (Ege Üni.) katılımıyla gerçekleştirilen çalışmaların sonuçları uluslararası kongrelerde tartışılmış, makale ve kitap formatlarında yayınlara yansıtılmıştır. Elde edilen veriler *Tonyukuk 2015* (2016) ve *Türk-Altay Kuramı* (2018) adlı kitaplarda işlenmiştir. Moğolistan Altaylarında yapılan çalışmalar ise ağırlıklı olarak petrogliflere adanmıştır. 2017’ye kadar sürdürülen bu yöndeki çalışmaların sonuçları pek yakında bilim dünyasına sunulacaktır.

Tonyukuk tapınağındaki araştırmalarımız aslında 2002’den itibaren aralıklarla yapıyordu. 2013 Tuul vadisi çalışmalarımız, Merkezi Moğolistan’ın Klasik Türk Dönemi-2 (Göktürk Dönemi) evresine ait komplekslerin keşfini ve kazılarını amaçlamıştı. 2015 yılı çalışmaları, KAM ile Moğolistan Bilimler Akademisi Tarih ve Arkeoloji Enstitüsü arasında yapılan özel

Moğolistan – Altay Dağları Pazırık Kurganları 1

Moğolistan – Altay Dağları Pazırık Kurganları 2

akademik işbirliği protokolü üzerine, iki ülkenin bilim insanları tarafından oluşturulan 30 kişilik uluslararası bilim kurulu tarafından Moğolistan'ın Tonyukuk anıtları bölgesinde gerçekleştirildi. Çalışmalar, Tonyukuk tapınağı ve çevresindeki kazılar ile Tuul nehri vadisinde yer alan kurganların keşfi programlarını kapsıyordu.

Tonyukuk tapınağındaki çalışmalarımız Tonyukuk-A, Tonyukuk-B, Tonyukuk-C, Tonyukuk-D diye tanımladığımız dört ayrı alanda yürütüldü. İlk üçünde yapılanlar Tonyukuk tapınağı içinde restorasyon-konservasyon ön çalışmaları ile test açmaları, tapınak çevresindeki kazılar, arkeo-jeofizik ölçümleri idi. Arkeo-jeofizik ölçümler İstanbul Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. Fethi Yüksel ve kendi özel ekibi tarafından yapıldı. Tonyukuk D'de ise Tuul nehri vadisinde Bilge Tonyukuk'a ait anıt mezarın aranmasına yönelik özel yüzey taramaları uygulamaları idi. Yüzey araştırmalarımız sırasında Tuul nehri vadisinde 500'den fazla kurgan ve mimari kompleksin kayıtları gerçekleştirildi. Bütününün ölçümleri, fotoğraflanmaları yapıldı. Arazi taramaları sırasında Tuul nehri vadisinde bir grup petroglif de bu çalışmalar kapsamında kayıt altına alındı. 2015 çalışmaları *Tonyukuk 2015* (2016) adlı monografda toplandı.

Tonyukuk tapınağı, başkent Ulanbator'un 40 km güneydoğusundaki Nalayh kenti sınırları içinde yer alan Klasik Türk Dönemi-2 evresine ait bir arkeolojik alandır. Tapınağın içinde, Doğu duvarına yakın Güney-Kuzey ekseninde karşılıklı iki yazıtlı stel, taştan insan heykelleri ve sunak kompleksini oluşturan mimari birimler bulunur. Tapınak kompleksindeki erken araştırmalar sırasında yapılan vaziyet planlarının da ışığında tapınak alanında gerçekleştirdiğimiz mimari ve jeofizik ölçümleri, 50 x 70 m (iç duvar) ölçülerinde bir alana inşa edilmiş tapınağın iki sıra duvar ile çevrelendiğini gösterdi. Mevcut kalıntılar, çevre duvarlarının yapımında bastırık (*rammed*) kerpiç/kum malzeme kullanıldığına işaret etmektedir. Tapınağın kapısı Doğu duvarı üzerindedir. Alandaki

çalışmalar, tapınak zemininde döşeli pişmiş toprak parke taban hakkında detaylı bilgi edinmek üzere tapınağın merkezinde açılan 5 x 10 m'lik TA-1 açmasında yürütüldü. Açmada pişmiş toprak zemin parkelerinin 50 m² kadar bir kısmı gün yüzüne çıkartıldı. 28 x 30 x 5-6 cm ve 29 x 31 x 5-6 cm ölçülerinde hazırlanmış parkelerin, zamanında tapınak alanına yakın bir yerde fırımlandığını düşünüyoruz. Tapınağın Doğu duvarının Güney yarısı üzerinde bastırık kerpiç/kum duvar uzantısı TA-2 ve TA-3 açmalarında izlendi. Doğal zemin toprağından daha açık rengiyle ayrılan duvar uzantılarının günümüze kalan dağılmış, erimiş bastırık (*rammed*) kerpiç/kum izleri 5-10 cm'lik yükseklikte ve birkaç metre eninde engebelerden ibarettir. Bu türde kalıntılar duvarların gerçek ölçüleri ve onların birbirlerine olan mesafeleri hakkında bize bazı bilgiler sunmuştur. Tapınak kompleksi içinde TA-1 açmasında, kırık-çatlak ya da tam parça olarak ortaya çıkartılan pişmiş toprak zemin döşemelerine ait parkeler arasında bol miktarda sağlam ve parçalar halinde çatı kiremitlerine rastlandı. Tapınağın merkezinde Tonyukuk anısına yapılan plaka taşlardan oluşturulmuş sandık biçimli sunak ile yazıtlı steller arasında bir başka buna benzer 'sunak' yapısının daha yer aldığını göstermektedir. Ritüellerin bir parçası olan bu yapılara ilave olarak muhtemelen ahşaptan tasarlanmış diğer bir sunak yapısı da olmalıydı. Çatı kiremitleri tapınağın duvarlarına yakın yerlerde de bol miktarda görülmektedir. Bu durum, bütünüyle maddi belgelere dayanarak ortaya koyduğumuz tapınağın yeniden kurma denemelerinde çatı kiremitlerinin çevre duvarlarının örtülerinde de kullanıldığını düşündürmüştür. Mevcut plan bilgileri ve küçük buluntular, tapınağın ilk kurulduğu günlerde hangi malzemenin ne miktarda kullanıldığı konusunda da gerçeğe yakın bilgilere ulaşmamızda yol gösterici olmuştur. Tapınağı yeniden kurma çalışmalarımızın yarattığı tasarımın 1500 yıl öncesine yakın olduğuna şüphe yoktur.

Tapınağın Doğu duvarı dışında kalan ve sağlam soltu iki sıra halinde Doğu yönde sıralanan balballardan 10 çiftinin temellerinde küçük açmalar açıldı. 20. yy'ın

Moğolistan – Altay Dağları Petroglif Kayıtları 1

ilk yarısındaki araştırmalarda, araları 5-6 m olan 289 balbal kaydedilmişti. Bu veriler Tonyukuk tapınağına ait balbal dizisinin tapınağın Doğu duvarının hemen önünden başlayarak aynı yönde 1734 (289 x 6) m kadar yol kat ettiğini gösteriyor. Erken kayıtlarda bu mesafe 1300 m'dir.

Tonyukuk B Alanı, A Alanının 20 km Kuzeyinde Tsagaan Ovoo mevkiinde yer alan iki kurgan ve bunların Doğu bitişiğinden itibaren Doğu yöne doğru uzanan yaklaşık 100 x 100 m ölçülerinde bir başka tapınak kompleksinden oluşmaktadır. Tonyukuk B Alanı çalışmaları, her iki kurganın kazılarını ve tapınağa ait mimari kalıntıların ve alanda yüzeyde dağınık biçimde bulunan ön yüzeyleri kazıma ve oyma yöntemiyle bezenmiş sunak yapısına ait plaka taşların, balbal ve taşbaba kalıntılarının kağıt üzerine aktarımlarını içermektedir.

Tonyukuk C Alanı çalışmalarımız, A Alanının Güneyinde uzanan Şoroon Dov mevkiindeki engebeli arazide daha önceki yıllarda tarafımızdan tespit edilen kurganlar ve kurgan benzeri tepciler üzerinde yürütülen yüzey araştırmalarıydı.

2015'te Tonyukuk tapınak alanında yürütülen çalışmalara koşut sürdürülen Tuul nehri vadisi yüzey

Moğolistan – Altay Dağları Petroglif Kopyaları

çalışmalarımız sırasında keşfedilen 500 kadar kurgandan bir tanesi diğerlerinden ayrılmaktadır. Kumtepe kurganlar olarak tanımlanan bu türde kurganlar diğer pek çoğundan farklıdır. Klasik Türk Dönemi-2'nin sonuna (Uygur dönemine) tarihlenen bu kurganlar sadece soylulara, yüksek rütbeli komutanlara ve muhtemelen kağanlara aitti. Bunlardan bugüne kadar, biri 2009'da diğeri 2011'de sadece iki tanesi kazılmıştır. Kazılar sonucunda gün yüzüne çıkartılan yeni yazıtlar, sadece kağanlara ve yüksek rütbeli komutanlara özgü altın kemer ve altın eğer gibi özel buluntular kurganın önemine işaret ediyordu. Bu ve diğer arkeolojik buluntular, bizim kaydettiğimiz bu türde kurganlardan birinin Tonyukuk'a ait olması gerekiyor, diye düşünmemize yol açmaktaydı. Tonyukuk Tapınağının buradaki mevcudiyeti ve daha bir dizi mimari kanıt söz konusu ihtimali kuvvetlendiriyordu. 2015 çalışmalarımız sonunda ileriki dönem araştırmalarımızın, Tonyukuk Tapınağında ve çevresinde keşfedilen yeni kurganlar üzerinde yoğunlaştırılması planlandı. Bu kapsamda 2017'de Tonyukuk'a ait olduğu düşünülen kurgan üzerinde ön kazı çalışmaları gerçekleştirildi.

2017'de Moğolistan Altay dağları petroglif çalışmaları, 2009 yılından beri bölgede sürdürülen çalışmaların devamı niteliğindedir. 2009-2017 arasında Moğolistan Altay dağlarında kaya resimleri üzerinde yürüttüğümüz çalışmalarımızı tamamlamamız açısından önemlidir. Altay dağları bölgesinin bütünü taranarak saptanan kaya resimleri fotoğraflanmış, koordinatları belirlenmiş ve kaya resimlerinin birebir mikalent (mikalı kağıt) kopyaları alınarak KAM bünyesinde kapsamlı bir arşiv meydana getirilmiştir. Binlerce hayvan ve insan figüründen oluşan orijinal

Kazi-Araştırma

Kuzey Ege Arkeoloji Araştırmaları ve Uygulama Merkezi (KEAM) Adramytteion Kenti ve Egemenlik Alanı Çalışmaları – 2017 - 2018

Adramytteion'un coğrafi konumu, günümüz Ören dokuyla birlikte çok katmanlı yapısının ayrıcalıklı durumu ve 2012 yılından beri sürdürülen çalışmalarda elde edilen verilere önceki TEBE Haberler sayılarında da yer verilmişti (Özgen 2013b; Özgen 2014; Özgen 2016; Özgen 2017).

Bu sayıda, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Kuzey Ege Arkeoloji Araştırmaları ve Uygulama Merkezi çatısı altında devam ettirilen, “Adramytteion Kazı ve Onarım Çalışmaları” ile, kenti egemenlik alanı ve çevre yerleşmeleriyle bir bütünlük içerisinde değerlendirilebilmek amacıyla sürdürdüğümüz “Adramytteion Kenti Egemenlik Alanı Yüzey Araştırması” projelerine dair geçtiğimiz iki sezonu kapsayan güncel çalışmalara dair tespitlere yer verilmiştir.

Kazı ve Onarım Çalışmaları

C Bölgesi Çalışmaları

2000-2006 yılları arasında Geç Antik ve Bizans Dönemi odağında sürdürülen önceki dönem kazı çalışmalarının ana hedefinde bulunan ve son evresi MS 12.-13. yy'a tarihlenen bir kilise, Erken Bizans Dönemi'nde kullanılmış bir seramik fırını ve Geç Antik ve Bizans Dönemi mezarlarının tespit edildiği alan, yeni dönem kazıları kapsamında “C Bölgesi” olarak adlandırılmıştı.

Bu alanda, 2015 ve 2016 yıllarında sürdürdüğümüz yeni dönem kazı çalışmalarında açılan sondajlar vesilesiyle MS 7-8. yy'larda inşa edildiği düşünülen apsisli bir yapının temelleri (Kuzey Kilise) tespit edilmiş, bu yapının MS 11. yy başlarında dönüştürülerek bir mezar/şapel olarak kullanım gördüğü anlaşılmıştı. Bununla birlikte alan genelinde daha alt kotlarda Roma Dönemi'ne tarihlenen temel mimarisinin izleri tespit edilmişti.

2017-2018 yılı arazi kampanyalarında kilise yapısı ve sonraki evresinde mezar/şapel niteliği kazandırılan mimariyi anlamak amacıyla yapının kuzeyinde ve kuzeydoğusunda çalışmalara devam edilmiştir. Yapının kuzeyinde gerçekleştirilen çalışmalarda, öncelikli olarak alanın en geç kullanım evresine tarihlendirilebilecek depolama amaçlı olarak kullanılan, tahrip edilmiş halde 2 adet *pithos* yuvası açığa çıkarılmıştır. Bu *pithos*ları desteklemek amacıyla kullanılmış moloz taşların temizlenmesi ve yerinden kaldırılması

Adramytteion – Kazı Alanları ve Delgi Sondaj Noktaları

çalışmaları esnasında Roma Dönemi'ne tarihlenen aslan başlı figüratif masa ayağı tespit edilmiştir. *Pithos*ların kaldırma işleminin ardından kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu bir duvar sırasının tahrip edilerek oturtulduğu anlaşılmıştır. Alanın batı kısmında ise daha üst kotta doğu-batı doğrultuda hat çizerek güney yönde devamlılık gösteren ve mekânsal düzenleme yaratan başka bir duvar sırası daha tespit edilmiştir. Söz konusu duvarın doğusunda, mezar/şapelle ilişkili apsisin kuzeyinde, pişmiş toprak tuğla ve kiremitlerle oluşturulmuş hazne ve bağlantılı olarak açmanın doğusundan uzanarak gelen doğu-batı doğrultulu, aksiyal ilişkide, kilisenin geç dönemi ya da mezar/şapeli evresi altyapısıyla ilişkili olarak düşünülebilecek bir kanal sistemi tespit edilmiştir.

2018 yılı çalışmaları neticesinde kilise-mezar/şapelin kuzey yündeki duvarı tamamen açığa çıkarılmıştır. Açığa çıkarılan bu duvarın, orijinal planı korunmuş olan kilise apsisine bağlantısının aksiyal uyumsuzluğunun yanı sıra, kilise apsisin dış yüzünde sağlamlaştırma için kullanılmış destek harçları, her iki kullanım evresiyle bağlantılı açığa çıkardığımız ek yapı düzenlemeleri, kilise-mezar/şapeli dönüşümüyle ilişkili stratigrafiyi doğrulamaktadır.

2018 yılı çalışmaları sırasında söz konusu alanda kuzeydoğu köşede, kesit içine uzanan doğu-batı doğrultuda kireç taşı plakalardan oluşturulmuş zemin döşemeleri tespit edilmiştir. Bu zemin, taban altından gelen seramik malzemelerden de anlaşıldığı üzere MS 2.-3. yy'a tarihlenmektedir. 2016 yılı çalışmalarında aynı bölge ve kotta tespit edilen ve kısmen açığa çıkarılmış temel mimarisi, bu zeminle çağdaş bir kronoloji sunmakta olup alan içerisindeki Bizans Dönemi öncesi evreye ait Roma Dönemi konut mimarisiyle ilişkili kurguları da güçlendirir niteliktedir.

2015 yılında başlayan çalışmalarla birlikte MS 5.-6. yy'dan kentin terk edildiği 14. yy'a kadar olan süreçte, önceki dönem kazı çalışmalarıyla tespit edilmiş kilise, seramik fırını ve mezar alanları, 2012 yılı sonrası yeni dönem kazı çalışmalarında tespit edilen bir diğer kilise ve sonrasında dönüştüğü mezar/şapel kullanımıyla birlikte bütüncül olarak değerlendirildiğinde, C Bölgesi için tanımlanmış bir dinsel topoğrafya ve bunun devamlılığı söz konusudur. Zira MS 7.- 8. yy kilisesi, MS 11. yy sonlarında mezar/şapele dönüştürüldüğünde bu bölgeye MS 12. yy başlarına tarihlenen yeni bir kilise eklenmiştir. Elde edilen bulgular, kentin piskoposluk listelerinde adının geçmesiyle ilgili tarihsel veriyi desteklemekle birlikte, MS 11. yy sonuna doğru Ege'de kurduğu donanmayla mevcut dengeler üzerinde tehditler oluşturan Çahas (Çaka Bey) tarafından 1092 yılında yağmalanan ve sakinlerinin kovulduğu bilinen Adramytteion'da, I. Aleksios Komnenos Dönemi'nde, kentin aynı yerde baştan aşağı restore ettiği antik kaynaklarca zikredilen tarihsel süreçle uyumluluk göstermesi açısından oldukça kıymetlidir (Anna Komnene, Alexias, XIV,I).

Antropoloji Çalışmaları

2017-2018 yıllarında gerçekleştirilen antropoloji çalışmaları, arazide sürdürülen mezar açma çalışmaları ve 2012-2018 yılları arasında kent genelinde açığa çıkarılmış iskeletlerin morfolojik ön analizler için kazı

imkanları dahilinde alanda oluşturulan laboratuvar çalışmaları olarak gerçekleştirilmiştir.

Özellikle C Bölgesi'ndeki kilise ve sonraki süreçte mezar/şapel olarak tanımlanan yapıyla ilişkili olarak büyük bir kısmına çoklu gömü yapılmış 10'dan fazla mezardan 30'dan fazla bireye ait iskelet çıkarılmış ve biyoarkeolojik çalışmalar için koruma altına alınmıştır. Bu çalışmalar sırasında tespit edilen mezarlar MS 6. yy'dan MS 14. yy'ın başlarına kadar geniş bir kronoloji içine yerleştirilmiş olup alan için önerdiğimiz kronolojik süreci doğrular niteliktedir.

Bu bağlamda Yunan ve Roma Dönemi nekropolü henüz tespit edilememiş kentin, tespit edilen ve Geç Roma - Bizans Dönemi'ne tarihlenen mezarlarının kendi dönemleri içerisinde değerlendirilerek, öncelikli olarak diyet ve hastalıklarına ait verilerin ortaya konulup ileri biyoarkeolojik analizlerle Adramytteion'da yaşamış insan gruplarının sosyal-fiziki şartlarına dair yeni bilgilerin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Çalışmaların sonuçları hazırlanmakta olan kazı monografisinde paylaşılacaktır.

Paleocoğrafya Çalışmaları

Kent genelinde 2014 yılından bu yana sürdürülen paleocoğrafya çalışmalarıyla birlikte, kuzeydeki Bergaztepe'nin (B Bölgesi) günümüzden 6000 yıl kadar önce ana kaya üzerine gelen transgresif bir deniz ilerlemesiyle başlayıp giderek derinleşen bir su ortamına doğru gidişi tespit edilmiş ve kentin bulunduğu topografyanın bir yarım ada niteliğinde olduğu anlaşılmıştır.

2017 kampanyası dahilindeki çalışmalar, 'Fidanlık' olarak adlandırılan mevkiinin Karınca Dere'ye bakan kesimindeki alüvyal dolgu alanlarında ve kentin olası ikinci limanının araştırılmasına yönelik olarak yapılmıştır. Bu sahada yürütülen 4 adet delgi-sondajla birlikte antik kent çevresindeki delgi-sondajların sayısı 20'ye ulaşmıştır.

Adramytteion –
C Bölgesi Kilise-Mezar
Şapel Yapısı

Adramytteion – Aslan Başlı
Figüratif Masa Ayağı

2017 kampanyası dahilinde gerçekleştirilen sondaj çalışmalarında genel sediman stratigrafisi şu şekildedir: En altta değişen derinliklerde başlayan anakaya, onun hemen üzerinde yine değişen kalınlıklarda bir yapı katı, bunu takip eden bol miktarda denizel fosil, bitki kalıntısı (*Posidonia* sp.) ile köşeli taş parçaları

içeren bir sığ deniz fasiyesi ve onun üzerinde ise bugünkü yüzeye kadar gözlenebilen taşkın ovası sedimanları tespit edilmiştir. Sedimanların içerisinde birkaç küçük parça dışında *diagnostik* keramik buluntusuna rastlanılmamıştır. Sığ deniz sedimanlarının hemen yapı kalıntılarının üzerine gelmesi ise tarihi dönemlerdeki bir tektonik harekete (deprem) bağlı bir çökme olayı ile ilişkilendirilebilir.

2014-2018 yılları arasında sürdürülen paleocoğrafya çalışmaları, kentin konumlandığı topografinin ana-kara ile bağlantısı ve kıyı çizgisinin gelişimini ana kronolojik hatlar çerçevesinde ortaya konmuş ve böylelikle dönemsel olarak kent yayılımı açıklanabilmektedir. Gelecek dönem kampanyalarının bu bağlamda antik kaynaklarda zikredilen (Strabon, XIII, 51) ve kentin henüz tespit edilememiş ikinci limanın Karınca deresinin denize ulaştığı alan ve çevresinde olup olmadığı sorunsalı üzerine sürdürülmesi hedeflenmektedir.

Limn Çalışmaları

2012 yılında, ön rölövesi tamamlanan kentin antik kaynaklarda da zikredilen iki limanından biri olan ve kısmen alüvyal kumluk altında kıyı şeridinde konumlanan limandaki rölöve çalışmalarına devam edilmiştir.

Bu hususta ilk olarak liman bölgesinde drone vasıtasıyla fotoğrafçılık çalışmaları yapılmış, bu çalışmanın neticesinde liman gövdesini oluşturan her bir blok numaralandırılarak *Cors GPS* vasıtasıyla ölçümleri gerçekleştirilmiştir. Ardından yapılan ölçümler eşliğinde *CAD* ortamında blok sıralarının kotları da göz önüne alınarak evreli plan çalışması devam ettirilmiştir. Limanın derinlikte konumlanan kuzeybatı bölümünde sualtı belgelemesi için aletli dalış çalışması yapılmıştır.

Antik limanın duvar sıraları, çevresinde gözlemlenen köşe derzli bloklar ve genel planı doğrultusunda limanın MÖ 4. yy'dan itibaren kullanım gördüğü daha önceki rapor ve sunumlarda (Özgen 2013a; Özgen

2013b) belirtilmiş olup liman gövdesinde kullanılan hidrolik beton ve alternatif duvar sıralarının farklı bir evreye işaret etme durumu, gerçekleştirilen rölöve çalışmalarıyla belgelenmeye ve yorumlanmaya çalışılmıştır.

Hali hazır tespitlerle, Batı Anadolu'nun günümüze kadar korunagelmiş en erken limanlarından biri olma özelliğini taşıyan Adramytteion limanına dair çalışmalara önümüzdeki gelecek kazı dönemlerinde de devam edilecektir.

Körfez Yüzey Araştırmaları

2015 yılında Adramytteion'u egemenlik alanıyla birlikte bir bütün olarak ele almak amacıyla kazı çalışmalarına paralel olarak başladığımız "Adramytteion Kenti Egemenlik Alanı Yüzey Araştırması" projesinin 4. arazi kampanyası tamamlanmıştır. 2018 yılı itibarıyla başlıca olarak aralarında prehistorik yerleşimler, Klasik-Hellenistik dönemlere tarihlenen kale yerleşimleri, kırsal yerleşimler, antik taş ocakları, kaya oygu mezarlar, gözetleme kuleleri ve su kemerleri gibi tespitlerin yanı sıra ilk Türk yerleşimlerine ait tamgalar ve bölgenin Osmanlı Dönemi tarihsel topografyasına da ışık tutacak nitelikte köprüler, kiliseler ve sivil mimari örneklerin de bulunduğu 116 farklı tespit ve belgelemede bulunulmuştur.

2017 ve 2018 yıllarında yüzey araştırmamızın yoğunluğunu Burhaniye, Ayvalık ve Edremit ilçelerinde oluşturmuştur. Önceki yıllarda yürüttüğümüz çalışmalarda tespit ederek belgelemelerini tamamladığımız prehistorik yerleşimlere Balıkesir İli, Edremit İlçesi, Eroğlan Mahallesi'nin yaklaşık 800 m. güneybatısında, kayaç bir tepe üstünde konumlanan Mandıra Tepe de eklenmiştir. Tepenin güney ve kuzeybatı yamaçları üzerinde, kuzey-güney doğrultulu yer yer harç kullanımlı moloz örgüde duvar sıralarıyla birlikte özellikle yamaçlarda yoğunluk gösteren ve Prehistorik Dönem'den, Bizans Dönemi'ne kadar süreklilik arz eden seramik buluntular saptanmıştır. Alandaki en erken buluntular, kırmızı ve kahverengi tonlarda,

Adramytteion – Kilise-Mezar/Şapeli Kuzey Görünüm

Adramytteion –
Antik Liman
Havadan Görünüm

yüzeyleri perdahlanmış, kalın ve orta-kalın cidarlı Tunç Dönemi seramikleridir. Bununla birlikte literatüre Kuzey Batı Anadolu Gri Seramiği olarak geçmiş gri hamurlu, çok yönlü yüzey perdahları belirgin çömlek parçaları, siyah astarlı Klasik/Helenistik Dönem seramikleri ve Roma Dönemi DSA, DSB grubu sigillatolar ile LRC grubu *red slip ware* gri hamurlu parçalar tespit edilen buluntular arasındadır. Bizans Dönemi seramikleri ise bitkisel ve geometrik bezemelerle süslenmiş olup Orta ve Geç Bizans Dönemi'nin belirgin örneklerini teşkil etmektedir.

Prehistorik tespitlerimiz arasında, önceki araştırmalarımız kapsamında ilk kez literatüre yansıyan Sülüklüçeşme'de 2017-2018 yıllarında çalışmalara devam edilmiştir. Burhaniye İlçesi, Kızılkı Mahallesi'nin yaklaşık 600 m güneydoğusunda Sülüklüçeşme'nin güneyinde konumlanan alan, Köydere ve Damlarca Deresi arasında alçak bir höyük niteliğindeki bu alanda yapılan çalışmalarda yüzeyden tanımlanabilir mimarinin saptanamamış, ancak yerleşimde yapılan incelemelerde, oldukça fazla sayıda çay taşı ve sileks malzeme tespit edilmiştir. Bu prehistorik saptamaların arasında baltalar, parçalı olarak ele geçen öğütme tablası, silindirik ezgi taşı ile birlikte tespit edilen ve bölge prehistoryası için yeni saptamalar niteliğinde neolitik Döneme tarihlenen seramik buluntular arasında ip kulplu çömlek parçası tekil örnek niteliğindedir.

2015 ve 2016 yılları tespitlerimiz arasında, farklı mevkilerde antik dönem malzeme ve teknik araştırmaları kapsamında belgelediğimiz, antik taş ocakları da (Kızılcabayır Sırtı (Yıkıklar), Dutluca Merdivenli Kaya, Hisarköy Tirkeç Tepe, Taylıeli Taş Ocakları, Yılanlı Tepe) bulunmaktaydı. Büyük bir kısmı yerel nitelikteki bu taş ocaklarına 2017 yılında yaptığımız

çalışmalarda bölgesel mahiyette büyük bir işletme olduğunu düşündüğümüz Burhaniye İlçesi, Pelitköy Mahallesi'nin 2.5 km kuzeyinde yer alan Boşnak Tepe de eklenmiştir. Konumlandığı tepenin denize bakan kuzey yamaçlarında yer alan ana kaya kütlelerinde, genel plan olarak kuzey-güney doğrultusunda adeta küçük bir kanyon yaratır nitelikte, dörtgen form veren bir yarma - cep - biçimindedir. Yan cepheleri ortalama 15 m yüksekliğe sahip olan taş ocağında, taş çıkarma işlemlerinden kalan kanalları, murç ve kama izlerini görmek mümkündür. Üst üste binen dörtgen geometrili basamak formu kademeli ana kaya kütleleri, taş ocağından arda kalan durumu gözler önüne sermektedir.

2017-2018 yılları yüzey araştırmalarımız kapsamında bir başka belgelememiz ise Adramyttene karasal düzlüğünü kontrol eden ve bu anlamda kırsal alan organizasyonu içinde önem arz eden kaleler sisteminin güneydeki uzantısı niteliğinde, Balıkesir İli, Ayvalık İlçesi, Çamoba Mahallesi'ne bağlı Asartepe'de ve Burhaniye İlçesi Kuyumcu Mahallesi'ne bağlı Kaplan Sivrisi ile Karadere Mahallesi'ne bağlı Asarkaya'da gerçekleştirilmiştir. Asartepe, tepe yerleşiminin üst düzlüğü bir üst teras niteliğinde, çevre panoramaya hâkim, Thebe düzlüğü ve Ayvalık Adaları'na bakan bir görüş açısına sahiptir. Tepe, bu hâkim konumda, önceki çalışmalarda değinilen örneklerle benzer nitelik ve işlevde -bölge kontrolü sağlamak amacıyla- bir kale yerleşimidir. Tepe düzlüğü ve tepayı tüm yönlerden çevreleyen yamaçlarda gerçekleştirilen yüzey taraması neticesinde yoğun Klasik-Hellenistik Dönem siyah astarlı seramikleri, Roma Dönemi *sigillatoları* ve Bizans Dönemi sırlı seramikleri tespit edilmiştir. Bunlarla birlikte üst terasın güneybatı yamacında, çok sayıda parça halinde her iki yanında aslan betimleriyle birlikte, korunagelen sağ kolunun devamında

Adramytteion –
Mandıra Tepe
Havadan Görünüm

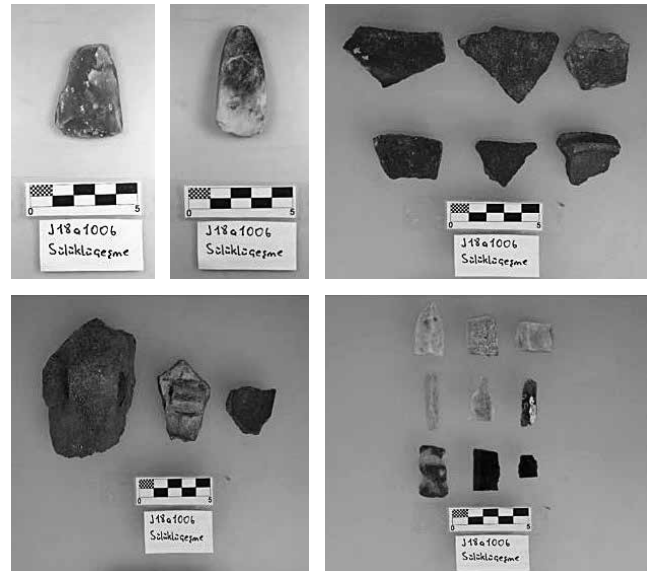
elinde *phiale* tutar vaziyette betimlenmiş ve paralel örneklerinden net bir şekilde anlaşıldığı üzere Kybele tasvirine ait figürin de buluntular arasındadır.

Benzer nitelik ve işlevde bir kale yerleşimi, Kuyumcu Mahallesi'nin yaklaşık 3.5 km güneydoğusunda konumlanmakta olan Kaplan Sivrisi'dir. Kuzey yönde Edremit düzlüğüne doğru geniş bir panoramaya sahip olup batı yönde Altınova Sahili'nden Bababurnu'na kadar geniş bir görüş açısına hakim alan oldukça dik yamaçlar üzerinde konumlanmış olup 966 m rakıma ulaşmaktadır.

Tepelik alanın yamaçlarının belirli bir seviyesinden itibaren bir çevre duvarıyla tahkim edildiği kuzeybatı, batı, güneybatı, güney ve güneydoğu yönlerdeki tespitlerle anlaşılmıştır. Bu yerleşimde, benzer nitelikteki diğer kale yerleşimlerde *in situ* halinde korunagelmeyen kuzeybatı yönde yer yer üç sıra yükseklikte günümüze ulaşmış rektagonal ve bosajlı bloklardan örülü duvar sırası tespit edilmiş ve kayaç tepe üzerinde kısmen gözlemlenebilen temel sırası izlerinden anlaşıldığı üzere bu duvar sırasının batı yamaçta da devamlılık gösterdiği anlaşılmıştır. Alan, güney ve güneybatı yamaçlarda ise bir kısmı tek sıra halinde takip edilebilen rektagonal, bosajlı bloklara sahiptir. Tespit edilen buluntular arasında Hellenistik Dönem'in seramik gruplarından olan siyah astarlılar en belirgin grup olarak göze çarpmaktadır. Tepenin tahkim sınırları içerisinde gerçekleştirilen yüzey taraması neticesinde çoğunluğunu yalın grupların oluşturduğu seramik malzemeler ile Arkaik Dönem'e (?) tarihlenebilecek gri tonlarda kil rengine sahip gövde parçası da tekil bir örnek olarak tespit edilen seramik parçaları arasındadır.

Karadere Mahallesi'ne bağlı Asarkaya da batı, güney ve doğu yönde, (doğudaki daha derin olmak üzere)

vadiye, kuzey hariç her yöne hâkim bir panorama sunan kaya kütlesi üzerinde tahkimlendirilmiş bir kale niteliği göstermektedir. Kaya kütlesinin, kuzey, kuzeybatı, batı, ve güneybatı yönlerde tahkim edildiği, günümüze ulaşamayan duvar örgüsünün alt sırasını oturtmak için kaya üzerine tıraşlanan temel basamak sıraları ile takip edilebilmektedir. Tahkimat sınırları içerisinde zirvenin kuzeybatısında, yaklaşık olarak 4 m çapında anakaya zemine dairesel formda oygu bir sarnıç da ayrıca belgelenmiştir. Alanda tespit edilen seramiklerin benzer diğer yerleşimlerle aynı kronoloji içerisinde olduğu saptanmıştır. Sonuç olarak 2015 yılından bu yana Adramytteion *khora*sında tespit edilen bu tahkimli alanlar, kuşkusuz bir savunma ağı ilişkisi sunmakla birlikte, kırsal alanın güvenliği, merkez kentin siyasal etki alanı, bölge yol ağlarıyla bağlantısı ve kontrolünün değerlendirilmesi açısından oldukça zengin veriler ortaya koymaktadır.

Adramytteion – Sülükçeşme'de Tespit Edilen Buluntular

Adramytteion – Boşnak Tepe Taş Ocağı Havadan Görünüm

2017-2018 çalışmalarımız kapsamında Burhaniye İlçesi, Çoruk Mahallesi'nin yaklaşık 2 km kuzeydoğusunda, Burhaniye Kemer'den Edremit'e doğru uzanan şose yolun Çoruk Deresi'ni geçtiği noktada konumlanan, 4 kemeri açıkta bir kemeri toprak altında kalmış 5 geçişli ve Geç Osmanlı Dönemi'ne tarihlenebilecek bir başka köprü daha tespit edilmiştir. Hüyücek, Şahinler, Şarköy ve Yunuslar Mahalleri'nde tespit ettiğimiz köprülerle birlikte değerlendirildiğinde söz konusu bu yapıların bölgenin antik dönem ve devamındaki süreçte yol ve güzergâh sistemleriyle ilgili daha fazla bilgi sunacağını düşünmek mümkündür.

Bir başka tespitimiz ise Balıkesir İli, Burhaniye İlçesi, Ayvalık – Edremit otoyolunun Burhaniye ayrımından

yaklaşık 1 km sonra, Ören'in (Adramytteion) yaklaşık 1.5 km. doğusunda alüvyal düzlük üzerinde konumlanan su terazisi olmuştur. Önceki çalışmalarda Taylıeli Mahallesi, Karşıyaka Mevkii'nde tespit ettiğimiz su kemeriyle aynı aks üzerinde olan yapı, kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda yönlendirilmiş; irili, ufaklı moloz taş, tuğla parçaları ve yoğun moloz harç kullanılarak inşa edilmiştir. Korunagelmiş haliyle azami uzunluğu 3.95 m azami genişliği 1.65 m olarak ölçülmüş olan su terazisinin üzerinde toplam 4 adet künk kalıntısı tespit edilmiştir. Söz konusu künk kalıntılarından üçünün, kuzey ve güney profilde yarattığı oyuk hatları da ayırt edilebilmektedir. Bu yapılar, antik kaynaklarda zikredilen Adramytteion kırsalını da kapsar nitelikteki *neokastra* olarak adlandırılan kırsal alan düzenlemesiyle beraber tarımsal faaliyetleri canlandırma amaçlı gerçekleştirilmiş bir programın ya da daha geç dönemdeki bir düzenleme çerçevesinde imar edilmiş olabileceği değerlendirilebilir.

2017-2018 çalışmalarımızın önemli bir kısmı da Ayvalık ilçesine bağlı adalarda gerçekleştirilmiştir. Ayvalık Belediyesi'nin UNESCO Endüstriyel Miras Listesine adaylık hazırlıkları ilgisindeki talep ile gerçekleştirilen çalışmalarda çoğunluğu, manastırlar, kiliseler gibi bilinen Osmanlı Dönemi Rum Sivil Mimari örnekleri olup, bu kapsamda belgeleme çalışmalarına devam edilmiştir. Bu tespit ve belgelemeler arasında yer alan Güvercin Adası'ndaki kısmen korunagelmiş çevre duvarlarıyla sınırlandırılmış kompleks bir manastır yapısı dikkat çekicidir. Manastırın merkezinde tek nefli kareye yakın planlı, sonradan eklenmiş kırma çatılı bir narteksi olan kilise, kilisenin kuzeybatısında manastır duvarlarının kuzeybatı köşesine bitişik, doğu-batı doğrultulu ve dikdörtgen planlı, iki katlı bir yapı, kilisenin güney batısında manastır topluluğunun batı duvarına bitişik üç katlı bir kule yapısı ile kuzey duvara bitişik üç mekânla, doğuda ve batıda yapıların arasında yer alan doğu-batı doğrultulu

Adramytteion –
Asartepe Havadan
Görünüm

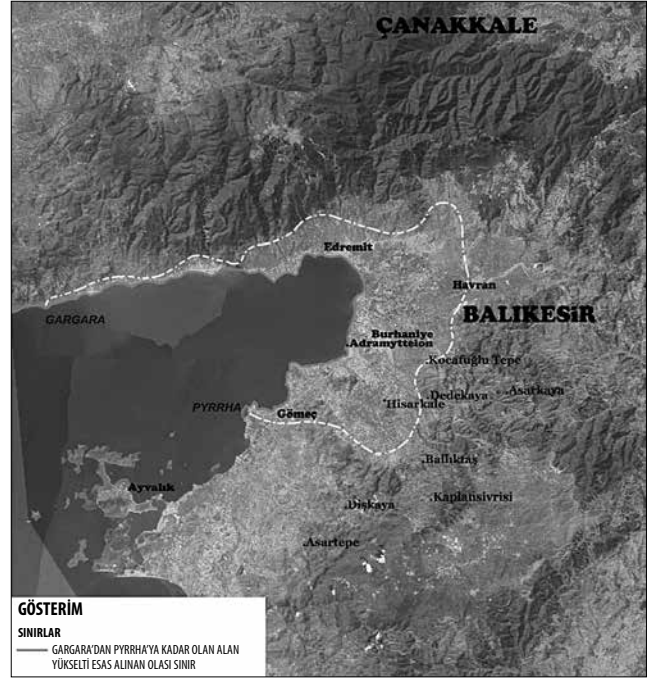
*Adramytteion –
Kaplan Sivrisi'nde
Tespit Edilen
Duvar Sırası*

uzunlamasına dikdörtgen planlı korunagelmemiş bir mekan ve manastır içinde üç adet sarnıç yapısı tespit edilmiştir.

Aynı kronoloji içerisinde değerlendirilebilecek tek nefli, olasılıkla kırma çatılı bir şapel de Hasır Adası'nda tespit edilmiştir. Yapı bol harç kullanımlı dış yüzeyleri düzleştirilmiş belirli bir standart sunmayan duvar örgüsüyle inşa edilmiştir. Pencere ve kapılar dışta, çerçeve içine alınmış ve basık kemer biçiminde sonlandırılmıştır. Yapının doğu duvarında, apsisin kuzey ve güneyinde basık kemerli birer niş yer almaktadır.

Ayvalık adalarında yer alan dikkat çekici bir başka tespit Çıplak Ada'daki tahkimli yerleşim olmuştur. Literatüre yanlış algıda *castrum* olarak geçen ve çapı yaklaşık olarak 60 m. olan, alanı çevreleyen yamaçlar ve tepe düzlüğünde dağınık halde moloz taş öbekleri gözlemlenmiştir. Söz konusu öbeklerin olasılıkla yükseltiyi çevreleyen tahkimin duvar sıralarına ait kalıntılar olduğu düşünülmektedir. Özellikle batı ve kuzey yamaç boyunca belirgin biçimde gözlemlenen bu moloz yığınlar yerelde yoğun olarak karşılaşılan sarımsak taşlarından oluşmaktadır. Tepelik yükseltinin güneybatısında yüzeyden görüldüğü kadarıyla yerel sarımsak taşından inşa edilmiş kuru duvar örgüsünde iki adet yapı tespit edilmiştir. Tepenin özellikle batı ve kuzey yöndeki yamaçlarında ve yamacın düzlüğe kavuştuğu alanlarda gerçekleştirilen yüzey taraması neticesinde yoğun miktarda günlük kullanımla ilişkili olarak çoğunluğu testi ve amphora formlarına ait seramik parçalar tespit edilmiştir. Ayrıca Hellenistik Dönem siyah astarlıları, Roma Dönemi seramik grupları arasında yer alan gri hamur-siyah astarlı parçalar ile *red slip ware* ve *sigillata* parçaları da tespit edilmiştir. Söz konusu Hellenistik Dönem tespitleri Maden Adası'nda tespit ettiğimiz orijinali Hellenistik Dönem'e tarihlenebilecek kule yapısıyla çağdaş aynı kronolojiyi sunmasının yanında kurgusu henüz tespit edilememiş olsa da adalar bütündeki Hellenistik Dönem'in bilinirliği açısından oldukça kıymetlidir.

Ayvalık ilçesi sınırlarında gerçekleştirdiğimiz son tespit ise Küçükköy Mahallesi sınırlarında yer alan kilise ve çevresinde temel mimarisiyle korunagelmemiş

*Adramytteion – Bölgede Tespit Edilen Klasik-Hellenistik
Kale Yerleşimleri*

kalıntılarıdır. Beşparmak Tepe'nin doğu yamacında, tepe zirvesinden yaklaşık 800 m. doğuda konumlanan alanın batısında eğimin arttığı noktada, güneydoğu ve doğu yönlerden teraslanan bir platform ve bu platform üzerinde kuzeybatı ve güneydoğu köşeleri yüzeyden görünür vaziyette korunagelmemiş muhtemel kilise yapısı tespit edilmiştir. Platformun doğusunda kalan düzlükte dikdörtgen plan oluşturduğu gözlemlenebilen, yerel kayrak taşı ve kum taşından yapıldığı anlaşılan, yoğun harç kullanımlı kilisenin çevre mimarisine dair başka bir yapı kalıntısı, yapının kuzey duvarından doğuya yönelen bir duvar sırası ile birlikte tespit edilmiştir. Söz konusu yapı kalıntısının yaklaşık olarak 25 m doğusunda ise ayrıca bu yapılarla ilişkisi muhtemel bir kuyu belgelenmiştir.

Yüzeyden görülür haldeki mimari durumu ve tespit edilen seramik gruplarından anlaşıldığı üzere alan, Bizans Dönemi'nde iskân edilmiş bir olası bir manastır (?) niteliği yansıttığını düşündürmektedir. Bununla birlikte, alan üzerinde saptanan kırmızı ve siyah tonlarda boyalı seramik parçaları, ilgili

Adramytteion – Güvercin Adası Manastır Genel Görünüm

literatüre de geçtiği üzere yerleşimin, Bizans Dönemi sonrasında Rum köyü olarak iskân görmeye devam ettiğine işaret etmektedir. Kilise yapısının etrafında gözlemlenen ve yüzeylerinde Yunanca yazıtlar görülen kiremit parçaları da yerleşimin kronolojisini ve iskânın Bizans sonrasındaki devamlılığını kanıtlar niteliktedir. Detayı yayın çalışmasında ele alınacak olan kalıntılar, kaynaklarda *Agia Karouda* şapeli ile ilişkilendirilmektedir.

Kaynakça

Antik Kaynaklar

Anna Komnena, Aleksias Anna Comnena, The Alexiad (Çev: E.A. Dawes), Cambridge - Ontario, 2000.

Strabon, Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII-XIII-XIV) (Çev.: Prof. Dr. Adnan Pekman), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1993.

Modern Kaynaklar

Özgen H.M.

2013a “Adramytteion Kenti (Ören) 2012 Kazı ve Onarım Çalışmaları”, 27. KST 1, 2005: 229-240.

2013b “Adramytteion (Ören) Kazılarına Başlarken”, *Tebe Haberler* 36, 2013: 4-13.

2014 “Adramytteion Kenti (Ören) Kazı ve Onarım Çalışmaları 2013”, *Tebe Haberler* 37, 2014: 23-28.

2016 “Adramytteion (Ören) 2015 Çalışmalarının Ardından”, *Tebe Haberler* 41, 2016: 22-25.

2017 “Kuzey Ege Arkeoloji Araştırmaları ve Uygulama Merkezi (KEAM) Adramytteion Egemenlik Alanı Çalışmaları 2015-2016”, *Tebe Haberler* 43, 2017: 47-59.

Bünyat Burak Aykanat – Ali Öztürk

2017 Yılı Alaca Höyük Kazısı Çalışmaları Ön Raporu

Çorum İli'nin 50 km güney batısındaki Alaca Höyük, Hitit ve Erken Tunç Çağı uygarlıklarının önemli merkezlerinden biridir. Son yıllarda Alaca Höyük'te yapılan kazı çalışmaları Hitit, Hatti (Erken Tunç Çağı) ve Kalkolitik Çağ kültürleri hakkında bilgilerimizin artmasına neden olmuştur.

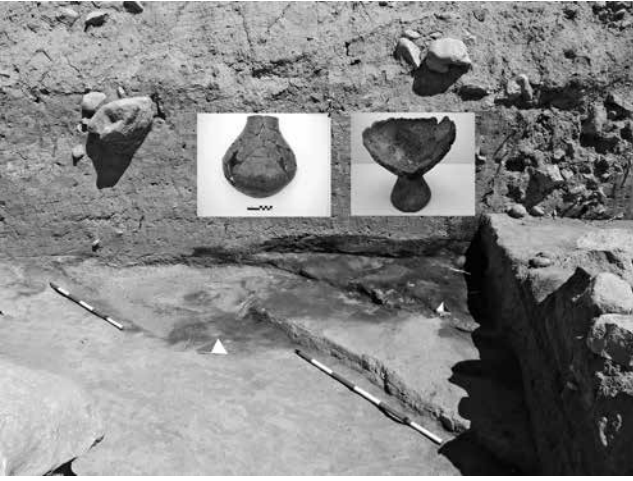
2017 yılı kazı çalışmaları, höyüğün doğu yönünde güney – kuzey istikametinde ve höyüğün güney batı yönünde gerçekleştirilmektedir. 2017 yılı çalışmaların da höyüğün bu bölgelerinde J3, J4, G4, G5 ve H4, H5 alanlarında üç farklı kültür katmanının da araştırmalar yürütülmüştür (Plan 1).

1. Alaca Höyük 2017 Yılı Erken Dönem Alanı Çalışmaları

Anadolu'nun büyük, görkemli ve kesintisiz bir tabakalaşmaya sahip en önemli yerleşimlerinden biri olan Alaca Höyük'te Kalkolitik Döneme tarihlenen

tabakalar (9-14. tabakalar) 1936-1967 yılları arasında yapılan kazılarda saptanmıştır. Prof. Dr. Aykut Çınaroğlu başkanlığında başlayan yeni dönem kazı planı, Orta Anadolu için oldukça güçlü olan Hitit dönemini ele almakla birlikte, höyük tabakalaşmasını anlayarak yeniden düzenlemek ve höyükteki en erken tabakalara ulaşabilmek amaçları doğrultusunda hazırlanmıştır. Bu doğrultuda 2011 yılında “Erken Dönem Araştırma Alanı” çalışmalarına başlanmıştır. 2011-2012 yıllarının ardından 5 yıl ara verilmiş ve kazı çalışmaları 2017 yılında yeniden başlatılmıştır. 10 Temmuz 2017 tarihinde başlatılan çalışmalar, kuzeyden güneye doğru H4(19), H4(24) ve H5(4) plankarelerinde yürütülmüştür (Plan 1). Ancak 5 yıl verilen ara nedeniyle tahrip olan profillerin düzeltilmesi için kazılan alan doğuda H4(25) ve batıda H4(23) plankarelerin içine doğru genişletilmiştir. 10x10 m olan plankareler, daha detaylı bir araştırma yapılabilmesi için 5x5 m'lik alanlara ayrılmıştır. Kazılan alan toplamda kaç kaç metre oluyor? Tüm alan kuzey, orta ve güney olmak üzere üç bölüme ayrılarak açıklanacaktır.

Kuzey Alan H4(19/3) ve H4(19/4): Her iki plankare, 10x10 m olan H4(19) ana plankaresinin güney bölümünü oluşturmaktadır (Plan 1). Söz konusu alan, üstteki Hitit blokajı nedeniyle oldukça tahrip olmuştur. Kuzey alanın doğu bölümünde Hitit blokajının altında, turuncu-pembe renkte yanık bir topraktan oluşan bir tabaka tespit edilmiştir. Bu tabakayı oluşturan turuncu-pembe renkteki toprak yerleşime dışarıdan getirilmiş ve blokajın yapılacağı alanın düzeltilmesi için kullanılmış olmalıdır. Kuzey alanın batısına doğru, daha alçak bir kotta, “element” olarak tanımladığımız E31 ve E32 tespit edilmiştir. Söz konusu alanlar, yumuşak topraklıdır ve küçük boyutlu taşlarla kaplıdır. Buradan toplanan çanak çömlek kırmızı-kahverengi tonlarda, el yapımı, dış yüzeyleri düzeltili Basit Mal niteliğindedir ve İlk Tunç Çağı'nın erken evrelerinin özelliklerini yansıtmaktadır. Alanın en batısında, daha aşağıdaki kotta, oldukça tahrip olmuş bir fırına (E35) ait olabilecek buluntular ile karşılaşmış, yanık ve küllü bir toprak ve tabana döşenmiş seramik parçaları tespit edilmiştir. E35'in kuzeydoğusundaki alanda ise basamaklı bir görünüme sahip kerpiçten bir platform (Pl. 1) açığa çıkarılmıştır (Plan 2). Platformun temizlenmesi sırasında, ilk katta, gömülü bir şekilde kaideli bir çömlek parçası, az bir yükselti ile ilk kattan ayrılan ikinci katta ise memecikli “S” profilli bir başka çömlek ele geçirilmiştir (Res. 1, 2). Saptanan her iki örnek hamur, renk, yüzey işlemleri ve form bakımından, 9. yapı katına tarihlenen seramik kaplar ile benzerlik göstermektedir. Tabana döşenmiş seramik parçaları ise el yapımı, koyu renkli, parlak açkılı örneklerden oluşmakta ve bölgenin “Kalkolitik dönem” seramik geleneğinin özelliklerini yansıtmaktadır.

Res. 1 – H4(19/3) ve H4(19/4) plankarelerinde Platform (Pl1) ve ele geçen çanak çömlek buluntular

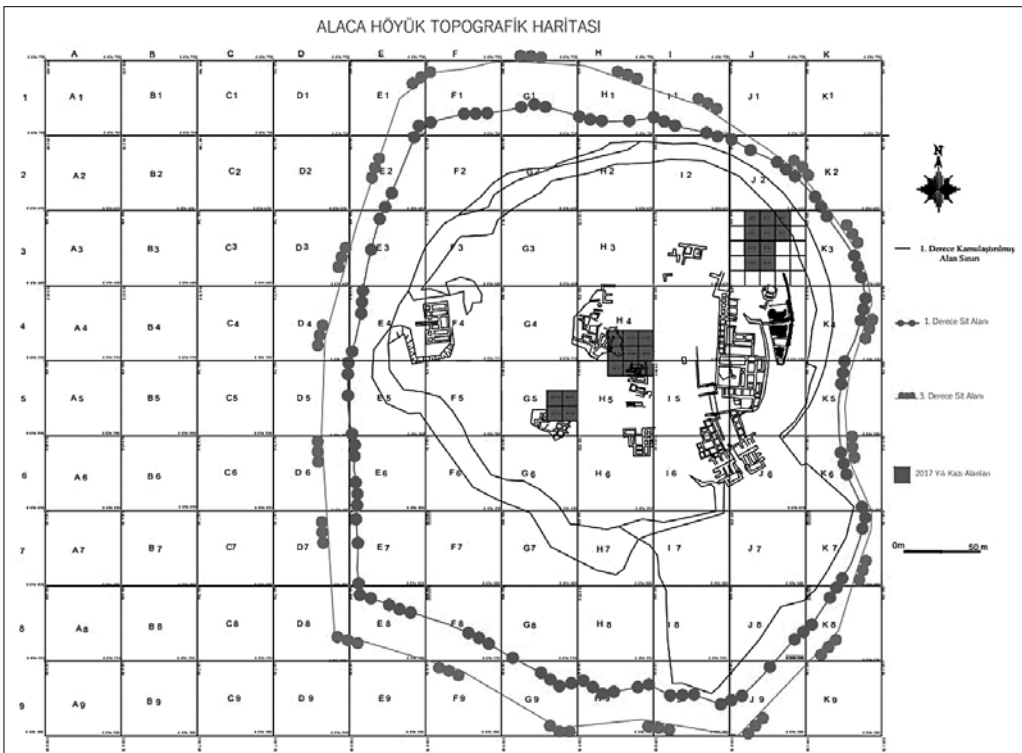
Kuzey alanın hemen güneyinde H4(24) plankaresi yer alır. H4(19) ile (24) plankarelerinin kesiştiği alanda kerpiç döküntülü alan (E33) ve bir oda (O10) tespit edilmiştir. Bir yapıdan arda kalan moloz niteliğindeki E33'te yanık tuğla ve karbonize ahşap kalıntıları tespit edilmiş ve karbon örnekleri C14 yaş tayini analizi için Türkiye Atom Enerjisi Kurumu'na gönderilmiştir. Nispeten E33'ün üzerine gelen yapının (O10), güney, doğu ve batı duvarları açığa çıkarılmıştır. Yapının içinde ise Hitit blokajının tahrip ettiği bir alan (E27) tespit edilmiştir. Söz konusu tahribat alanında (E27) Hitit döneminden Büyük Güllücek tarzı Kalkolitik döneme değin özellikler gösteren çanak çömlek buluntular ele geçirilmiştir.

Tahribat alanı olarak nitelendirilen kuzey alanda şimdiye değin saptanan tabakalaşmada Kalkolitik

dönemin geç evresi (Pl. 1 - Koşay/Akok tabakalaşmasında 9. yapı katı), Erken Tunç I (E33 - Koşay/Akok tabakalaşmasında 8. yapı katı), Erken Tunç II? (O10, 7. yapı?) ve Hitit dönemi (blokaj) tespit edilmiştir.

Orta Alan H4(24): 10x10 m boyutlarında olan orta alan plankaresi, daha detaylı bir araştırma yapabilmek için 5x5 m boyutlarında 4 alana ayrılmıştır (Plan 1). Kuzeydoğu köşesinde yer alan bölümde, 2012 yılında saptanan mekânın (O10) kazısına devam edilmiştir. Doğu, güney ve batı duvarı tespit edilen mekânın içinde, Hitit blokajının oluşturduğu tahribat saptanmıştır. Bu tahribat alanında, Hitit döneminden Kalkolitik döneme dek tarihlenecek nitelikte çanak çömlek buluntular ele geçirilmiştir. Tahribatın altındaki O10 içine atılan katlarda, beyaz renkli ve güneye doğru eğimli bir taban tespit edilmiştir. Ancak taban, odanın güney duvarına kadar devam etmemiştir.

Plankarenin güneydoğu bölümündeki kazı çalışmalarında, öncelikle 2012 yılında tespit edilen Hitit dönemi kanalının büyük taşları temizlenmiş ve bir kısmı kaldırılmıştır. Büyük taşların kaldırılması için gereken zaman ve işgücü kullanımından tasarruf sağlayabilmek için alanın sadece batı kısmında çalışmalara devam edilmiştir. Burada, kuzeyden güneye eğimle devam eden, beyaz renkli, 173x96 cm boyutlarında bir taban (T54) tespit edilmiştir (Plan 2). Tabanın etrafındaki topraktan, sarı renkli, küçük boncuklar şeklinde prit buluntular elde edilmiştir. Tabanın devamı, ana plankarenin güneybatı bölümünde devam etmektedir. Tabanın biraz daha güneyinde, bu tabanla ilişkili olduğu düşünülen bir başka taban (T55), yine güneye doğru eğimli bir şekilde tespit edilmiştir.

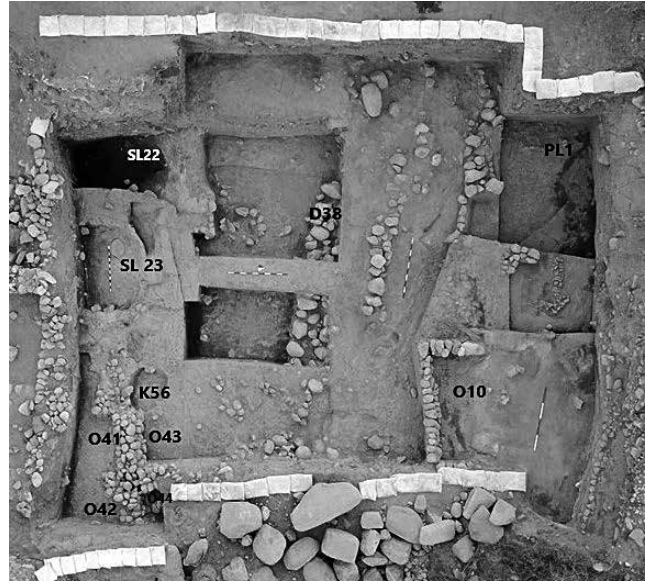

Plan 1
Höyüğün topografik planı ve 2017 yılı açma sınırlarını gösteren plan

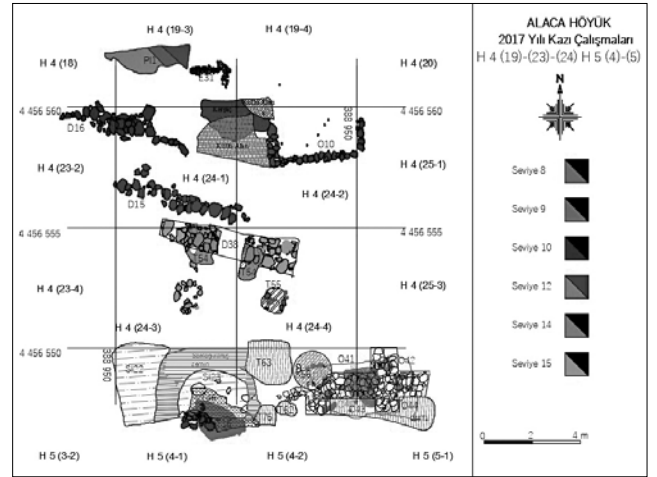
Tabanın en önemli özelliği üzerinde, in-situ durumda, bütünlük gösteren bir hayvan iskeletinin bulunmasıdır. Hayvanın cinsi için danışılan Arkeozoolog Can Yünni Gündem, iskeletin domuza ait olduğunu belirtmiştir. Toplanan iskeletten yaş ve cins analizleri için örnekler alınmış ve ODTÜ'ye gönderilmiştir. T55'in güneyinde de, yine bu tabanlarla ilişkili olduğu düşünülen büyük bir hatıl parçası saptanmış ve alınan örnek yaş tayini analizi için TÜBİTAK-MAM laboratuvarına gönderilmiştir. Bu alanda saptanan çanak çömlek buluntular, kırmızı-siyah açıklılar, siyah açıklılar, koyu renkli basit mallar, kırmızı astarlı-cut-out bezemeli meyvelik kaidesi parçalarından oluşmaktadır. Bunların yanı sıra Büyük Güllücek tarzı bezemeli parçalar da ele geçirilmiştir. Saptanan tüm tabanların kaldırılmasının ardından, alanın kuzey kenarında, doğu-batı doğrultulu, büyük boyutlu taşlardan yapılan bir duvar (D38) tespit edilmiştir (Plan 2, Res. 2). Ana plankarenin güneybatı kenarındaki bölümde, T54 ve D38'in devam ettiği anlaşılmıştır. Orta alan olarak tanımladığımız plankarede, H4(19/3 ve 19/4) alanlarında saptadığımız gibi Erken Tunç Çağı'na tarihlenilebilecek unsurlar tespit edilmemiştir. Tüm kazılan alanın kuzey ve güney bölümlerinde Erken Tunç I evresine tarihlenen mimari buluntuların saptanırken, orta alanda bu evreye tarihlenilebilecek mimari unsurlar saptanmamıştır. Bu nedenle orta alanın "dış mekân" olarak kullanılmış olabileceği düşünülmektedir.

Güney Alan H5(4): 2012 yılı kazı sezonunda tespit edilen tabanların kaldırılması ile alandaki çalışmalara başlanmıştır (Plan 1). Alanın doğusunda (O40) olarak tanımlanan bir mekân tespit edilmiştir. Alanın batısında ise (O40) ile eş zamanlı olan, güneye doğru eğimli beyaz renkte bir taban (T49) açığa çıkarılmıştır. Güney alanın doğusunda, O40'ın kaldırılmasının ardından O41-O42-O43-O44 olarak tanımlanan mekânlara sahip bir yapı gün ışığına çıkarılmıştır (Plan 2, Res. 2). Yapının kuzeybatı kenarı çöp çukuru (K56) ile tahrip edilmiştir. Yapının kuzeyinde yer alan O41'in tabanı sertleştirilmiş topraktan yapılmış bir yüzey niteliğindedir. O42 ise, doğu profilinin içine doğru devam etmesi ve içi yığılmış taşlarla dolu olması nedeniyle kazılamamıştır. Yapının güney tarafındaki O43 ve O44'ü birbirinden ayıran duvar daha çok bir çıkıntı şeklindedir. Her iki odanın tek bir tabanı vardır ve taban güneye doğru eğimli bir şekilde profile doğru devam etmektedir. Seramik buluntu yönünden odalar neredeyse boştur ancak odaların içinde cüruf parçaları tespit edilmiştir.

Güney alanın batı tarafında ise T49'un kaldırılmasının ardından, üst üste konumda ve çok sayıda taban tespit edilmiştir. Beyaz renkte olan tabanların hepsi güneye doğru eğimli biçimde saptanmıştır. Söz konusu tabanların üstünde çoğunlukla karbonize olmamış ahşap

Res. 2 – H4(19/3) ve H4(19/4) plankarelerinde Platform (PL1) ve ele geçen çanak çömlek buluntular

Plan 2 – H4(19), H4(24) ve H5(4) plankarelerinde ele geçen mimari kalıntıların planı

hatıllar saptanmıştır. Ayrıca bu tabanlardan biri olan T52'nin üzerinde taştan yapılmış, üzerinde geometrik motif bulunan bir damga mühür saptanmıştır. Taban silsilesi kazılırken, tabanların kapladığı alanın kuzeyindeki kısımda yine bütünlük gösteren ikinci bir hayvan iskeleti (olasılıkla domuz) saptanmıştır. Bu taban silsilesinin altında ise, doğudaki yapı ile (O41-O44) eş zamanlı olan, büyük bir silo (SL23) tespit edilmiştir. Silonun kuzeyindeki yüzey, kerpiç görünümlü ve oldukça sert bir yüzey şeklindedir. Silo bu sert yüzeyin içine çukur açılarak yapılmıştır. SL22'nin batısında ise, ilk açığa çıkmaya başladığında siloya benzetilen SL22 yer almaktadır. Aslında güneyden kuzeye yükselen ve sert-açık pembe renkteki bu taban bir rampa şeklinde bir yapıdır. Rampanın doğu kenarında bir duvar yer almaktadır. Bu duvarın üzerindeki sıva ile rampanın sıvası birleşmektedir. Ancak rampa güneye doğru devam etse de sıvalı duvar devam etmez. Güneye doğru devam eden SL22

bir noktada aniden biter ve yanık, siyah renkli farklı bir taban (T74) başlar (Res. 2, Plan 2). Her iki farklı taban arasındaki ilişki önümüzdeki kazı sezonunda araştırılacaktır. Güney alanda saptanan çanak çömlek buluntular da çoğunluğu oluşturan mal grubu, el yapımı, açık kahveden kıvrımsı kahveye değişen tonlarda yüzey renklerine sahip ve yüzeyleri düzeltili ya da sıvazlanmış ve hafif açkılı, basit bir yapım tarzını yansıtmaktadır. Bu mal grubunun yanı sıra, siyah renkli açkılı mal, kırmızı-siyah açkılı mal, mutfak kapları diğer mal gruplarını oluşturmaktadır. Basit yapım tarzına sahip ve açkısız seramik buluntular arasında, dış yüzeyi tarazlı örnekler yer almaktadır. Formlar içinde en dikkat çekici özellik, meyveliklerin saptanmasıdır, hatta siyah renkli açkılı mal grubundan yapılmış, uzun kaideli meyveliklerin varlığı oldukça önemli bir tespittir.

Tüm alanda Erken Tunç Çağı'nın ilk yarısına tarihlenen buluntular, kazılan alanın olasılıkla dönem yerleşiminin dışında yer alan, çeşitli atık ya da ışık (?) tarzı bir çalışma yeri niteliğindedir.

Erken dönem tabakalarını daha iyi inceleyebilmek adına geliştirilen kazı stratejisi iki önemli çalışma aşamasını içermektedir. Birinci aşama, Koşay ve Akok tarafından oluşturulan tabakalaşmayı test etmeye yöneliktir. İkinci aşamayı ise buluntu gruplarının incelenmesi ve prehistorik dönem Alaca Höyük topluluğunun çevresel, sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkilerini saptamak oluşturmaktadır. Bu noktada özellikle çanak çömlek buluntu grubu çalışmaları arkeometrik analizleri kapsamaktadır. Analizler, seramiklerin üretim/pişirme yöntemleri için petrografik ve kimyasal analizleri, seramik kullanımına yönelik olarak da organik kalıntı analizlerini içermektedir. Başlatılan seramik analizleri ve C14 yaş tayini analizi çalışmalarının sonuçları en kısa sürede paylaşılacaktır.

2. Alaca Höyük 2017 Yılı Erken Tunç Çağı Araştırma Alanı

Alaca Höyük Erken Tunç Çağı kültürünün araştırılması amacıyla, höyüğün güney batısında yer alan G4 (14)-(19) plan karelerinde 5. ve 6. yapı katlarına inilerek Erken Tunç Çağı III dönemine ilişkin verilere ulaşılması hedeflenmiştir (Plan 1). Erken Tunç Çağı'nda Alaca Höyük yerleşiminin nasıl bir yerleşim sistemine sahip olduğu, höyüğün doğusunda izlerine rastladığımız yerleşimin batıya doğru ne şekilde devam ettiği gibi soruların aydınlatılması amacıyla bu alanın seçilmesi uygun görülmüştür.

G4 (14)-(19): plankarelerindeki kazı çalışmaları sonucunda, alanının güneyinde 4. yapı katına ait bir Eski Hitit yapısının temellerine rastlanılmıştır. Söz konusu mekân O46 rumuzu ile adlandırılmış olup,

oda içerisinden toplanan seramik parçaları, Eski Hitit döneminin karakteristik özelliklerini sergilemektedir.

Açmanın kuzeyinde steril bir kültür dolgusuna ulaşılammıştır. Ancak kazı çalışmaları sırasında duvar kalınlığı 1 m'yi bulan anıtsal bir yapının temellerine rastlanılmıştır. Tek sıra iri blok taşlardan oluşan yapının duvarları doğu-batı doğrultusunda uzanmaktadır. Duvarların kalınlığı ve taşların işlenişindeki işçilik dikkate alındığında söz konusu binanın Hitit Dönemi'ne ait resmi bir işleve sahip olduğu düşünülmektedir. Yapının güney duvarı ile birleşen, kuzey-güney yönündeki daha ince bir duvar, binaya ait iki odayı oluşturmaktadır. Bu odalar O47 ve O48 rumuzu ile adlandırılmıştır. Binanın geri kalan kısmı, açmanın kuzey kesitinin altında kazılmamış alanlara doğru uzanmaktadır.

Açmanın orta ve güney kesimlerinde kazı çalışmalarına devam edilmiştir. Burada yürütülen çalışmalarda bir sokağa ait olduğu düşünülen izlere rastlanılmıştır. Küçük boyutlu taşların doğu-batı doğrultusunda yan yana dizilmesiyle oluşturan söz konusu mimari eleman, belgeleme işlemlerinin ardından kaldırılmıştır. Kaldırma işleminin ardından aynı yönde uzanan ve yaklaşık 1 m genişlikte sokak kalıntısına rastlanılmıştır. Yine küçük boyutlu taşlarla oluşturulmuş sokağın her iki tarafı, iki farklı yapıya ait binalarla sınırlandırılmaktadır. Sokakların üstteki 4a, alttaki ise 4b yapı katına hizmet ettiği düşünülmektedir.

Sokağın güneyinde, içerisinde ele geçen çanak-çömlek parçalarına göre Eski Hitit Dönemi'ne ait olduğu anlaşılan bir başka yapının taş temellerine rastlanmıştır. Kuzeydeki bina gibi doğu-batı doğrultusunda uzanan yapının duvarları yaklaşık 60 cm. Kalınlığa sahiptir. Yapıya ait 4 oda açığa çıkarılırken, binanın doğu ve batı yönündeki kesitlerin altından kazılmamış alanlara doğru uzandığı gözlemlenmektedir. Bina içerisinde ele geçen ezme taşları ve yarım halde bulunan depolama küpü düşünüldüğünde, tahıl öğütülmesi ve depolanması gibi günlük aktivitelere hizmet eden domestik işleve sahip bir yapı olduğu düşünülebilir. Oda 49, Oda 50, Oda 51 ve Oda 52 rumuzuyla adlandırılan mekânlar bu yapıya ait olup, oda içlerinde kısmen korunmuş taban izlerine rastlanılmıştır (Res. 3). Beyaz kireçle sıvanmış ve üzerinde yangın izlerine rastlanmıştır. Oda duvarlarının 2 sıra taş dizisi konmuş olup, kuzeye doğru tahribe uğradığı anlaşılmaktadır.

O49-O52 numaralı odaların gerekli belgeleme işlemlerinin tamamlanmasının ardından kaldırma işlemlerine yapılmış ve yapının taban seviyesinin hemen altında 7 cm kalınlığında yeşilimsi renkte bir kistli tabakaya ulaşılmıştır. Kistli tabaka kaldırıldıktan sonra seramik yoğunluğu azalmış ve kronolojik bir boşluğa işaret eden herhangi bir kültür emaresine rastlanılmamıştır.

Res. 3 – G4 (14) – (19) plankarelerinde 2017 yılı Erken Tunç Çağı araştırma alanında üst katmanlarda açığa çıkartılan Eski Hitit yapı kalıntısının havadan görüntüsü

Bu tabaka yaklaşık 40 cm kalınlığında olup, ele geçen az sayıdaki çanak-çömlek parçasının Eski Hitit ve Erken Tunç Çağı karakteri gösterdiği gözlemlenmiştir.

3. Alaca Höyük 2017 Yılı Hitit Çağı Araştırma Alanı

J3(12)(13)(14)(17)(22): plankarelerini kapsayan 10x10 m'lik açmalarda yürütülen kazı çalışmalarında (Plan 1), Geç Frig Çağı'nın (Geç Demir Devri?) hemen altından yoğun bir şekilde tahrip olan Hitit Kültür katının, 2a yapı katı gelmektedir. Hitit İmparatorluk Dönemi'ne ait Oda 28, Element 20 ve 23, Duvar 29 ve B Binasının geç evresi olarak isimlendirilen mimari kalıntılar ve Kapı 1 ve tahkim duvarı? olarak yorumlanabilecek yapı kalıntıları açığa çıkartılmıştı (Plan 3). Bu yapı kalıntılarının tamamı bir kompleksin parçaları olmalıydı ancak yapılar yığıntı halinde ve çok tahrip olmuş bir şekilde bulunduğu için Hitit İmparatorluk Çağı'nın geç evresindeki (2a yapı katında) bu yapı kalıntılarının amacı ve işlevi hakkında fazla bir bilgi edinilememiştir. Hitit İmparatorluk Çağına ait çok sayıda seramik buluntu bu yığıntıların içinde ele geçmiştir.

Aynı plankarelerde yürütülen seviye inme çalışmalarında Hitit İmparatorluk Çağı'nın erken evresinde 2b yapı katında II. istinat duvarı, tünel yapısı? B Binasının erken evresi gelmektedir. İptal edilen eski evre daha iyi korunmuş ve planı çıkarılabilmektedir.

Alaca Höyük'te, Hitit İmparatorluk Çağı'na ait mabet-saray ve eski karaloj sisteminde XLVI-XLIV/58-64 karelerinde yer alan diğer yapı grubundan sonra (Koşay – Akok 1966: 8) bağımsız büyük bir bina daha açığa çıkarılmıştır. Kazı sisteminde şimdilik B Binası olarak isimlendirilen yapı höyüğün kuzey doğusunda, kod olarak yüksek bir yamaca inşa edilmiştir. Daha önceki kazılarda açığa çıkartılan höyüğün güney batı

Plan 3 – J3(12)(13)(14)(17)(22) plankarelerinde açığa çıkartılan Hitit İmparatorluk Çağına ait B yapısı (mabet) ve tünel yapısının planı

Res. 4 – J3(12)(13)(17)(22) plankarelerinde açığa çıkartılan Hitit İmparatorluk Çağına ait B yapısının (mabet) havadan görüntüsü

yamacına inşa edilen küçük mabet olarak isimlendirilen yapı ile paralel konumlardadır. Her iki yapıda höyüğün en yüksek noktasındaki yamaçlara inşa edilmiştir. İki evreli olduğu anlaşılan B Binasının erken evresinin genel planı kare formundadır (Plan 2). Kazılar sonucunda 12 odası açığa çıkartılmıştır. Binanın erken evresinde batısında ve doğusunda kare planlı 4'er oda ve ortasında 4 adet dikdörtgen planlı odalardan oluşmuştur. Bu odalardan Oda 8 daha büyüktür (Plan 3, Res. 4).

B Binasının korunan ve kazısı yapılan bölümü 288 m²'lik bir alanı kaplamaktadır. B Binası yamaca kurulduğu için temeli taş blokaj ile doldurularak güneyden kuzeye oluşan eğim düzeltilerek yapı kurulmuştur. Alaca Höyük'te Hitit İmparatorluk Çağı'nda bu uygulamanın benzer örnekleri vardır. Yapının temelleri 60-80 cm genişliğindedir. İki yüzü de muntazamca örülen duvarlar görülmektedir. Yüzleri düzgün taşlarla örülen duvarın orta kısımları "Helik" denilen yumruk büyüklüğündeki taşlarla doldurulmuştur.

B Binası içerisinde yoğun bir in-situ buluntuya rastlanılmamıştır. Tünel Yapısı ve B yapısı içerisinde ele geçen tüm seramikler Hitit İmparatorluk Çağı'na tarihlenmektedir. Her iki yapıda ele geçen seramikleri tipolojik açıdan değerlendirdiğimizde servis kabı niteliğinde tek kulplu testiler, derin ve sığ çanak-çömlekler, testiler oluşturmaktadır. Özellikle B yapısının erken evresinde ve Tünel içerisinde, Hitit İmparatorluk Çağı'nın erken dönemleri yani 13. ve 14. yy'a ait boğa başlı ritonlar ve kabartmalı kırmızı astarlı kap parçaları ele geçmiştir.

Ayrıca bu yapının bir diğer önemi ise oda 6 içerisinde bir adet tablet parçasının bulunmasıdır. Ritüel bir konuyu ele alan tablet parçası ve mekânın planı göz önüne alındığında höyüğün kuzey doğusunda yer alan ayrı bir tapınak yapısı olarak yorumlanabilir.

B Binasının doğusunda; 120 m uzunluğunda II şev/ istinat duvarı höyüğün doğu yönünü çepeçevre sarmıştır. J3 (13) no'lu Açmada, istinat duvarının bir bölümünde, 110 cm'lik ölçülerinde bir boşluk ve bu boşlukta iki basamağı korunmuş bir merdiven? açığa çıkarılmıştır. Boşluğun iki tarafında kapı bloklarından kuzeydeki korunmuş, güneydeki blok tahrip olmuştur. Höyüğün kuzey doğu eteklerinde, doğu-batı istikametinde inşa edilmiş tonoz biçimli yapı, kireçtaşı bloklardan inşa edilmiştir. Yapının 15 m'lik kısmının üst örgüsü tahrip olmuştur. J3 (14) no'lu açmanın sınırının bulunduğu alanda höyüğün doğu eteklerinde keskin bir inişle birlikte tünel yapının üst örgüsü tespit edilmiştir.

Tünel, kronolojik olarak II kültür katı 2. yapı katına yani Hitit İmparatorluk Çağı'na aittir. Şimdiye kadar açığa çıkartılan bölümü, 23.00 m uzunluğundadır. Doğu-batı uzantısında 2.00 ile 4.00 m genişliğinde ve 6.30 m derinliğindedir. En derin yerde 8 sıra taş dizisi tonoz yapı oluşturacak şekilde üst üste sıralanmıştır (Res. 5).

Tünelin içerisinde 3 farklı dolgu seviyesi vardır. 1 no'lu dolgu yanık bir toprak yapısına sahip ayrıca seramiklerde de yanık izleri mevcuttur. Bu dolgunun içerisinde yoğun seramik ve hayvan kemikleri ele geçmiştir. 2 no'lu dolgu da yanık izleri kaybolmaktadır.

Resim 5
J3(13) (14)
plankarelerinde
açığa
çıkartılan Hitit
İmparatorluk
Çağına ait
tünel yapısının
içten görüntüsü

Ancak aynı tür seramik yoğunluğu devam etmektedir. Bu dolgularda çok yoğun bir seramik grubu ele geçmiştir. 2 no'lu dolgu bitiminde üç insan iskeletine rastlanılmıştır. 3 iskelette yetişkin bireylere aittir. İki kişi kadın ve biri erkek bireydir. İskeletlerin genel durumu alanın çok rutubetli olmasından dolayı iyi değildir. Mezar olmayan bir alanda bulunan iskeletlerin bu yapı ile bağlantıları, kazıların sonucunda anlaşılacaktır. İskeletlerin DNA ve antropolojik çalışmaları Orta Doğu Teknik Üniversitesi Biyoloji Bilimleri Bölümünde devam etmektedir. İskeletlerde C 14 Yaş tayini analizi TUBİTAK-MAM laboratuvarına yapılmaktadır. Analiz sonuçları en kısa sürede paylaşılacaktır. 3 no'lu dolgu kistli bir topraktır. Doğu yönünde eğimle tüneli takip eden bu dolgu, yapının inşası sırasında kullanılan malzeme olması muhtemeldir.

Höyüğün doğu eteğinin en eğimli yerinde doğu istikametinde 7 basamak tespit edilmiştir. Basamaklar bir duvar örgüsü ile son bulmuştur. Yapı içinde temizlik çalışması sonucunda duvarın sol alt bölümünden ikinci bir giriş açığa çıkarılmıştır. Yapının ikinci bölümü yine tonoz yapıdır daha derin bir koddadır. 8 basamak daha tespit edilmiştir. Bu mekânın içi tamamen orta boyutta yığma taş ile doldurulmuştur ve iptal edilmiştir.

Tonoz biçimli tünel yapısının işlevi, çok kesin olmakla birlikte B yapısı ile bağlantılı bir kompleks yapıdır ve kült içerikli olması muhtemeldir. Hitit İmparatorluk Dönemi mimarisi içinde değerlendirildiğinde en yakın benzerlik gösteren yapı Samsun-Vezirköprü Oymağaç'da bulunmuştur (Czichon 2013: 298-309). Ancak yapısal olarak benzerlik gösterse de Alaca Höyük'te bulunan bu yapı çok daha anıtsal ve farklı bir işleve sahip olmalıdır.

Hitit Dönemi tabakalarını daha iyi inceleyebilmek adına geliştirilen kazı stratejisi iki önemli çalışma aşamasını içermektedir. Birinci aşama, bu mimari kalıntıların değerlendirilmesinde, arkeolojik çalışmaya bağlı olarak, Alaca Höyük ve çevresinin arazi özellikleri genel olarak bulunduğumuz günün şartları ile önem kaydedilecek kadar farklılık göstermediği kabul edilerek, Alaca Höyük'ün Coğrafi Bilgi Sistemleri ve Uzaktan Algılama Teknikleriyle Pleo-landuse (geçmişe yönelik arazi kullanımı) çalışmasına yöneliktir. Bu çalışma ile bölgenin jeomorfolojik özellikleri ve hidrografik özellikleri ile bir kültürel birikimi yansıtan arazi kullanım özellikleri ortaya konulacaktır. İkinci aşamayı ise buluntu gruplarının incelenmesi ve Hitit Dönemi'nde Alaca Höyük'ün çevresel, sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkilerini saptamak oluşturmaktadır. Başlatılan C14 yaş tayini analizi çalışmaları sonuçları en kısa sürede paylaşılacaktır.

Kaynakça

Koşay, H.Z. – M. Akok

1966 *Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alaca Höyük Hafriyatı: 1940-1948'deki Çalışmalara Ve Keşiflere Ait İlk Rapor*, Ankara.

Czichon, R.

2013 “Oymaağaç Höyük/Nerik (?)”, In: M. Doğan-Alparslan – M. Alparslan (Hrsg.), *Hititler. Bir Anadolu İmparatorluğu. Hittites/An Anatolian Empire*, İstanbul: 298-309.

Aykut Çınaroğlu – Hülya Çalışkan Akgül – Duygu Çelik

Pisidia Antiokheia Aziz Paulus Kilisesi Kazısı – 2018

Bir kişinin bir kenti ziyaretinin o kentin kaderini nasıl değiştirdiğinin en güzel örneği Pisidia Antiokheiası'dır. Kıbrıs'ta eyalet valisi Sergius Pavlos'un tavsiyesi üzerine gemiyle Perge'ye gelen Aziz Paulus ve Aziz Barnabas, Pisidia'nın iç kısımlarına geçiş sağlayan Aksu Nehrinin oluşturduğu vadiden yürüyerek MS 46 yılında Antiokheia'ya ulaşırlar. Kentte bulunan Musevilere misafir olan iki misyoner bir cumartesi günü sinagoğa gelerek ibadete katılırlar. İbadetin sonunda kendisine söz verilen Aziz Paulus'un konuşması sinagogda bulunanları oldukça etkiler ve kentte kaldıkları süre içerisinde bazı Yahudi ailelerin Hristiyan olmasını sağlarlar. Aziz Paulus'un MS 50-52 ve 53-58 yılları arasında yinelediği yolculukları sonucu Antiokheia'da Hristiyan bir cemaat oluşur. Ancak, Hristiyanlığın serbest bırakıldığı MS 313 yılında kadar kentte, Hristiyanlık büyük bir gelişim gösterememiştir. Çünkü kentte bulunan Tanrı Men kültü oldukça baskındır. İznik'te MS 325'te toplanan ilk konsülde İsa, Havariler, Meryem ve Aziz Paulus'un ziyaret edip vaaz verdiği kentler haç merkezi ilan

Pisidia Antiokheia – St. Paul Kilisesi Genel Görünüm

edilince Antiokheia önemli bir Hristiyan kentine dönüşmüştür. Hristiyanlığın devletin resmi dini olmasıyla, kentte çok sayıda bazilika planlı büyük kiliseler inşa edilmiştir. Özellikle İmparator I. Justinianus (MS 527-565) döneminde kentte imar faaliyetleri artmış ve kent Hristiyan bir kimliğe büründürülmüştür. Aziz Paulus'un MS 46 yılında Antiokheia'da ektiği tohumlar MS 325 yılında köklü bir ağaca dönüşmüş ve bu ağaç MS 1146 yılına kadar heybetini korumuştur.

Müslümanların Antiokheia'ya tamamen egemen olması bile kentin kutsallığından ve Hristiyan Dünyası için öneminden bir şey eksiltmedi. Çünkü Antiokheia ismi, Hristiyanlığın kutsal kitabı İncil'in mektuplar bölümünde yer almaktaydı. Bir Aziz ve onun adına yapılmış bir kilise Antiokheia'yı önemiyle bugüne taşımıştır.

Antiokheia'da bugüne kadar yapılan kazı çalışmalarıyla kentin sadece %5'i kazılmış olmasına karşın 4 adet bazilika planlı büyük kilise açığa çıkarıldı. Bunlardan bir tanesi kentin tam merkezinde (Merkezi Kilise) Tiberius Forumu'nun batısında ve kentin en büyük tapınağının tam karşısındadır. Diğer (Aedilicus Kilisesi) tarafımızca Aedilicus Tepesi olarak adlandırılan, kentin kuzey doğusunda bulunan tepenin üzerindedir. Bir diğeri ise kentin kuzey batısındadır (Kuzey Kilise). Dr. Taşlıalan tarafından St. Paul kilisesi olarak adlandırılan Büyük Bazilika kilisesi ise kentin batısında, stadyumun doğusunda, sur duvarına bitişiktir. Kilise isimlerinin ne olduğu ve hangi Azizlere adandıkları bilinmez, şimdilik bulundukları yerlere/yönlere göre isimlendirildiler.

St. Paul Kilisesi olarak adlandırılan Büyük Bazilika Kilisesi hakkında ilk bilimsel bilgiler, W. F. J. Arundell'in 1833 yılındaki kenti ikinci ziyaretindeki gezi notlarından öğrenilir. İlk kazı çalışmalarını ise Michigan Üniversitesi adına W. M. Ramsay ve D. M. Robinson başkanlığında yapılır. Planı çıkarılan kilise çalışmaları, taban mozaikleri üzerine yoğunlaşmıştır. Kenti ziyaret eden ve araştırma yapan birçok araştırmacı kiliseye de değinmiştir. Ancak, kilise hakkında en kapsamlı kazı ve araştırma çalışmaları, Yalvaç Müzesi Müdürü Dr. Taşlıalan tarafından 1985-1995 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Bilimsel bir kaygı taşımadan yapılan bu on yıllık çalışmayı, Dr. Taşlıalan bir sonuç raporuyla özetlemiştir. Taşlıalan'dan sonra

Pisidia Antiochia – St. Paul Kilisesi Batı Duvarı ve Niş

Pisidia Antiochia – St. Paul Kilisesi Kuzey Nef Tonozu, Duvar Örgü Sistemi

kilisenin taban mozaiklerini Yüksek Lisans Tezi olarak çalışan Yalvaç Müze Müdürü Ünal Demirer, mozaikleri açarak bir onarım çalışması yapmış ve tekrar kapatmıştır. Bütün bu çalışmalar kiliseyi, bilim ve Hristiyan dünyasına yeniden tanıtmalarının yanı sıra yapıda büyük tahribatlar da oluşturmuştur. Tekrar açılıp kapatılan mozaikler tahrip olmuş ve kazılıp açıkta bırakılan alanlar ise karasal iklimin sert geçen kışlarından dolayı büyük zararlar görmüştür.

Hristiyan dünyası tarafından haç merkezi olarak kabul edilen Antiochia'nın bu önemli yapısında, tarafımızca da 2009 yılında bir temizlik ve düzenleme çalışması gerçekleştirildi. Müze Müdürlerince yapılan kazı çalışmalarında kilisenin kuzey avlusunun dışına yığılan topraklar, bir aylık bir çalışmada ancak kaldırılabilirdi. Kilisenin içerisinde ve etrafında bulunan taş yığınları kaldırıldı ve yerleri belirlenebilen bazı bloklar yerlerine konuldu.

St. Paul Kilisesinde Yapılan Kazı ve Konservasyon Çalışmaları

Üç nefli bazilika planlı kilise, arazinin eğimine uygun bir biçimde inşa edilmiştir. Kilisenin apsis kısmı iki diğer bölümler ise tek katlıdır. Düzgün büyük bloklarla yapılmış olan apsis, içte yarım daire dışta altıgen biçimindedir. Apsisin alt katını aydınlatmak için asimetrik üç pencere bulunmaktadır. Kilisede yapılan kazı ve araştırmalar sonucu planı çıkarılmış olan yapı, birçok çalışmaya konu edilmiştir. Ancak, özellikle Dr. Taşlıalan'ın kilise çevresinde kepçe ve dozerlerle yaptığı kazılar birçok veriyi ortadan kaldırmıştır. Kilisenin doğusundaki ve güneyindeki geniş bir alan iş makineleriyle temel seviyesine kadar kazılmış ve düzleştirilmiştir. Bu alanlarda nelerin olduğu bilinmiyor. Yapı ile ilgili yapılan yayınlarda bu durum hiç dikkate alınmamıştır. Kilisenin kuzeyinde büyük bir avluyla birlikte birçok yapı varken güneyde hiçbir şeyin olmaması mümkün değildir. Güney nefin orta kısmına denk gelecek biçimde ana kayanın

düzleştirilmesiyle yapılmış olan basamaklar, kuzeyde olduğu gibi güneyde de girişi sağlayan kanatlı bir kapının varlığını belgelemektedir. Kilisenin güneyi, Dr. Taşlıalan tarafından bu alanda düzenlenecek etkinlikler için, tamamen düzleştirilmiş ve iki sıra şeklinde çam ağaçları ile ağaçlandırılmıştır. Bundan dolayı bu alanda hiçbir yapı kalmamıştır. Apsisin doğusunda da aynı sorun var. Bu alanda iş makineleri ile geniş bir biçimde boşaltılmış ve hiçbir şey bırakılmamıştır. Apsisin kuzey doğu dış köşesinde bulunan geç dönem yapısının apsisle bitişik bölümü tamamen kaldırılmış, yapının apsisle doğru uzanan duvarlarının çok az kısmı korunmuştur.

Yukarıda da belirtildiği gibi bilimsel kaygılardan uzak sadece yapıyı turizme açmak için yapılan bu çalışmalar, birçok arkeolojik veriyi geri dönüşümü olmayacak biçimde yok etmiştir. Kilisenin yarım bırakılmış kazılarını tamamlamak ve tehlike arz eden alanlarda koruma önlemleri almak için kilise, 2018 yılı kazı çalışma programına dahil edildi. Kazı çalışmaları kilise apsisinin içerisinde ve kuzey doğu köşesinde yapıldı ve açığa çıkarılan ve de tahrip olmuş diğer alanlarda konservasyon işlemleri gerçekleştirildi.

Apsis İçerisindeki Kazı ve Konservasyon Çalışmaları

Apsisin bir bölümü, Dr. Taşlıalan'ın kazıları sırasında kazılmış ve apsis yuvarlaklığı boşaltılmıştır. Ancak, bir önlem alınmadığı için 4 m yüksekliğindeki dolgu toprak kesiti yıkılmış ve kazılan alanın büyük bir bölümü tekrar dolmuştur. Kuzey köşede kısmen açılmış olan tonoz da büyük oranda yıkılıp tahrip olmuştur. Dolgudan arındırılan alt kat apsisinin doğuda büyük oranda ana kayanın tıraşlanmasıyla elde edilmiş bir duvarla sınırlanmış olduğu görüldü. Kayanın olmadığı alanlarda ise duvar çimento harcıyla tutturulmuş taşlarla örülerek tamamlanmıştır. Duvarın güney tarafında teknik olarak tuğladan iki adet kör kemer örülmüştür. Yüzeyi gri kille sıvanmış ve beyaz

Pisidia Antiokheia – St. Paul Kilisesi Güney Nef, Havuz

kille perdahlanmış duvarın orta kısmına yakın bir yerde küçük bir niş açılmıştır. Alt kat apsisi yaklaşık 13,40 m uzunluğundadır. Orta nefin olduğu alanın zemininde bulunan iki adet in situ altık ve iki adet iz, üst katın dört sütun tarafından taşındığını belgelemektedir. Kuzey nef bölümü ise küçük taşlarla ve çimento ile yapılmış bir tonozla kapatılmıştır. Önceki kazılar sonucu meydana gelen tahribatlar yüzünden tonozun ortası yıkılmıştı. Tonoz duvarları, taş temel ve şerit biçiminde altta üç sıra tuğla üzeri taş ve tekrar altı sıra tuğla olacak biçimde örülmüştür. Tuğlaların arasında kalın çimentolu harç kullanılmıştır. Kuzey nefi taşıyan bu bölümün zemini orta neften daha aşağıdadır. Bu bölüm bir duvarla çevrelenerek kapalı bir mekâna dönüştürülmüştür. Mekânın kuzey duvarında zemin-den yaklaşık 2 m yüksekliğinde köşelere yakın yerden pişmiş topraktan iki su künkü bulunmaktadır. Bu mekânın işlevi şimdilik tam olarak anlaşılamamıştır.

Alt kata giriş, güney neften gerçekleşmektedir. Güney nefte üst katı taşıyan tuğladan kemer ayakları oldukça tahrip olmuştur. Batıdaki kemer ayaklarının arası bir taş duvarla kapatılmış ve duvarın hemen arkasında kısmen ana kayanın düzleştirilmesiyle oluşturulmuş kenarları kalın harçla sıvanmış bir havuz açığa çıkarılmıştır. Havuzun zemini kalın kare tuğlalarla döşenmiştir. Bu havuzun kuzey köşesine yakın bir noktada zemin tuğlası sökülmiş yuvarlak ocak biçiminde bir yer açılmıştır. Bu alanda yoğun biçimde tamamen yanmamış ahşap, işlenmiş kemik parçaları, metal çiviler ve üzerinde anahtar deliği bulunan bronz bir levha bulundu. Anahtar deliği bulunan levha ahşap bir sandığın kilit yeri kaplamasıdır. Ahşap bir sandık içindekilerle birlikte burada yakılmış. Yanık tabakanın içerisinde bulunan dikdörtgen kalın camlar da ahşap kutunun/sandığın üzerine aplike edilmiş olmalıydı.

Apsis içerisindeki seviye inme çalışmalarında yoğun miktarda seramik parçaları, hayvan kemikleri, mermer süsleyici ve taşıyıcı eleman parçaları, 10 adet sikke, işlenmiş kemik düğmeler ve mermer heykel parçaları ele geçmiştir. Ele geçen sikkeler I. Constantius (MS 295-296) Arcadius (MS 383-408) dönemleri arasına tarihlendirilmektedir. Kuzeydeki mekânın girişinin batı köşesinde orijinal dolgu içerisinde bulunan küçük bronz kandil MS 4. yy'a tarihlenebilir.

Çalışmalar tamamlandıktan sonra batıdaki duvarın üzeri yaklaşık 1,10 m yükseltilerek kilisenin taban mozağının seviyesine çıkarıldı. Kuzeydeki tonozun üzerine ise geçici bir çatı yapıldı.

Pisidia Antiokheia – St. Paul Kilisesi Mozaik

Pisidia Antiocheia – St. Paul Kilisesi'nin Dışındaki Yapı

Hypocaust Sistemli Mekan

Kilisenin Dışında Yapılan Kazı ve Konservasyon Çalışmaları

Kilisenin kuzeyinde bulunan avlunun doğusundan kiliseye girişi sağlayan kapıya açılan koridorun zeminde renkli taşlarla yapılmış mozaikli bir taban ortaya çıkarıldı. Mozaik taban uç uca serilmiş iki halı biçiminde iki pano olarak yapılmıştır. Birinci panoda kenarları saç örgüsü ve dalga motifli bir bordürle çerçevelenmiş dikdörtgen mozağin her bir köşesinde daire içerisinde bir rahip/rahibe betimlenmiş ve rahiplerin araları daire içerisinde kuş motifleri ile doldurulmuştur. Ortada baklava dilimi biçiminde yapılan motifin köşelerinde birer balık işlenmiştir. Baklava diliminin güney köşesinde bir pano içerisinde Yunanca bir yazıt bulunmaktadır. İkinci panonun orta bölümünde daireler içinde çiçek motifleri görülürken, kenar bordürü diğeriyle aynıdır. Temizlenip konservasyon işlemleri yapılan mozaik, karasal iklim dikkate alınarak uygun bir biçimde tekrar kapatıldı.

Kilisenin kuzeydoğu dışı köşesinde başlatılan kazıda ise geç dönemde moloz taşlardan yapılmış bir bina açığa çıkarıldı. Büyük bir yangınla yıkıldığı anlaşılan yapıda kalın bir yangın tabakası ve kül gözlemlendi. Yapı dört bölümden oluşmaktadır. En kuzeyde tabanı mozaikli bir avlu (mozaikler açılmadı) onun yanında tabanı kalın sıva üzerine kalın tuğlalarla döşenmiş ve doğu taraftaki apsisin içerisinde havuz bulunan bir mekân yer almaktadır. Bu mekândan ortadaki mekâna su taşıyan künklerin duvar içerisindeki bölümü korunmuştur. Ortadaki bölümde ise *hypocaustum* sistemine ait tuğlalar ele geçti. Bu mekânın güney duvarına bitişik kırık kiremit, tuğla ve taşlarla havuz benzeri dikdörtgen bir alan çevrelenmiştir. Güneydeki bölümün doğu ve batı ucu apsis olarak kapatılmış ve apsislerin kuzey duvarında birer su küngü görülmektedir. Künkler, apsisin içerisinde bir havuzun olduğunu düşündürüyor. Ancak, apsislerin içerisinde havuza yönelik bir döşem görülmedi. Zemini yükseltilmiş olan yapıda, farklı kullanım evreleri olduğu birçok

yerden anlaşılmaktadır. Apsislerin içerisindeki havuzlar ikinci evrede kaldırılmış olmalıdır. Yapı içerisinde seramik parçaları dışında ağırşaklar, kandiller, dört adet aşırı deforme olmuş Bizans Dönemi'ne ait bronz sikke

Kurşun Ağırlık

ve bir adet kurşun ağırlık ele geçti. Üzerinde haç işareti bulunan ağırlık oldukça iyi korunmuştur.

Açığa çıkarılan duvarlar ve kilisenin kuzey avlusunun stoa duvarları saman karışık kil harçla onarılacak koruma altına alındı.

Arazinin eğimine uygun inşa edilmiş olan yapının güneydeki iki mekânı diğer ikisine göre daha aşağıdadır. Birbirine bitişik bu mekanlar arası geçiş sağlayan kapılarla ilgili veri yetersizdir. Kuzeydeki mozaik tabanlı mekân yapının avlusu olmalıdır. Diğer üç mekânda görülen künkler buraların su ile ilgili kullanılan mekanlar olduğunu akla getirir. Kazı çalışmaları tam olarak bitirilemediği için yapının işlevi hakkında kesin bir şey söylemek için henüz erkendir. Kiliseye yakın bu tür yapılar, genellikle vaftizhane ya da kilise görevlilerinin ayinler için hazırlık yaptığı yerler olarak kullanılmaktadır. Martyrion ya da Hamam olma ihtimali de göz ardı edilmemelidir. Ancak, açılan mekanlar yapının bir Martyrion olmadığını belgelerken, hamam ya da vaftizhane olma ihtimalini güçlendirmektedir. *Hypocaust* sistemi bu her iki yapıda da bulunmaktadır. Karasal iklimin en sert yaşandığı Antiocheia'da vaftizhaneler sıcaklık ve sıcak su olmadan kullanılamazlar. Şimdilik yapının, Hamam ya da Vaftizhane olma ihtimali ile yetinelim. MS 7. yy sonrası yapılmış olan yapı Geç Bizans Dönemi'ne kadar değişikliklere uğrayarak kullanılmış ve büyük bir yangınla yıkılmıştır.

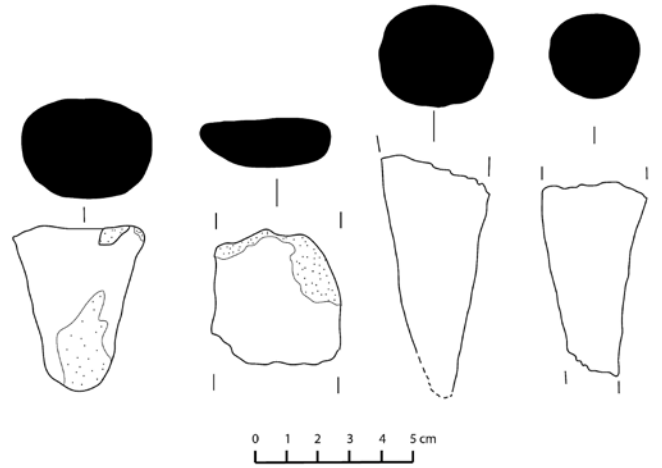
Mehmet Özhanlı

Çanakkale İli Merkez İlçesi Arkeolojik Yüzey Araştırması 2016 - 2017

Avrupa ile Asya kıtalarını birbirinden ayıran Çanakkale Boğazı kıyısındaki Çanakkale, Tarihöncesi dönemlerde ve tarih çağları boyunca önemli bir geçiş bölgesi olmuştur. Troya araştırmalarında, Troya'nın etrafında uydu kentlerin varlığından hep bahsedilmiştir. Ancak bu yerleşimlerin Troas Bölgesi sahil kesiminde, Doğu Ege Adaları'nda ve Troya'ya yakın alanda olanların dışında, iç kesimlerde nerede olduğu, sayısı, boyutları hakkında detaylı bilgiye sahip değiliz. Bu çalışma Çanakkale Merkez İlçesi sınırları içinde Troya ile çağdaş tabakaları içeren başka yerleşimler var mıydı? sorunsalı üzerine şekillenmeye başlamıştır. Çanakkale Merkez İlçe sınırlarında Neolitik Çağ'dan Demir Çağı sonuna kadar yüzey araştırması ile yerleşim dokusunun tespit edilmesi ve Troya ile bağlantılarının ortaya konulması amaçlanmıştır. Yüzey araştırması coğrafi olarak, Çanakkale Merkez İlçesi (928 km²) ile merkeze bağlı köyleri kapsamaktadır. Araştırmanın dönem olarak kapsamı, Neolitik Çağ, Kalkolitik Çağ, Erken Tunç Çağı, Orta Tunç Çağı, Geç Tunç Çağı ve Demir Çağı'dır. Araştırma Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, BAP Birimi (Proje ID: 2016/999) desteği ve Aksa Doğalgaz sponsorluğunda gerçekleştirilmiştir.

Tunç Çağı yerleşimleri konumlarına göre tam sahilde veya sahile yakın ova veya tepe üzerindeki höyüklerde veya daha yüksek iç kesimlerde maden kaynaklarına yakın veya yol ağı üzerindeki stratejik noktalarda; ovalarda, doğal tepe üzerindeki höyük veya kale yerleşmelerinde karşımıza çıkmaktadır. Yüzey araştırmasında, iç kesimlerdeki Troya I çağdaşı Köserelik gibi yeni yerleşimlerin tespit edilmesi, Doğu Ege Adaları ve Batı Anadolu sahil kesimi dışında Troya I çağdaş yerleşimlerin olabileceğini göstererek, Denizsel Troya Kültürü'nün dağılım alanını sahilin içeriye doğru genişletmesi bakımından önem taşımaktadır.

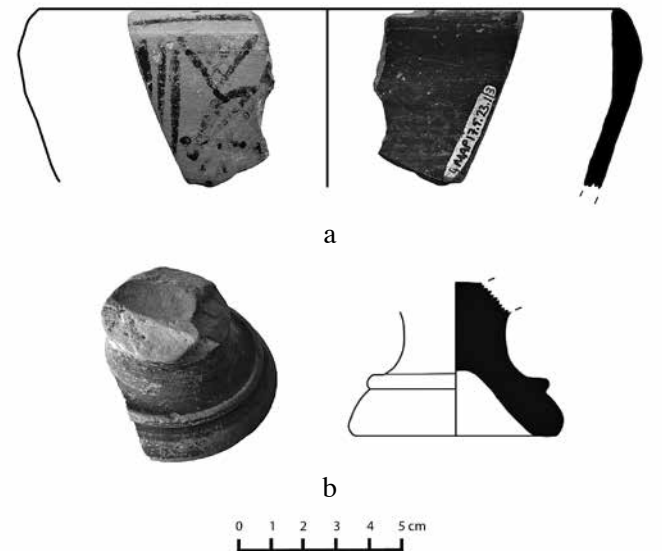
Araştırma bölgesinde, Orta ve Geç Tunç Çağı seramiği daha sınırlı yerde ve sayıda tespit edilebilmiştir. Orta Tunç Çağı seramiği sahil kesimindeki yerleşimlerden Rhoiteion ve Işıldak Tepe'den bilinmektedir. Geç Tunç Çağı seramiği ise iç kesimlerdeki ova yerleşmelerinden Dedeçeşme ve Gavuryeri'nde; sahil kesiminde Çoban Tepe, Rhoiteion, Işıldak Tepe Altı ve Arisbe/Çiğli Tepe'de az sayıda örnekle temsil edilmektedir. Merkez ilçe yüzey araştırması sonuçlarına göre de Erken Tunç Çağı'ndan sonraki dönemde bölgenin yerleşim dokusunda bir azalmanın olduğu anlaşılmaktadır. Merkez ilçe sınırlarında yapılan yüzey araştırması sonuçlarına göre, Erken Tunç Çağı'ndan

Çanakkale Merkez İlçe – Köserelik yerleşiminden üçayaklı kap parçaları (Çizim: D. Yılmaz).

sonra yerleşim dokusundaki yoğunluk, uzun bir aradan sonra tekrar Arkaik Dönem'de görülmektedir. Bu durum bölgede yaşayan yerel halkların yanında göçlerle nüfusun artmasına bağlanabilir. Geç Tunç Çağı'nın sonunda ortaya çıkan deniz kavimleri göçleri, Erken Demir Çağı'ndaki Thrak göçleri ve daha sonraki Ege göçleriyle bölgeye yeni halkların gelmesi sonucu; Demir Çağı boyunca Troas Bölgesi'nin birçok göç hareketine sahne olduğu bilinmektedir. Geç Geometrik/Erken Arkaik Dönem'de nüfus artışına bağlı olarak Kuzey Ege'de yeni kentler kurulmuştur. Böylece yazılı kaynaklardan bilinen Ege göçleri, arkeolojik olarak kanıtlanmaktadır.

Bölgedeki araştırmalarda Demir Çağı ile ilgili en erken buluntular Erken Demir Çağı'na tarihlenen az sayıdaki el yapımı, astarlı ve perdahlı seramiklerdir. Dalyan Höyüğü ve Saltık Mahallesi ile iç kesimlerde Zeytintarla yerleşiminde olmak üzere üç yerde

a: Çanakkale Merkez İlçe – Dardanos, Kuşlu Kâse parçası; b: Çanakkale Merkez İlçe – Malyeri, Gri Seramik Kylix Kaidesi (Çizim: D. Yılmaz).

Çanakkale Merkez İlçe – Gölyeri’nden Taş Tümlüsü.

keşfedilen seramikler; Troas Bölgesi Erken Demir Çağı’nda yeni yerleşimlerin varlığını ortaya koymaktadır.

Bölgedeki araştırmalarda ele geçen seramiklere göre yaklaşık olarak MÖ 7. yy’dan MÖ 6. yy’ın başına kadarki zaman aralığına tarihlenen yerleşimler çoğunluktadır. Bu seramikler arasında gri seramikler, kuşlu kaseler, Troya G2-3 seramikleri, rozetli kaseler, İonia kaseleri ve Orientalizan seramik parçaları gibi karakteristik örnekler sayılabilir. Yerleşimler konumlarına göre üç farklı grupta karşımıza çıkmaktadır. İlki, iç kesimlerde yüksek tepelerin zirvesinde kale niteliğinde olanlardır. Bunların arasında sur duvarı tekniği ve seramiklerin yardımıyla Arkaik Dönem’e tarihlenebilen Malyeri, Damyeri, Evkaya, Atikhisar, Asarlık ve Asarlıkkaya Kalesi yer almaktadır. İkincisi; ova seviyesinde daha alçak doğal tepelerin üzerinde surlarla çevrelenmiş Rhoiteion ve Ambartarla gibi yerleşimlerdir. Üçüncü grup ise yüzeyde herhangi bir sur kalıntısına rastlamadığımız ova düzleminde höyük veya düz yerleşim yeri şeklindedir. Bu yerleşimler gerek iç kesimlerde gerekse sahil kesiminde yer almaktadır. Bunların arasında sahile yakın Sigeion, Çoban Tepe/ Aianteion, Ophryneion, Dardanos, Karakavak Kuyusu, Çiğli Tepe/ Arisbe ile daha iç kesimde Dedeçeşme, Çınarlı ve Çayırpınar sayılabilir.

2016 ve 2017 Yılı çalışmalarının en ilginç sonuçlarından bir tanesi 25 adet tümlüsün keşfidir. Çapları 3,5 ile 8 m arasında, yükseklikleri ise 70 cm - 2,5 m arasında değişen tümlüsler yığma moloz taştan yapılmıştır. Tümlüslerin etrafında çok az Bizans ve Demir Çağı’na ait küp ve kiremit parçaları dışında hiçbir buluntu ele geçmemiştir. Taş Tümlüsler, Troas Bölgesi ölü gömme adetleri bakımından bir yenilik olduğu için önem taşımaktadır. Sistemli kazısı yapılan herhangi bir örneğin bulunmaması, Tümlüslerin değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır. Yapısal özelliklerinin değerlendirilmesiyle hangi döneme ait olabilecekleri üzerine çalışmalar devam etmektedir.

Merkez ilçe sınırındaki 2016 ve 2017 Yılı yüzey araştırmasının ilk sonuçlarına göre Tunç ve Demir Çağı yerleşimlerinin çoğunlukta olduğu tespit edilmiştir. Projesi kapsamında, Troya çağdaşı Tunç Çağı yerleşimleri ile Erken Demir Çağı seramiği bulunan yeni yerleşimler keşfedilmiştir. Gerek kıyı kesimlerde gerekse iç kesimlerdeki stratejik noktalarda Arkaik Dönem yerleşimleri tespit edilmiştir.

Derya Yılmaz

EKAR 2018

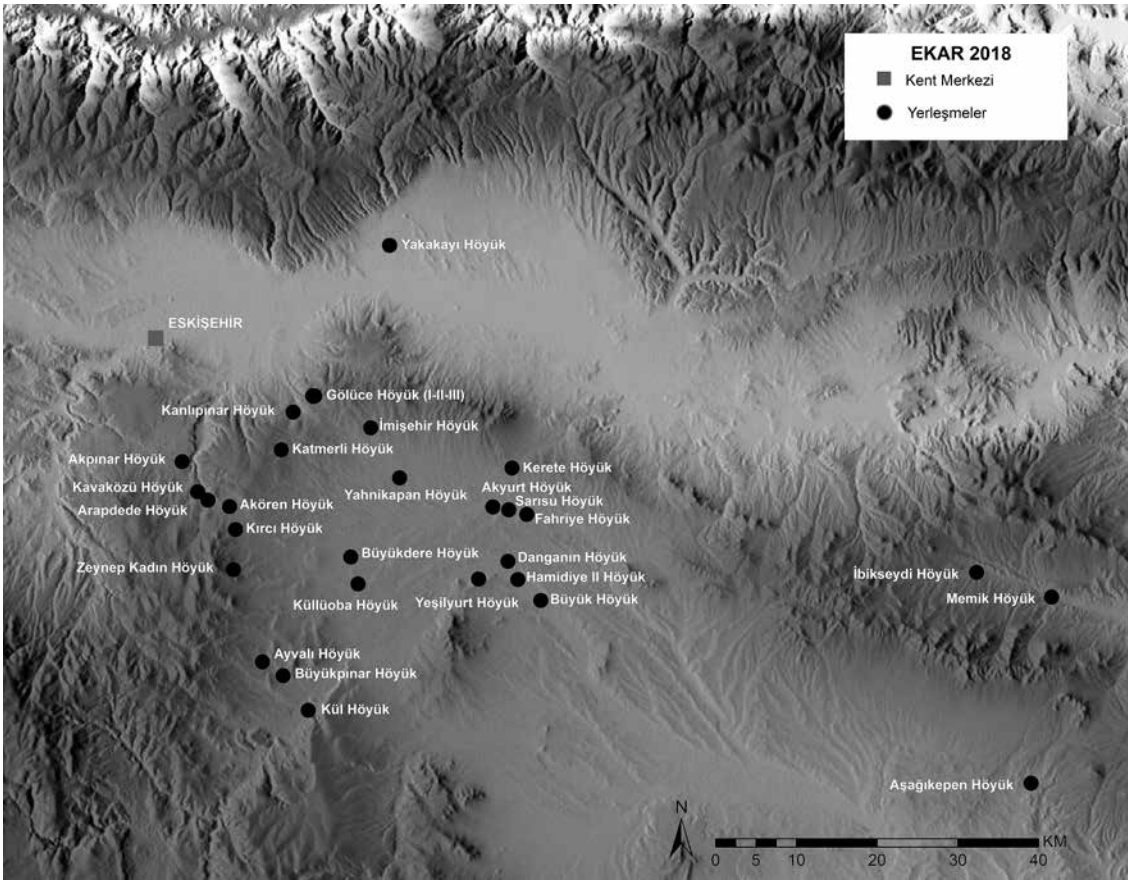
Bu yıl ikinci sezonunu tamamladığımız Eskişehir ve Kütahya İlleri Tarih Öncesi Dönem Yüzey Araştırması, kısa adıyla “EKAR”, 9 Ağustos-8 Eylül 2018 tarihleri arasında sürdürülmüştür. Araştırma’da bulunan toplam 26 eser, Eskişehir ve Kütahya arkeoloji müzelerine teslim edilmiştir.

I - Eskişehir

Eskişehir Bölgesinde yapılan çalışmalar üç farklı bölgede gerçekleştirilmiştir (*Res. 1*).

1- Eskişehir’in güneybatısında Küllüoba yerleşiminin etrafında (Mahmudiye, Seyitgazi ve Odunpazarı ilçeleri) yapılan araştırmalar: Yukarı Sakarya Ovası’nın kuzey kesiminde, Küllüoba yerleşmesinin çevresinde yaklaşık 30 km çapındaki bir alanda araştırma yapılarak, bölgedeki yerleşmeler belgelenmiştir. Bu kapsamda Yeşilyurt Höyük, Danganın Höyük (Hamidiye 1), Hamidiye Höyük 2, Büyük Höyük (Taşlı Höyük), Fahriye Höyük, Sarısu Höyük, Akyurt Höyük, Kerete Höyük, İmişehir Höyük, Gölüce Höyük, Kanlıpınar Höyük, Arapdede Höyük, Akören Höyük, Kavaközü Höyük, Akpınar Höyük, Katmerli Höyük, Kırcı Höyük, Zeynepkadın Höyük, Ayvalı Höyük, Büyükpınar Höyük, Külhöyük ve Büyükdere Höyük ziyaret edilmiştir. Bölgede Kalkolitik Dönemden Klasik Dönemlere kadar yerleşimlerin gözlemlendiği araştırma da söz konusu höyüklerin çoğunda İTÇ II Dönemi tespit edilmiştir (*Res. 1*).

2- Alpu Ovası Araştırmaları: Alpu ovasının batısında yer alan Yakakayı Höyük üzerinde karelej sistemiyle, *intensive survey* (yoğunlaştırılmış yüzey araştırması) yapılmıştır (*Res. 1*). Yakakayı mahallesinin 3.85 km güneyindeki yerleşme, 200 x 240 m ebatlarında olup 15 m yüksekliğe sahiptir (*Res. 2*). Höyüğün etek kısımlarından başlayarak tamamını alacak şekilde 1’den 36’ya kadar numaralandırılmış 40 x 40 m. ebatlarındaki karelere bölünmüştür. Bu karelerden höyüğü kuzey güney ve doğu batı yönlü kesen 14 karede malzeme toplanmıştır. Toplanan malzemenin ön inceleme sonuçları, yerleşmenin önemli bir MÖ II. Binyıl kenti olabileceğini göstermektedir.

3- Eskişehir'in doğu kesimi (Sivrihisar ilçesi) araştırmaları: Eskişehir'in doğu kesiminde bu yıl Sivrihisar ilçesinde çalışılarak söz konusu ilçenin en büyük höyüğü olan Aşağıkepen Höyüğüne gidilmiştir. Höyük 450 x 250 m ebatlarında ve 22 m yüksekliğindedir. Höyüğün üzerinde, kuzeye kesimde modern bir tahribat (dinlenme tesisi) bulunmaktadır. Aynı zamanda tepede su deposu yer almaktadır. Kuzey yamaç boyunca yürüyüş yolu ve havuz tespit edilmiştir. Yerleşme, MÖ II. Binyıl için önemli bir kent olmalıdır ancak ne yazık ki çok tahrip edilmiştir. Höyüğün güney yamacındaki malzemenin neredeyse tamamı MÖ II. Binyıl'a aittir. Höyüğün kuzey yamacında ise Demir Çağı çanak çömleği mevcuttur. Höyük tepe noktası üzerinde ise II. Binyıl (Orta ve Geç Tunç Çağı), Demir Çağı ve Klasik Dönem parçaları tespit edilmiştir.

Ayrıca bu seneki araştırmalar kapsamında Sivrihisar ilçesi sınırları içerisinde yer alan ve İlk Tunç Çağı'na

tarihlenen Memik ve İbikseydi höyükleri de ziyaret edilerek malzeme toplanmıştır.

II - Kütahya

Kütahya ilinde 2018 yılı çalışmalarında arkeolojik araştırmaların yanında tarih öncesi dönem madenciliği ile ilgili de çalışmalar yapılmıştır. Bu yıl Kütahya'nın boyut olarak en büyük Tarih Öncesi Dönem höyüklerinin başında gelen Tavşanlı Höyük'te önemli bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Kuzey ve güney olmak üzere belli belirsiz iki koniden oluşan Tavşanlı Höyük, 50 x 50 m karelere bölünmüştür. Burada malzeme toplam 81kare içerisinde toplanmıştır. Ayrıca 81 karenin dışında malzemenin devam ettiği anlaşılmış, karelerin batısı 82, güneyi 83, doğusu 84 ve kuzeyi 85 numara verilerek, bu alanlarda da malzeme toplanmıştır (Res. 3). Malzeme dağılımı, yerleşmede Geç Kalkolitik Çağ'dan Geç Tunç Çağı içerisine kadar yaklaşık 2500 yıllık süreçte yerleşimin devam ettiğini göstermektedir. Ayrıca yerleşmenin güneydoğu kesiminde Klasik Dönem malzemesi bulunmuştur. Ayrıca yüzeyde az da olsa Doğu Roma Dönemi malzemesi bulunmaktadır.

Tavşanlı Höyük, daha önce yapılan araştırmaların aksine Batı Anadolu ölçülerine göre çok daha büyük bir yerleşme görünümündedir. Höyük, malzeme dağılımına bakıldığında 650 x 680 m ebatlarındadır. Bu duruma göre yaklaşık 44 hektarlık bir yerleşme söz konusudur (Res. 3). Höyük, ova seviyesinden de

Res. 2 – EKAR

14 m yüksekliktedir. Yaptığımız araştırma, Tavşanlı Höyük'ün, Batı Anadolu'nun en önemli MÖ II. Binyıl yerleşmelerinden bir tanesi olduğunu göstermiştir. Toplanan tüm malzemenin oranına bakıldığında, ön inceleme sonuçları, yerleşmede özellikle OTÇ ve GTÇ yerleşmesinin çok güçlü olduğu şeklindedir.

Yerleşme, muhtemelen bölgedeki doğal kaynakların temini ve ticaret ağı çerçevesinde aktarımı için kurulmuş önemli bir kenttir. Muhtemelen yerleşme, bu organizasyonu sağlayan yöneticinin oturduğu ve depolamanın yapıldığı Yukarı Şehir ile işçilerin oturduğu ve üretimin yapıldığı geniş bir alana yayılan Aşağı Şehirden oluşmaktadır. Ayrıca çevrenin doğal yapısının anlaşılması amacıyla Tavşanlı Höyük ile Orhaneli Çayı arasında Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi coğrafya bölümü öğretim üyesi L. Uncu tarafından jeoarkeolojik karot sondajlar yapılarak, önemli sonuçlar elde edilmiştir.

Bununla birlikte Kütahya il sınırları içerisinde Köprüören Höyük, Tepecik Höyük, Beyköy Höyük, Moymul Höyük ve Hacıkebir höyükleri ziyaret edilerek malzeme toplanmıştır.

Madencilik ile ilgili çalışmalar ise Dr. M. Massa'nın katılımıyla Gümüşköy ve çevresi ile Tavşanlı Höyük çevresinde sürdürülmüştür. Söz konusu alanlarda geniş bir tarama yapılarak madencilik ile ilgili izler araştırılmış ve yüzeyde bulunan maden cürufları

toplanmıştır. Gümüşköy haricinde maden eritme ile ilişkili olabilecek üç farklı alan ortaya çıkarılmıştır.

Sonuç olarak yüzey araştırmasının 2018 sezonu oldukça verimli geçmiştir. Eskişehir'de Küllioba çevresinde yaptığımız araştırma büyük oranda tamamlanmış, Alpu ovasında yer alan Yakakayı yerleşmesinde yapılan incelemeler, höyüğün önemli bir MÖ II. Binyıl yerleşmesi olduğunu ortaya koymuştur. Kütahya'da ise madencilik araştırmalarının yanında özellikle Tavşanlı Höyük üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Yapılan incelemeler, höyüğün Anadolu Tunç Çağları açısından önemini göstermektedir.

Son olarak, araştırmamıza destek veren Luwian Studies Vakfı'na, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Rektörlüğü'ne, Türk Tarih Kurumu'na, Tekfen Holding'e ve Eti Gümüş A.Ş.'ye teşekkür ederiz.

Erkan Fidan

Eskişehir İli Yazılıkaya/Midas Vadisi Araştırmaları

Giriş

Eskişehir, Kütahya ve Afyonkarahisar illeri arasında kalan ve "Dağlık Phrygia" olarak adlandırılan alanın güneydoğu kesiminde yükseltiler arasındaki vadi, Yazılıkaya/Midas Vadisi'dir. Bu vadi Eskişehir'in yaklaşık olarak 70 km güneyinde yer almaktadır.

2017 yılından itibaren Eskişehir İli, Seyitgazi ve Han İlçeleri sınırlarındaki Yazılıkaya/Midas Vadisi'nde, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ve Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi denetiminde, tarafımızca yüzey araştırmasına başlanmıştır.

Araştırmanın Hedefleri

Araştırma yapılan vadinin, genel olarak Phryg Anıtları ile özdeşleştirilmesinden dolayı, yalnızca vadinin Phryg Dönemi'nde yerleşim gördüğü kanısı yaygındır. Ancak vadideki kültür kalıntıları vadinin bilinenin aksine pek çok farklı kültüre ev sahipliği yaptığını göstermektedir. Bu amaçla vadinin tarihsel sürecinin tespitine yönelik kapsamlı ve detaylı arazi çalışmaları yaparak bu sürece ışık tutmak, Phryg Dönemi'nin yanı sıra farklı dönemlere ait kültür kalıntılarının araştırılması, bu araştırmanın hedeflerini oluşturmaktadır. Phryg dini mimarisine dair önemli kült anıtlarının yer aldığı Yazılıkaya/Midas Kale yerleşimi araştırmanın odağını oluşturur. Bu amaçla ilki 2017 yılında gerçekleştirilen yüzey araştırması çalışmaları ile öncelikli hedefimiz, Midas Kale de kazı çalışması yapmadan Midas Kale başta olmak üzere, alanın çevresi ile birlikte araştırılması, ileriye dönük olarak, Midas Kale gibi oldukça önemli bir yerleşimde gerçekleştirilmesi düşünülen kazı çalışmaları için gerekli bilimsel alt

yapıyı sağlamaktır. Bu hedefler doğrultusunda yüzey araştırması kapsamında oluşturulan çalışma programında, arkeolojik çalışmaların yanı sıra teknolojik yöntemler ve disiplinler arası işbirliği ile yapılan çalışmalar yer alır.

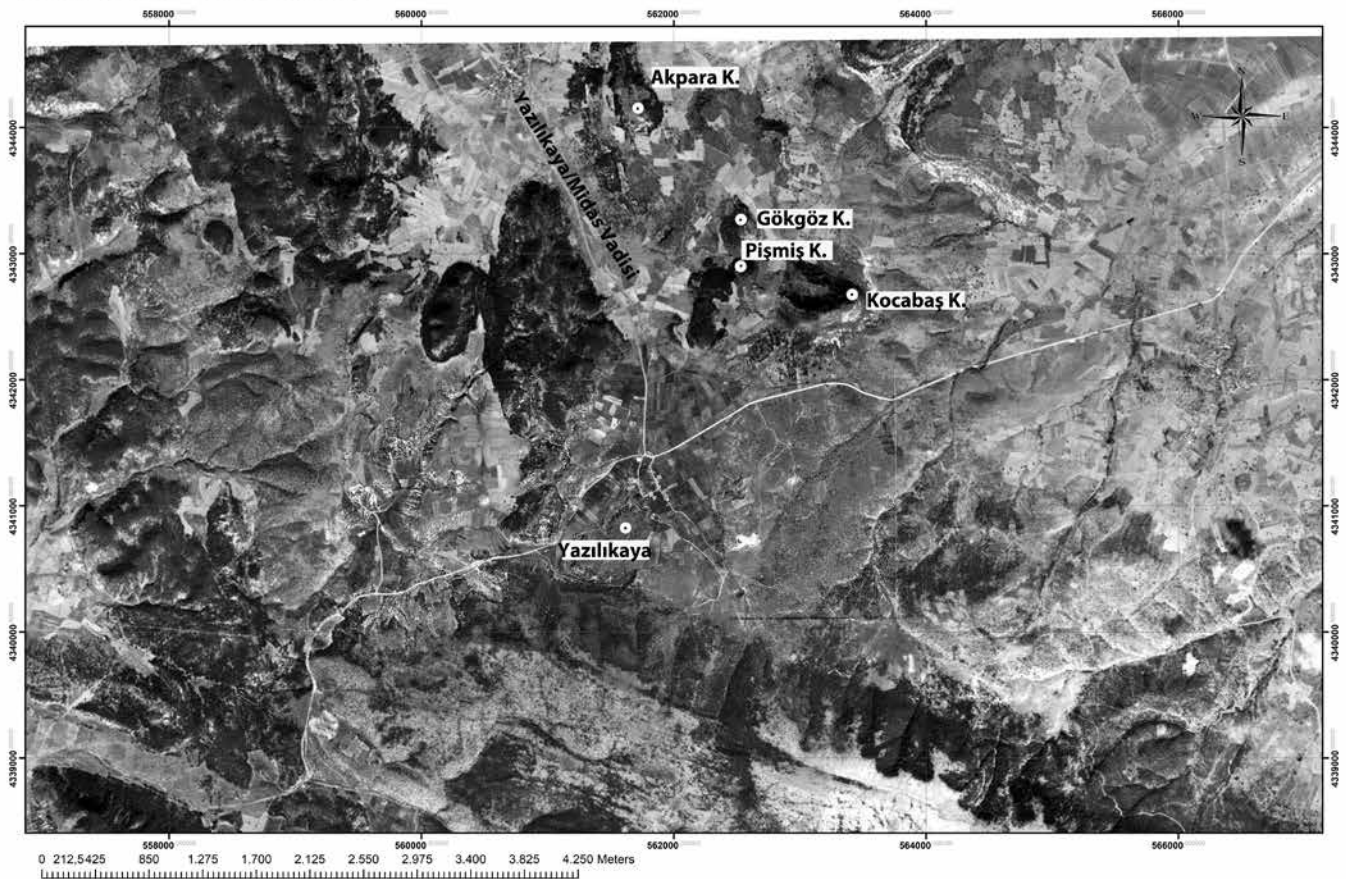
Yöntem

2017-2018 yıllarında 9400 hektarlık bir alan araştırılmış, yoğun yüzey araştırması (intensive survey) sonucu elde edilen arkeolojik verilerin (Phryg Anıtları, nekropolisler, kaya işaretleri, yerleşim alanı vb.) yüksek hassasiyetli FOIF GNSS A 30 (Global Navigation Satellite System) aleti ile koordinatları alınmıştır.

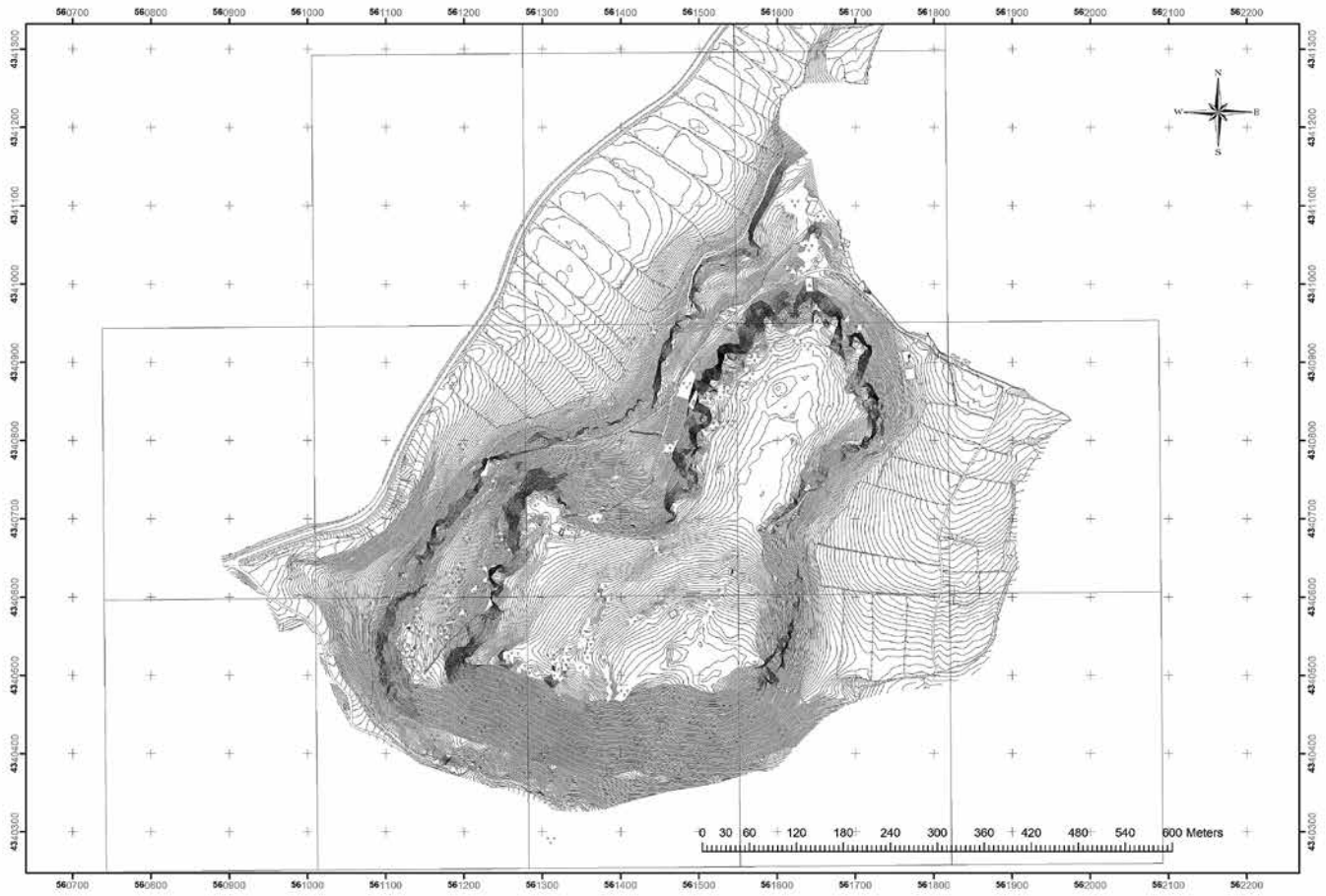
Araştırma kapsamında, Yazılıkaya/Midas Kale (vadi seviyesine kadar, 57,5 hektarlık alan) ile Pışmış Kale (vadi seviyesine kadar, 35,5 hektarlık alan)'nin 1/500 ölçekli hâlihazır haritası hazırlanmıştır. Yapılan ölçümler GPS-RTK yöntemiyle ve Topcon 3003 Totalstation aletiyle yapılmıştır. Alanlar 3 ve 6 derecelik ED50 ve ITRF 96 formatında, GPRS ana nivelman ağı hesap yöntemi kullanılarak DWG ve DXF dosya uzantılı olarak yapılmıştır. Bu haritalar koordinatlı, ArcGIS 10.5.1, NETCAD ve AUTOCAD programlarında hazırlanmıştır.

Bölgede var olan ve yeni saptanan arkeolojik veriler, ArcGIS 10.5.1 programında ölçekli ve koordinatlı

Yazılıkaya-Midas Vadisi Araştırması

Yazılıkaya/Midas Vadisi – Araştırma Sahası, ArcGIS 10.5.1

Yazılıkaya/Midas Vadisi – Yazılıkaya/Midas Kale 1/500 Ölçekli Hâlihazır Haritası.

olarak 2 boyutta konumlandırılmıştır. 2 boyutta konumsal ilişkilerin incelenmesi aşamasında bulgulara ait öznitelik bilgilerinden interaktif olarak yararlanabilmek amacı ile Microsoft Access 2016 programında veri tabanı yapılandırılmış ve elde edilen verilere ait öznitelik bilgileri kaydedilmiştir. Çalışmanın birçok sorgulama, analiz ve modelleme aşamalarında, öznitelik bilgilerine anında hızlı bir şekilde ulaşılabilmiş ve sorgulama ile gerekli belirgin özellikler ön plana çıkarılarak kıyaslanabilmektedir. Böylece 2 boyutta verilerin konumsal ilişkileri, sayısal harita üzerinde görsel olarak da değerlendirilebilmektedir.

Arkeolojik Çalışmalar

Vadinin kuzey ucunda Akpara Kale, güneydoğusunda ise Yazılıkaya/Midas Kale bulunur. Arkeolojik araştırmalar kapsamında, Midas Kale özelinde, kalenin çevresindeki diğer kaleler ve kalelerin çevresindeki araziler, yoğun yüzey araştırması (intensive survey) yöntemiyle araştırılmıştır.

Midas Kale: Yazılıkaya Köyü'nün hemen batısındadır. Üst kısmı düz kayalık platodan oluşan yerleşimde, Phryg Dönemi'ne tarihlenen Ana Tanrıça Matar adına yapılmış çok sayıda fasad, altar ve nişlerden oluşan kült anıtlarının yanı sıra, yerleşime dair yapı temellerine ait ana kayaya açılmış temel yuvaları, sarnıçlar, su biriktirme havuzları ve tüneller

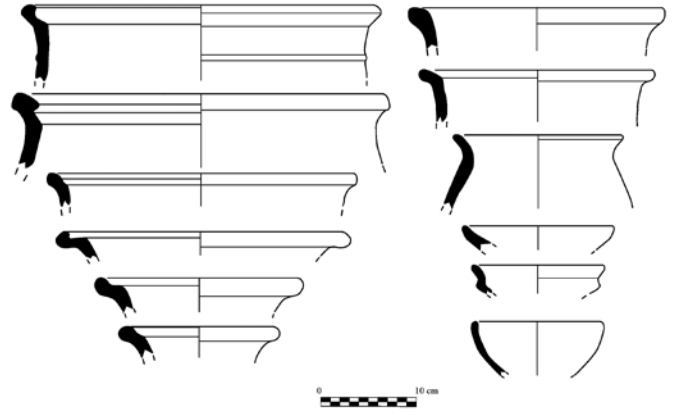
vardır. Yerleşimin çevresi Phryg, Hellenistik, Roma ve Bizans Dönemlerine tarihlenen kaya mezarları ve kaya mekânları ile çevrilidir. Araştırma kapsamında özellikle Midas Kale ve çevresindeki arazi yoğun olarak araştırılmış, bu çalışmalarda yeni Phryg Dönemi kült anıtlarından kaya altarı ve kaya nişlerinin yanı sıra kaya idolleri de tespit edilmiştir. Midas Kale'deki arkeolojik araştırmalarda MÖ 9. yy'dan MÖ 6. yy'a tarihlenen Phryg seramiklerinin en tipik formları olan krater, amphora, dinos parçaları ile kâselere ait seramik parçalarının yanı sıra, az miktar da Hellenistik ve Roma Dönemlerine tarihlenen seramikler de bulunmuştur. Ayrıca kale ve kalenin eteklerindeki araştırmalar da, Phryg ve Roma Dönemlerine tarihlenen buluntular da saptanmıştır. Midas Kale'nin dışında, birbiri ardına sıralanmış, vadiyi kuzey ve batı yönden sınırlandıran ve koruyan Midas Kale'den daha küçük ölçekte kale tipi yerleşimler ve gözetleme amaçlı kaleler vardır. Bunlar kuzeyden güneye doğru, sırasıyla; Akpara, Gökgez, Pişmiş ve Kocabaş Kalelerdir.

Akpara Kale: Seyitgazi İlçesi sınırları içinde Çukurca Köyü'nün 970 m doğusunda, Yazılıkaya Köyü'nün 4,4 km kuzeyinde yer alan kale, Yazılıkaya Vadisinin girişinde bulunur. Kale ile kalenin güneybatı ve doğusundaki alanlarda, 2017 ve 2018 yıllarında yapılan araştırmalarda Prehistorik Dönem'e ilişkin önemli bulgulara ulaşılmıştır. Kale ve eteklerinde bulunan

seramikler, kalenin Phryg, Roma ve Bizans dönemlerinde kullanımına işaret etmektedir. Bu araştırmalarda, kalenin hemen kuzeydoğusundaki tepenin eteklerinde, 12 adet kaya mezarının bulunduğu bir nekropolis tespit edilmiştir. Bu alandaki mezar Dağlık Phrygia Bölgesinde sıkça görülen mezar tiplerinden olup, ikisi tek odalı oda mezar, diğerleri ise arcosoliumlu tekneli mezarlardır. Yakın benzerleri ile MS 3.-4. yy aralığına tarihlenmektedir.

Gökgöz Kale: Yazılıkaya Köyü'nün yaklaşık olarak 2,5 km kuzeydoğusunda, yüksek bir tepenin üzerinde bulunan gözetleme amaçlı küçük bir kaledir. Kale'nin batısında kayaya oyulmuş nişler, ahşap mimari konstrüksiyona ait ana kayaya açılmış yuvalar vardır. Kalenin üst kısmında bulunan seramikler Bizans Dönemi'ne tarihlenir.

Pişmiş Kale: Savunma amaçlı kaleler arasında yer alan Pişmiş Kale, Yazılıkaya Vadisi'ne hâkim bir noktada, Gökgöz Kale'nin 470 m güneyindedir. Kalenin etrafı yer yer doğal kayaların oyulması ile elde edilen bir savunma duvarı ile çevrilmiştir. Kalede kayaya oyulmuş bir bölümü erzak deposu olarak kullanılmış odalar bulunmaktadır. Kalenin kuzeyi ve

Yazılıkaya/Midas Vadisi – Yazılıkaya/ Midas Kale seramikleri (Çizim: N. Kanbur).

kuzeydoğusunda ana kayaya oyulmuş nişler, arcosoliumlu mezarlar, su biriktirme alanları vardır. Kale ve kalenin eteklerinde yapılan araştırmalarda az miktarda Phryg, Roma ve Bizans dönemlerine tarihlenen seramikler bulunmuştur. Bu seramikler içinde amphora, dinos, kâse ve tabak gibi formlara ait seramik parçaları vardır.

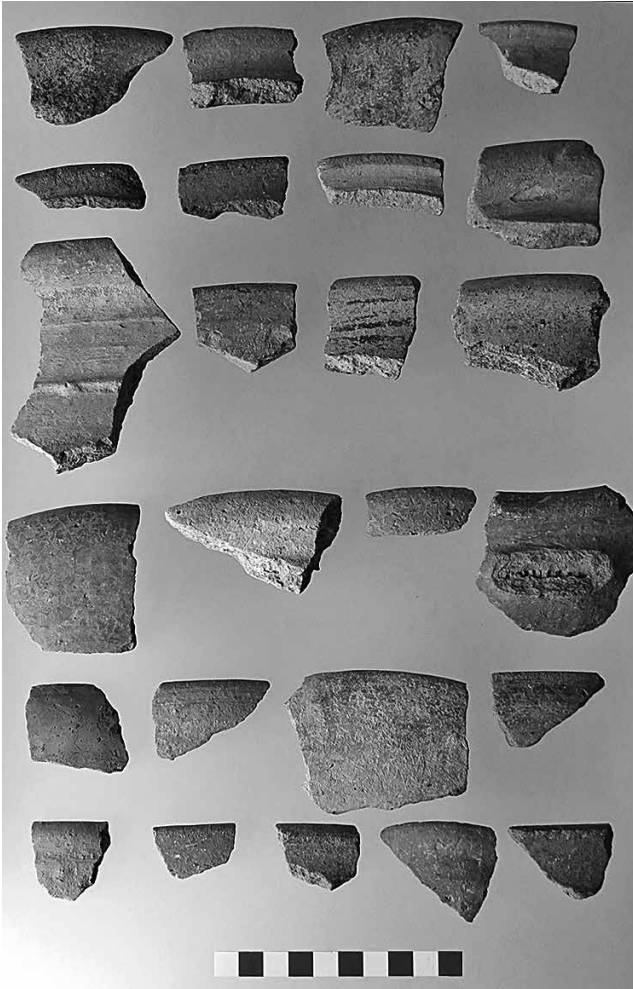
Pişmiş Kale'nin güneyinde, kuzey-güney yönlü ana kayaya açılmış antik bir yol tespit edilmiştir. Yolun korunan kısmı 86 m uzunluğunda olup, bu yol kalenin güney eteğinde bulunan Phryg mezarının önüne kadar izlenebilmektedir.

Kocabaş Kale: Yazılıkaya Köyü'nün 2 km doğusunda, Kocabaş ya da Topbaş Kale olarak da adlandırılan ve Pişmiş Kale'nin bir ön karakolu niteliğinde olan kale, dağlık bölgenin de kuzey sınırını oluşturur. Kale düzensiz ve dalgalı bir dağ sırtı boyunca uzunmaktadır. Düz zeminli kayalar yuvarlak biçimde kesilerek silo ya da sarnıç olarak kullanılmıştır. Kalenin çevresinde ve kalede yapılan arazi çalışmalarında, sık bitki örtüsü nedeniyle az sayıda seramik buluntu ele geçmiştir.

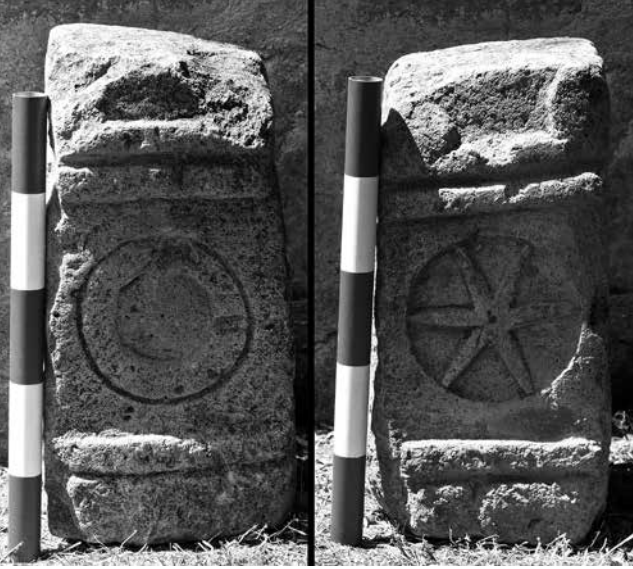
Bu kalelerin yanı sıra Çukurca Köyü'nün 2 km kuzeybatısında Deveboynu ve Doğanlı Kale bulunur.

Doğanlı Kale: Phryg Dönemi dışında Roma ve Bizans Dönemi'nde yeraltı geçitleri, silolar ve mezarlar eklenerek kullanımına devam edilen bir başka kaledir. Doğanlı Kale'nin çevresinde yapılan araştırmalarda yoğun miktarda seramik parçaları bulunmuştur. Bu seramikler Phryg, Hellenistik, Roma ve Bizans dönemlerine tarihlenmektedir. Seramiklerin dışında alanda p.t ağırlık ve ağırşak ile çakmaktaşıdan yapılmış ve Seyitgazi İlçesi Keçiçayırı yerleşmesinde bulunan Neolitik Dönem aletlerine benzer şekilde 1 adet disk biçimli kazıyıcı ele geçmiştir.

Deveboynu Kale: Doğanlı Kale'nin hemen kuzeybatısındadır. Bu kale yerleşmesi de Phryg ve Roma dönemlerine tarihlenmektedir. Kale, yüksek ve düz

Yazılıkaya/Midas Vadisi – Yazılıkaya/ Midas Kale seramikleri (Fot. R. Tamsü Polat).

Yazılıkaya/Midas Vadisi – Yazılıkaya/Midas Kale çevresinde bulunan altar (Fot. Y. Polat).

kaya üzerine kurulmuş olup, vadiyi iyi gören karakol görünümündedir. Kuzeydoğu köşesinde ana kayanın kesilmesiyle oluşturulan dar merdivenlerin iki dik kayanın arasında sona ermesi, burasının giriş kapısı olduğunu göstermektedir. Kuzeybatı yamaçında ise iki adet Phryg Dönemine tarihlenen oda mezar yapılmıştır.

Deveboynu ve Doğanlı Kalelerin yakın çevresindeki alanlar 2017-2018 yılı araştırmalarında kapsamlı olarak araştırılmıştır. Deveboynu olarak adlandırılan kalenin güneydoğusunda sarp kumtaşı kayalardan oluşan bir yamaçta kuzey-güney yönünde 11,50 m uzunluğunda, en geniş kısmı 9,70 m ve en dar kısmı 2,10 m olan bir ışık alanı tespit edilmiştir. Bu ışık alanı çevresinde yapılan çalışmalarda dilgi, çok sayıda yonga ve dilgi çekirdeğine rastlanmıştır. Kalsedon ve çörtten yapılmış olan yontma taşların bulunduğu alanda Kalkolitik Dönem'e tarihlenebilecek seramik malzeme ile de karşılaşmıştır.

Deveboynu Kale'nin güneydoğusu ile Doğanlı Kale'nin doğusundaki araziden az miktarda Roma Dönemi'ne tarihlenen seramik parçaları bulunmuştur.

Doğanlı Kale'nin güneyinde bulunan ormanlık geniş alanlar yoğun yüzey araştırması (intensive survey) yöntemiyle araştırılmıştır. Bu araştırmalarda, Doğanlı Kale'nin 600 m güneyinde, ana kayaya oyulmuş, korunan kısmı 30 m uzunluğunda, 2,18 m genişliğinde bir antik yol kalıntısı tespit edilmiş ve belgelenmiştir. Bu antik yol Kümbet Vadisi'ne bağlanan ara yollardan biri olup, bu yola paralel 2 antik yol kalıntısı daha saptanmıştır.

Yazılıkaya Köyü'nün 2,4 km güneybatısında, İnli Deresinde (Yaylasında), çevredeki yerel taşların yığılması ile oluşturulan 2 adet tümülüs belgelenmiştir.

Tümülüslerden biri 20x10 m ölçülerinde, 11 m yüksekliğindedir. Bu tümülüsün üst kısmında 9,00 x 9,00 m ölçülerinde büyük bir tahrip çukuru bulunmaktadır. Diğer Tümülüs ise daha küçük boyutta olup (8 m çapında, 3 m yüksekliğinde) aynı yapısal özellikleri gösterir.

Yazılıkaya Vadisi'nin kuzeybatısında, Yazılıkaya Köyü'nün 250 m batısında günümüz Yazılıkaya-Yapıldak asfalt yolunun karşısında, yöre halkı tarafından Süpiyanlar Mevkii olarak adlandırılan alanda, Bizans Dönemi'ne tarihlenen kaya işaretleri tespit edilmiştir. Bu işaretlerin benzeri Yazılıkaya Köyü'nün 1,3 km kuzeybatısında, Nızılı Kamışlıkaya Mevkii'nde de saptanmıştır. Yazılıkaya/Midas Kale'nin yaklaşık olarak 2 km kuzeybatısında, çamlık alan içerisinde yöre halkı tarafından "Küğgenlerin Üstü" olarak adlandırılan mevkide 30 m çapında bir tümülüs tespit edilmiştir. Tümülüsün üst noktasında, defineciler tarafından 6,15 m çapında bir tahrip çukuru açılmıştır. Bu çukurun içinde, tümülüsün mezar odasına ait yapının duvar kalıntıları belgelenmiştir.

Yazılıkaya/Midas Kale'nin 3,6 km batısında, Harlık Mevkii'nde alçak bir kaya kütlesi üzerinde, doğu yöne doğru yönlendirilmiş bir kaya idolü tespit edilmiştir. Özellikle Yazılıkaya Midas Kale'de oldukça fazla sayıda görülen idolün, bu alanda bulunmuş olması, Phryg dininin soyut betimlerinin yayılım alanlarının tespiti açısından büyük önem arz etmektedir. İdolün 30 m kuzeydoğusunda ise, 3 adet khamosorion kaya mezarı belgelenmiştir.

Vadide, Areyastis Anıtı'nın 1 km kuzeybatısı ve güneydoğusundaki alanlar ile Yazılıkaya/Midas Kale'nin 1200 m doğusu ve kuzeydoğusunda bulunan mera alanı ile dere yatağı da araştırılan bir başka alandır.

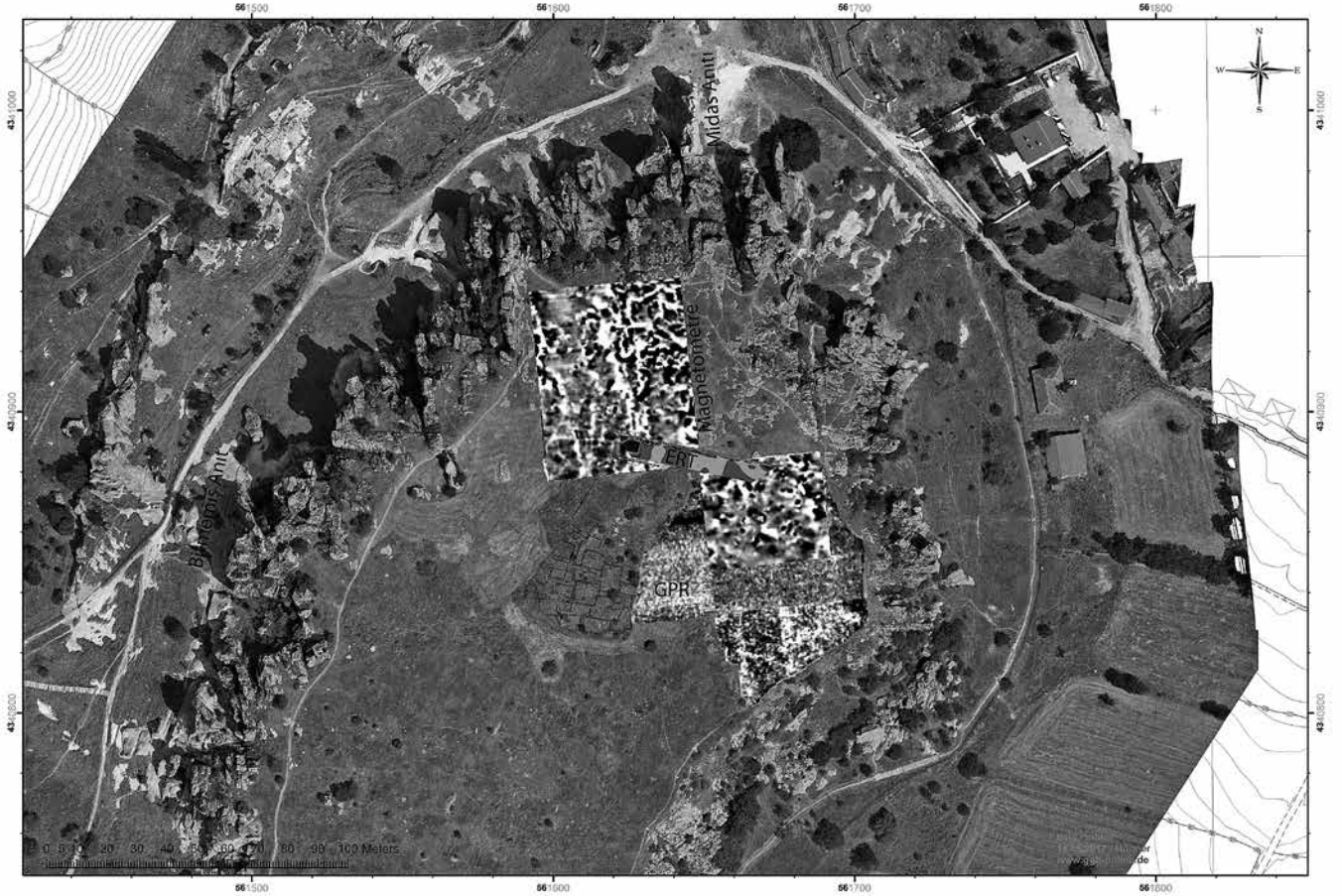
Yazılıkaya'nın 4,5 km güneybatısında ise oda mezar, basit khamosorion ve arcosoliumlu tekne mezarlardan oluşan yeni bir nekropolis alanı daha tespit edilmiştir.

5 cm

Yazılıkaya/Midas Vadisi – Yazılıkaya/Midas Kale buluntularından örnekler (fibula ve ok ucu).

Yazılıkaya-Midas Vadisi Araştırması-Jeofizik

Yazılıkaya/Midas Vadisi – Yazılıkaya/Midas Kenti Jeofizik Sonuçları.

Çukurca Köyü'nün 3 km kuzeydoğusunda derin bir vadinin üst kısmında bulunan Sekiören Mevkii, yüksek ve korunaklı bir konumda yer almaktadır. Alanda yapılan araştırmalarda Roma, Bizans (?) ve Osmanlı Dönemi seramik parçaları ile 2 adet Osmanlı Dönemine (Sultan I. Abdülmecit (1839-1861) tarihlenen sikkeler bulunmuştur.

Arkeojeofizik Çalışmaları

2017 yılında, Yazılıkaya/Midas Kale'de Yüksek Jeoloji Mühendisi Christian HUBNER tarafından jeofizik ve hava fotoğraflama çalışmaları yapılmıştır. Çalışmanın ana amacı kalenin kuzey kısmındaki yapıların planları hakkında bilgi edinmektir. Çalışmalar Magnetometre, Jeoradar (GPR) ve Elektromanyetik (ERT) testi kullanılarak yapılmıştır.

I. Yazılıkaya/Midas Kale Ortofoto

Öncelikli olarak hexacopterin havada kalış zamanı dik-kate alınarak plato ikiye bölünerek çalışılmıştır. Hava fotoğraflarının çekimi yapılmadan önce alanda koordinat sistemi TUREF-TM30 (Türkiye Ulusal Referans Çerçevesi) datumu baz alınarak DGPS noktaları alınmıştır. Birinci alanda 4 nokta, ikinci alanda ise 7 nokta atılarak hava fotoğraflama işlemi yapılmıştır.

Hava fotoğrafı çekimi yapılan Yazılıkaya/Midas Platosu büyük bir alanı kapladığından iki parçaya bölünmüştür. Birinci alan, platonun kuzeydoğusunda 0,176 km karelik bölüm yerden 92,5 m yüksekliğinde 440 adet fotoğraf çekilerek tamamlanmıştır. İkinci alan, platonun güneybatısında bulunan diğer bölümdür ve 0,315 km karelik bir alana sahiptir. Bu alanın fotoğraflanması 796 adet hava fotoğrafı ile 102 m yükseklikten yapılmıştır. Her iki çalışmanın birleşiminde 1236 adet hava fotoğrafı kullanılmış ve bu fotoğraflar Agisoft PhotoScan programında noktaların koordinatları girilerek ortofoto oluşturulmuştur.

II. Yazılıkaya/Midas Kenti 3D Modellenmesi ve Vadinin 360 Derece Panoraması

Yazılıkaya - Midas Vadisi ve (Doğanlı, Akpara, Gökgöz, Pişmiş, Kocabaş Kale) bölgedeki kalelerin havadan fotogrametrik yöntemlerle 2 ve 3 Boyutlu modellerinin hazırlanması, ortofotoların üretilmesi, havadan 360 derece ve georeferans edilmiş panoramik görüntülerinin hazırlanması, bu görüntülerin Google Maps ve web entegrasyonuna hazır hale getirilmesi tamamlanmıştır. Elde edilen fotoğraflar Agisoft PhotoScan ile birleştirilerek 3 boyutlu hale getirilmiş, kale üzerinde bulunan arkeolojik veriler eklenerek sanal gerçeklik oluşturulmuştur. Alanda

Yazılıkaya/Midas Vadisi – Yazılıkaya/Midas Vadisi 3D Modelleme.

yapılacak geziler için uzun ve kısa tur olmak üzere dijital tabela hazırlanmıştır. Yapılan çalışmalar web tabanlı hazırlanan adresine alyike edilerek uzaktan erişime açılmıştır.

VII. Anıtların Koruma Çalışmaları

Phryg Anıtları ve vadideki mezar anıtları doğa ve insan tahribi ile karşı karşıyadır. 13.04.2015 tarihinden itibaren UNESCO Geçici kültür mirası listesinde yer alan Phryg Vadilerinden Yazılıkaya Vadisi için koruma planlaması çalışmaları yapılmıştır.

Yazılıkaya/Midas Kale ve Vadisi'nde birçok anıt bulunmasına karşın günümüze kadar yapılmış olan çalışmalar genellikle en anıtsal olan Yazılıkaya/Midas Anıtı üzerinde yoğunlaşmıştır.

Araştırma kapsamında 2017 yılında, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, İstanbul Restorasyon ve Konservasyon Merkez ve Bölge Laboratuvar Müdürlüğü uzmanlarından oluşan bir ekip tarafından, Yazılıkaya/Midas Vadisi ve Doğanlı Vadisi'nde bulunan anıtlar yerinde incelenerek gerekli olan konservasyon ön çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Yazılıkaya/Midas Kale'de inceleme yapılan anıtlar; Yazılıkaya/Midas Anıtı, Sarnıçlar, Bitmemiş Anıt, Sümbüllü Anıt, Altarlar ve vadide bulunan Areyastis Anıtı'dır. Aynı zamanda Doğanlı Vadisi'nde bulunan Doğanlı Kale ve Gerdek Kaya Mezarı da incelenerek, üzerlerinde görülen bozulmalar tespit edilmiştir.

VIII. Sonuç

2017 yılında başlayan araştırmalar özellikle Yazılıkaya/Midas Vadisi'ndeki farklı dönemlere dair buluntu ve bulguları tespit etmeyi amaçlayan bir projedir. 2017 yılı ve 2018 yılı çalışmaları arkeolojik çalışmalar ile birlikte alanın belgelenmesi, vadideki Phryg anıtları başta olmak üzere Phryg, Hellenistik ve Roma dönemine tarihlenen mezar anıtlarının koruma çalışmalarını kapsamaktadır.

Bu çalışmalar Yazılıkaya/Midas Kale'de ileride yapılması planlanan kazı çalışmaları için gerekli bilimsel alt yapıyı hazırlanmaktadır. Özellikle vadideki araştırmalar vadinin prehistorik dönemine dair önemli bulgu ve buluntular ortaya koymuştur. Kısa sürede önemli sonuçların elde edildiği vadideki yeni araştırmalar, vadinin tarihsel sürecinin bilinenden çok daha erken dönemlere kadar indiğini göstermektedir. Bu araştırmalar ile yeni Phryg kült anıtlarının yanı sıra, Hellenistik, Roma ve Bizans Dönemlerine tarihlenen yeni yerleşimler, nekropolis alanları saptanmıştır. Önümüzdeki yıllarda araştırma sahasının genişletilmesinin ve Midas Kale'de arkeolojik kazı çalışmalarının yapılmasının, bölge arkeolojisine önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Efe, T. – M. Türkteki
2007 “Keçiçayırı (Seyitgazi-Eskişehir) 2007 Yılı Kurtarma Kazıları”, *Colloquium Anatolicum* VI: 75-84.

- Gabriel, A.
1948 “Frikya’da Midas Şehri Kazıları”, *TTK Kongresi IV*, Ankara: 225-227.
- Gabriel, A.
1965 *Phrygie, Exploration Archéologique IV. La Cité de Midas Architecture*, Paris.
- Gatsov, I – P. Nedelcheva
2011 “Neolithic Chipped Stone Assemblages in North-western Anatolia, Turkey”, *Eurasian Prehistory*, 8 (1-2): 89-95.
- Haspels, C. H. E.
1943 “Frigya’da Midas’ın Şehrinde Yapılan Kazılar”, *TTK Kongresi III*, Ankara: 535- 537.
- Haspels, C. H. E.
1951 *Phrygie, Exploration Archeologique III, La Cite de Midas, Ceramique et trouvailles diverses*, Paris.
- Haspels, C. H. E.
1971 *The Highlands of Phrygia. Sites and Monuments Vol. I-II*, Princeton.
- Haspels, C. H. E.
1981 “Midas Şehri”, *Belleten*, XLV/2, 178: 1-4.
- Polat, Y.
2008 *MÖ IV. Binyıl- MÖ I. Binyıl Arasında Dağlık Phrygia Bölgesinde Yerleşim Modelleri*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.
- Polat, Y.
2009 “Dağlık Phrygia Bölgesi Yerleşim Tiplerinin Coğrafi Bilgi Sistemleri ile İncelenmesi”, Çabuk, A. – Alanyalı, F. (eds.), *Kültür Varlıklarının Belirlenmesi*, Eskişehir: 104-118.
- Polat, Y. – M. Altan
2012 “Yazılıkaya-Midas Vadisi’nde Yer Alan Kalelerin Konumsal İlişkilerinin 2 ve 3 Boyutlu Modelenmesi”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12, 1, Eskişehir: 131-142.
- Tamsü-Polat, R.
2008 “Observations On The Phrygian Rock-Cut Altars”, *SOMA 2005 Proceedings of the IX Symposium on Mediterranean Archaeology*, Chieti (Italy), 24-26 February 2005, Bar International Series, Vol: 1739, England: 439-445.
- Tamsü- Polat, R. – Y. Polat
2009 “The Phrygian Rock Cut Altars and Their Restoration and Conservation Proposals”, International Conference on Environment: Survival and Sustainability (EES2007): 1005-1014.
- Tamsü-Polat, R.
2018 “Yazılıkaya/Midas Vadisi Akpara Kale Mezarları”, *OLBA XXVI*, Mersin: 261-283.

Rahşan Tamsü Polat – Yusuf Polat

İstYA Projesi: Beykoz I – 2018

2013 yılında TC Kültür ve Turizm Bakanlığı izni ile ilk araştırma sezonuna başlayan ve İstanbul’un Avrupa yakasında 5 (Silivri, Çatalca, Büyükçekmece, Beylikdüzü, Gaziosmanpaşa, Sarıyer), Anadolu yakasında ise 9 (Kartal, Pendik, Maltepe, Çekmeköy, Sultanbeyli, Sancaktepe, Tuzla, Şile, Beykoz) ilçeyi kapsayan İstanbul İli Yüzey Araştırmaları (İstYA) Projesi’nin altıncı araştırma sezonu olan 2018 yılı çalışmaları, Anadolu yakasındaki Beykoz ilçesinde yapılmıştır.

Beykoz ilçesinde gerçekleştirilen ilk çalışmalar sonucunda ilçedeki araştırmaların iki sezon sürdürülmesinin daha gerçekçi olacağı konusunda bir karar alınmıştır. Özellikle ilk araştırma sezonumuzda bulunan arkeolojik-tarihsel buluntuların çeşitliliği ve ortaya koydukları ilk sonuçlar bu stratejinin geliştirilmesi zorunluluğunu ortaya koymuştur. Daha önce arkeolojik açıdan herhangi bir araştırma kaydının yapılmadığı bölgede yapılan bu ilk çalışma gerek ilk sonuçlarıyla gerekse önümüzdeki yıl içerisinde ortaya çıkması beklenen muhtemel sonuçlarıyla bilim dünyası tarafından ilgiyle takip edilecek özellikler göstermektedir.

Beykoz ilçesinin kıyı şeridi dahil yüzölçümü 312 km²’dir. İlçe sınırları içerisinde 45 mahalle bulunmaktadır. Bu mahallerden Göllü, Bozhane, Kılıçlı, Riva, Alibahadır, Öğümce, İshaklı, Cumhuriyet, 2018 araştırmalarımız sırasında ziyaret edilmiştir.

İlk sonuçlar, tarihöncesi dönemlerden başlayarak Osmanlı Dönemi sonuna kadar kesintisiz olarak bölgenin iskân edildiği ve özellikle Bizans ve Osmanlı Dönemlerinde birçok taşınmaz arkeolojik-tarihsel eserin ilçe sınırlarında yer aldığı görülmektedir. Yine tarafımızca yapılan araştırmalar sırasında elde edilen özellikle Paleolitik Dönem’e tarihlenen yontmataş buluntular ile ilgili sonuçlarımızda bölgenin yukarıda sözü edilen kronolojik geçmişinin zenginliğini göstermesi açısından önemlidir.

İstYA – Beykoz’da gerçekleştirilen arazi çalışmalarından bir görüntü (İstYA Projesi Arşivi)

İstYA – Beykoz Göllü mahallesinde orman içinde tespit edilen mezar yapılarından biri (İstYA Projesi Arşivi)

İstYA – Beykoz Göllü mahallesinde orman içinde tahrip edilmiş mezar yapılarından biri (İstYA Projesi Arşivi)

İstanbul İli Yüzey Araştırmaları (İstYA) Projesi olarak 2013 yılından itibaren sürdürdüğümüz araştırmalarımızda, stratejik olarak uyguladığımız ve Arazi Çalışmaları, CBS (Coğrafi Bilgi Sistemleri Çalışmaları) ve Sözlü Tarih Çalışmaları olarak adlandırdığımız üç ana uygulama alanını içeren çalışmalarımızı 2018 yılında da gerçekleştirdik. Yapılan araştırmalar sonucunda 15 adet eser envanterlik olarak İstanbul Arkeoloji Müzesi'ne teslim edilmiştir. Bu eserlerden 5'i açık taşı, 2'si vurgu taşı, 1 çekiç taşı, 1 el taşı, 1 sapan taşı, 1 cam nesne, 2 üzeri çizili taş nesne, 1 kırık olası hayvan figürünü ve 1 adet insan yüzü biçimli taş nesnedir. Özellikle 2 üzeri çizili taş nesne, 1 kırık olası hayvan figürünü ve 1 insan yüzü biçimli taş nesne buluntuları taşınabilir kaya sanatı örnekleri olmaları sebebiyle önemlidir. Bulundukları diğer malzemelerle ilişkileri göz önüne alındığında benzerlerine dünyanın farklı yerlerinde özellikle Paleolitik Dönem sonlarında rastlanılan bu buluntuların İstanbul ve çevresi için grup halinde bulunan ilk örnekler olması sebebiyle dikkat çekici olduklarını söylemek mümkündür.

Yukarıda sözü edilen buluntuların yanı sıra ekibimizce araştırması yapılan yerlerden olan Göllü mahallesi, büyük kısmı ormanlık arazi içerisinde kalan bir yerdir. Buna karşın yer yer mera olarak kullanılan düzlük alanlar ve kayalık bazı yerlerde de araştırmalarımız sürdürülmüştür. Göllü'de yapılan çalışmalar sırasında özellikle ormanlık alan içerisinde kalan bölgelerde çok sayıda etrafı taşlarla çevrili olasılıkla mezar yapısı olarak adlandırılabilir alanlarla karşılaşmıştır. Bu mezar yapılarının bazıları tahrip edilmiş ve üstleri etraflarında kaçak kazı çukurları açıldığı gözlemlenmiştir. Bölgede yontmataş buluntularla birlikte çanak çömlek örnekleri de tespit edilmiştir. Bozhane'de yapılan araştırmalarda ise, bölgenin Karadeniz kıyısında yer alan kısımlarında ilk araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Burada yapılan çalışmalar sırasında az oran da profil veren (ağız, dip vb.) çanak çömlek

parçaları ile karşılaşmıştır. Kılıçlı mahallesinde gerçekleştirilen araştırmalarda ise, tarlalar ve ormanlık arazide çalışmalar sürdürülmüştür. Bölgede yapılan araştırmalarda özellikle çanak çömlek buluntusu açısından yoğun bir çeşitlemeyle karşılaşmıştır. Ağız parçalarının yanı sıra kulp, dip, gövde örnekleri vardır. Yontmataş buluntu açısından da yongalar başta olmak üzere dilgi parçaları ele geçmiştir. Riva'da gerçekleştirdiğimiz araştırmalar sadece İstanbul kültür tarihi açısından değil aynı zamanda ülke arkeolojisi açısından da önemli sonuçlar ortaya koymuştur. Riva ve çevresinde yapılan araştırmalarımızın ilk sonuçları arasında özellikle yontmataş endüstrisi açısından gerek bölgede gerekse İstanbul genelinde daha önceden çok da bilinmeyen oldukça zengin bir buluntu çeşitliliğiyle karşılaşılması olmuştur. Buluntuların dönemsel olarak değerlendirmesi yapıldığında Alt Paleolitik ve Orta Paleolitik dönem buluntularının en sık karşılaşılan örnekleri meydana getirdikleri görülmektedir. Ayrıca Üst Paleolitik ve Mezolitik dönem buluntuları da azımsanmayacak oranda ele

İstYA – Beykoz'da gerçekleştirilen araştırmalar sırasında tespit edilen Alt Paleolitik Dönem'e tarihlenen satır örneği (İstYA Projesi Arşivi)

İstYA – Beykoz çalışmaları sırasında tespit edilen ve Orta Paleolitik Dönem'e tarihlenen bir Levallois çekirdek buluntusu (İstYA Projesi Arşivi)

geçmiştir. Bunların dışında Neolitik döneme tarihlenen çok sayıda yontmataş buluntu tespit edilmiştir. Buluntuların çeşitlerine bakıldığında yontmataş buluntulardan satır ve kıyıcı satırlar, yontuk çakıllar, yongalar, dilgiler, çekirdekler, kazıyıcılar, uçlar; sürtme-taş buluntulardan vurgu, el, açkı ve sapan taşı örnekleri sayılabilir. Çanak çömlek örnekleri arasında bezemeli, sırlı parçalar ile ağız, dip, kulp, gövde parçaları yoğun olarak tespit edilmiştir.

2018 yılında Beykoz ilçesinde gerçekleştirilen sözlü tarih çalışmaları sırasında 11 görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler Bozhane, Göllü, Kılıçlı, Polonezköy ve Cumhuriyet mahallelerinde gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler önceki yıllara olduğu gibi 3 farklı açıdan kamera kaydına alınmış, bunun yanı sıra ses kaydı ve fotoğraf çekimleriyle desteklenmiştir. İstanbul İli Yüzey Araştırmaları (İstYA) Projesi üçüncü uygulama alanı olan CBS (Coğrafi Bilgi Sistemleri Çalışmaları, Beykoz çalışmaları sırasında gerçekleştirilen arazi çalışmaları ile birlikte yürütülmüştür. Bu uygulama alanında yapılması amaçlanan çalışma, GPS ile koordinatları alınan arkeolojik alanlar yanında çalışmalar sırasında tespit edilen buluntuların dijital ortama aktarılmasıdır.

2018 yılı İstYA Beykoz çalışmaları ortaya koyduğu sonuçları itibariyle arkeolojik potansiyel olarak bölgenin önemini göstermektedir. 2019 yılında devam edilmesi planlanan çalışmalarla bölgenin arkeolojik-tarihsel süreç içerisindeki yerinin daha iyi anlaşılması en önemli amaçlarımız arasında yer almaktadır.

Emre Güldoğan

İzmir İli Nif Dağı Kazısı – 2017

İzmir ili Nif Dağı Kazısı 2017 yılı çalışmalarımız, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izniyle 05 Temmuz -21 Ağustos 2017 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Kazımızın mali finansmanı, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın verdiği ödenek yanı sıra İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi'nin desteklediği "Nif Dağı Karamattepe ve Balıcaoluk Antik Yerleşimlerini İnceleme Projesi – 2017" bütçesi ile sağlanmıştır.

Bilimsel ekibimizde 2017 yılında görev alan uzmanlar: *Klasik Arkeologlar*: Prof. Dr. Elif Tül Tulunay (Proje ve Kazı Başkanı/İÜ), Doç. Dr. Müjde Peker (Balıcaoluk Projesi Başkanı ve Kazı Başkan Yardımcısı/İÜ), Doç. Dr. Daniş Baykan (Kazı Başkan Vekili-Metal Uzmanı/TÜ), Doç. Dr. Dinçer Savaş Lenger (Nüsmat/AKÜ), Dr. Selma Gün (Mimarî Uzmanı), Arş. Gör. (M.A.) Ergün Karaca (TÜ), Uzman Mustafa Bilgin (Antik Keramik Uzmanı/PAÜ), Yasemin Aynacıoğlu

(PAÜ), Handegül Canlı (MEÜ), Fırat Girengir (TÜ), İlkey Gizem Önem (İÜ), Hacı YAĞUZLUK (TÜ); *Sanat Tarihçisi*: Doç. Dr. Lâle Doğer (Bizans Keramiği Uzmanı/İÜ), Dr. Öğr. Üyesi Muhsine Eda Armağan (UÜ), Öğr. Gör. Meltem Erdul Mergen; *Koruma-Onarım Uzmanı*: Öğr. Gör. (M.A.) Ceren Baykan (TÜ); *Restoratör Teknikerleri* İrem Buse Kır, Gökçe Turhan; *Paleoantropologlar*: Prof. Dr. Ayla Sevim Erol (AÜ); Arş. Gör. (M.A.) Alper Yener Yavuz (MAKÜ), Kübra Kırmızı (MAKÜ); *Jeodezi Mühendisleri*: Kadir Can Öncül; Okan Özege, Zeynep Özege; *Hititolog*: Doç. Dr. Hasan Peker; İstatistik Uzmanı: Dr. Öğr. Üyesi Tutku Tuncalı Yaman; 2 harita teknikeri, çeşitli bilim dallarından 14 öğrenci ve *Bakanlık Temsilcisi*: Fatih Mehmet Dulkadiroğlu (Klasik Arkeolog/Ankara Etnografya Müzesi).

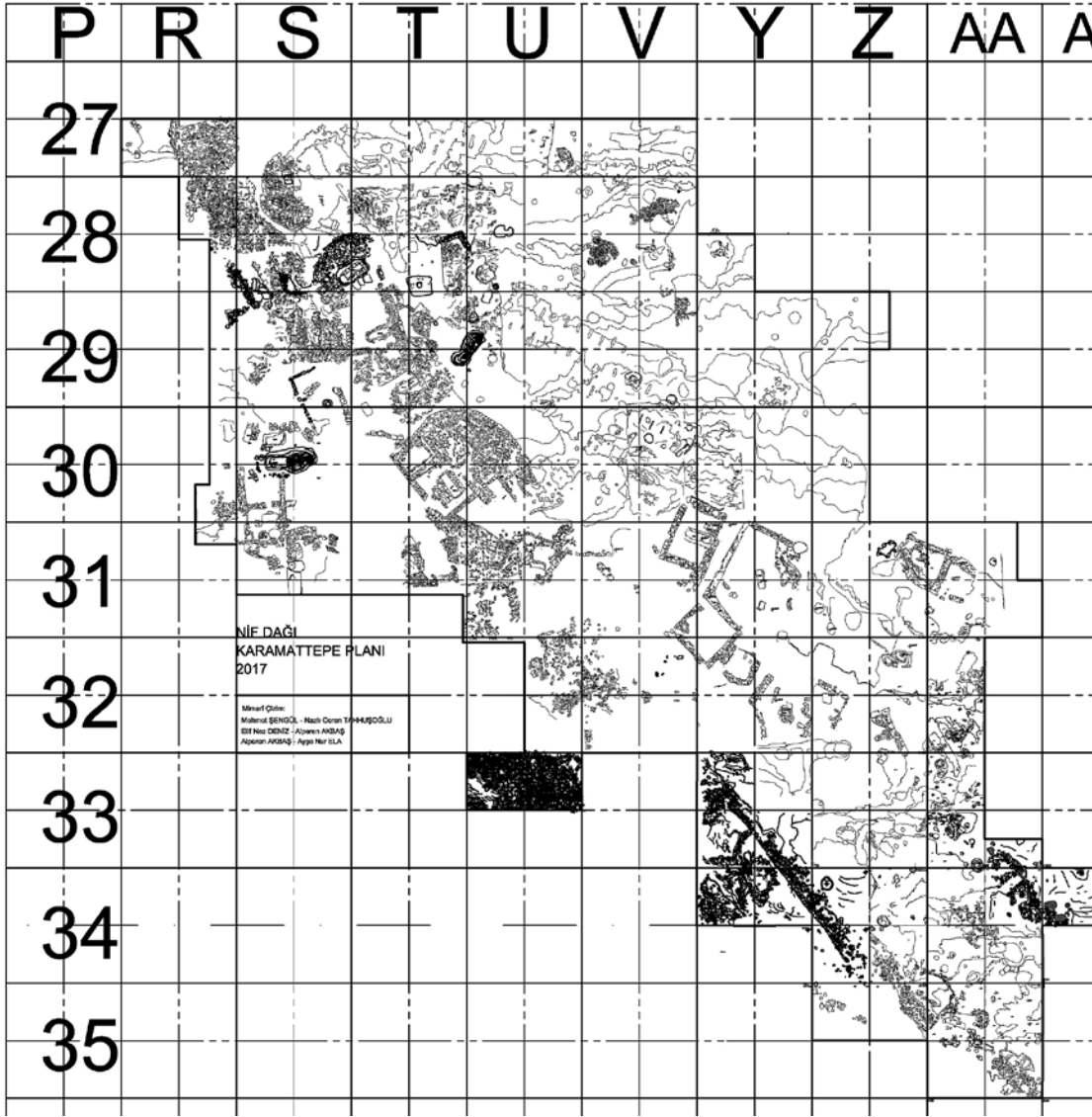
Kazımıza sağlanan olanaklara, ekibimizin özveriyle çalışan üyelerine, Bakanlık temsilcimize, etkinliklerimize katılan herkese, ayrıca bizden yardımlarını esirgemeyen İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ile Torbalı Belediyesi yöneticilerine ve ilgili çalışma arkadaşlarına içten teşekkür ederiz.

İzmir Nif Dağı Birinci Derece Arkeolojik Sit tescilli dört kazı alanımızdan Karamattepe ile Balıcaoluk'ta 2017 yılında da kazılara devam edilmiştir. Başpınar mevkiinde, kamulaştırmanın tamamlanamaması ve A yapısı için gerekli Koruma Çatısı Projesi'nin uygulanamaması nedeniyle kazıya ara verilmiş; yalnızca ot temizliği yapılarak geçici koruma amacıyla örtülen jeotekstil yenilenmiştir. Dağkızılcı Nekropolisi'nde jeofizik araştırma ve kazılara devam ederek kültür varlıklarımızı yok edilmeden belgeleyebilmek amacıyla buradaki şahıs arazilerinin kamulaştırılmasına hız verilmiş, 2017 yılında tüm alanın 1/3'lik batı kısmında bu çalışmalar büyük ölçüde tamamlanmıştır.

Karamattepe

Karamattepe'de 2016 yılında Y 33 c, Y 34 b ve Z 34 a açmalarında ana kayaç üzerinde tek sıra halinde ortaya çıkan ve Arkaik yerleşimin güney sur temeline ait olduğu düşünülen kabaca işlenmiş taşlarla kuru duvar tekniğinde örülmüş duvarın 2017 yılında kazılan Y 33 a ve Y 33 d açmalarında da devam ettiği ve bu açmalarda yer yer üst üste üç sıra halinde korunageldiği gözlenmiştir.

Duvar hattının geçtiği Y 33 a açmasında 8 ok ucu, Y 33 d açmasında 8 ok ucu, 2 mızrak ucu, 1 sapan taşı ve 1 kurşun sapan tanesi ele geçmiştir. Korunagelen tüm uzunluğu 19,24 m. ölçülen duvarın yer aldığı 5 açmada hat boyunca toplam 26 adet ok ucu, 2 mızrak ucu, 2 kurşun sapan tanesi ve 1 sapan taşı bulunmuştur. Söz konusu duvarın bir terasla değil, fakat muhtemelen savunmayla ilişkili sur sisteminin bir parçası olduğu

fikrini bu buluntular da desteklemektedir. Bulunan keramik parçalarına göre MÖ 7. yy'ın ikinci yarısında inşa edilen savunma duvarı, Arkaik Dönem süresince, olasılıkla yerleşmenin terk edildiği MÖ 6. yy'ın ortalarına kadar kullanılmıştır.

Keramik

Karamattepe'de 2017 yılında çalışan açmalarda Geç Geometrik - Arkaik Dönem yerleşmesine ait keramik parçaları bulunmuştur. Duvar, alt kotunda tespit edilen Geç Geometrik Dönem'e tarihlendirilen dışa çekik ağızlı küresel gövdeli *krater* ve *dinos* ağız kenarı-gövde parçası ile Sub Geometrik Dönem'e tarihlendirilen *skyphos* parçalarına göre en erken MÖ 675 yılında yapılmış olmalıdır. Arkaik Dönem'e tarihlendirilen *dinos* ve dış yüzeyi dikey dalgalı hat bezemeli kapalı bir kaba (*oinokhoe*?) ait gövde parçasının buluntu yeri, duvarın yerleşmenin terk edildiği MÖ 6. yy'ın üçüncü çeyreğine dek kullanıldığına işaret etmektedir. Duvarın üstündeki kotta bulunan ve duvarla doğrudan ilişkili olmayan keramik parçaları, Karamattepe'de Arkaik yerleşimin terk edilmesinden

sonra bu alanın MÖ 4. yy'ın son çeyreğinden itibaren Nekropolis işlevinde yaklaşık olarak MÖ 3. yy'ın ortalarına dek kullanıldığı evreye aittir. Bu evreye ait parçalar arasında Attik ithal keramik grubundan *kant-haros* ağız kenarı ve kaide parçası dikkat çeker. Bu evreye ait yerel özellikle bölgesel keramik parçaları arasında içe dönük kenarlı kâseler görülmektedir

Karamattepe'de 2017 yılında alanın ot temizliği sırasında yüzeyde ve kaçak kazı toprağı içinde yapılan eleme çalışmalarında ortaya çıkarılan keramik parçaları konteksti bozulmuş olmakla birlikte yerleşimin kullanım evreleri hakkındaki bilgimizi pekiştirir niteliktedir.

Kaçak kazıyla Arkaik yapı duvarlarının tahrip edildiği U 30 d açmasında yapılan incelemelerde, alt kotlarda, derin çentik profili nedeniyle Geç Geometrik Dönem'e tarihlendirilen *kotyle* ağız kenarı parçası, MÖ 7. yy'ın ilk yarısına ait *skyphos* parçaları, bunun üzerinde Arkaik Dönem özellikleri gösteren bant bezemeli tabak, iç yüzeyi konsantrik kanca motifli tabak, dirsekli kâse, İonia Kâsesi ve tek kulplu fincan

Nif Dağı – Karamattepe: Güney Savunma Duvarı

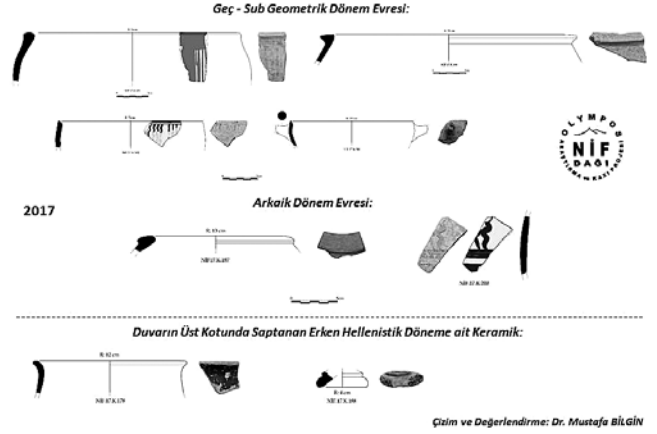
parçaları tespit edilmiştir. Açmanın üst kotunda Erken Hellenistik Dönem Nekropolisi ile bağlantılı Attik ithal keramik grubundan siyah metalik astarlı *kantharos* kulpu ve yerel üretim kapsamında değerlendirilen içe dönük ağız kenarlı kâse parçaları karakteristik örneklerdir. Bunlar, kaçak kazılar ve tarımsal faaliyetler nedeniyle tahrip olmuş mezarlara ait buluntular olmalıdır.

Karamattepe’de 2017 yılında bulunan diğer nitelikli keramik parçaları arasında Geç Geometrik Dönem’e tarihlendirilen, ağız kenarında, iki bant arasındaki dar alanda dalgalı hat izleri takip edilebilen bir *krater* ağız - gövde parçası, Sub Geometrik - Erken Arkaik Dönem’e tarihlendirilen *kyphos* parçaları, MÖ 7. yy’ın ilk yarısına ait *skyphos* parçaları dikkat çeker. MÖ 6. yy’ın ilk yarısına tarihlendirilen, formu Aiolis ve Kuzey İonia tabakları ile benzerlik gösteren, düz ve geniş ağız tablasına sahip tabak parçası 2008 yılında bulunan başka bir parçayla birleşmiştir. Erken Hellenistik Dönem’e ait keramik parçaları Attik Keramik ve Bölgesel Özellikte Keramik olmak üzere iki grupta değerlendirilmiştir. İyi arıtılmış açık kırmızı hamurlu, siyah parlak astarlı Attik Keramik grubu, Karamattepe Nekropolisi’nin ithal vazoları arasındadır. Bu grubun sıklıkla rastlanan formlarından, içe dönük kenarlı kâseler, dışa dönük kenarlı kâseler ve *kantharos* parçaları 2017 yılında da bulunmuştur. Genellikle Attik formların taklit edildiği, Bölgesel Özellikte Keramik içinde 2017 yılında en yoğun bulunan örnekler, MÖ 3. yy’ın ilk yarısına tarihlendirilen içe dönük kenarlı kâselerdir. Hellenistik Dönem’in erken evrelerine (MÖ 325-275) tarihlendirilen tüm bu buluntular, Klâsik Dönem’den Hellenistik Dönem’e geçişi de en iyi şekilde yansıtmaktadır.

Sikkeler

Karamattepe’de 2017 yılında bulunan sikkeler, Makedon Krallığı (1) ve Hellen otonom kent (beş adet

Karamattepe Güneydoğu-Kuzeybatı Doğrultusundaki Güney Savunma Duvarı Kalıntısıyla Bağlantılı Keramik:

Nif Dağı – Karamattepe: Güney Savunma Duvarıyla Bağlantılı Geometrik-Arkaik Keramik

Ephesos, ikişer Erythrai ve Menderes Magnesias ile birer adet Pergamon, Pitane, Kyme, Gambirion ve Smyrna) darplarıdır. MÖ 3. yy’a tarihlendirilen Smyrna sikkeleri hariç, diğer tüm sikkeler MÖ 4. yüzyıla aittir. Gümüş Pergamon ve Menderes Magnesias sikkeleri hariç diğerleri bronzdur.

Karamattepe’de ve hemen karşısındaki Balıcaoluk’ta ele geçen sikkeler bölgedeki sikke dolaşımının ne kadar geniş bir alanı kapsadığını göstermektedir. Makedon askerî varlığını kanıtlayan Kralî sikkeler yanı sıra; çok sayıda farklı Hellen kentine ait otonom darpların mevcudiyeti, ordu içerisinde istihdam edilen paralı askerlerin kökenini göstermesi ve ticarî ilişkilerle ışık tutması açısından önemlidir.

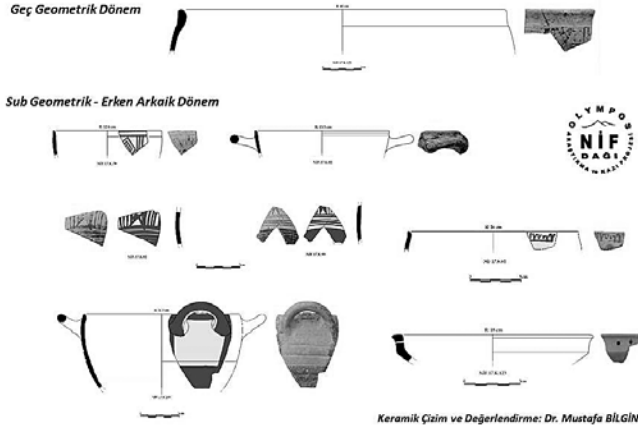
Diğer Metal Buluntular

Karamattepe’de 2017 yılında ele geçen metal eserler arasında geçen yıllardaki gibi ok uçları başta gelmektedir. Özellikle Arkaik yerleşimin güney savunma duvarı boyunca ve çevresindeki açmalardan toplam 28 adet (27 demir + 1 bronz) ok ucu bulunmuş, 2006 yılından beri Nif Dağı Karamattepe kazısında bulunan ok ucu sayısı, 2017 yılında 460’ı demir, 15’i bronz olmak üzere toplamda 475 adede ulaşmıştır. Y 33 d açmasında bulunan kurşun sapan tanesinin benzerleri 2013, 2015 ve 2016 yıllarında da ele geçmiştir. Bu yıl ayrıca buna çok benzeyen taştan bir örnek de bulunmuştur. Tepeli iğne parçası, boncuk, halka, fibula iğnesi parçası, kabartmalı levha parçası da 2017 yılı Karamattepe bronz buluntuları arasındadır.

Karamattepe, İzmir İli Nif Dağı’nın Arkaik ve Hellenistik Dönem’deki yaşamına, ticaretine, arkeometalürjisine ve işliklerine, ilginç ve eşsiz buluntularıyla 2017 yılında çalışma süresi kısa olmasına rağmen ışık tutmaya devam etmiştir.

Kazı sezonu bitiminde, alanda gerekli görülen yerler, jeotekstille örtülerek koruma altına alınmıştır.

Karamattepe'de 2017 Yılında Bulunan Diğer Nitelikli Keramik Parçaları:

Nif Dağı – Karamattepe: Diğer Nitelikli Keramik

Ballicaoluk

Ballicaoluk 2017 yılı çalışmaları AD 25 a açmasında ve kaçak kazılan bir mezarın (Ballicaoluk Mezar 6) temizliği nedeniyle kısmen Z 20 d açmasında sürdürülmüştür. Alanın doğusunda sur içinde kalan şapelin güney iç duvarı önündeki kaçak kazıyla yapının zeminin ve kuzey duvarının tahrip edildiği tespit edilmiş, durum tutanakla İlçe Jandarma Komutanlığı'na ve İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne bildirilmiştir.

AD 25 a açmasının kuzeybatısındaki duvarın köşesindeki büyük çam ağacı nedeniyle şimdiye kadar yalnızca güney yarısında çalışılmıştı. 2016 yılı çalışmaları sonunda, talebimiz üzerine Karabel Orman Şefliği'nden gelen ekiplerce bu ağacın kesilmesiyle, 2017 sezonunda açmanın kuzey yarısının kazılmasına başlanmıştır. Açmadaki çalışmalar sonunda farklı seviyelerde ve doğrultularda duvarlar ortaya çıkarılmıştır. Bunların, yapının farklı evrelerindeki mekânlarla ilişkili olduğu düşünülmektedir. AD 25 d açmasının kuzeybatı kenarından AD 25 a açmasının batı kenarına uzanan duvarın doğuya doğru köşe yaptığı gözlenmiştir. Bu duvarın alt seviyesinde, doğu-batı doğrulu bir duvarın AD 25 d açmasına doğru uzanan küçük bir kısmı gözlenmektedir. Bu duvarın korunagelen en üst seviyesi hizasında kesitte yer yer siyah renkle gözlenen hat, bir tahribatla ilişkili olabilir. Özellikle kuzey-güney doğrultulu duvarın doğuya dönüş yaptığı iç köşenin alt seviyesinde bu koyu renkli tabaka daha belirgindir.

Açmanın kuzeydoğusunda, daha önceki kazı sezonlarında planı çıkarılmış olan fakat iç dolgusu henüz kazılmamış dikdörtgen planlı yapının güneybatı dış köşesi açığa çıkarılmaya başlanmıştır. Burada yapının düzgün kesme taş bloklardan örülmüş duvarı görülebilmektedir. Kesilen ağacın duvarla bütünleşen alt gövdesi nedeniyle buradaki çalışmalar yavaş ilerlediğinden gelecek sezon devam etmek üzere belli bir

KARAMATTEPE'DE BULUNAN SAPAN TANELERİ:

Kurşun Örnekler:

2017

Kalıba döküm
teknikinde
üretilmiş,
ovoid formu,
çapakları
temizlenmemiş.

ağırlığı 36,80 gr
uzunluğu 3,5 cm

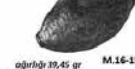
2017 Ok Ucu Örnekleri ve Sapan Taşı

NİF DAĞI KAZISI | 5 cm

2016

ağırlığı 39,45 gr
uzunluğu 3,3 cm

2015

ağırlığı 37,40 gr
uzunluğu 3,5 cm

2015

ağırlığı 35,90 gr
uzunluğu 3,7 cm

2013

Δ harfi

Φ harfi

M.13-25

ağırlığı 36,80 gr
uzunluğu 3,4 cm

Metal Buluntu Değerlendirme: Doç. Dr. Daniş BAYKAN
Koruma ve Onarım: Uzm. Restoratör (M. A.) Ceren BAYKAN

Nif Dağı – Karamattepe: Sapan Taneleri ve Bazı Ok Uçları

seviyede bırakılmıştır. Açmanın kuzeybatısında ortaya çıkarılan kuzey-güney doğrultulu duvar güneydeki duvarla aynı hizada gibi görünmekle birlikte kalınlığı daha fazladır (yaklaşık 0,85 m) ve daha iri taşlarla örülmüştür. Bu duvarın kuzeyde devam edip etmediği ve hangi evreyle ilişkili olduğunun belirlenebilmesi için gelecek yıl kuzeyindeki açmada (AD 24 d) kazıya devam edilmesi planlanmıştır.

AD 25 a açmasının doğu yarısında alt kotlara inildiğinde ortaya çıkan iri moloz taşların bir zemin altı dolgusu olabileceği görüşü ağırlık kazanmıştır. Batıdan doğuya doğru yamaç eğimine sahip bu kesimde açmanın batısında daha yüksekte görülen ve düzeltilerek mekan zemini olarak kullanmaya elverişli anakayanın, açmanın doğusunda muhtemelen daha düşük olması nedeniyle bu kısımda zeminin altını doldurma ihtiyacı duyulmuş olabilir. AD 25 a açmasının güneyinde, AD 25 d açmasının kuzeyinde kalan kısım da kontrol ve stratigrafiyi koruma amacıyla kazılmadan, yalnızca akan toprak temizlenip bırakılmıştır. AD 25 d açmasında bu seviyeye yakın bir kotta 2016 yılında bir pithosun alt kısmının duvarının yanında bulunması bu seviyenin zemin olabileceğini düşündürmektedir.

Açmada yapılan kazıda tarihlendirme için önem taşıyan keramik parçaları yanı sıra sikkeler, demir çiviler, demir ve bronz ok uçları, pişmiş toprak ağırşaklar bulunmuştur. Ayrıca açmada bulunan küçükbaş ve büyükbaş hayvan kemikleri arasında kasaplık izi taşıyanlara ve yanmış parçalara da rastlanmıştır.

Öğr. Üyesi Meltem Erdul Mergen tarafından incelenen 2017 buluntusu kalypter parçalarının form olarak Hellenistik Dönem'de görülen beşik çatı biçimindeki kalypter formuna yakın olması önemlidir. Farklı bölümlere ve evrelere ait duvarlar ve buluntuların ışığında Erken Hellenistik Dönem'in çeşitli evrelerinde kullanılmış bir konutun özellikle de yemek pişirme ve

Nif Dağı – Balıcaoluk: AD 25 a Açması

Nif Dağı – Balıcaoluk: BOM 6

hazırlamayla ilişkili mekanlarının kazıldığı düşünülmektedir.

Keramik

AD 25 a açmasında, zemin altı dolgusu içinde Arkaik Dönem'e ait keramik parçaları bulunmuştur. 519,02 m kotundan itibaren Hellenistik Döneme tarihlendirilen keramik parçalarıyla birlikte ve 518,92 m kotundan itibaren de yalnızca Arkaik Dönem'e ait keramik parçaları ele geçmiştir. Protogeometrik Dönem'in geç evresine ait olduğu düşünülen bir *skyphos/krater* parçası, sıklıkla Lydia kaplarında görülen kanca motifli bir kapalı kap parçası ile Arkaik Dönem'e ait Orta Korinth üslûbu etkisinde hayvan frizli iki kap parçası dikkate değer buluntulardır. Bu nitelikli örnekler yanı sıra Arkaik Dönem'e tarihlendirilen pişirme kaplarına ait parçalar da bulunmuştur. AD 25 a açmasında bulunan ve Erken Hellenistik evreye tarihlendirilen siyah astarlı keramik parçaları Attik ve yerel gri hamurlu olmak üzere iki gruptur. Bulunan parçalar balık tabağı, sosluk/tuzluk, içe dönük kenarlı kâse, dışa dönük kenarlı kâse ve kantharos formlarına aittir. Bu gruptaki içe dönük kenarlı kâse parçasının üzerine sonradan 6 satır Eski Yunanca yazı kazınmıştır. Bununla ilgili çalışmalar Prof. Dr. Hamdi Şahin tarafından sürdürülmektedir.

MÖ 3. yy'ın ilk yarısına tarihlendirilen Batı Yamacı stilinde bezeli grup içinde beyaz boyayla yapılmış pendants görülmüştür. MÖ 3. yy'ın ikinci yarısı-2. yy'ın başına tarihlendirilen grupta da dış yüzeyi kazımayla yapılmış ağ örgülü kâse parçaları yer alır. MÖ 300-250 yıllarına ait bant bezemeli bir unguentarium parçalar halinde bulunmuş ve büyük ölçüde tamamlanmıştır.

Attik formları taklit eden yerel keramik, yoğun gümüş mika katkılı hamuruyla farkedilebilmektedir.

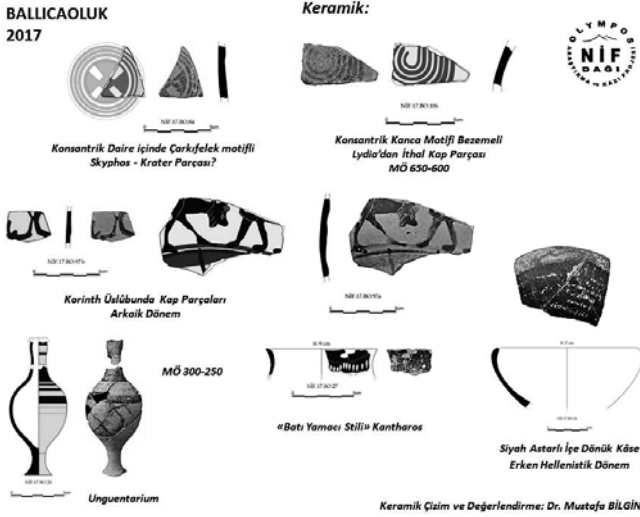
Sikkeler

Balıcaoluk'ta 2017 yılında bulunan bronz sikkeler, Seleukos ve Hellen otonom kent (üç Ephesos, iki Kolophon ve birer Smyrna, Erythrai, Menderes Magnesiası ve Klazomenai) darparıdır. MÖ 3. yy'a tarihlendirilen Smyrna sikkesi hariç, diğer tüm sikkeler MÖ 4. yy'a aittir.

Balıcaoluk Mezar 6 (BOM 6)

Z 20 d açmasında BOM 4'ün hemen güneyinde, kaçak kazıcılar tarafından bir kısmı tahrip edilen mezarın (BOM 6) kazısı gerçekleştirilmiştir. Kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu, uzunluğu 1,47 m, genişliği 0,38-0,45 m olan dikdörtgen planlı inhumasyon mezar, daha önceki yıllarda bu kesimde kazılan diğer mezarlar gibi toprak içine oyularak kenarları düzgün olmayan taşlarla çevrelenmiştir. Kaçak kazılması nedeniyle kapak taşları yerinde bulunamamıştır. Mezarın baş (batı) tarafına düzensiz biçimde taşlar, ayak (doğu) tarafına da büyükçe bir keramik parçası yerleştirilerek düzgün olmayan bir taban oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Mezarda bulunan ileri erişkin muhtemelen erkek bireye ait iskeletin kalça kemiği bulunamamış, belden aşağıdaki kemiklerin çoğu tahrip olmuştur. Mezarın baş kısmının bulunduğu batı tarafı, üzerine düşmüş olan bir taş nedeniyle kaçak kazıcıların tahribinden kurtulmuştur. Bu taş kaldırıldığında kafatası ve üst gövde kemikleri *in situ* bulunmuştur. İskeletle ilgili değerlendirme çalışmaları sürdürülmektedir. Ölü hediyesi bulunmayan mezarın bu kesimde kazısı yapılan diğer mezarlar gibi Balıcaoluk'un Geç Antik Dönem yerleşimiyle ilişkili olduğu düşünülmektedir. Mezar içinde bulunan düz kiremit parçası MS 5-6. yy

Nif Dağı – Balıcaoluk: Keramik

Erythrai ve Smyrna örnekleriyle benzerlik göstermektedir.

Balıcaoluk'taki kazı çalışmaları sonunda kazılan duvarlar jeotekstil keçe ile örtülüp koruma altına alınmıştır.

Başpınar

Başpınar'da 2017 yılında kazı yapılmamış, buluntu değerlendirme çalışmaları sürdürülmüştür.

Doç. Dr. Lâle Doğer ve Dr. Öğr. Üyesi Muhsine Eda Armağan, temizlik çalışmaları sırasında ele geçen keramik parçalarını kazı evi laboratuvarında inceleyerek çizim, tasnif, değerlendirmelerini tamamlamıştır.

Başpınar kilise yapılarında devşirme kullanılan Roma İmparatorluk Dönemi taş malzemesinin belgelenmesi çalışması kapsamında Dr. Selma Gün, Kazı Evi'ndeki taş deposunda tekrar tetkik ve kontrolü gereken parçaları değerlendirmiştir. Dr. Öğr. Üyesi Muhsine Eda Armağan, İzmir Arkeoloji Müzesi ve Nif Dağı Kazı Evi deposundaki Başpınar Bizans kilisesi yapılarına ait mimari ve liturjik taş malzemenin çizim ve tasnif çalışmalarına başlamıştır. Bu iki çalışmanın tamamlanması ve birlikte değerlendirmesiyle kiliselerin yapı evrelerinin belirlenmesi ve kesin tarihlendirilmesi sağlanacaktır.

Kazımızın başlangıcından itibaren özellikle metal eserlerin envanteri Doç. Dr. Daniş Baykan ve Öğr. Gör. Ceren Baykan tarafından File Maker programına işlenmektedir. Bu veritabanına veri girişine 2017 sezonunda da devam edilmiş, eksik bilgiler tamamlanmıştır. Ayrıca 2006-2017 yılları kazı verilerinin Coğrafi Bilgi Sistemine işlenmesi çalışmalarına başlanmış, çalışma kapsamında buluntuların (öncelikle metal eserler, sikkeler, envanterlik keramik ve pişmiş toprak buluntular) konum ve kotları AutoCAD'e işlenmiş, bu konum ve kot verileri Arc GIS programına

aktarılmıştır. Bu çalışma sonrasında Karamattepe'de bulunan ok uçlarıyla ilgili Doç. Dr. Daniş Baykan'ın yaptığı tipoloji temel alınarak Dr. Öğr. Üyesi Tutku Tuncalı Yaman tarafından bir istatistiksel modelleme çalışması gerçekleştirilmiştir.

Nif Dağı Kazı Evi Etkinlikleri

Nif Dağı Kazı Evimizde 2017 kazı sezonumuzda da hem çevre halkını bilinçlendirmeye yönelik (Prof. Dr. Elif Tül Tulunay - *Nif Dağı'nda Arkeolojik Kazılar (2006 - 2017) ve Kaçak Kazıcılar Neden Kazmamalı?*) hem de uzmanlık konularında konferanslar (Prof. Dr. Ersin Doğer - *Aiolis Bölgesi ve Aigai Kazıları*, Doç. Dr. Lale Doğer - *Bizans Keramiği ve Başpınar Örnekleri*, Doç. Dr. Hasan Peker - *Anadolu Hiyeroglif Yazısı ve Luvce'ye Giriş* seminerleri) verilmiş, yöresel kültürü tanıtıcı etkinlikler (Yılmaz Gümüş - *Torbalı Zeybek Giyim, Müzik ve Oyun Tarzı* sunumu, Torbalı Belediyesi Gençlik ve Spor Kulübü Halk Oyunları ekibinin eğitimci Muhammet Çiğdem ve Yılmaz Gümüş yönetimindeki zeybek gösterisi, Vişneli Köyü'nden saz sanatçısı Erdoğan Altun'un solo saz ve türkü dinletisi) düzenlenmiş ve çevre köylerdeki gençleri spora teşvik etmek için okçuluk eğitimi verilerek okçuluk turnuvası gerçekleştirilmiştir.

Nif Dağı'nın kültürel değerlerini tehlikeye sokacak biçimde, kaçak kazı ve defineciliği özendiren bazı popüler televizyon programlarının sonrasında hem kazı alanlarımızda hem de Nif Dağı çevresinde 2017 yılında kaçak kazıların neden olduğu tahribatın arttığı gözlenmiştir. Geriye dönüşü olmayan zararlara yol açan bu tahribatların bir daha yaşanmamasını diliyoruz.

Nif Dağı Kazısı 2017 Yılı Yayınları:

Baykan, C.

2017 "Kovanlı Ok Uçlarının Koruma ve Onarımında Organik Malzeme Tespiti", *MASROP E-Dergi*, Cilt 7 Sayı 9: 105-118.

Baykan, D.

2017 "Karamattepe (Nif Dağı) Verilerinin Anadolu Arkeometalürjisine Katkıları", *ArkeometriST* 32: 105-118.

"Nif Dağı Kazısı Karamattepe ve Balıcaoluk'ta Bulunan Ok Uçları", *MASROP E-Dergi*, Cilt 9 Sayı 12: 18-40.

"Nif Dağı Başpınar Kazılarında Ele Geçen Ok Uçları", *MASROP E-Dergi*, Cilt 10 Sayı 15: 54-62.

Doğer, L.

2017 "Nif (Olympos) Dağı Kazısı, Başpınar Buluntusu Tavus Kuşu Bezeli Sırlı Keramik", *TÜ-BA AR* 20: 210-220.

Lenger, D. S.

2017 "Coin Finds from Dağkızılca Necropolis on Mount Nif in Ionia", *Havva İşkan'a Armağan*

LYKIARKHISSA Festschrift für Havva İşkan,
İstanbul: 561-566.

Peker, M. – C. Baykan – D. Baykan (Haz.)

2017 *Nif Dağı Balıcaoluk (2008-2016) Prof. Dr. Elif Tül Tulunay Onuruna*, İstanbul.

Tulunay, E. T.

2017 “Nif (Olympos) Dağı Kazısı - 2016”, *TEBE Haberler* 43: 59-67.

Tulunay, E. T. et al.

2017 “Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2015 Yılı Kazısı”, *KST* 38, 2: 331-358.

Elif Tül Tulunay – Müjde Peker

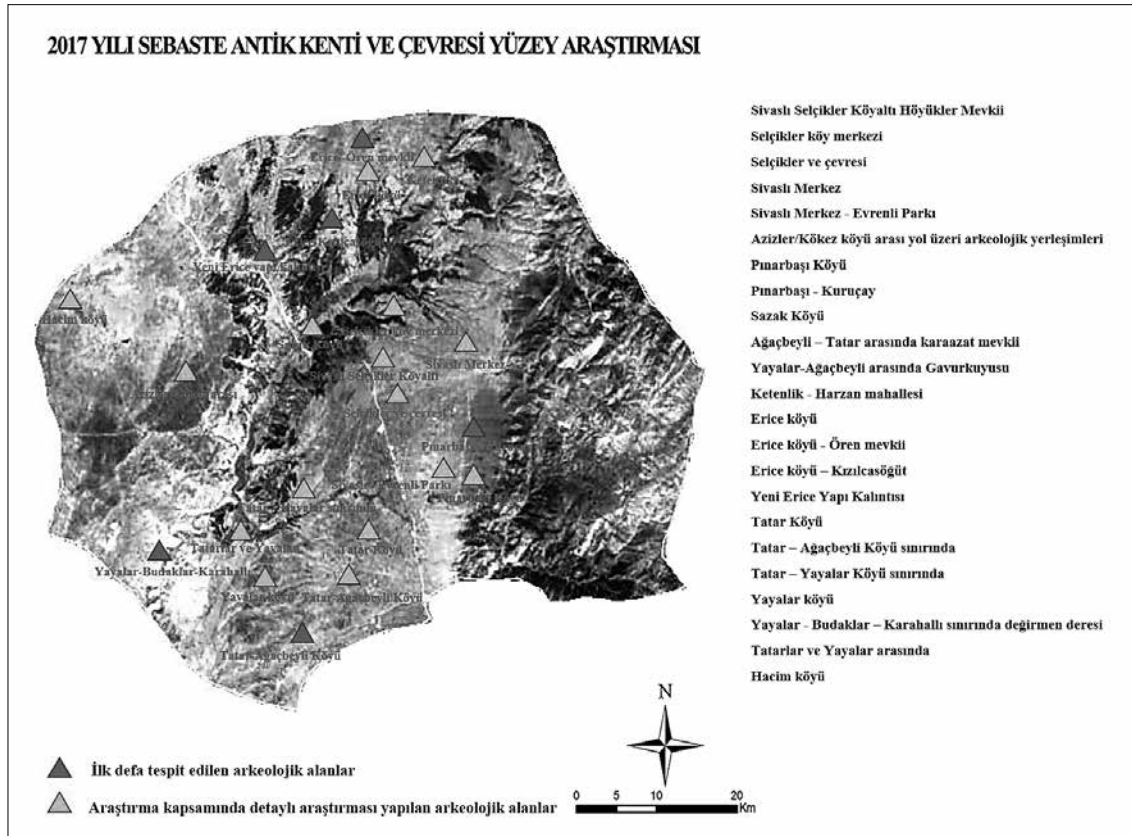
Sebaste Antik Kenti ve Çevresi Yüzey Araştırmaları – 2017-2018

Sebaste, Uşak il merkezinin güneyinde Selçuklar köyünde yer almaktadır. Yerleşim konumu sebebiyle eski çağlardan itibaren oldukça önemli bir merkezdir. Sebaste, Phrygia bölgesi sınırları içerisinde bulunurken, MÖ 5. yy'da bölgenin ikiye ayrılması ile birlikte Megale Phrygia sınırları içerisinde yer almıştır. MS 360'lardan sonra bölge Phrygia Pacatiana olarak adlandırılmıştır (Ramsay 1960: 163-164). Bölge, Gediz Irmağı'nın (Hermos) yukarı havzasındaki kollarından Banaz Çayı (Sindryos) ile yukarıda Büyük Menderes'e (Maiandros) karışan kollarla sulanan verimli topraklara sahiptir (İzmirligil 1975: 41-42). İmparator Augustus'un, Apollon kehanet merkezine danışarak MÖ 20 yılında kurduğu kentin (Magie

1950: 472) sınırları kesin olarak bilinmemekle birlikte yazıtlar ve yapılan yüzey araştırmaları neticesinde kuzeyde Dioskome, batıda Babdalai/Aloudda? kuzeydoğuda Eibeos/Leonna? ve güneyde ise olasılıkla Briana/Eumeneia'ya? kadar ulaşmaktadır (Ramsay 1960: 148; Ramsay 1883: 583,597; Jones 1983: 71; Talbert 2000: 966-968). Phrygia Pacatiana'nın en önemli 12 kenti arasında yer alan Sebaste, Eumeneia ile Akmonia arasındaki Roma ticaret yolu üzerinde yer almaktadır (Waelkens 1986: 180).

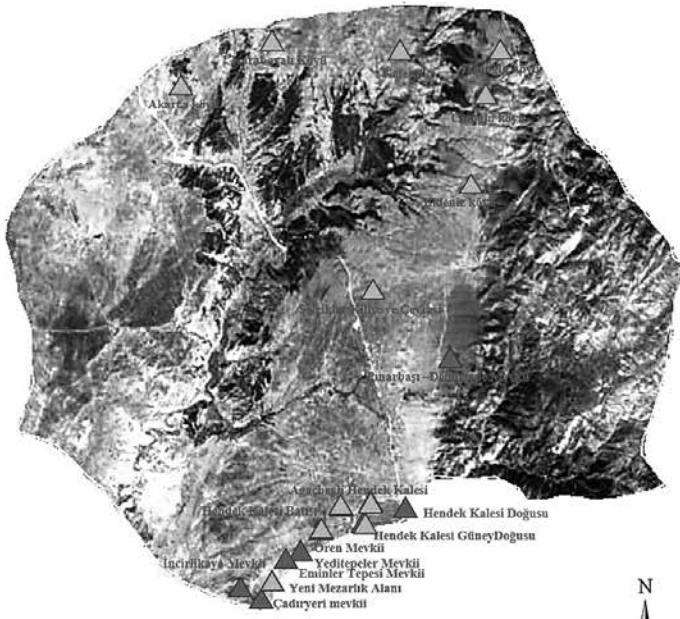
2014-2016 yılları arasında Uşak ili genelinde başlatılan 'Uşak İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması: Eski Yunan-Roma (Arkaik, Klasik, Hellenistik ve Roma) Yerleşimleri' konulu geniş alanlı yüzey araştırmaları kapsamında Sebaste ve çevresinde arkeolojik envanter çalışmalarıyla bir ön hazırlık yapılmıştır (Dinç – Taştür 2018: 253-257). 2017 yılında başlatılan yoğun yüzey araştırmasındaki amaç ise Sebaste'nin kent sınırlarına ilişkin veriler toplamak ve hangi dönemlerde territoryumunda ne gibi farklılıklar olduğunu anlamaktır. İlk yıl çalışmalarında 23 arkeolojik alanda incelemeler yapılmış ve daha önce tespit edilmeyen 6 arkeolojik alan belgelenerek bilim dünyasına tanıtılmıştır.

2018 yılı çalışmalarında ise 20 arkeolojik alanda detaylı yüzey araştırması yapılmış bunlar arasında 6 alan ise daha önce saptanmayan arkeolojik alanlar olup belgeleme çalışmaları yapılmıştır.

Sebaste Antik
Kentini ve
Çevresi – 2017
Yılında İncelenen
Yerleşimler.

2018 YILI SEBASTE ANTİK KENTİ VE ÇEVRESİ YÜZEY ARAŞTIRMASI

- Selçuklar Kilise ve Çevresi
- Ağaçbeyli, Hendek Kalesi
- Ağaçbeyli, Hendek Kalesi, Batı Alanı
- Ağaçbeyli, Hendek Kalesi, Güneybatı Alanı
- Ağaçbeyli, Hendek Kalesi, Doğu Nekropol İlk
- Ağaçbeyli, Ören Mevkii (Doğu)
- Ağaçbeyli, Yeditepeler Mevkii Nekropol İlk
- Ağaçbeyli, Eminler Tepesi Yerleşim&Nekropol İlk
- Ağaçbeyli, Yeni mezarlık alanı
- Ağaçbeyli, Çadırıyeri Mevkii Nekropol İlk
- Ağaçbeyli, İncirlikaya Mevkii İlk
- Ağaçbeyli, Ören Mevkii (KuzeyDoğu)
- Pınarbaşı-Demirtepe Mevkii Nekropol Alanı İlk
- Sivaslı, Akarca Köyü
- Sivaslı, Cinoğlu Köyü
- Sivaslı, Hanoğlu köyü
- Sivaslı, Karaboyalı Köyü
- Sivaslı, Eldeniz Payamalanı kilise

*Sebaste Antik
Kenti ve Çevresi –
2018 Yılında
İncelenen
Yerleşimler.*

2018 yılında Kiliseler ve çevresinde yaptığımız çalışmalarda kiliselerin güneydoğusundaki yeni sürülmüş tarlalarından birinde Lydia seramikleri ele geçmiştir. Bugüne kadar yaptığımız çalışmalarda toplu halde bir alandan bu kadar Lydia seramiği ele geçmemiştir. Ön çalışmalarda bu eserlerin bazılarının MÖ 6. yy'ın ortalarına tarihlendiğini ve Sebaste'de kesintisiz günümüze kadar yerleşimin bu alanda devam ettiğini göstermektedir. Bu bölge de yine Arkaik Dönem

için en büyük arkeolojik veri mimari özelliklerine göre tarihlendirilen Tümülüslerdir. Kentte kazılar sonucunda ortaya çıkarılan kilise yapılarının dışında Dr. Nezih Fıratlı'nın da büyük kilisenin temelini altında gördüğü ve Roma hamamı olarak yorumladığı kalıntılardan anlaşıldığı kadarıyla, bu alanda Roma Dönemi'ne tarihlendirilen yapıların olması muhtemeldir. Selçukların merkezinde yer alan ve Sebaste'nin Geç Antik Çağlarına ışık tutan Kiliseler ve çevresinde

*Sebaste Antik
Kenti ve Çevresi –
Kilise Yapılarının
Hava Fotoğrafları
ile Görünümü.*

daha önce kalıntıların kısmi olarak çizimleri yapılmış 2017 yılında ise orto foto ile alanın taraması yapılarak Kiliselerin tamamının çizimleri bitirilmiştir. 2018 yılı içinde ise topografik haritasının çıkarılmasına yönelik çalışmalar başlatılmış ve 2019 yılında bu haritalarında bitirilmesi beklenmektedir. Ayrıca 2019 yılının başlarında ise Uşak Valiliği ve Uşak İl Özel İdaresi destekleri ile Sebaste Antik Kenti'nde jeoradar çalışmaları yapılmaya başlanacak ve böylece kazı öncesinde toprağın altındaki kültür varlıkları ile ilgili bir ön değerlendirmemiz oluşacaktır.

Sebaste'nin olasılıkla merkezi olarak kabul ettiğimiz Selçukler Köyü'nde bulunan Köyaltı Höyükler mevkiinde Geç Neolitik figürün parçası ele geçmesi (Karahan 2015: 26) ve Tepe Mahallesi Höyükte Kalkolitik, Tunç Çağları ile yine aynı bölgede Lidya, Hellenistik, Roma ve Bizans seramik parçaları ile karşılaşmamız yerleşimin neredeyse kesintisiz bir şekilde devam ettiğini ve günümüzde de bereketli toprakları ile yerleşime sahne olduğunu göstermektedir.

Kaynakça

- Dinç M. – E. Taştemür
2018 “2016 yılı Uşak İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması: Eski Yunan- Roma (Arkaik, Klasik, Hellenistik ve Roma) Yerleşimleri”, *35. Araştırma Sonuçları Toplantısı*: 243-272.
- İzmirligil, Ü.
1975 “Uşak-Selçukler Tümlüsleri”, *Türk Arkeoloji Dergisi* XXII, C.1:41-69.
- Jones, A.H.M.
1983 *The Cities of the Eastern Roman Provinces*, Amsterdam.
- Karahan, Ü.O.
2015 Eski Uşak ve Çevresi (En Eski Devirlerden M.S.395 yılına Kadar), Yayınlanmamış Doktora Tezi (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Konya.
- Magie, D.
1950 *Roman Rule in Asia Minor I*, New Jersey.
- Ramsay, W.M.
1960 *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, (Çev. Mihri Pektaş), İstanbul.
- Ramsay, W.M.
1883 *The Cities and Bishoprics of Phrygia, The Journal of Hellenic Studies*, Vol. 4, 370-486.
- Talbert, R. J.A.
2000 *Barrington Atlas of the Greek and Roman World: Map-by-Map Directory*.
- Waelkens, M.
1986 *Typologische und epigraphisch Untersuchungen der kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, Mainz.

Emre Taştemür – Münteha Dinç

Seleukeia Sidera Antik Kenti Yüzey Araştırmaları – 2018 Demircilik Faaliyetlerine İlişkin Veriler

Pisidia Bölgesi kentlerinden olan Seleukeia Sidera, Isparta İli, Atabey İlçesi, Bayat Köyü'nde yer almaktadır. 2008 yılında Kuzeybatı Pisidia Bölgesi'nde Prof. Dr. Bilge Hürmüzlü başkanlığında başlayan Isparta İli ve İlçeleri Arkeolojik yüzey araştırmaları kapsamında yürütülen çalışmalar 2014 ve 2016 yılından sonra Seleukeia Sidera'da yoğunlaşmıştır. Kentte kazı projesi ise 2017 yılında Isparta Müzesi başkanlığı ve Prof. Dr. Bilge Hürmüzlü'nün akademik danışmanlığında başlamıştır (Hürmüzlü v.d. 2017a ve b; Hürmüzlü v.d. 2018).

Seleukeia Sidera projesinin önemli bir ayağı, kentte üretimi bilinen demircilik faaliyetlerinin detaylı olarak araştırılmasıdır. 2018 yılında kazı çalışmaları ve jeofizik ölçümlerin yanı sıra kentte demircilik faaliyetlerine ilişkin veri toplamak amacıyla genel ve yoğun yüzey araştırmaları gerçekleştirilmiştir. Projenin ortakları arasında Süleyman Demirel Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nün yanı sıra, Hochschule für Technik und Wirtschaft (HTW) ile Groningen Üniversitesi Arkeoloji Bölümleri yer almaktadır. Kentteki demircilik faaliyetlerine ilişkin çalışmalar anılan kurumlar dışında, Gerda Henkel Vakfı ve Türk Tarih Kurumu Başkanlığı tarafından desteklenmiştir.

M. Özsait'in bölgede yapmış olduğu araştırmalar neticesinde Seleukeia Sidera ve çevresindeki yerleşimlerin MÖ 3. bine kadar gerilere gittiği anlaşılmaktadır (Özsait 1987). Bu bölgede rastlanan höyükler ve yerleşmeler Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemleri'nde yerleşim görmüş küçük ve büyük ölçekli olasılıkla Seleukeia Sidera khorasında yer alan yerleşimlere de örnek oluşturur niteliktedir (Özsait 1989: 381-389; Hürmüzlü 2015: 177). Kentin Hellenistik Dönem'de Seleukos Krallığı tarafından koloni olarak kurulmuş kentlerden biri olduğu bilinmektedir. Kurucu kralın kim olduğu kesin olmamakla birlikte I. Antiokhos olduğu görüşü baskındır (Cohen 1995: 349, 350).

Seleukeia Sidera Antik Kenti'nde demir üretiminin, ekonomiye muhtemelen güçlü bir katkısının olduğu arkeolojik buluntular dışındaki bulgularla da karşımıza çıkmaktadır. MS 6. yy'da Hierokles de (Hier. not. ep. 673,8) kentin adını “Seleukia Sidera” şeklinde “Sidera” epitheti ile birlikte anmaktadır. Sidera, Yunanca'da “sideros” “demir” anlamına gelmektedir (Woodhouse 1910). Kentin bu epitheti almasının nedeninin, buradaki demir işletmeciliği faaliyetleri olduğu düşünülmektedir. Nitekim Sidera epitheti

Seleukeia Sidera – 2018 yılı Hisar Tepe Genel ve Yoğun Yüzey Araştırması Alanları.

taşıyan “Ankyra Sidera” kentinde benzer şekilde demir işletmeciliği söz konusudur (Pitarakis 1998: 156; Talloen – Stroobants – Degryse, 2015: 337, dp. 46.). Elimizdeki mevcut numismatik buluntular da kentteki metalurjik faaliyetleri destekler mahiyettedir. Seleukeia Sidera kentinin Iulia Paula Dönemi’ne ait sikkelerindeki (Elagabalus’un eşi 219-220) (1. SngAulock: 5228 = Aulock 1979: 1919 Æ 4.02g – 17 mm; 2. Imhoof-Blumer 1890: 176, 511 = Aulock 1979: 1922 Æ 3.16g- 16 mm; 3. Sng Cop. Pisidia: 226 = Aulock 1979: 1920 Æ 3.15 g-17 mm; 4. Sng France 3: 1888 = Babelon, 1897: 3899 = Aulock, 1979: 1921 Æ 2.21 g –15 mm; Talloen – Stroobants – Degryse 2015: 329.) ve Tranquillina (III. Gordianus’un eşi 241-244) (Aulock 1979: 2013 Æ 12.28 g; Talloen – Stroobants – Degryse 2015: 330) arka yüz betimlerinde demirci tanrı Hephaistos, elinde çekici ile kalkan döverken görülmektedir. Anadolu genelinde baktığımızda, sikke arka yüz tipi olarak Hephaistos betimi nadir kullanılmış olsa da kentte mutlaka bir demir metalurjisinden bahsetmek her zaman söz konusu değildir. Bununla birlikte, Sagalassos ve Selge kentlerinin Hephaistos betimli sikkeleri, arkeolojik ve jeolojik veriler ile birlikte değerlendirildiğinde bu kentlerde demir işletmeciliği olduğunu düşündürmektedir (Talloen – Stroobants – Degryse 2015).

Seleukeia Sidera kentinde gerçekleştirilen yoğun ve genel yüzey araştırmalarının yanı sıra jeofizik çalışmaları da kentin demir üretimine ilişkin önemli veriler sunmaktadır. Ölçüm yapılan alanlarda karşımıza çıkan anomaliler ve bu alanların bazılarında alınan toprak örneklerindeki mıknatıslanma, demircilik aktivitelerine işaret eder. Ayrıca bu toprak örneklerinde demirin işlenmesi sırasında toprağa düşen kıvılcımların tespitine yönelik çalışmalar da yürütülmüştür. Tüm bu bulgular kentin demir üretimi hakkında önemli veriler sunmaktadır. Jeofizik ölçümler sırasında tespit edilen cürüflar manyetik ölçüm haritası ile birlikte

Seleukeia Sidera – 2018 yılı Hisar Tepe

Seleukeia Sidera – 2018 Yılı Jeofizik Ölçümler

işaretlenmiştir. Büyük dövme cüruflar sarı renkle işaretlenmiştir. Yüzey araştırması çalışmaları jeofizik ve toprak analizlerinin veri sağladığı noktalarda gerçekleştirilmiştir.

2018 yılı çalışmalarının temelini Hisar Tepe olarak adlandırılan, olasılıkla kentin merkezi konumundaki tepe ve etrafındaki günümüzde tarım alanı olarak kullanılan geniş düzlükler oluşturmuştur. 2018 yılında Hisar Tepe'nin çevresinde geçmiş yıllarda yapılan jeofizik çalışmalarında tespit edilen manyetik anomalilerin yoğunluk kazandığı alanlarda genel yüzey araştırmalarının yanı sıra 10x10 m'lik kareler içerisinde 41 alanda (toplam 4100 m²) yoğun yüzey araştırmaları gerçekleştirilmiştir. Her bir alan 2x10 m'lik 5 alana bölünerek beş kişi tarafından aynı anda 20 dakika süresince taranmıştır. Yüzeyde bulunan tüm arkeolojik buluntular toplanmıştır.

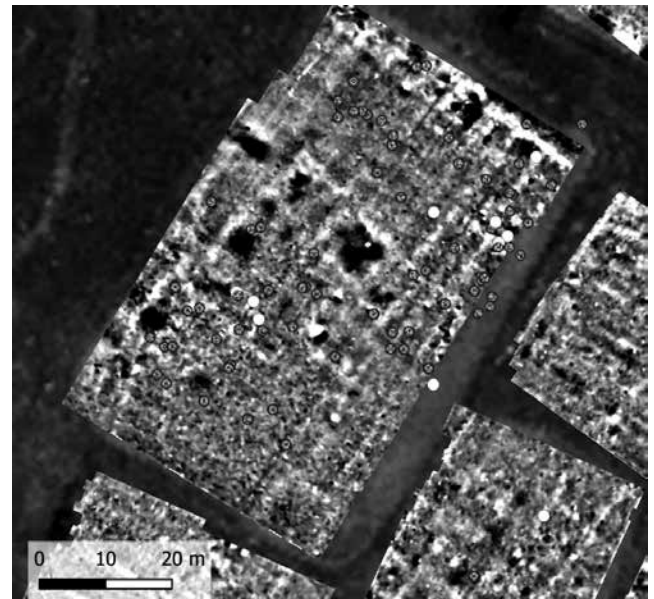
Kentin düzlük alanlarında rastlanan çok miktarda demir ergitme cürufu, Antik Çağ'da kentin çevresinde demir ergitme işlemlerinin yoğunlukla uygulandığına işaret etmektedir. Demir ergitme alanları Antik Çağ'da kompleks yapılar olmayıp müstakil açılan çukurların etrafında yükseltilemiş pişmiş toprak tuğla ve kerpiçle örülmüş baca tipi fırınlarda yapılmaktadır (Cleere 1971: 205; McDonnell 1995: 1). Bu tip fırın kalıntıları, atölye veya depolama alanları jeofizik haritalarında manyetik anomaliler (siyah renkte yoğunluklar) olarak kendisini göstermektedir. Jeofizik sonuçlarında tespit edilen bu manyetik alanlar her zaman demirciliğe ait bir faaliyet olduğunu göstermese de, yüzeydeki demir cüruflarının yoğunluğu bu alanların atölye ya da ergitme fırın alanları olarak kullanıldığına dair şüphe uyandırmaktadır. Seleukeia Sidera kentinde önceki yıllarda düzlük alanlarda yapılmış olan jeofizik çalışmalar bu tip anomalilerin çeşitli alanlarda yoğunlaştığını göstermektedir.

Kentte demir üretimine ilişkin bilgi vereceği beklenen diğer alan ise Hisar Tepe'nin üzerindedir. Hisar

Tepe'de önceki yıllarda yürütülen çalışmalar kentin Demir Çağ'dan itibaren yerleşim gördüğüne işaret etmiştir. Tepe üzerinde yürütülen yüzey araştırmalarında MÖ 1. binden itibaren MS 6. yy'a kadar devam eden yerleşim izlerine rastlanmıştır. Kentin Hellenistik Dönem'de Seleukos kolonisi olarak kuruluşu da bu tepe üzerinde olmalıdır. Hellenistik Dönem'de müstahkem bir şekilde kentin tepe üzerinde yer aldığına işaret eden yapılar ve kyklopi tarzda sur duvarları iyi durumda koruna gelmiştir (Hürmüzli 2015: 177). Hellenistik Dönem'in sonlarından itibaren yamaçlara yayılmış ve büyümüş olan kentin bu bölümü uzun dönemler boyunca kullanılmaya devam etmiştir. Hisar Tepe üzerinde 2018 yılında yapılan genel yüzey araştırmasında, tepenin bazı kısımlarında demir ergitme alanı olarak kullanılmış olmasından ziyade elde edilen veriler çerçevesinde demiri döverek çeşitli objeler haline getirilmek için kullanılmış olabileceğine işaret eden buluntular ele geçmiştir.

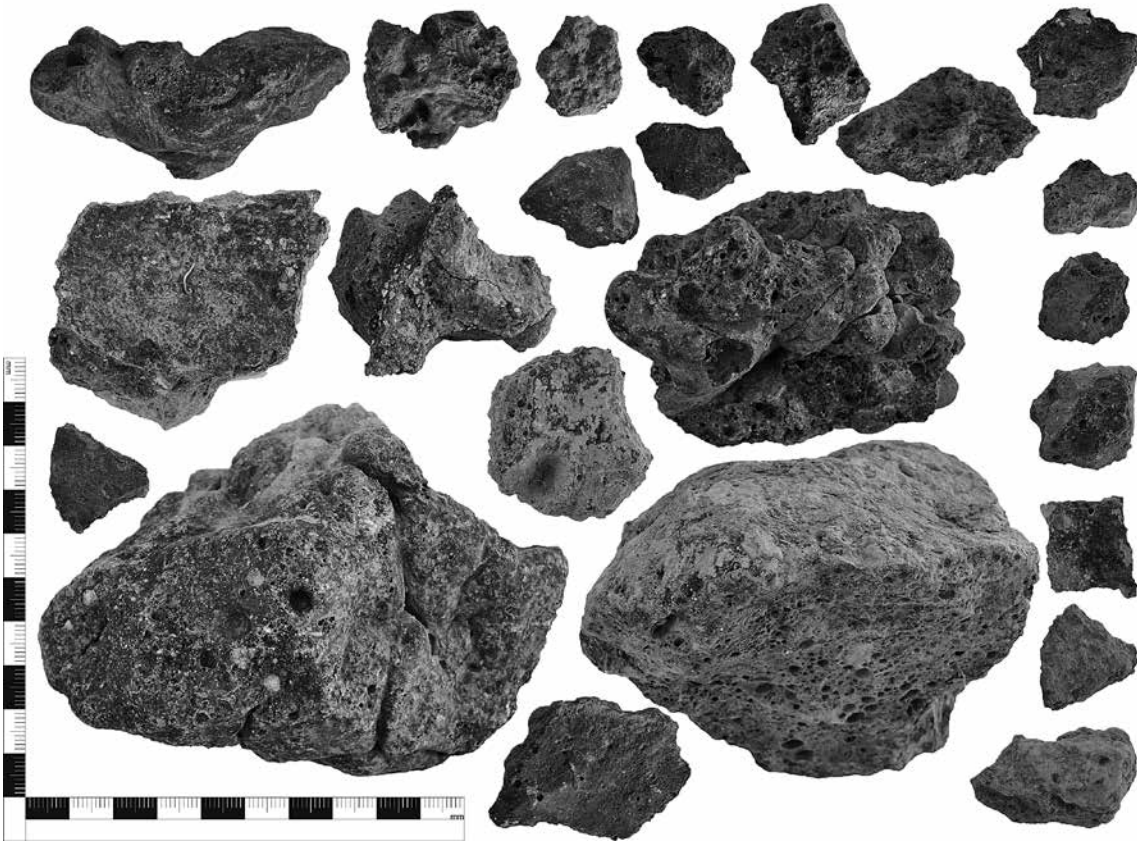
Yapılan çalışmalar neticesinde alanlardan toplam 236,332 kg arkeometalürjik buluntu ele geçmiştir. Buluntular analogik ve tipolojik olarak ayrıştırılmış, ağırlıklarına göre her bir alan için yoğunluk haritaları oluşturulmuştur. Buluntu yoğunluğuna göre sıralaması yapılarak alanların birbirleri ile grafiklerle karşılaştırılması yapılmıştır. Verilere göre en yoğun buluntulara sahip alanlarda jeofizik çalışmalarında da manyetik yoğunluk görülmektedir. Alanlar arasındaki yoğunluk farklılıkları arazilerin güncel kullanım durumları ile ilişkilendirilmelidir.

Ele geçen arkeometalürjik buluntular üzerinde yapılan analogik ve tipolojik incelemeler; buluntuların cevherin yüksek dereceli fırınlarda ergitilmesi sırasında elde edilen demir lüpe örnekleri (III. Grup),

Seleukeia Sidera – 2018 Yılı 625 Alanında Demir Cürufunun Haritalanması

*Seleukeia
Sidera – 2018
yılı Demir
İzabe Cürufu
Örnekleri*

Seleukeia Sidera – 2018 yılı Demir Obje Buluntuları

demir izabe cüruf örnekleri (II. Grup), demir oranı yüksek izabe cürufu örnekleri (II.-III. Grup) ve fırın kaplamalarına ait olabilecek parçalar (IV. Grup) olarak ayrıştırılmıştır. Yapılan tipolojinin ardından bir kısım örnek üzerinde portatif X-ışını Flüoresans (p-XRF) ile analizler gerçekleştirilmiştir. Bu analizler ile elde edilecek elementer bilgilerin ardından örnekler üzerinde X-Ray Difraktometresi (XRD), Taramalı Elektron mikroskobu (SEM) ve Kütle Spektrometresi (ICP-MS) gibi diğer analiz yöntemlerine başvurularak daha detaylı arkeometrik bilgilere ulaşılması planlanmıştır.

2018 yılı yoğun yüzey araştırmaları esnasında tepenin kuzeydoğu etekleri ve tarım arazilerinde ele geçen buluntular arasında seramikler yoğunluktadır. Ancak tarihlendirme unsuru taşıyan parçalar az sayıdadır. Çalışmalarda ele geçen küçük buluntular arasında bir adet MS 2. yy'a tarihlendirilebileceği düşünülen pişmiş toprak figürün parçası, taş tesseralar, cam obje parçaları çivi ve amorf demir objeler ile çok sayıda Antik Çağ demir metalürjisine ilişkin amorf nitelikli buluntu ele geçirilmiştir.

Tarihlendirilebilen buluntular arasında az sayıda Hellenistik Dönem seramiği parçası ile MS 1-6. yy'a tarihlendirilen Sagalassos Kırmızı Astarlı seramik parçaları (SRSW) tespit edilmiştir. Çalışmalar esnasında günlük kullanım ve pişirme kapları, Sagalassos Kırmızı Astarlı seramikleri, ince seramikler, amphora kulp ve ağız parçaları gibi seramikler ile tuğla, çatı kiremidi, künk gibi mimari pişmiş toprak buluntular ele geçmiştir. Bu seramiklerden tarihlendirilebilecek ve kentteki üretim faaliyetleri konusunda bilgi verebilecek nitelikte olan profilli parçaların incelenmesine devam edilmektedir.

Yüzeyde ele geçen seramikler arasında dokuz parçanın, hamur-astar ve form özelliklerine göre Hellenistik Dönem'e ait olduğu anlaşılmıştır. Bunlardan dört tanesi başka kentlerde bulunmuş ve yayınlanmış benzerlerine dayanarak detaylı şekilde tarihlendirilebilmiştir. Yüzeyde bulunan iki adet içe dönük ve hafifçe dışa kalınlaştırılmış ağızlı ekhinus tipi kâsesinin Atina

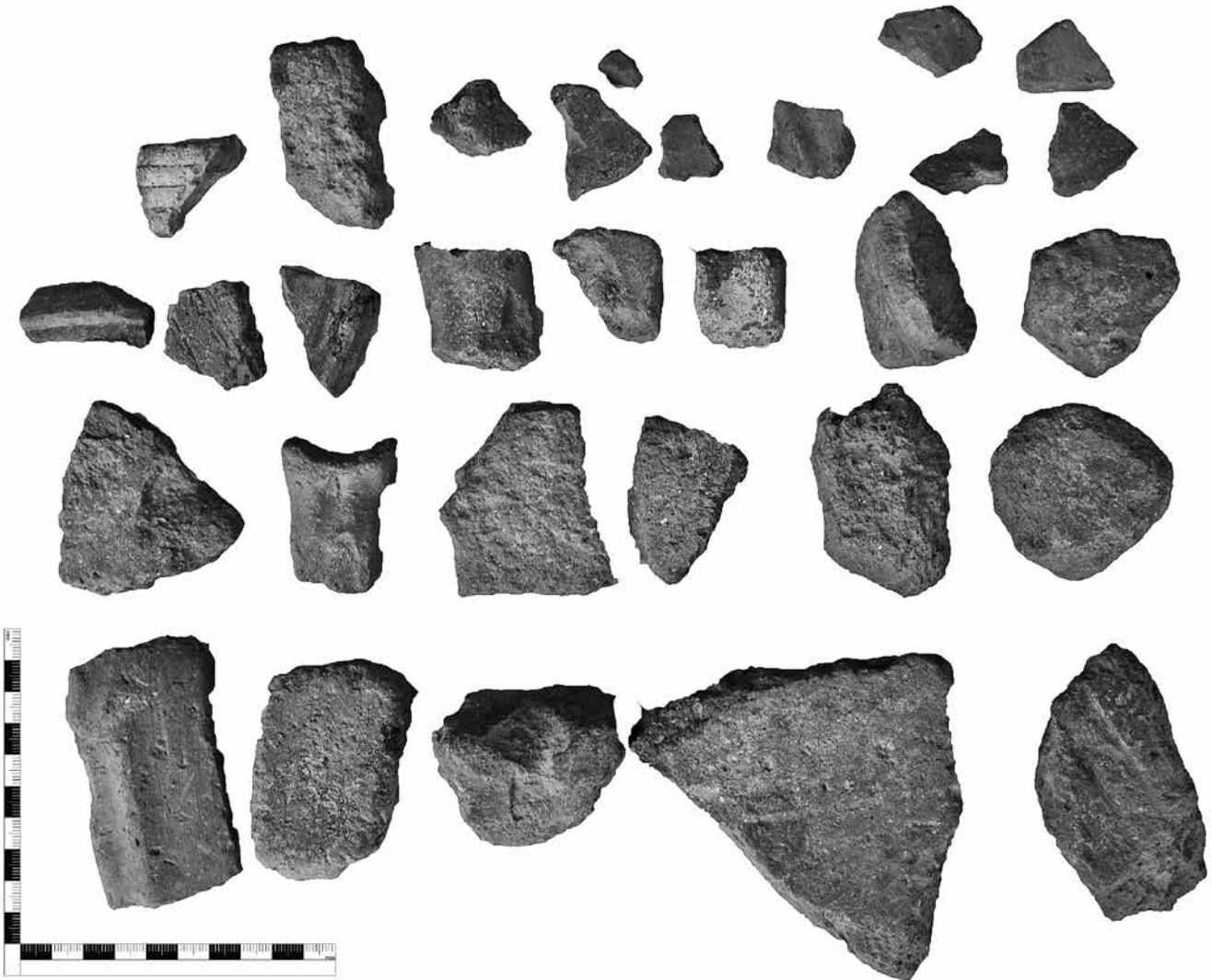
Agorası'nda M.Ö. 325-260 arasına tarihlenen bir benzeri tespit edilmiştir (Rotroff 2006: 115, Fig. 52/308). Başka bir ekhinus kâsesi ise MÖ 1. yy'a tarihlendirilmiştir (Vapur 2011: 154-155, Çiz. 4/33-34). Alanda bir balık tabağı bulunmuş olup, Knidos'tan çok yakın bir benzeri MÖ 2. yy'a tarihlendirilmiştir (Kögler 2010: 148, Abb.11-D/59).

Bulunan SRSW parçaları genel olarak MS 1 – 6. yüzyıllar arasına aittir; bu durum kent genelinde çalışma yapılan diğer alanlarla da uyumludur. Seramiklerde en çok karşılaşılan tarih MS 6. yy'dır. Tarihlendirilen SRSW'lerin %47'si bu yüzyıla aittir. Yoğunluk açısından MS 3. yy'a tarihlendirilen parçalar ikinci sırada gelir, bunlar %22'lik bir orana sahiptirler.

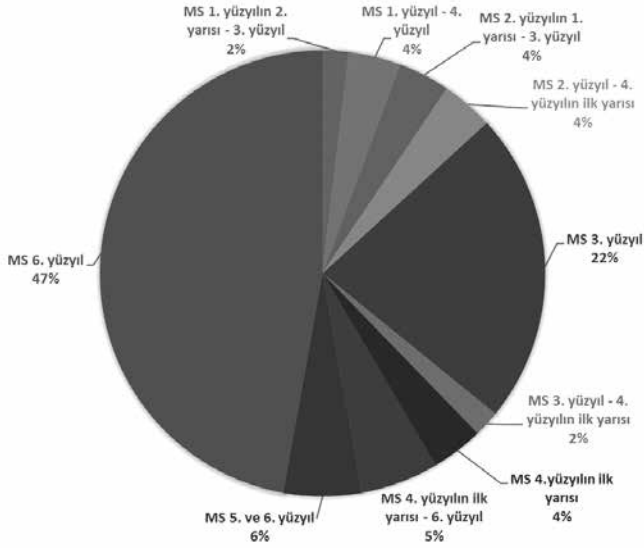
Alanlardaki seramik dağılımına kronolojik olarak bakıldığında MS 3. yy'a ve MS 6. yy'a ait seramikler, tarihlendirilebilen tüm seramiklerin %69'unu oluşturmaktadır. Yüzey araştırması yapılan alanlarda, aynı tarih aralığına ait parçalar belli noktalarda yoğunlaşmamaktadır, yalnızca bazı alanlarda birbirine yakın tarih veren en fazla üç parça bulunmaktadır. Örneğin; bir alanda ikişer parça MS 2. yy - 4. yy'ın ilk yarısı

arasına, diğer iki alanda toplam beş parça MS 4.-6. yy'lar arasına tarihlenmektedir. Bu durum, incelenen alanlarda bu tarihlerde insan faaliyetlerindeki artışı göstermektedir. Ancak bu kadar az sayıda parçadan yola çıkarak alanlardaki dönemsel değişimler hakkında çıkarımda bulunmak mümkün değildir. Seramik tarihlerinin üretim faaliyetleri ile olan ilişkisi devam eden çalışmalarla ortaya konacaktır. Yüzey araştırmalarında bulunmuş fazla ısı nedeniyle tahrip olmuş bir adet masa amphorası ağzı ile bir adet tamamen yanmış ticari amphora kulp parçası, hatalı üretime işaret ediyor olabilir, bu nedenle önemlidir.

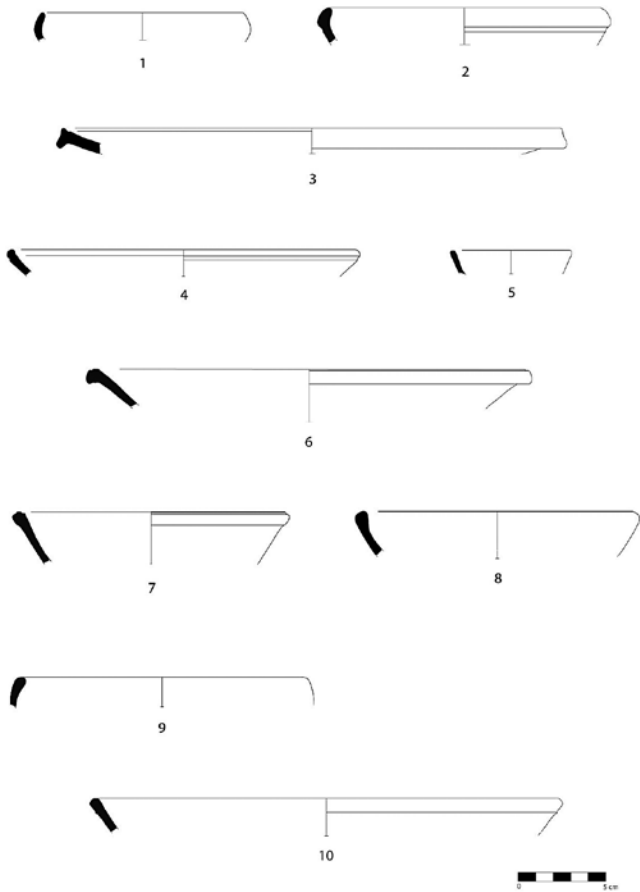
Eldeki tüm veriler değerlendirildiğinde yalnızca bir alanda değil kentin etrafında farklı alanlarda yoğunlukları değişmekle birlikte demircilik faaliyetlerinin gerçekleştirilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Hisar Tepe'nin üstünde ve kentin düzlük alanlarında bu faaliyetlerin birbirleri ile eş dönemli olup olmadığı henüz tespit edilememiştir. Önemli olduğu düşünülen bir soru kentin demircilik faaliyetlerinin hangi dönemler arasında sürdüğü ve hangi dönemlerde hangi alanların yoğunluk kazandığı olmuştur. Bu sorunun

Seleukeia Sidera – 2018 yılı Yoğun Yüzey Araştırması Seramik Örnekleri

Seleukeia Sidera – 2018 yılı Sagalassos Kırmızı Astarlıları Kronolojik Dağılım Grafiği

Seleukeia Sidera – 2018 yılı Hellenistik Seramik ve Sagalassos Kırmızı Astarlısı Örnekleri

önümüzdeki yıllarda hem Hisar Tepe'nin üstünde hem de düzlük alanlarda gerçekleştirilmesi planlanan yoğun yüzey araştırmaları ve test sondajları ile açıklığa kavuşacağı düşünülmektedir. Bunun yanı sıra buluntular üzerinde arkeometrik (XRF, XRD, ICP ve SEM analizleri) incelemelere başvurularak demircilik faaliyetlerinin niteliği hakkında daha detaylı bilgiler edinilmesi planlanmaktadır.

Kaynakça

- Babelon, M. E.
1897 *Inventaire Sommaires de la Collection Waddington*, Paris.
- Aulock, H. V.
1979 *Münzen und Städte Pisidiens Teil II*, Tübingen.
- Cleere, H.
1971 *Ironmaking in a Roman Furnace, Britannia, A Journal of Romano-British And Kindres Studies, Vol 2*, London, 203, 217.
- Cohen, G. M.
1995 *The Hellenistic Settlements in Europe, the Islands, and Asia Minor*.
- Hierocles, *Synecdemus*, (Ed.: A. Burckhardt), Lipsiae, 1893.
- Hürmüzlü, B.
2015 “Pisidia Bölgesi’nde Seleukoslar Dönemi Yerleşim Politikaları”, *ColloquiumAnatolicum* 14: 160-179.
- Hürmüzlü, B. v.d.
2017a “Seleukeia Sidera Antik Kenti Yüzey Araştırması Sonuçları”, *ANMED* 12, 233-242.
- Hürmüzlü, B. v.d.
2017b “Seleukeia Sidera Antik Kenti 2016 Yılı Yüzey Araştırması Sonuçları”, *AST* 35- 1: 247-254.
- Hürmüzlü, B. v.d.
2018 “Seleukeia Sidera Antik Kenti 2017 Yılı Çalışmaları”, *ANMED* 16: 234-241
- Imhoof-Blumer, F.
1890 *Griechische Münzen, Neue Beiträge und Untersuchungen*, München.
- Kögler, P.,
2010 *Feinkeramik aus Knidos*, Wiesbaden.
- McDonnell, G.
1995 *Iron Workind Processes, The Historical Metallurgy Society, Archaeology Datasheet No 3*.
- Özsait, M.
1987 “1984 ve 1985 Yılı Isparta Çevresi Tarih öncesi Araştırmaları”, *AST* 4: 323-333.
- Özsait, M.
1989 “1987 ve 1988 Yılı Senirkent Çevresi Tarihöncesi Araştırmaları”, *AST* 7: 381- 390.
- Pitarakis B.
1998 *Mines anatoliennes exploitées par les Byzantins: recherches récentes, Revue numismatique, 6e série - Tome 153:141-185*.
- Rotroff, S. I.
2006 *The Athenian Agora Vol. XXXIII: Hellenistic Pottery Plain Wares*, Princeton, New Jersey.
- SngAulock
1964 *Sylloge Nummorum Graecorum, Deutschland, Sammlung, Aulock, H.V.*, Berlin.
- Sng Cop. Pisidia
1956 *Sylloge Nummorum Graecorum, The Royal Collection of Coins and Medals Danish National Museum Pisidia*, Copenhagen.

Sng France 3

1995 *Sylloge Nummorum Graecorum, France 3 Cabinet Des Medailles, Pamphylie, Pisidie, Lycaoine, Galatie, Paris.*

Talloon, P. – Stroobants, F. – Degryse, P.

2015 Hephaistos in Pisidia: Establishin the Importance of a Coin Type, *Revue Belge de Numismatique et de Sigillographie CLXI, Belgisch Tijdschrift voor Numismatiek en Zegelkunde, Brussel.*

Vapur, Ö.

2011 Menderes Magnesiası Theatron Kazısı Seramik Buluntuları, *Anadolu/Anatolia 37: 143-193.*

Woodhouse, S. C.

1910 *English-Greek Dictionary, London.*

Thomas Schenk – İlkay Atav Köker – Burak Sönmez
Bilge Hürmüzlü – Evrim Tüüünsatar – Mustafa Akaslan

Tekirdağ İli Merkez ve Şarköy İlçeleri ile Çanakkale İli Gelibolu Yarımadası (Trakya Khersonesos'u) Arkeolojik Yüzey Araştırması ve Müze Çalışmaları – 2017-2018

2017 yılında gerçekleştirdiğimiz yüzey araştırması Tekirdağ İli Şarköy İlçesi Hoşköy, Mürefte, Yukarı Kalamış, Tepeköy ve çevrelerinde, Çanakkale İli Gelibolu Yarımadası'nda ise Kavakköy, Güneyli, Sütluçe, Burhanlı, Cumalı, Tayfur, Değirmendüzü (Eski Burgaz Köy), Bayırköy, Fındıklı (Eski Şeytan-köy), Pazarlı köyleri ve Gelibolu Merkez'de yürütülmüştür. Toplam 52 yeni alanda incelemeler ve saptamalar gerçekleştirilmiştir. 2018 yılında ise yüzey araştırmasına sağlık sorunları nedeni ile ara verilmiş buna karşılık Tekirdağ Müzesi, Şarköy Etnografya Müzesi ve Tekirdağ Müzesi'ne kayıtlı Şarköy'de özel bir koleksiyonunda bulunan ve araştırma bölgemizden gelen çeşitli arkeolojik malzemeler çalışılmıştır.

Yüzey araştırmamız ve müze çalışmalarına ilişkin açıklamalar ve bazı önemli saptamalar:

1. Çanakkale İli Gelibolu Yarımadası İncelemeleri,
2. Tekirdağ İncelemeleri ve 3. Müze Çalışmaları başlıkları altında aşağıda belirtilmektedir.

1. Çanakkale İli Gelibolu Yarımadası
İncelemeleri:

Kavak Köy ve Çevresi İncelemeleri

Gelibolu Yarımadası ile Tekirdağ Şarköy'ün kesişim bölgesini oluşturan yarımadaanın kıstak bölgesinde, özellikle de Kavakköy Ovası'nda çeşitli noktalarda incelemeler yapılmıştır. Burada adı antik kaynaklarda geçen, ancak yerleri tam olarak lokalize edilemeyen yerleşmelerin araştırılmasına devam edilmiştir. Bu

bağlamda Kavakköy Beldesi'nde incelemeler yapılmış, geçen yıllarda da kayıt altına alınmış olan Kavakköy Belediye bahçesinde toplanmış olan çeşitli antik kalıntılar tekrar gözden geçirilmiştir. Söz konusu bu mermer bloklar, sütun gövdeleri ve başlıklardan bir kısmının köy yakınında ve Kavak Çayı kıyısında yer alan ve bölgenin en önemli antik yerleşmelerinden biri olan Germe Tepe'den getirilmiş oldukları ifade edilmiştir. Germe Tepe adı antik kaynaklarda da geçen ve bölgedeki büyük yerleşmelerden biri olmalıdır. Roma ve Bizans dönemlerine ait mimari parçalarından oluşan bu eserler arasında yer alan Grekçe yazıtlı mermer parça bir Hristiyanlık Dönemi yazıtı olup, İsa severler tarafından kutsal üçlüye yapılan bir onurlandırma yazıtıdır. Yazıtı olasılıkla bir kilise yapısına aittir.

Hem arkeolojik hem de doğal sit alanı olan Kavakköy içerisinde yapılan incelemelerde, köyün tam tepesinde (Bayırbaşı Mevkii) baz istasyonu dikilen alanda çeşitli su kaynakları görülmüş, etrafta çok sayıda künk parçaları ve cüruf saptanmıştır. Kavakköy Camii'nin (yapımı 1931) avlusunda da oldukça büyük bir taş blok saptanmıştır (en 71, boy 1.45 m, yükseklik ise 55 cm). Blok üzerinde kenet delikleri ile dübel ve kaldırma delikleri bulunmaktadır, ancak musalla taşı olarak kullanılan bu bloğun ancak nereden getirildiğinin bilinmediği öğrenilmiştir. Olasılıkla Belediye Bahçesi'nde münferit duran mimari parçalar gibi köy yakınındaki Germe Tepe'den getirilmiş olmalıdır. Ayrıca Yukarı Mahalle'de Belediye Parkı'nın hemen önünde, trafo binasının yanında aynı tarzda oldukça büyük bir taş blok daha bulunmaktadır (en 83 cm, boy 3.55 m, yükseklik 37 cm). Köy girişinde Kavak Çayı kıyısında yer alan bir restaurant önünde de benzer bir blok daha saptanmıştır (en 1.05 m, boy 4.48 m, yükseklik 43 cm). Bu blok yukarıda söz ettiğimiz büyük boyutlu taşlarla benzerlik göstermektedir. Blokların ebatları oldukça geniş bir alana yayılı Germe Tepe antik yerleşmesinin anıtsal yapıları hakkında önemli ipuçları vermektedir.

Gelibolu – Kavakköy
kilise yazıtı parçası

Köyün hemen yakınında yer alan Germe Tepe antik yerleşim alanında da incelemeler yapılmıştır. Tepeden denize kadar uzanan ancak ana karayolu tarafından kesilmiş olan yerleşimde, özellikle çeşitli yayınlarda izlerinin ve parçalarının burada olduğu belirtildiği ve MÖ 6. yy'da inşa edilip Yarımada'yı boydan boya geçtiğinden söz edilen Miltiades Duvarı'na ait kalıntıların tespiti amacı ile gözlemler yapılmıştır. Höyük üzerinde yegâne kalan duvar parçası, höyüğün yol tarafından kesilen yüzünde kısmen görülebilmektedir. Ancak saptanan bu duvar kalıntısının Miltiades duvarının bir parçası olduğunu tam olarak söyleyebilmek mümkün değildir.

Köy içerisinde höyük benzeri bir yükselti üzerinde yer alan Sancaktar Baba Türbesi ile çevresinde birtakım bezemesiz mezar taşları incelenmiştir. Etrafta antik bir bulguya rastlanılmamıştır. Türbe Kavakköy Sancaktar Baba Mezarı ve Tümülüsü adıyla tescil edilmiştir (Tombul 2015: 542). Ancak araştırmamızda burada bir tümülüs olup olmadığı konusunda kesin bir veri elde edilememiştir. Fakat, tepenin hemen altında yer alan bir ev bahçesinde halk arasında içinden su çıkan bir kaya olduğunun belirtilmesi üzerine inceleme yapılmıştır. Bahçede birkaç çakmaktaşı alet parçası, cam bir kap dibi (Roma?) ve çeşitli cam? cürufalarına rastlanmıştır.

Saros Körfezi kıyısında Germe Tepe'nin alt eteklerini oluşturan Kavak Deresi ovası ve dere ağzında da incelemeler yapılmıştır. Miltiades Duvarı parçalarının buraya kadar uzandığı ve kalıntıların halen parçalar halinde görülebildiği belirtilmiş, ancak birkaç taş blok dışında bir şey kalmadığı ve kalan blokların da tarla sürümü sırasında köylüler tarafından dağıtıldığı anlaşılmıştır. Ayrıca bu alanda bir zamanlar tuzlaların olduğu ve Rumlar zamanına kadar buradan tuz elde edildiği belirtilmiştir. Antik çağda Thassos Adası'nın buradan tuz aldığı bilinmektedir.

Germe Tepe yakınında ayrıca höyük benzeri Laletepe ve Değirmenaltı Mevkii'lerinde de gözlemler yapılmış, ancak yalnızca Bizans Devri'ne tarihlenen mermer bir köşe sütun parçası (mevcut çap 18 cm, yük. 79 cm) belgelenmiştir.

Kavakköy'ün Propontis tarafına bakan sırtlarında yapılan gözlemlerde ise Kayrandere Mevkii incelenmiştir. Alan Şarköy Kızılcaerzi antik alanını görmektedir ve oradaki modern taş ocaklarının tahribatı da oldukça net olarak görülebilmektedir. Çanakkale Müzesi'nin eski kayıtlarında ise Kayran Dere'de bir alan sit alanı olarak tescil edilmiştir. Taşınmaz K.T.V.K.Y. Kurulu 28.08.1986 tarih ve 2574 sayılı kararı ile Koruköy Kayrandere Yerleşimi adıyla tescillidir (Tombul 2015: 546). Alanda Ortaçağ özelliği gösteren seramik parçaları ve pithoslardan da söz

edilmektedir. Ancak çevrede herhangi antik bir buluntu rastlanmamıştır.

Hemen yakındaki Haznedar Çeşme Mevkii'nde ise bir tepe ve yamaç yerleşimi saptanmıştır. Tarla olarak kullanılan alanda yapılan incelemede Prehistorik Devir taş alet parçaları, çeşitli devirlere ait seramik parçaları (Klasik, Roma ve Bizans sigrafitto seramikleri), cürufalar, döşeme tuğlası parçaları, ortası delik ve yarı kırık yuvarlak bir boncuk? ile 1 adet bronz Bizans Dönemi çukur sikke ele geçmiştir. Boncuk ve sikke envanterlik eser olarak Çanakkale Müzesi'ne teslim edilmiştir.

Sütlüce Köyü ve Çevresi İncelemeleri

Çanakkale Boğazı üzerinde Çanakkale 1915 Köprüsü yapımı nedeni ile 2017 yılı çalışmalarımız özellikle köprü ayağı ve bağlantı yollarının oluşturulacağı Sütlüce Köyü ve civarında yoğunlaştırılmıştır.

Gelibolu Eceabat Yolu'nun kıyısında Keçi Deresi (Aigospotamoi Çayı) Köprüsü civarında ve ovada yer alan tarlalarda geniş çaplı gözlemler yapılmıştır. Ancak ovada yalnızca Geç Antik Dönem sırlı seramikleri gözlemlenmiştir. Ayrıca boğaza hâkim tepelerde de incelemeler yapılmıştır. Gallipoli Otel'in tam karşısında yer alan höyük görümlü, üzerinde elektrik hatları bulunan yayvan tepe araştırılmıştır. Bu tepe, üzerinde '2. Kolordu Hatıra Ormanı' bulunan tepeden hemen sonra gelen ikinci yüksek tepedir. Çanakkale Boğazı'na hâkim bu tepe kıyıda en önemli antik yerleşmelerden biri olan ve şimdiye kadar çeşitli araştırmacılar tarafından Aigospotamoi'un olası yeri olarak gösterilen Kalinora Burnu yerleşmesine de çok yakındır. Tepe üzerinde az miktarda Roma Devri seramiğine rastlanmıştır.

Gözlem yapılan diğer bir tepe ise '2. Kolordu Ormanı Tepesi'dir. Gelibolu-Eceabat Yolu kenarında yer alan yüksek tepe adeta bir höyüğü andırmaktadır. Sütlüce Köyü'nün Çanakkale Boğazı'na en hâkim tepelerinden biridir ve üzerinde 2. Kolordu'ya ait çam ormanı bulunmaktadır. Bu tepe ayrıca Burhanlı Hora Tepe'den önceki en yüksek tepedir. Ancak yoğun ağaçlandırma nedeni ile tepe üzerinde antik bir kalıntıya rastlanılmamıştır.

Burhanlı Hora Tepe (Aigospotamoi?):

Sütlüce çevresinde yapılan araştırmaların önemli hedeflerinden diğer biri de, adı antik kaynaklarda geçen, Keçi Deresi civarında yer aldığı belirtilen ve MÖ 405 tarihinde önemli bir deniz savaşına sahne olan Aigospotamoi yerleşmesinin lokalizasyonuna yönelik çalışmalardır. Çeşitli araştırmacılar tarafından yeri Kalinora Burnu Mevkii olarak yorumlanan, ancak yeni bulgularımız ışığında Cumalı-Burhanlı köyleri

Gelibolu – Burhanlı Hora Tepe etekleri ve Keçideresi (Aigospotamoi Çayı) Ovası

Gelibolu – Burhanlı Hora Tepe çeşitli devirlere ait seramikler

sınırında yer alan ve Çanakkale Boğazı'na tamamen hakim 'Hora Tepe' antik alanı Aigospotamoi'nin yeri olmalıdır. Antik kaynaklardaki ifadeler, yerleşmenin konumu ve çok sayıda nitelikli buluntu görüşümüzü destekler niteliktedir. Tepe ve eteklerinde Arkaik Dönem'den Roma Dönemi'ne dek çok yoğun miktarda seramik, taş alet parçaları, bronz obje parçaları gözlemlenmiş, yüzeyde 1 adet bronz sikke ele geçmiştir. Ayrıca tepenin tam Sötlüce tarafına bakan, tüm ovaya ve boğaza hâkim yüzünde adeta tiyatro basamaklarını andıran biçimde, üst üste sıralı blok taşlar görülmüştür. Nasıl bir yapıya ait olduğu henüz anlaşılamayan bu taş sıraları antik yerleşim dokusu içerisinde oldukça sağlam bir biçimde kalmıştır. Görüşlerimiz antik yerleşimin yalnızca tepede değil,

Keçideresi boyunca saptadığımız diğer yerleşmelerle bağlantılı (Cumalı Köyü tepe ve yamaç yerleşimi, Keçideresi Mevkii yerleşimi ve Dedeardı Mevkii yerleşimi gibi), teritoryumu oldukça geniş bir yerleşme olduğu yönündedir. Ancak kazı çalışmaları yapıldığı takdirde kuşkusuz çok önemli bilgilere ulaşılabilecektir ve böylelikle bölgedeki en önemli antik alanlardan biri de daha fazla tahrip olmadan kazanılabilecektir.

Cumalı Köyü Tepe ve Yamaç Yerleşimi

Hora Tepe yerleşmesinin arka sırtlarında, Cumalı Köyü yolu boyunca, Keçi Deresi ovasına hâkim alanlarda gözlemler yapılmıştır. Mevkii adı bilinmeyen ve Cumalı Köyü'ne yakın tepelik bir alan araştırılmıştır. Burası bir tepe ve yamaç yerleşimi olup, çok sayıda seramik buluntu gözlemlenmiştir. Arkaik Dönem amphora parçaları, MÖ 4. yy Ege amphoralarına ait parçalar, Hellenistik Dönem seramik parçaları, sigrafitto Bizans Dönemi seramikleri, boyalı kiremit parçaları ve bir takım blok taşlar saptanmıştır. Burada çeşitli su kaynaklarının bulunduğu belirtilmiştir. Bulgularımız söz konusu yerleşimin yukarıda da belirttiğimiz üzere Hora Tepe yerleşmesi ile bağlantılı olduğunu düşündürmektedir.

Cumalı Köyü Keçideresi Mevkii Yerleşimi

Geçen yıllarda incelemiş olduğumuz Cumalı Dedeardı Mevkii'nin yaklaşık 1 km yakınında yer alan Keçideresi Mevkii'nde gözlemler yapılmıştır. Bu alan Keçi Deresi'nin kaynağının yakınındadır ve etrafta çeşitli su kaynakları bulunmaktadır. Çevre halkı tarafından bu alanda yaklaşık 50-60 sene önce çok sayıda gümüş ve üzeri keçi betimli sikkenin (Aigospotamoi sikkesi) bulunduğu, ayrıca dere yatağı etrafında da bir zamanlar mermer sütun parçalarının ve kist mezarların da var olduğu ifade edilmiştir. İncelemelerimizde alanda Klasik ve Hellenistik Devirlere ait çeşitli seramik buluntu (siyah astarlı, gri hamur ve astarlı seramikler vs.) ile sırlı sırlı seramik, pithos ve kiremit parçaları gözlemlenmiş, bir adet korozyonlu bronz sikke ele geçmiştir.

Dedeardı Mevkii'ni en üst kısımlarını oluşturan tepelerde de incelemeler yapılmış, yerel halk tarafından burada bir zamanlar pişmiş toprak küpler (pithos?) ve mezar kalıntıları çıktığının belirtilmesine rağmen etrafta herhangi bir antik kalıntıya rastlanmamıştır.

Gelibolu – Cumalı Keçideresi Mevkii bronz sikke

Bu yerleşmenin de Hora Tepe yerleşmesinin territoriyumu içerisinde kaldığı görüşündeyiz. Hora Tepe ve onunla bağlantılı yerleşmelerin daha etraflıca incelenmesine önümüzdeki yıl devam edilecektir.

Burhanlı Cennet Köy Sitesi İncelemeleri

Hora Tepe yakınında yer alan Burhanlı Köyü'nü geçince ulaşılan Cennet Köy Sitesi ve çevresi araştırılmıştır. Burasının 1. derece arkeolojik sit alanı olduğu öğrenilmiştir. Site deniz kıyısında 'Albay'ın Yeri' olarak adlandırılan tesisin tam karşısında yer almaktadır. Ancak site içerisinde evler arasına yollar yapıldığından yüzeyde herhangi bir antik buluntuya rastlanmamıştır. Sitenin deniz tarafında yer alan plaj ve iskele kısmında gözlemler yapılmış, yerel halk tarafından sitenin ilk yapımı sırasında (1970'li yıllar ?) bir takım mermer sütunların çıktığı ve kepçe ile buradan denize atılıp yok edildikleri belirtilmiştir. Ayrıca sitenin ilk evlerinden birinin altında da bir lahit çıktığından söz edilmiştir. Deniz içerisinde sığ kesimde herhangi bir antik mimari parça görülememiştir, ancak ileriki yıllarda deniz içerisinde yapılacak araştırmalarda antik parçalara rastlanabilir.

Pazarlı Köyü Yerleşmesi

Köyün hemen girişinde Pazarlı Ana İçme Suyu Deposu'nun önünde yer alan ve yol seviyesinden yaklaşık 1 m yükseklikteki tarlada çok sayıda Klasik, Hellenistik ve Roma Devri seramik buluntularına ve döşeme taşı parçalarına rastlanmıştır. Köy içerisinde yapılan araştırmalarda da 1974 yılında inşa edilen Köy Camisi'nin bahçesinde antik mimari parçalara rastlanmıştır. Bunlar, mermer bir sütun gövde parçası (çap 32, mevcut yükseklik 52 cm) ile taş bir Korinth sütun başlığıdır (alt çap 32, üst çap 45, yükseklik 45 cm). Nereden getirildiği bilinmeyen bu mimari parçaların daha önce köy meydanında durduğu, daha sonra da cami bahçesine konulduğu belirtilmiştir. Taş bloklarla örülü cami duvarında ise yer yer kenet delikli mermer blokların kullanılmış olduğu görülmüştür. Köyden çıkarak orman yolundan denize doğru inildiğinde sahilde yukarıda söz ettiğimiz Cennet

Sitesi'ne ulaşılmaktadır. Orman içerisinde de bir takım kalıntıların olduğu belirtilmiş, ancak çevrede çeşitli noktalarda yapılan incelemelerde yoğun bitki örtüsü nedeniyle herhangi bir buluntu saptanmamıştır. Söz konusu parçalar belki de sitenin ilk yapımı sırasında ortaya çıkan bazı kalıntılarla ilişkili olup, bir zamanlar Cennet Sitesi'nin yerinde bulunan antik yerleşmeye ait parçalar, ya da Pazarlı Köyü'nün hemen girişinde saptanan yerleşme (Pazarlı Köyü yerleşmesi) ile de ilişkili parçalar olabilirler.

Köy mezarlığında yapılan incelemede ise bir takım yazıtlı Osmanlı mezar taşları ile gömük halde bir kısmı görülebilen ve mezar taşı olarak kullanılmış mermer bir Bizans Devri parapet parçası (17x17 cm ,ölçülebilen yükseklik 23 cm) saptanmıştır.

Yarımada'nın iç kısımlarında yapılan araştırmalarda ise Tayfur, Fındıklı (Eski Şeytanköy), Değirmendüzü Köyü (Eski Burgaz Köy) ve çevreleri incelenmiştir.

Tayfur Köy Hamamtepe Yerleşmesi (Hamamsırtı/Eşekyolu Mevkii)

Söz konusu alan Tayfur-Cumalı yolu üzerinde yer almaktadır ve köye 7-8 km uzaklıktadır. Geçen yıllarda saptadığımız Mandra Mevkii yerleşmesinin arka sırtlarını oluşturmaktadır. Yakında Eşekçi Dağı Deresi ve su kaynakları yer almaktadır. Buraya ulaşan tali tarla yolu ise Eşekçi Yolu olarak adlandırılmaktadır. Alanda Hellenistik ve Roma Devri sigillata seramiklerine (LRC) rastlanmış, çeşitli künk ve tuğla kalıntıları saptanmıştır. Yeni gözlemler ve bulgular ışığında Mandra Mevkii yerleşmesinin daha geniş bir alana yayılı olduğu anlaşılmıştır.

Tayfur Köy Karakaçan Mevkii Yerleşmesi

Hamamtepe Mevkii'nin yaklaşık 1 km doğusunda yer alan alandır. Yakınında Karakaçan Deresi bulunmaktadır. Alanda bir takım Prehistorik Devir taş alet? parçaları ile Hellenistik ve Roma Devirlerine ait seramik

Gelibolu – Pazarlı Yerleşmesi

Gelibolu – Tayfur Eşekçi Dağı Seramikler

parçaları gözlemlenmiştir. Çevrede yakın zamanlarda bozulan birçok su kaynağı olduğu da belirtilmiştir.

İncelemelerimiz ışığında Yarımada'nın iç kesimlerinde oluşturulan küçük ölçekli yerleşimlerin genellikle su kaynakları yakınında konumlandırılmış oldukları ve iç bölgenin Roma Devri'nde yoğun iskân gördüğü anlaşılmıştır.

Fındıklı (Eski Şeytanköy) Köy ve Çevresi İncelemeleri

Fındıklı Köy çevresinde höyük görünümündeki çeşitli tarlalarda yapılan incelemelerde Geç Antik Devir seramik parçalarına rastlanmıştır. Eski bir Rum köyü olan Fındıklı Köy içerisinde yapılan incelemelerde ise eski kilisenin camiye çevrildiği anlaşılmıştır. Yine bu dönemden kalan eski köy çeşmesi, bir kaç taş ev ile köy içerisinde çeşitli noktalarda saptanan dibek taşları belgelenmiştir.

Fındıklı Kavaklıdere Mevkii

Kavaklıdere Mevkii olarak anılan alanda ve bu mevkide yer alan Münip Bey Çiftliği ve çevresinde incelemeler yapılmıştır. Çevrede Geç Antik Devir seramik parçaları gözlemlenmiştir. Münip Bey Çiftliği içerisinde yapılan incelemede ise bir çeşmeye ait Osmanlıca yazıtlı bir blok saptanmıştır.

2. Tekirdağ İncelemeleri

Tekirdağ İli incelemeleri Şarköy İlçesi'nde yoğunlaştırılmıştır. Hoşköy'de bir takım mezarların çıktığı belirtilen Vakıf Tepe Mevkii'nde incelemeler yapılmıştır. Hoşköy Deresi'nin sınırlarını oluşturan ve Güzelköy (Melen) çevrelerini gören bu alanda ceviz ekimi yapılmış olduğu görülmüştür. Şarköy Etnografya Müzesi'nde korunan lahit kapağının da ekim yapıldığı sırada çıktığı belirtilmiştir. Ancak alanda yapılan incelemede ekim nedeni ile toprak çok karıştırılarak arazi bozulduğundan burasının nekropol alanı olduğunu gösteren herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır.

Şarköy içerisinde Aya Yorgi Mevkii'nde de bir Bizans Devri nekropolü saptanmıştır. Çevrede çok sayıda sırlı sigrafitto seramikler, cam parçaları ve profilli mermer bloklar görülmüştür.

Mürefte Yukarı Kalamış Köyü'nde ise bir tümülüs saptanmıştır. Tepeköy yolu üzerinde, Yukarı Kalamış Köyü'nün çok yakınında yer alan zeytinlik alan içerisindeki yükseltinin bir tümülüs olduğu anlaşılmıştır. Halk arasında höyük' olarak adlandırılan tümülüsün kalan çapı yaklaşık 27-30 m'dir. Çevrede blok taş parçaları, yalın amorf seramik parçaları ve kemik parçaları bulunmaktadır. Söz konusu tümülüs araştırma bölgemizde saptadığımız, sahil şeridinde en yakın konumlanan tümülüstür.

3. Müze Çalışmaları

2018 yılında, araştırma bölgemizden gelen çeşitli arkeolojik buluntuların çalışılması amacıyla Tekirdağ Arkeoloji Müzesi, Şarköy Etnografya Müzesi ve Şarköy'de Tekirdağ Arkeoloji Müzesi'ne kayıtlı özel bir koleksiyonda yer alan çeşitli arkeolojik eser çalışılmıştır.

Şarköy Etnografya Müzesi'nde korunan eserler arasında, kurban sahneli mermer bir Roma Dönemi sunağı, Roma Dönemi'ne ait küçük lahit (ostothek) kapağı ve anıtsal bir yapıya ait mermer saçak bloğu, haç kabartmalı mermer kilise mimari parçaları, örgü motifli mermer Bizans Dönemi parapet parçaları ve sütun başlıkları, Yunanca yazıtlı, haç kabartmalı Rum mezar taşları, mermer sütun kaideleri ve çeşitli taş işlikler (susam ya da zeytinyağı) sayılabilir. Söz konusu parçalar arasında yer alan lahit kapağının Şarköy Vakıf Tepe nekropol alanından getirildiği belirtilmiştir.

Şarköy'de yer alan özel koleksiyonda ise, yakın çevreden gelen, Hellenistik ve Roma Devirleri'ne tarihlenen çeşitli adak stelleri, pişmiş toprak figürinler, heykel ve kabartma parçaları, camlar ve sikkeler yer almaktadır. Bunlar arasında adak stelleri ve pişmiş toprak figürinler tarafımızdan yayına hazırlanmaktadır. Figürinler arasında dua eden kadın figürinlerinin oluşturduğu grup oldukça ilginçtir.

Tekirdağ Müzesi'nde ise bölgenin en önemli kutsal alanının bulunduğu Ganos (Işıklar) Dağı zirvesindeki Kartaltepe/Bakacaktepe kale ve kutsal alanından, 1984 yılında müzenin yaptığı kısa süreli kurtarma kazısı sırasında elde edilen çeşitli buluntular çalışılmaktadır. Aralarında kurşun sapan taşları, taş güller, ok ve mızrak uçları gibi silahlarla çeşitli seramik kap, ağırşak, figürin, fibula vs. gibi adak objelerinin olduğu buluntular Bulgaristan'ın Rodop Dağları kutsal alan bulguları ile paralellik göstermekte, söz konusu malzemeler en erken Demir Çağ'dan başlayarak Bizans Dönemi'ne dek tarihlendirilmektedir.

Araştırmalarımıza ve malzeme çalışmalarına önümüzdeki yıl aynı alanlarda devam edilmesi planlanmaktadır.

Kaynakça

- Tombul, M.
2015 Çanakkale Kültür Envanteri. Arkeolojik Yerleşim Alanları ve Sanat Tarihi Yapıları, İstanbul.

Zeynep Koçel Erdem

Enstitüden

TÜRK ESKİÇAĞ BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ 2018-2019 YILLIK KONFERANS PROGRAMI

- 20 Kasım 2018 Doç. Dr. Haluk Sağlamtimur Ege Üniversitesi (İstanbul)
Süirt-Başur Höyük Erken Tunç Çağı 1 Dönemi'ne Tarihlenen Mezarlar ve Gömü Uygulamaları
- 8 Ocak 2019 Prof. Dr. Cumhuri Tanrıver Ege Üniversitesi (İstanbul)
70. Yılında Eski Smyrna Kazıları
- 5 Şubat 2019 Prof. Dr. Hatice Pamir Mustafa Kemal Üniversitesi (Hatay)
Doğunun Kraliçesi Antakya' da Yeniden Başlayan Kazılar
- 5 Mart 2019 Doç. Dr. Ralf Becks Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi (Burdur)
Güneybatı Pisidya'nın Tarihöncesi. Şeref Höyük ve Çevresi Yüzey Araştırması
- 19 Mart 2019 Doç. Dr. Metin Alparslan İstanbul Üniversitesi (İstanbul)
Bir Başkenti Anlamaya Çalışmak: Hattuşa'nın Kült Topografyası
- 2 Nisan 2019 Doç. Dr. Inge Uytterhoeven Koç Üniversitesi (İstanbul)
İkinci Bir Yaşam: Geç Antik Dönem Batı Anadolu'sundaki Evlerde Değişim Ve Dönüşüm

Yer: Koç Üniversitesi Anadolu Medeniyetleri Araştırma Merkezi Oditoryumu

Adres: Tomtam Kaptan Mahallesi İstiklal Caddesi, No: 181 Beyoğlu/İstanbul

Saat: 18.00

Konferans tarihlerinde olabilecek herhangi bir değişiklik, konferanslar öncesinde adremlere ulaşan davetiyelerde belirtilecektir. Ayrıca değişiklikler, www.turkinst.org adresinden de takip edilebilir.

Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü

2019 Yılı TEBE Araştırma Bursu İlanı

Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, *Kurucusu ve İlk Başkanı Prof. Dr. Ali Dinçol'un Anısına* Prehistorya, Önasya Arkeolojisi, Hititoloji, Klasik Arkeoloji, Eskiçağ Tarihi, Bizans Sanatı ve Klasik Filoloji bilim dallarında araştırma yapan yüksek lisans ve doktora öğrencilerine 2019 yılı için bir burs verecektir.

Başvuru Koşulları;

1. Burs adayları, Türkiye’de bir üniversitede öğrenci olup, Türk vatandaşı olmalıdır.
2. Başvuracak adayların yüksek lisans veya doktora ders aşamasını bitirmiş ve tez konusunun belirlenmiş olması gereklidir.

Bursun Miktarı;

Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü yönetim kurulu tarafından değerlendirilecek başvurular arasından bir adaya **5.000 TL** burs sağlanacaktır.

Başvuru Evrakı;

1. Başvuru sahibinin özgeçmişi; varsa yayınlarının listesi; açık adres, e-posta, telefon numarası;
2. Tez konusu, yöntemleri, amaçları, varsa konuyla ilgili daha önceki çalışmalarının bir özeti, sorunlar, çalışma takvimi ve programı;
3. Tez ile ilgili olarak, ihtiyaç ve yapılması düşünülen harcamaların detaylı birtablosu;
4. Teze ilişkin genel görüşler ile başvuru sahibinin bu projeyi gerçekleştirebilmesi ile ilgili **kapalı zarfta en az 2 tavsiye** mektubu yer almalıdır.

Adaylar, başvurularını **tek nüsha** halinde **en geç 17 Mayıs 2019 Cuma** gününe kadar Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü’nün aşağıda yazılı adresine elden ya da posta yolu ile teslim etmelidirler.

Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü (TEBE)

İstiklal Cad. Merkez Han, No: 181 Kat:2

34435 Beyoğlu-İSTANBUL Tel: 0090-212-292 09 63

www.turkinst.org

info@turkinst.org

Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü 2017 Yılı Ali Dinçol Bursuna Layık Görülen Proje Paleolitik Çağ'da Güneybatı Marmara

Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü (TEBE) 2017 Yılı Ali Dinçol Bursunun "Paleolitik Çağ'da Güneybatı Marmara" tez projesi ile şahsına verilmesi yönünde bilimsel görüş bildiren burs komitesine ve bursun verilmesi görüşünü onaylayan enstitü yönetimine saygılarımla teşekkür ederim.

Özge Birol

Anadolu, Paleolitik Çağ insanların Eski Dünya'daki yayılımında zorunlu geçitlerden biridir. Bunun yanında Anadolu, kendi içinde farklı ekolojik özelliklere sahip bölgeleri barındırması dolayısıyla tek bir coğrafi birim olarak görülmemelidir (Avcı, 2005; Clare ve Weninger, 2014; Dinçer, 2014, 2016). Bu coğrafyada Alt, Orta ve Üst Paleolitik dönemlere ait arkeolojik kanıtlar mevcuttur ve veriler daha çok yüzey araştırmalarıyla ulaşılmış olan yontmataş buluntulara dayanmaktadır. Anadolu'da Paleolitik Çağ kalıntılarını barındırma potansiyeli olan mağaraların sayısı fazla olsa da, bunlardan yalnızca birkaç tanesinde bilimsel kazılar gerçekleştirilmiştir (Taşkiran, 2015). Paleolitik Çağ ile ilgili ayrıca az sayıdaki fosil insan kemikleri ve yontmataş harici diğer buluntular, Anadolu coğrafyasının batı ve güneyindeki birkaç noktadan (Örn. Antalya'da Karain, Denizli'de Kocabaş) bilinmektedir (bkz. Taşkiran, 2011; Kayan, 1992; Kuhn vd., 2001; Kappelman vd., 2008; Alçiçek, 2014).

Pleyistosen'in¹ buzul - buzularası dönemlerinde küresel deniz seviyeleri ($\pm$) 100-125 metreye kadar değişiklik göstermiştir (Atalay, 2005; Kayan, 2012). Bir iç deniz olmasından dolayı Marmara Denizi'nin su seviyesi, buzul ve buzularası dönemlerde çok daha fazla değişmiş; kıyı topografyasında belirgin değişiklikler olmuştur (Özdoğan, 1984; Atalay, 2005). Marmara Denizi'nin Pleyistosen süresince birkaç kez tatlısu gölüne dönüştüğü bilinmektedir (Özdoğan, 1983; Yaltrak vd., 2002). Seviyesi ne olursa olsun Marmara Denizi, Anadolu ile Balkanlar arasında özellikle insan türleri için aşılması imkansız bir engel durumunda olmamıştır (Özdoğan, 1985; 2007). Aynı şekilde Ege Denizi'ndeki su seviyesi değişiklikleri, Anadolu yarımadası ile Yunanistan yarımadası arasındaki etkileşim açısından önemlidir; neredeyse Orta Paleolitik dönemin ortalarına kadar (soğuk dönemlerde) iki yarımada birbirine geniş karasal köprüler ile bağlılığını

sürdürmüş, Paleolitik Çağ süresince kıta sahanlığı günümüze oranla çok daha geniş sınırlara ulaşmıştır (Lykousis, 2009; Tourloukis ve Karkanis, 2012).

Güneybatı Marmara, farklı iklim bölgelerinin kesiştiği bir coğrafyadır. Marmara Bölgesi'nde özellikle soğuk dönemlerde Sibiry kökenli bitkiler baskın olmakla birlikte, kıyıya yakın, ılıman alanlarda ise Akdeniz ikliminin etkisi görülmekte; iç bölgelere gidildikçe iklim günümüzde de olduğu gibi karasallaşmaktadır (Van Zeist ve Bottema, 1991). Pleyistosen'de deniz seviyelerinin düştüğü soğuk dönemlerde Güney Marmara'da yer alan kuzey-güney yönlü vadiler, kuzey yönünde karasal alanlarını genişletmişlerdir. Deniz seviyeleri yükseldiğinde ise bugün alüvyonla dolmuş olan haliçler oluşmuştur (Özdoğan, 1982; Atalay, 2005). Bu çalışmanın kapsamında, bahsi geçen akarsu sistemleri birincil derecede önemlidir; pek çok Paleolitik buluntu yeri akarsu yatakları ile ilişkilidir. Bölge, güney ve doğusundaki doğal geçitlerle ise Ege ve İçbatı Anadolu bölgelerine bağlanmaktadır (Özdoğan, 1985, 1987; Yalçıklı, 2011; Dinçer, 2014).

Anadolu ve yakın çevresindeki Alt Paleolitik teknolojileri temelde satır ve kıyıcılar gibi yontuk çakılların temsil ettiği *Mod I* veya iki yüzeyli aletler ile Acheul teknolojisinin temsil ettiği *Mod II*, ya da yonga endüstrisinin baskın olduğu *Mod III* ile ilişkili görünmektedir. Kuzeybatı Anadolu ile Balkanlar'da, Yakınoğlu ile Batı Avrupa'ya oranla nadiren rastlanan iki yüzeyli aletler (Darlas, 1995; Runnels, 2003) Kuzey Ege'de, Anadolu yarımadasına oldukça yakın konumdaki Midilli Adası'nda (Galanidou, 2013) ve Bulgaristan'ın güneyindeki dağlarda (Ivanova, 2016) mevcuttur. İstanbul'un Trakya ve Anadolu yarımadasında kalan birkaç noktası ile Anadolu yarımadasının batı bölümlerinde (İzmir ve Denizli çevresi) ise iki yüzeylilere dair tekil buluntular bilinmektedir (bkz. Kansu, 1963; Jelinek, 1980; Runnels ve Özdoğan, 2001; Dinçer ve Slimak, 2007; Özçelik vd., 2015; Çilingiroğlu vd., 2017). Bu bağlamda Çanakkale ve Balıkesir illerinde ulaşılan Alt Paleolitik dönem buluntuları önemlidir. Marmara Bölgesi'nde bilimsel kazısı yapılmış tek Paleolitik Çağ buluntu yeri olan Yarımurgaz Mağarası'nda (İstanbul) ise Acheul geleneğine rastlanmamıştır. Burada, bölgede daha sık olarak görülen satır ve kıyıcılar gibi çaytaşı aletler ile yonga aletler mevcuttur (Kuhn, 2010).

Avrasya'da (ve Yakınoğlu'da) Orta Paleolitik dönem birbirinden farklı gelenekleri bir arada barındırır (Kuhn, 2002). Yonga ağırlıklı bir endüstri geliştirilen Orta Paleolitik dönemde, Alt Paleolitik dönemden çok

¹ Kuvaterner jeolojik devri, Pleyistosen (GÖ 2.588.000-11.700) ve Holosen (GÖ 11.700-günümüz) olarak iki bölüme ayrılmaktadır. Pleyistosen iklimi, küresel boyutta salınımlarla değişimler göstererek buzul ve buzularası dönemlerin yaşanmasını sağlamıştır (Gibbard ve Head, 2009; Gibbard 2015)

daha çeşitli ve daha küçük boyutlardaki aletler görülür. Orta Paleolitik dönemin belirleyici teknolojisi olan Moustérien, Acheul'den beri yaygınlaşan yongaların işlenerek çeşitli aletler yapılması; bazı aletlerin saplara takılarak mızrak gibi uzun menzilli olarak kullanılması ve farklı işlevler için farklı aletlerin yapılması geleneğini ifade eder (Arsebük, 1999; Özdoğan, 2011). Anadolu'da Moustérien buluntular stratigrafik olarak yalnızca Kaletpe Deresi 3'te (Niğde) ve Karain B ile E tabakalarında (Antalya) tespit edilmiştir (Slimak ve Dinçer, 2007; Yalçinkaya vd., 2007). Anadolu'nun pek çok noktasında yüzey araştırmalarıyla tespit edilen yontmataş buluntuları, bu dönemde oldukça yoğun bir iskanın olduğuna işaret etmektedir (Balkan-Atlı vd., 2006). Kuzeybatı Anadolu'da Levallois üretimi yaygın olmamakla birlikte az oranda örnekleri görülür (Yalçinkaya ve Özçelik, 2012; Dinçer, 2014; 2015). Bu dönem ile ilgili veriler, Alt Paleolitik dönemin aksine Anadolu-Balkan ilişkileri açısından da çok daha fazla kanıt içermektedir. Marmara çevresi Orta Paleolitik dönem endüstrilerindeki çeşitliliğin içerisinde Balkan geç Orta Paleolitiği ile doğrudan ilişkili geleneklere rastlanır (Şahin vd., 2009; Kartal vd., 2015; Dinçer, 2016; Polat, 2018).

Orta Paleolitik dönemden Üst Paleolitik'e geçiş evresi (yak. GÖ 50.000-40.000), yontmataş endüstrisi açısından temelde dilgi endüstrisinin yayılarak çeşitlenmesini içerdiği gibi; Üst Paleolitik'e geçişin iklimsel, biyolojik ve farklı kültürel evreleri bulunmaktadır (Bar-Yosef, 2000). Geçiş dönemine dair veriler Anadolu'nun yakın çevresinde çok sayıda olmasına karşın, Anadolu'da Orta-Üst Paleolitik geçişinin (ve bunun yanında Üst Paleolitik'in) izlerine stratigrafik olarak yalnızca Akdeniz Bölgesi'nde yer alan birkaç noktadan (Örn. Üçağzılı (Hatay) ve Karain (Antalya)) ulaşılmıştır. Bunlar genel anlamıyla Levant (Üçağzılı) ya da Balkanlar (Karain) ile ilişkilidir (Baykara ve Güleş, 2014; Yalçinkaya vd., 2007). Türkiye'de Üst Paleolitik dönemin yeterli bilinmemesinin başlıca sebebi araştırma eksikliği olsa da, Pleyistosen'in soğuk dönemlerinde Anadolu'nun yüksek iç bölgelerinde iskan seyrek olmuş olabilir (Özdoğan, 2011; Kuhn, 2002). Özellikle Afrika'dan çıkarak Levant koridorundan Anadolu'ya gelen insan toplulukları, ilk kez "zor" iklimsel şartlarla karşılaşmıştır ve dolayısıyla Anadolu'nun alçak kıyı bölgelerini tercih etmiş olabilirler (Kuhn, 2002; Özdoğan, 2011; Dinçer, 2017). Türkiye'de Üst Paleolitik dönemin yalnızca birkaç noktadan bilinmesi, yüzeyde ulaşılan buluntuların teknolojik açıdan Üst Paleolitik ile karşılaştırılmasını zorlaştırmaktadır. Bu görece tarihlendirme genel olarak dilgi teknolojisinin varlığı ve özellikleriyle sınırlı kalınarak yapılır. Türkiye'de Orta-Üst Paleolitik geçişinde olduğu gibi Üst Paleolitik dönemin tanımlanması

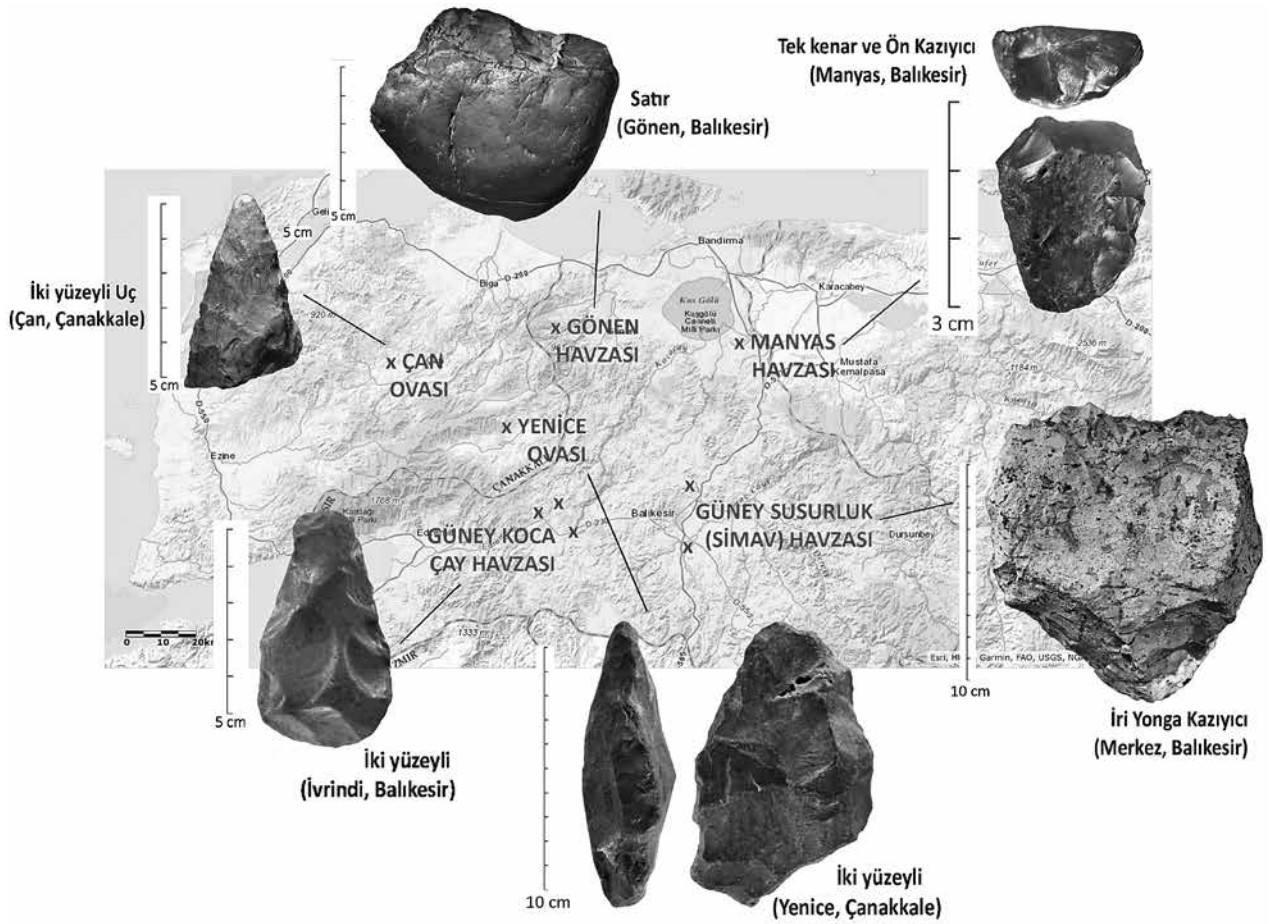
sorununun da çözülebilmesi için arkeolojik stratigrafi gösteren çok daha fazla buluntu yerinde çalışılması ve yontmataşların fen bilimsel yöntemlerle tarihlendirilmeleri gereklidir.

Çanakkale ve Balıkesir Çalışmaları

Marmara Bölgesi'nde ilk sistematik yüzey araştırmaları ve belgeleme çalışmaları, 1980'li yıllarda İstanbul Üniversitesi Prehistorya Anabilim Dalı adına Mehmet Özdoğan başkanlığında yürütülmüş ve araştırmada Paleolitik Çağ'ın farklı dönemlerine ait, *in situ* olmayan, çok sayıda buluntu yeri tespit edilmiştir (Özdoğan, 1988; 1989; 1990). Bu çalışmanın malzeme grubunu oluşturan buluntu topluluğu, bahsi geçen araştırmacının dâhilinde Çanakkale ve Balıkesir illerinde keşfedilen yaklaşık 30 ayrı açık hava buluntu yerinden toplanmış ve günümüzde İstanbul Üniversitesi Prehistorya Laboratuvarı koleksiyonunda bulunan yontmataşlardan oluşmaktadır.

2017 yaz sezonunda Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü'nün desteği, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kazılar Dairesi Başkanlığı - Kazılar Şubesi'nin izni ve Çanakkale Arkeoloji Müzesi ile Balıkesir Kuvayı Milliye Müzesi'nin denetimi ile bölgede yeni bir arazi çalışması yapılmıştır. Çalışmanın amaçları buluntu yerlerini tekrar ziyaret ederek incelenen koleksiyondaki malzemenin buluntu yerlerindeki genel dağılımları ne kadar yansıttığını tespit edebilmek, koleksiyonda olmayan farklı buluntulara ulaşmak, geçen yaklaşık 30 yıl boyunca meydana gelen tahribatı belgelemek ve buluntu yerlerinin çevresel ortamları ile ilgili bilgi sahibi olmaktır. Toplamda on dört gün süren çalışmada öncelikli olarak bölgede bilinen Paleolitik Çağ buluntu yerlerine gidilmiştir. Ayrıca bunların yakın çevreleri de mümkün olduğunca araştırılmış ve yeni buluntu yerlerine de ulaşılmıştır.

Bölgedeki Paleolitik buluntu yerleri altı coğrafi birimde toplanır (Res. 1). Bunlardan batıda yer alan Çan Ovası (Çanakkale), kuzeyde Çan ve Biga Çayları boyunca uzanarak Marmara Denizi'ne açılan vadi sistemlerinden oluşur ve batıda Etili Ovası ile birleşerek sonlanır. Çan Ovası'nda, Orta ve Üst Paleolitik dönemlere ait zengin buluntu yerleri mevcuttur (Özdoğan, 1988, 1989; Özer vd., 2015). Hemen güneydoğusunda, benzer coğrafi özelliklerdeki Yenice Ovası (Çanakkale), güneyindeki sıradağlar ile sınırlanır. Bu bölgede Alt Paleolitik döneme kadar tarihlenen buluntular ile karşılaşılmıştır (Özdoğan, 1989). Yenice Ovası'ndan geçerek Marmara Denizi'ne dökülen Gönen Çayı havzasının en geniş sınırlarına ulaştığı alanlardan biri olan Gönen ilçe merkezinin çevresinde (Balıkesir) ve doğusundaki Manyas Havzası'nda da (Balıkesir) Paleolitik Çağ'ın çeşitli dönemlerine ve sonrasına ait yontmataş aletlerin tanımlandığı buluntu yerleri

Res. 1 – Çalışma alanındaki havzalar/ovalar ve buluntulardan örnekler (Harita arcgis.com'dan alınarak düzenlenmiştir; 01.12.2017). Örneklerin tümü için ayrı ölçekler kullanılmıştır.

mevcuttur. Diğer iki grup ise Koca Çay ve Susurluk Çayı havzalarının güneyidir; bunlar Balıkesir ilinin güneybatı ve güneydoğu bölümünde konumlanmaktadır. Neredeyse tüm bölgelerde Alt Paleolitik dönemden başlayarak devam eden Paleolitik Çağ buluntuları gözlemlenmiştir.

Alt Paleolitik dönem teknolojilerindeki yontmataşlar arasında yontuk çakıl (çaytaşı) aletler ve iki yüzeyli aletler mevcuttur. Bazı alanlarda iri yongalar ve yonga aletlere de ulaşılmıştır. Ancak iri yonga aletlerin bir kısmı olasılıkla erken bir Orta Paleolitik döneme aittir. Alt Paleolitik yontmataş aletler, Balıkesir ilinde en az 6 farklı alanda tespit edilmiştir. Buluntular genel olarak az sayıdadır. Özellikle İvrindi ilçesinin kuzeyinde, Koca Çay vadisinin kıyılarından bilinen iki yüzeyliler (Dinçer, 2017) ile satır aletler ve Gönen havzasının kuzeyinde yer alan Ulukır Köyü'nün çevresinde tespit edilen kıyıcılar dikkat çekicidir. Çanakkale ilinde ise Alt Paleolitik dönem buluntuları Yenice çevresinde yoğunlaşırken Çan ilçesinde yer alan Hurma Köyü çevresinde de tekil olarak kısmi iki yüzeylilere ve bir tane de silisleşmiş kum taşı yumrusundan yapılmış kıyıcıya ulaşılmıştır; Çan'da Alt Paleolitik dönemin varlığından kesin olarak söz etmek güçtür. Yenice'de Çınar Köyü yakınlarındaki Kocakıran Mevkii'nde

buluntu topluluğunu Acheul geleneğini yansıtan iki yüzeyliler ile iri kazıyıcılar ve diğer düzeltili yonga aletler oluşturmaktadır. Çınar Köyü çevresinde farklı Alt Paleolitik buluntu yerlerinin de varlığı, bu bölgede yeni çalışmaların yapılmasını zorunlu kılmaktadır.

Orta Paleolitik döneme ait buluntular çok daha fazla sayıda ve tekno-tipolojik açıdan çeşitlidir. Aletlerin çeşitliliği, her iki ildeki buluntu yerlerinde görülmekte ve bu çeşitlilik Anadolu geneliyle de uyumluluk göstermektedir. İçlerinde korteksli parçaları da barındıran ve yonga aletlerin hakim olduğu endüstride, kazıyıcılar ve çentikli/dişlemeli aletler yaygındır. Bunların dışında görece az sayıdaki iri düzeltili aletler, yukarıda da bahsedildiği gibi erken bir Orta Paleolitik teknolojisine işaret etmektedir. Bunlar ayrıca diğer yontmataşlar ile benzer hammadde özelliklerinde olsalar dahi çok daha fazla aşınmıştır ve yoğun patinalıdır. Orta Paleolitik'in daha çok geç dönemlerinde yaygınlaşan hazırlanmış çekirdek teknolojileri (Groucutt ve Scerri, 2014), Levallois tekniğinin kullanıldığı çekirdekler ve/veya disk biçimli çekirdekler halinde (bkz. Res. 2), Çanakkale'nin Çan ve Yenice ilçeleri ile Balıkesir'de Gönen çevresinde görece yoğun; ancak yine de az sayıdadır. Balıkesir'in güneybatısında ise yine az oranda para-Levallois çekirdek ile disk

biçimli çekirdeğe ve Manyas Gölü'nün batısında iki adet disk biçimli çekirdeğe ulaşılmıştır. İÜ Prehistorya Laboratuvarı koleksiyonunda yer alan malzemelerin arasında, yumuşak vurgaç kullanılarak oldukça düzgün bir şekilde iki yüzeyli olarak düzeltilenen, yonga taşımaktan yapılmış yaprak biçimli uçlar da tespit edilmiştir (Çan'daki örnek için bkz. Şekil 1). Bunlar Balkan geç Orta Paleolitiği ile ilişkilidir. Şekil 1'de görülen yaprak biçimli ucun proksimal kısmı kırıktır; uç kısmı hafif aşınmış olsa da iyi korunagelmıştır. Yonga taşımalarının en kalın yeri yaklaşık 12 mm'dir ve parça distale doğru dış yüzden inceltilmiştir.

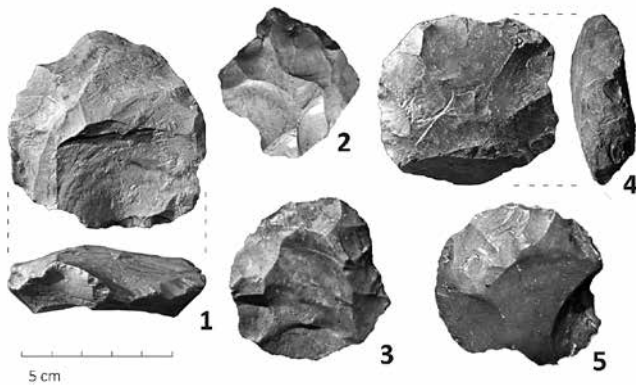
Orta Paleolitik dönem düzeltili yontmataş aletlerinin çoğunluğunu kazıyıcılar oluşturmaktadır. Çeşitli tiplerdeki kazıyıcıların yanında çentikli ve dişlemeliler ile bileşik olan (kompozit) aletler de yaygındır. Orta Paleolitik dönem kazıyıcılarının çoğunluğunu tek kenar ve çift kenar kazıyıcılar oluşturmaktadır. Bunların yanında yarı çeper/tam çeper kazıyıcılar, topukta düzeltili kenar kazıyıcılar (*racloir sur talon*) ya da almaşık veya almaşan kazıyıcılar gibi düzeltilerine göre ayrılan farklı alt tiplerdeki kazıyıcılar da yer alır. Kazıyıcıların kenar biçimleri de değişken olmakla birlikte genellikle dışbükeydir. Bu dönemde görülen dik düzeltili kenar kazıyıcılara Üst Paleolitik dönem teknolojilerindeki yontmataşlarda çok nadiren rastlanmıştır. Orta Paleolitik teknolojilerindeki kenar kazıyıcılar, bu çalışmaya dâhil olan tüm coğrafi birimlerde mevcuttur. Bunların yanında, Yenice ilçesinde Alt Paleolitik döneme ait iki yüzeyli aletler ile birlikte bulunan, iri yongadan yapılmış kenar kazıyıcılar ve diğer iri düzeltili aletler olasılıkla Alt Paleolitik döneme aittir. Bu yonga aletler ile bahsi geçen iki yüzeylilerin yapımında kullanılmış hammaddeler, ve aşınma durumları da bu durumu destekler niteliktedir.

Türkiye'de Üst Paleolitik dönem ile ilgili bilgilerin sınırlı olması, yüzeyden ulaşılmış yontmataş aletlerin teknolojik ve tipolojik açıdan görelitarihlendirilmelerini

zorlaştırmaktadır. Bu çalışmanın malzeme grubu içerisinde yer alan, Orta ve Üst Paleolitik özelliklerini bir arada barındıran çok sayıda yontmataş alet bölgede geniş anlamda bir geçiş endüstrisinin varlığına işaret ediyor olsa da bunların doğrudan Geç Orta Paleolitik ya da Erken Üst Paleolitik endüstrilerine ait olmaları da mümkündür. Ek olarak "Orta-Üst Paleolitik geçiş endüstrisi" ve "Erken Üst Paleolitik" tanımlarının sınırları da tartışmalıdır (bkz. Kuhn, 2002). Bu sorunlardan dolayı görece tipik olan buluntular Üst Paleolitik olarak tanımlanmış, Orta ve Üst Paleolitik unsurlarını birlikte barındıran buluntular ise buluntu yerinin özelinde değerlendirilmiştir. Buluntuların arasında Orta Paleolitik - Üst Paleolitik ayrımının yapılmasında alet tiplerinin yanında taşımalarının teknolojik özellikleri öne çıkmaktadır. Üst Paleolitik dönem itibarıyla paralel sistemli taşımalık üretiminde belirgin bir artış görülmekte; taşımalarının büyük bir kısmı da dilgilerden oluşmaktadır. Üst Paleolitik dönem buluntularında Orta Paleolitik döneme oranla daha az korteks (kabuk) görülür ve taşımaları daha incedir (OP: ort. 15-16 mm; ÜP: ort. 5-6 mm). Teknolojik anlamda Üst Paleolitik'i çağrıştıran dilgi ve dilgi aletlerin dışında, dilgicik olarak tanımlanabilecek küçük ve ince dilgiler de bulunmaktadır. Bu dilgicikler geç bir Üst Paleolitik'e ait olabileceği gibi, Epipaleolitik/Mezolitik veya Neolitik döneme de ait olabilir. Bunlar çok az sayıda olduğundan net bir sonuca varmak mümkün değildir. Paleolitik Çağ sonrasına ait yontmataş aletler çalışmaya dâhil olmamakla birlikte, tipik buluntular seçilerek belgelenmiştir. Özellikle Çan bölgesinde, içlerinde bu yılki çalışmalarda da karşılaşılan konik biçimli dilgi çekirdekleri ve baskı tekniğiyle üretime dair parçaların da yer aldığı çeşitli buluntular bölgenin Neolitik dönem yontmataş endüstrilerine ışık tutabilecek niteliktedir.

Devam eden tez çalışmamın ön raporu niteliğindeki bu yazıda, ele alınan bölgenin yontmataş buluntuları ve Paleolitik Çağ'daki endüstrilerinden kısaca bahsedilerek genel bir bilgilendirme yapılması amaçlanmıştır. Arazi çalışması ya da genel olarak tez çalışması ile ilgili, tezin tamamlanmasından önce ayrıntılı bir yayın yapabilmek ne yazık ki mümkün değildir. Bu yıl gerçekleştirdiğimiz arazi çalışması kısa süreli ve bilinen buluntu yerleri odaklı olsa dahi, yeni sonuçlara da ulaşılmıştır. Özellikle Yenice (Çanakkale) ve İvrindi (Balıkesir) çevresinde Paleolitik Çağ odaklı yeni çalışmaların yapılmasının zorunlu olduğu anlaşılmıştır.

Bu çalışmayı destekleyerek tez çalışmama büyük katkılar sağlayan Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü'ne müteşekkirim. Ek olarak arazi çalışmasındaki emekleri için Sevgi Aslan, Türkay Yıldız, İrem Meten ve Haluk Çermikli'ye ayrıca teşekkür etmek isterim.

Res. 2 – Levallois çekirdekler; Tercihli (preferential) Levallois örnekleri (1- Yenice, 3- Gönen, 5- Çan), Tekrarlayan (recurrent) Levallois örnekleri (2- Gönen, 4- Çan).

Kaynakça

Alçiçek, M.

- 2014 “Historique de la découverte et des recherches sur la calotte crânienne d’Homo erectus archaïque de Kocabaş, Bassin de Denizli, Anatolie, Turquie”, *L’anthropologie* 118, 8-10.

Arsebük, G.

- 1999 “İnsanın Evrim Süreci ve En Eski Kültürleri”, *TÜBA-AR* 2, 31-69.

Atalay, İ.

- 2005 “Kuvaterner’deki İklim Değişmelerinin Türkiye Doğal Ortamı Üzerindeki Etkileri”, *Türkiye Kuvaterner Sempozyumu (TURQUA)* 5, 121-128.

Avcı, M.

- 2005 “Çeşitlilik ve Endemizm Açısından Türkiye’nin Bitki Örtüsü”, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi* 13, 27-55.

Balkan-Atlı, N. – L. Slimak – S. Kuhn – F. Açıköz

- 2006 “Kömürcü-Kaletepe Paleolitik Dönem Kazıları 2005”, 28. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 2, 125-136.

Bar-Yosef, O.

- 2000 “The Middle and Early Upper Paleolithic in Southwest Asia and Neighboring Regions”, *The Geography of Neandertals and Modern Human in Europe and The Greater Mediterranean*, Ed. O. Bar-Yosef, D. Pilbeam, Cambridge, USA.

Baykara, İ. – E. Güleç

- 2014 “Üçağızlı Mağarası Öncül Üst Paleolitik Dönem Taş Alet Kültürü”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 5, 42-58.

Çilingiroğlu, Ç. – A. Uhri – B. Dinçer – C. Gürbıyık – C. Çakırlar – G. Özçolak – E. Sezgin

- 2017 “Karaburun Arkeolojik Yüzey Araştırması (KAYA) 2015”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 34/1, 151-174.

Clare, L. – C. Weninger

- 2014 “The Dispersal of Neolithic Lifeways: Absolute Chronology and Rapid Climate Change in Central and West Anatolia”, *The Neolithic in Turkey Vol.6 : 10500-5200 BC Environment Settlement, Flora, Fauna, Dating, Symbols of Belief, With Views From North, South, East, And West*, Ed. M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1-65.

Darlas, A.

- 1995 “The earliest occupation of Europe: The Balkans”, *The earliest occupation of Europe: Proceedings of the European Science Foundation Workshop at Tautavel (France)*, Ed. W. Roebroeks, T. van Kolfschoten, Leiden, Leiden University Press.

Dinçer, B.

- 2014 “Dağlık Bursa Paleolitiği”, *Bursa ve İlçeleri Arkeolojik Kültür Envanteri I: Olympos Araştırmaları*, Ed. M. Şahin, Bursa, Bursa Kültür AŞ, 159-177.

- 2015 “Orta Paleolitik’te Teknolojik Çeşitlilik: Kuzeybatı Anadolu”, 6. *Ulusal Biyolojik Antropoloji Sempozyumu*, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 26-28 Ekim 2015.

- 2016 “Kuzeybatı Anadolu’da Paleolitik Araştırmalar”, *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler* 41, 50-53.

- 2017 *Marmara Çevresinde Alt Paleolitik Çağ: İlk İnsan Hareketleri*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Öncesi Arkeolojisi Bilim Dalı, yayınlanmamış doktora tezi.

Dinçer, B. – L. Slimak

- 2007 “Trakya’nın Paleolitik Çağ Kültürleri”, *Arkeoloji ve Sanat* 124, 1-12.

Galanidou, N.

- 2013 “Looking for the earliest occupants of the Aegean - Paleolithic excavations at Rodafnidia, Lisvori, Lesbos”, *Island Identities: The contribution of Secretariat General for the Aegean and Island Policy to the research and promotion of the culture of the Aegean Archipelago*, Ed. M. Alvanou, Mytilene, 15-77.

Gibbard, P. L.

- 2015 “The Quaternary System/Period and its major subdivisions”, *Russian Geology and Geophysics* 56, 686-688.

Gibbard, P. L. – M. J. Head

- 2009 “IUGS ratification of the Quaternary System/Period and the Pleistocene Series/Epoch with a base at 2.58 MA”, *Quaternaire* 20 (4), 411-412.

Groucutt, H. S. – E. M. L. Scerri

- 2014 “Lithics of the Late Middle Palaeolithic: Post MIS 5 technological variability and its implications”, *Quaternary International* 250, 1-6.

Ivanova, S.

- 2016 “A route through the Balkans and implications for the earliest settlement of Europe”, *Paleoanthropology of the Balkans and Anatolia: Human evolution and its context*, Ed. K. Harvati, M. Roksandic, Springer, 187-211.

Jelinek, A. J.

- 1980 “Collection of Paleolithic materials from valleys on the east side of the Bosphorus”, *The Joint Istanbul - Chicago Universities’ Prehistoric Research in Southeastern Anatolia*, Ed. H. Çambel, R. J., Braidwood, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 309-327.

Kansu, Ş. A.

- 1963 “Marmara Bölgesi ve Trakya’da Prehistorik İskan Tarihi Bakımından Araştırmalar (*Recherches sur le peuplement Préhistorique dans la région de Marmara et en Thrace Turquie*) (1959-1962)”, *Belleten XXVII/108*, 657-705.

Kappelman, J. – M. C. Alçiçek – N. Kazancı – M. Schultz – M. Özkul – Ş. Şen

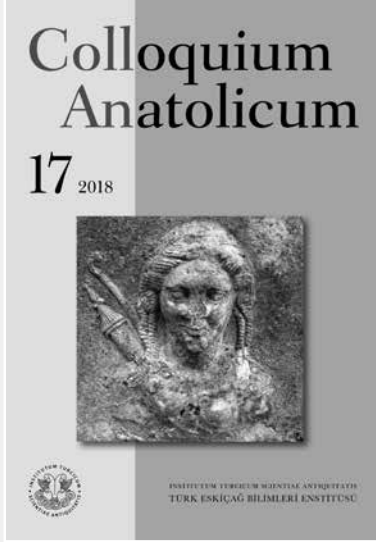
- 2008 “Brief Communication: First *Homo erectus* from Turkey and Implications for Migrations into Temperate Eurasia”, *American Journal of Physical Anthropology* 135, 110-116.

Kartal, M. – E. Erbil – M. Karakoç

- 2015 “Sakarya İli Tarih Öncesi Arkeolojisi Yüzey Araştırması (II), 2014”, 33. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 2, 387-408.

- Kayan, İ.
1992 “Demirköprü Baraj Gölü Batı Kıyısında Çakallar Volkanizması ve Fosil İnsan Ayak İzleri”, *Ege Coğrafya Dergisi* 6/1, 1-34.
- 2012 “Kuvaterner’de Deniz Seviyesi Değişimleri”, *Kuvaterner Bilimi*, Ed. N. Kazancı, A. Gürbüz, Ankara, Ankara Üniversitesi Yayınları, 59-78.
- Kuhn, S.
2002 “Paleolithic Archaeology in Turkey”, *Evolutionary Anthropology* 11, 198-210.
- 2010 “The Yarımburgaz Lithic Assemblage”, *Culture and Biology at a Crossroads: The Middle Pleistocene Record of Yarımburgaz Cave (Thrace, Turkey)*, Ed. F. C. Howell, G. Arsebük, S. L. Kuhn, M. Özbaşaran, M. C. Stiner, İstanbul, Ege Yayınları, 93-129.
- Kuhn, S. – M. C. Stiner – D. Reese – E. Güleç
2001 “Ornaments in the Earliest Upper Paleolithic: new perspectives from the Levant”, *Proceedings of the National Academy of Science* 98, 7641-7646.
- Lykousis, V.
2009 “Sea-level changes and shelf break prograding sequences during the last 400 ka in the Aegean margins: Subsidence rates and palaeogeographic implications”, *Continental Shelf Research* 29, 2037-2044.
- Özçelik, K. – G. Kartal – B. Fındık
2015 “Denizli İli Prehistorik Dönem Yüzey Araştırması”, 33. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 1, 377-396.
- Özdoğan, M.
1982 “Doğu Marmara ve Trakya Araştırmaları”, *Türk Arkeoloji Dergisi* 26/1, 37-49.
- 1983 “Doğu Marmara ve Trakya Araştırmaları 1982”, *I. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 63-68.
- 1984 “Doğu Marmara ve Trakya Araştırmaları 1983”, *II. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 221-232.
- 1985 “1984 Yılı Trakya ve Doğu Marmara Araştırmaları”, *III. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 409-420.
- 1987 “1986 Yılı Trakya ve Marmara Bölgesi Araştırmaları”, *V. Araştırma Sonuçları Toplantısı* II, 157-163.
- 1988 “1987 Yılı Edirne ve Balıkesir İlleri Yüzey Araştırması”, *VI. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 571-590.
- 1989 “1988 Yılı Trakya ve Marmara Bölgesi Araştırmaları”, *VII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 443-457.
- 1990 “1989 Marmara Bölgesi Araştırmaları ve Toptepe Kazısı”, *XII. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1, 345-375.
- 2007 “Coastal Changes of the Black Sea and the Sea of Marmara in Archaeological Perspective”, Ed. V. Yanko-Hombach, A.S. Gilbert, N. Panin, P. M. Dolukhanov, *The Black Sea Flood Question: Changes in Coastline, Climate and Human Settlement*, Netherlands, Springer, 651-669.
- 2011 “Yontmataş Teknolojileri”, *ArkeoAtlas Özel Koleksiyon*, 43.
- Özer, İ. – İ. Baykara – B. Dinçer – S. Şahin – M. Sağır – E. Güleç
2015 “2014 Yılı Muğla ve Çanakkale İlleri Yüzey Araştırması”, 33. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 2, 323-334.
- Polat, S.
2018 “Prehistorik Arkeoloji Çalışmaları Açısından Traverterlerin Önemi: Sürmecik (Banaz) Örneği”, *Marmara Coğrafya Dergisi* 37, 306-321.
- Runnels, C.
2003 “The Lower Paleolithic of Greece and NW Turkey”, Ed. M. Özbaşaran, O. Tanındı, A. Boratav, *Archaeological essays in honour of Homo amatus: Güven Arsebük*, Ege Yayınları, İstanbul, 195-202.
- Runnels, C. – M. Özdoğan
2001 “The Palaeolithic of Bosphorus Region, NW Turkey”, *Journal of Field Archaeology* 28 1/2, 69-92.
- Slimak, L. – B. Dinçer
2007 “Kaletepe Deresi 3, Orta Anadolu’da tabakalanma veren bir ilk Paleolitik Çağ yerleşmesi”, *Turkish Academy of Sciences Journal of Archaeology (TÜBA-AR)* 10, 33-47.
- Şahin, M. – B. Dinçer – T. Zimmermann
2009 “Neue Fundplatze Des Alteren Palaolithikums Bei Bursa in Nordwestanatolien (Türkei)”, *Archäologisches Korrespondenzblatt* 2009/2, 153-162.
- Taşkıran, H.
2011 “Karain Mağarası”, *ArkeoAtlas Özel Koleksiyon*, 38-39.
- 2015 “Türkiye’de Mağara Kazılarına Genel Bir Bakış”, *Aktüel Arkeoloji* 45, 70-79.
- Tourloukis, V. – P. Karkanas
2012 “The Middle Pleistocene archaeological record of Greece and the role of the Aegean in hominin dispersals: new data and interpretations”, *Quaternary Science Reviews* 43, 1-15.
- Van Zeist, W. – S. Bottema
1991 *Late Quaternary vegetation of the Near East*, Beihefte zum Tübinger Atlas Des Vorderen Orients, Dr Ludwig Reichert Verlag.
- Yalçıklı, D.
2011 “Çanakkale İli, Yenice İlçesi ve Balıkesir İli, Gönen İlçesi Yüzey Araştırması (2009-2010)”, 29. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 1, 209-229.
- Yalçinkaya, I. – H. Taşkıran – M. Kartal – K. Özçelik – M. B. Kösem – G. Kartal
2007 “2005 Yılı Karain Mağarası Kazıları”, 28. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 539-558.
- Yalçinkaya, I. – K. Özçelik
2012 “Karain Mağarası’nın Kültürel ve Çevresel Verileri Işığında Anadolu Orta Paleolitik’inin Değerlendirilmesi”, *Adalya* XV, 1-12.
- Yaltırak, C. – M. Sakıncı – A.E. Aksu – R.N. Hiscott – B. Galleb – U.B. Ülgen
2002 “Late Pleistocene uplift history along the southwestern Marmara Sea determined from raised coastal deposits and global sea-level variations”, *Marine Geology* 190, 283-305.

Yeni Yayınlarımız

COLLOQUIUM ANATOLICUM
17 (2018)

İstanbul, 2018, ISSN 1303-8486

İÇİNDEKİLER

Özden ÜRKMEZ, An Archaic Marble Block with an Artemis Relief Found in the Vicinity of Notion

Okşan BAŞOĞLU – Fevzi Volkan GÜNGÖRDÜ – Murat KARAKOÇ, Nevşehir’de En Erken Yerleşim İzleri, Sofular Höyük

Murat AKAR, Arkeolojik ve Tarihsel Bağlamı İçerisinde Mitanni İmparatorluğu’nun Batı Sınırı: Alalah (Accana Höyük) Geç Tunç Çağı Tabakalarına Ait Bir Değerlendirme

Dicle KAYA, Roma’nın Anadolu’daki Doğu Sınırında Bulunan Karargahlar Üzerine Bir İnceleme

Melih ARSLAN, Roma Dönemi Yüzük Taşları Üzerinde Tanrıça Ma Betimlemeleri ve Yayınlanmış Bazı Eserlerdeki Ma İkonografisi İçin Yeni Öneri ve Değerlendirmeler

Emre GÜLDOĞAN, Akdeniz’de Neolitik Dönem ve Bölgesel Yaklaşımlar

Tyler Jo SMITH, Interaction, Cult and Memory: Another Look at Rock-cut Votive Reliefs in Pisidia

Serhat FOÇA, Teos Batı Nekropolisi Mezar Tipleri

İsmail BAYKARA – Berkay DİNÇER – Serkan ŞAHİN, Gurgurbaba Tepesi (Erciş, Van) Paleolitik Çağ Araştırmaları

Aynur ÖZFIRAT, The Urartian Fortress at Omerağa-Golyuzu on the southern slope of Mt. Ağrı (Bozkurt Settlement Complex), in the city of Minuahinili (Karakoyunlu)

Erkan KONYAR – Bülent GENÇ – Armağan TAN, Tuşpa Sitadeli’nden Yeni Bir Kaya Mezarı: BG 90

Kenan IŞIK – Rifat KUVANÇ, A New Part of Horse Trapping Belonging to Urartian King Minua from Adana Archaeology Museum and on Urişhi-Urişhisi-Ururda Words in Urartian

ESKİ ÇAĞ’DA
LAHİTLER

İstanbul, 2019, ISBN 978-605-9680-57-8

İÇİNDEKİLER

Önsöz

Giriş

Lahit Mezar Geleneğinin Uygulandığı Bölgeler ve Lahitleri

Mısır

Girit

Mezopotamya

Anadolu

Kıta Yunanistan ve Kykladlar

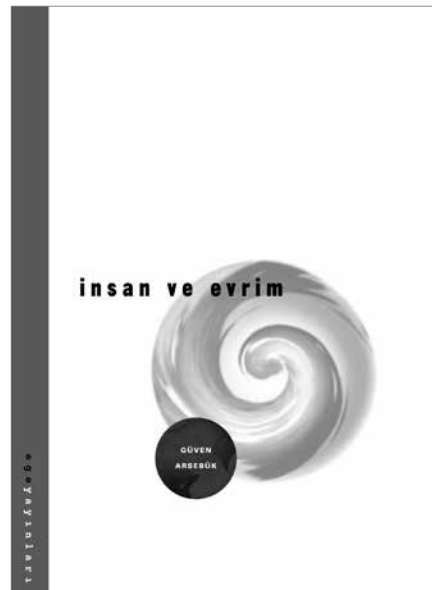
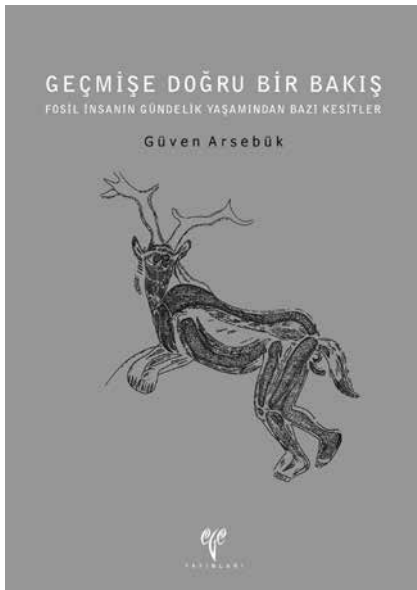
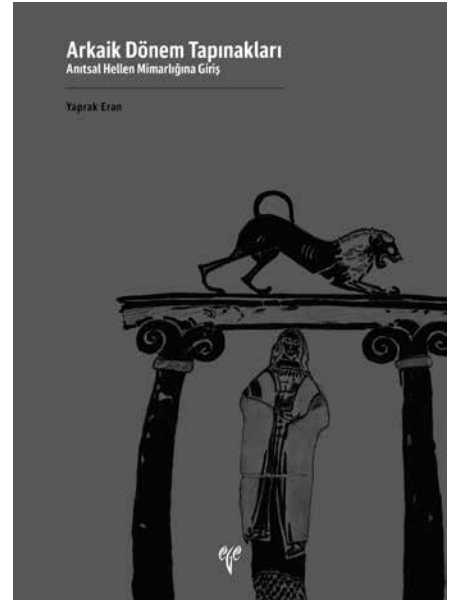
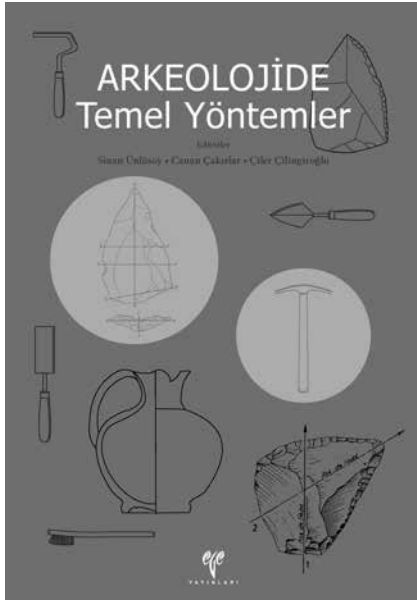
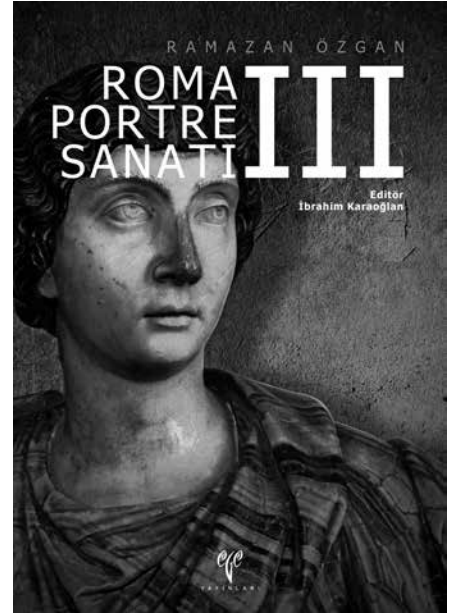
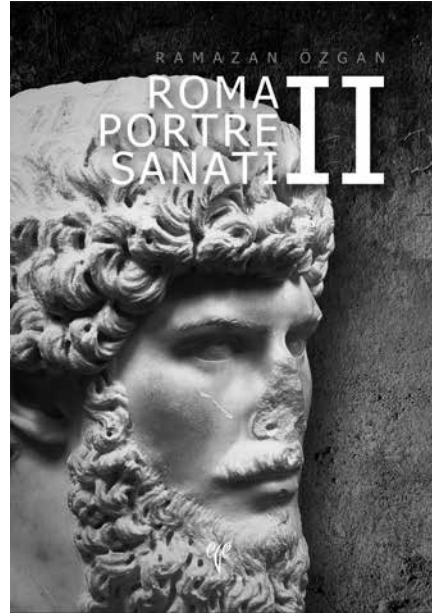
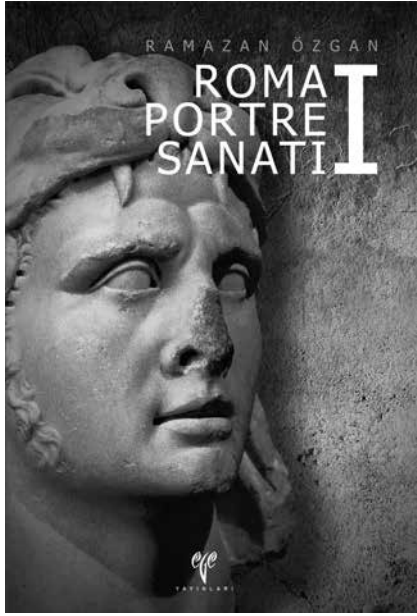
Etruria ve Magna Graecia

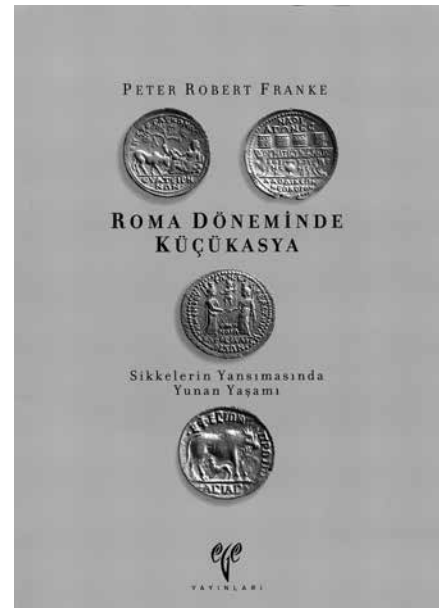
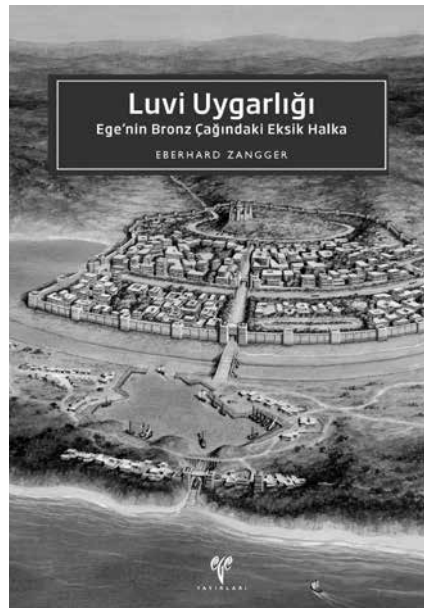
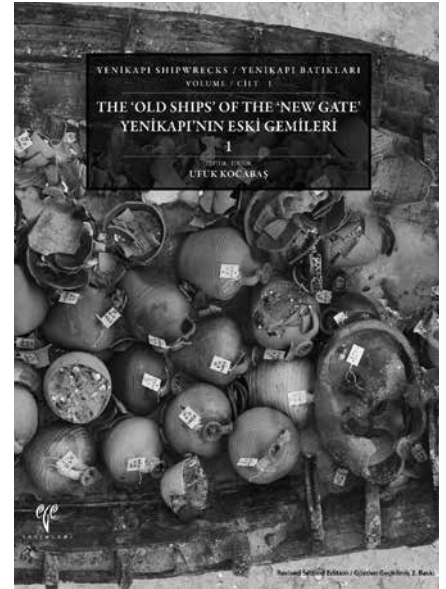
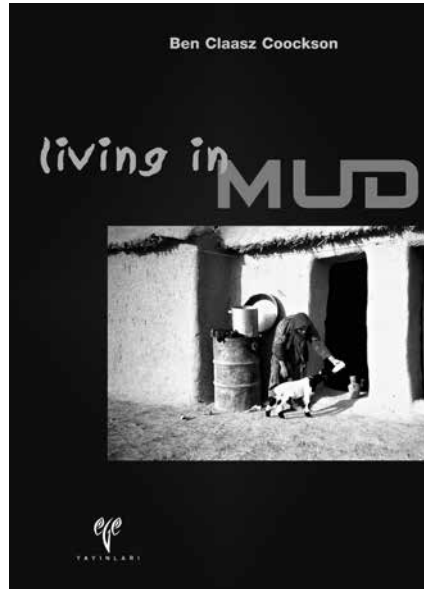
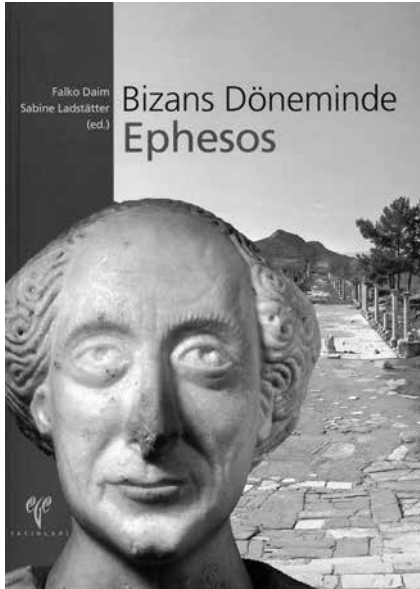
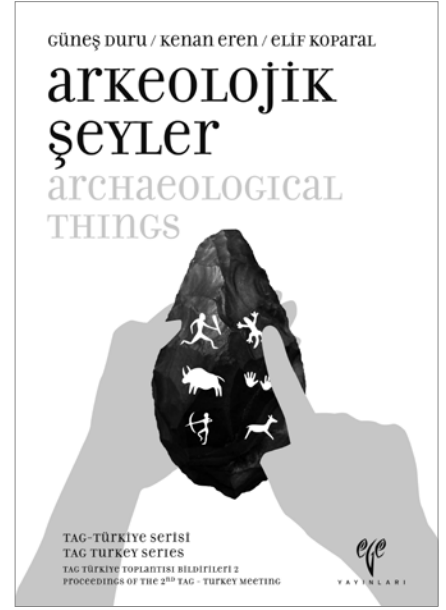
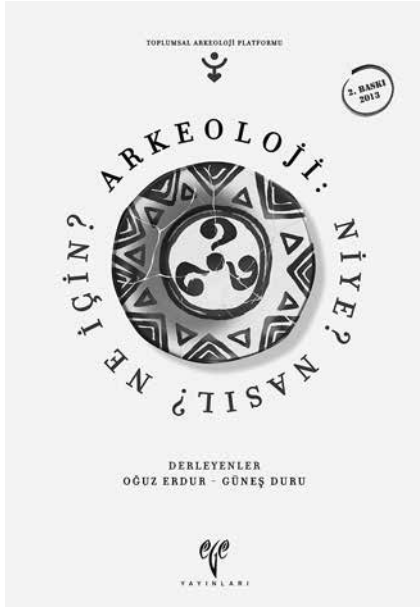
Kuzey Afrika ve Levant

Thrakia ve Makedonia

Karadeniz

Kaynakça

Enstitü Yayınları

Bilimsel Dizi

- Alparslan, M., *Yayınlanmamış Boğazköy Tabletleri (Bo 8486-8694) / Unpublizierte Boğazköy Tafeln (Bo 8486-8694)*, İstanbul, 2016.
- Doğan-Alparslan, M., *Hitit Kralı II. Muwatalli: Kişiliği ve İcratı - Filolojik Belgeler Işığında, Studia ad Orientem Antiquum - 1*, İstanbul, 2012.
- Baykan, D., *Allianoi Tip Aletleri, Studia ad Orientem Antiquum - 2*, İstanbul, 2012.
- Alparslan, M. (Haz.), *Hititolojiye Giriş, Instrumental Linguarum Antiquarum 1*, (Dizi Editörü B. Demiriş), İstanbul, 2009.
- Corpus Vasorum Antiquorum, *Türkiye Cumhuriyeti (Turkish Republic 1, Fascicule 1)*, Silifke Museum (K. I. Zoroğlu), İstanbul, 2008.
- Sylloge Nummorum Graecorum - Turkey 2 / *Anamur Museum, Vol. 1, Roman Provincial Coins* (O. Tekin - S. Altınoluk), İstanbul, 2007.
- Sylloge Nummorum Graecorum - Turkey 3 / *Çanakkale Museum, Vol. 1, Roman Provincial Coins of Mysia, Troas etc.* (O. Tekin - S. Altınoluk - F. Körpe), İstanbul, 2009.
- Sylloge Nummorum Graecorum - Turkey 4 / *Ancient Coins from Mysia, Troad and Aeolis in the Collection of Selçuk Tanrikulu* (O. Tekin - A. Erol-Özdizbay), İstanbul, 2010.
- Sylloge Nummorum Graecorum - Turkey 5 / *Tire Museum. Vol. 1: Roman Provincial Coins from Ionia, Lydia, Phrygia and, etc.* (O. Tekin - S. Altınoluk), İstanbul, 2011.
- Sylloge Nummorum Graecorum - Turkey 6 / *Burdur Museum. Vol. 1: Pisidia, Part 1: Adada-Prostanna* (H. Köker), İstanbul, 2011.
- Sylloge Nummorum Graecorum - Turkey 7 / *Ödemiş Museum. Vol. 1: Roman Provincial Coins of Ionia, Lydia and etc.* (O. Tekin - S. Altınoluk), İstanbul, 2012.
- Sylloge Nummorum Graecorum - Turkey 8 / *Muğla Museum. Vol. 1: Caria* (O. Tekin - A. Erol-Özdizbay), İstanbul, 2012.
- Sylloge Nummorum Graecorum - Turkey 9 / *The Özkan Arıkanlı Collection Vol. 1: Troas* (O. Tekin - A. Erol-Özdizbay), İstanbul, 2015.
- Sylloge Nummorum Graecorum - Turkey 10 / *The Yavuz Tatış Collection Part 1: Ionia and Lydia* (O. Tekin), İstanbul, 2016.
- Sylloge Nummorum Graecorum - Turkey 9 / *The Özkan Arıkanlı Collection Vol. 2: Aeolis* (O. Tekin - A. Erol-Özdizbay), İstanbul, 2017.
- Corpus Ponderum Antiquorum et Islamicorum, *Turkey 1 / The Collection of Klima Plus in Silifke Museum, Greek, Roman, Byzantine and Islamic Weights* (O. Tekin - A.M. Merzeci), İstanbul, 2012.
- Corpus Ponderum Antiquorum et Islamicorum, *Turkey 2 / İstanbul Archaeological Museums, Greek, Roman, Byzantine and Islamic Weights in the Department of Metal Objects* (O. Tekin - G. Baran Çelik), İstanbul, 2013.
- Tekin, O., *Balance Weights in the Aegean World / Classical and Hellenistic Periods*, İstanbul, 2016.
- Savaş, Ö.S., *Anadolu (Hitit-Luvii) Hiyeroglif Yazıtlarında Geçen Tanrı, Şahıs ve Coğrafya Adları/Divine, Personal and Geographical Names in the Anatolian (Hittite-Luwian) Hieroglyphic Inscriptions*, İstanbul, 1998.

Bilimsel Toplantılar Dizisi

- Alparslan, M., *Places and Spaces in Hittite Anatolia I: Hatti and the East*, İstanbul, 2017.
- Delemen, İ. - O. Casabonne - Ş. Karagöz - O. Tekin (eds.), *The Achaemenid Impact On Local Populations and Cultures in Anatolia*, İstanbul, 2007.
- Diñçol, Ali M. (Yayına Haz.), *Çağlar Boyunca Anadolu'da Yerleşim ve Konut Uluslararası Sempozyumu (5-7 Haziran 1996)/International Symposium on Settlement and Housing in Anatolia Through the Ages (5-7 June 1996)*, İstanbul, 1999.
- Fischer, B. - H. Genz - E. Jean - K. Köröğlu (eds.), *Identifying Changes: The Transition from Bronze to Iron Ages in Anatolia and its Neighbouring Regions*, İstanbul, 2003.

Sürelî Yayın

- Colloquium Anatolicum I (eds. M. Doğan-Alparslan - M. Alparslan), İstanbul, 2002.
- Colloquium Anatolicum II (eds. M. Alparslan - M. Doğan-Alparslan), İstanbul, 2003.
- Colloquium Anatolicum III (eds. M. Alparslan - M. Doğan-Alparslan), İstanbul, 2004.

- Colloquium Anatolicum IV (eds. M. Doğan-Alparslan - G. Ergin), İstanbul, 2005.
- Colloquium Anatolicum V (eds. H. Peker - G. Ergin), İstanbul, 2006.
- Colloquium Anatolicum VI (eds. M. Alparslan - H. Peker), İstanbul, 2007.
- Colloquium Anatolicum VII (eds. M. Doğan-Alparslan - M. Alparslan - H. Peker - G. Ergin), İstanbul, 2008.
- Colloquium Anatolicum VIII (eds. M. Doğan-Alparslan - Y. G. Ergin - M. Alparslan - H. Peker), İstanbul, 2009.
- Colloquium Anatolicum IX (eds. M. Alparslan - Y. G. Ergin - H. Peker - M. Doğan-Alparslan), İstanbul, 2010.
- Colloquium Anatolicum X (eds. Y. G. Ergin - M. Doğan-Alparslan - M. Alparslan - H. Peker), İstanbul, 2011.
- Colloquium Anatolicum XI (eds. M. Alparslan - A. Akkaya), İstanbul, 2012.
- Colloquium Anatolicum XII (eds. M. Alparslan - F. Kaynar), İstanbul, 2013.
- Colloquium Anatolicum XIII (eds. M. Alparslan - B. Hümmüzlü-Kortholt - N. Karul - E. Kortanoğlu), İstanbul, 2014.
- Colloquium Anatolicum 14 (eds. B. Hümmüzlü - M. Alparslan - N. Karul - E. Kortanoğlu), İstanbul, 2015.
- Colloquium Anatolicum 15 (eds. E. Kortanoğlu - M. Alparslan - B. Hümmüzlü - N. Karul), İstanbul, 2016.
- Colloquium Anatolicum 16 (eds. E. Kortanoğlu - M. Alparslan - B. Hümmüzlü - N. Karul), İstanbul, 2017.
- Colloquium Anatolicum 17 (eds. E. Kortanoğlu - B. Hümmüzlü - M. Alparslan - N. Karul), İstanbul, 2018.

Kazı Monografileri

- Köröğlu, K. (ed.), *5. Yılında Yumuktepe/The V. Anniversary of the Excavation at Yumuktepe (1993-1997)*, İstanbul, 1998.

Popüler Dizi

- Alp, S., *Hititler'in Mektuplaşmaları*, İstanbul 2001².
- Alparslan, M., *Eski Anadolu'da Ticaret (MÖ II. Binyıl)*, İstanbul, 2010.
- Altınoluk, S., *Eskiçağ'da Irmak Tanrıları*, İstanbul, 2010.
- Anabolu (Usman), M., *Antik Çağ'da Et ve Balık Pazarları*, İstanbul, 2003.
- Baykan, C. - D. Baykan, *Eskiçağ'da Cam*, İstanbul, 2012.
- Bursa, P., *Antikçağ'da Anadolu'da Balık ve Balıkçılık*, İstanbul, 2010.
- Çete, İ., *Geçmiş Yolculuk Bir Gezi Rehberi, Journey into the Past: A Short Guide*, İstanbul, 1996 (Tükendi).
- Çokay, S., *Antikçağ'da Aydınlatma Araçları*, İstanbul, 2000².
- Delemen, İ., *Antik Dönemde Beslenme*, İstanbul, 2003².
- Delemen, İ. - S. Çokay-Kepçe, *Yunan ve Roma Kap Formları Sözlüğü*, İstanbul, 2009.
- Demiriş, B., *Eskiçağ'da Yazı Araç ve Gereçleri*, İstanbul, 2002³.
- Diñçol, B., *Eski Önasya ve Mısır'da Müzik*, İstanbul, 2003².
- Diñçol, B., *Eski Önasya Toplumlarında Suç Kavramı ve Ceza*, İstanbul, 2003².
- Dürüşken, Ç., *Eskiçağ'da Spor*, İstanbul, 1995 (Tükendi).
- Dürüşken, Ç., *Roma Dini*, İstanbul, 2003.
- Eğilmez, M., *Hitit Ekonomisi*, İstanbul, 2005.
- Fazlıoğlu, İ., *Eskiçağ'da Dokuma*, İstanbul, 2001².
- Fırat, M., *Antik Çağ'da Taş Duvar İşçiliği*, İstanbul, 2016.
- Gülbay, O., *Eskiçağ'da Tuvalet Kültürü*, İstanbul, 2004.
- Hırçın, S., *Çivi Yazısı Ortaya Çıkışı, Gelişmesi, Çözümü*, İstanbul, 2000³.
- Hümmüzlü, B., *Eski Yunan'da Ölü Gömme Gelenekleri*, İstanbul, 2008.
- İren, K., *Vazo Resimlerinin Işığında Eski Yunan Çanak Çömlekçiliği*, İstanbul, 2003.
- Karagöz, Ş., *Eskiçağ'da Depremler*, İstanbul, 2005.
- Köröğlu, G., *Anadolu Uygarlıklarında Taki*, İstanbul, 2004.
- Özdizbay, A., *Eski Yunan'da Tarım*, İstanbul, 2004.
- Salman, B., *Eskiçağ'da Güneş Saatleri*, İstanbul, 2007.
- Serdaroğlu, Ü., *Eskiçağ'da Tıp*, İstanbul, 2002².
- Tekin, O., *Eskiçağ'da Para, Antik Nümişmatige Giriş*, İstanbul, 1998³.
- Tekin, O., *Byzas'tan I. Constantinus'a Kadar Eskiçağ'da İstanbul (Byzantion)*, İstanbul, 2005³.
- Tekin, O., *Tarih Boyunca İstanbul'da Sikke Darbı ve Sikkeler*, İstanbul, 2012.
- Uzel, İ., *Anadolu Tıp Tarihine Giriş*, İstanbul, 2008.
- Zeren Hasdağı, Melike, *Eski Çağ'da Lahitler*, İstanbul, 2019.